

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

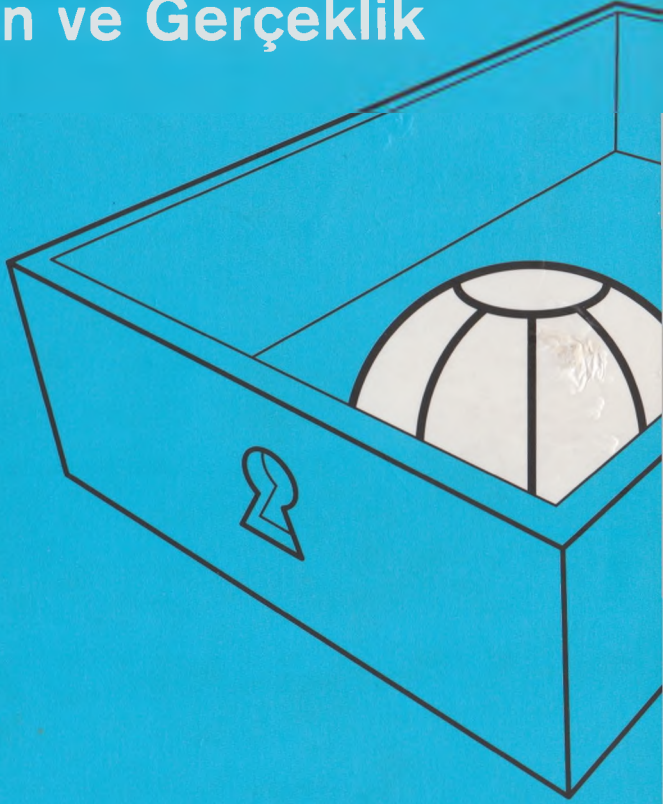
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

D.W. Winnicott

Oyun ve Gerçeklik

METİS / ÖTEKİNİ DİNLEMEK

D. W. Winnicott

OYUN VE GERÇEKLİK

D. W. Winnicott (1896-1971) uzmanlığını çocuk doktorluğu alanında yapmış, daha sonra çocuk psikolojisi ve psikanalizle ilgilenmeye başlamıştır. İngiliz "nesne ilişkileri okulu"nda Melanie Klein'dan sonra en önemli isimlerden biri olmuş, bebekler ve çocuklarla gerçekleştirdiği yoğun klinik çalışmalardan yola çıkarak psikanaliz alanına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Britanya Psikanaliz Cemiyeti, Britanya Psikoloji Cemiyeti Tıbbi Bölümü gibi önemli kurumların başkanlığını yapan Winnicott'ın *Through Paediatrics to Psychoanalysis* (1958), *The Maturation Processes and the Facilitating Environment* (1965), *Therapeutic Consultations in Child Psychiatry* (1971), *The Piggle* (1977), *Deprivation and Delinquency* (1984), *Talking to Parents* (1993) gibi uzmanlar kadar genel okura da seslenebilen, ana babalar tarafından kılavuz kitaplar olarak okunan çok sayıda yapıtı bulunmaktadır.

METİS YAYINLARI
Ötekini Dinlemek 2

OYUN VE GERÇEKLİK
D. W. Winnicott

Özgün adı: Playing and Reality

© 1971, D. W. Winnicott
The Winnicott Trust ve Mark Paterson'ın izniyle
© Metis Yayınları, 1997, 2012

Birinci Basım: Mayıs 1998
İkinci Basım: Nisan 2013

Dizi Yayın Yönetmeni: Saffet Murat Tura
Yayıma Hazırlayan: Nurdan Gürbilek

Dizi Kapak Tasarımı: Yetkin Başarır
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Matbaa Sertifika No: 11931

Metis Yayınları
İpek Sokak No. 5, 34433 Beyoğlu İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

ISBN-13: 978-975-342-180-5

D.W. Winnicott

Oyun ve Gerçeklik

Çeviren
Tuncay Birkan

Dizi Yayın Yönetmeni
Saffet Murat Tura

İçindekiler

Sunuş, Winnicott ve Geçiş Deneyimi
Saffet Murat Tura 7

Giriş 15

- 1 Geçiş Nesneleri ve Geçiş Olguları** 19
 - 2 Rüya Görme, Fantezi Kurma ve Yaşama:**
Bir Birincil Çözölmeyi Betimleyen
Bir Vaka Öyküsü 46
 - 3 Oyun Oynama: Kuramsal Bir Önerme** 58
 - 4 Oyun Oynama:**
Yaratıcı Faaliyet ve Kendilik Arayışı 74
 - 5 Yaratıcılık ve Kökenleri: Yaratıcılık Düşüncesi** 88
 - 6 Nesne Kullanımı ve Özdeşleşmeler Yoluyla**
İlişki Kurma 111
 - 7 Kültürel Deneyimin Yeri** 121
 - 8 Yaşadığımız Yer** 131
 - 9 Çocuğun Gelişiminde Annenin ve Ailenin**
Ayna Rolü 138
 - 10 İlgüdüsel Dürtü Dışında ve**
Çapraz Özdeşleşmeler Açısından
Karşılıklı İlişki Kurma 147
 - 11 Ergen Gelişimine İlişkin Çağdaş Anlayışlar**
ve Yüksek Eğitimle İlgili İçerimleri 168
- Ek** 182
- Kaynaklar** 183

Winnicott ve Geçiş Deneyimi

Saffet Murat Tura

İngiliz "nesne ilişkileri okulu" psikanaliz tarihinde önemli bir rol oynar. Bu okul psikanalitik düşüncenin dikkatini dürtüler, bu dürtülerle ilgili çatışkılar ve karmaşalardan ilişkiye çekmiştir. İngiliz nesne ilişkileri okulunda Klein'dan hemen sonra öne çıkan isimlerden biri Winnicott'tur.

Winnicott (1896-1971) psikanalize psikiyatriden değil çocuk doktorluğundan gelmiştir. Babası, Plymouth eşrafındandı ve ticaretle uğraşıyordu. Winnicott, babasının isteğine rağmen, aile şirketinin yönetimini devralmayı reddetti ve Cambridge'de tıp öğrenimine başladı. I. Dünya Savaşında İngiliz donanmasında askerlik yaptıktan sonra pediatri ihtisasını tamamladı. Psikanalizle ilk kez 1919'da Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nu okuyarak tanıştı. 1923'te Londra'nın yoksul semtlerinden Hackney'de bir hastanede pediatri danışmanlığına atandı ve aynı yıl Freud'un İngilizce çevirmeni James Strachey ile kendi analizine başladı. 1933'te sona eren bu analizden sonra Winnicott bu kez Joan Rivière ile beş yıl sürecek bir analize girdi. Pediatriyi tam bırakmadan psikoterapiye geçişi de bu tarihlere rastlar.

Winnicott'ın terapistliğe başladığı dönemde Melanie Klein da Almanya'dan İngiltere'ye gelmiş ve Ernest Jones'un desteğiyle psikanaliz çevrelerinde geniş bir dinleyici ve hayran topluluğu edinmeye başlamıştır. Klein, çocuk analizinin kurucusudur; konuşmayı henüz öğrenmemiş çok küçük çocuklara "oyun tekniği" adını verdiği bir yöntemle analitik deneyler yapmaktadır. Çocukların oyunları, Klein'a göre, yetişkinlerin analizindeki serbest çağrışımın yerini tutabilmektedir. Çocuk analizi deneylerinin ilerlemesiyle birlikte, klasik psikanalizde iki önemli dönüşüm de gerçekleşir. İlk, psikanalizin odaklandığı nokta daha önce tek başına çocuk-bireyin cinsel ve ruhsal gelişimiyken, şimdi çocuğun "nesne" ile ve özellikle ilk nesne olan anneye

ilişkisi öne çıkacaktır. Freud'un kuramına göre cinsel dürtünün dört ögesi vardı: *kaynak* (erojen bölge), *enerji*, *amaç* (enerjinin boşalımı) ve *nesne* (cinsel/duygusal enerjinin yöneldiği ve bağlandığı kişi, cisim ya da düşünce). Freud'a göre bunlardan asıl önemlisi amaçtı; nesne o kadar önemli değildi; bir nesnenin yerini bir başkası tutabilirdi ve zaten öznenin cinsel/duygusal enerjilerinin kendi dışında bir nesne bulması da çocukluğun oldukça geç bir döneminde ortaya çıkıyordu: bundan önce bebeğin sadece kendinden zevk aldığı uzun bir "oterotizm" dönemi vardı. Klein ise dürtünün en baştan beri bir nesneye yöneldiğini, ilkin "kısmi" nesnelere (örn. anne memesi), sonra da bütünsel nesnelere (annenin kendisi) bağlandığını öne sürecektir. Dürtü tek amacı boşalmak olan özerk (ya da felsefi deyişiyle solipsist) bir olgu değil, yönelişsel bir olgudur. Böylece psikoterapinin konusu bir başına bireylerden bireyler arası ilişkilere kayar.

Bu yaklaşımın ikinci önemli sonucu da, erken çocukluk döneminin büyüteç altına alınması olur. Freud'un 4-5 yaşlarına özgü saydığı Oidipus ve suçluluk gibi şiddetli duygusal yaşantılar Klein'a göre aslında çok daha önce başlamaktadır. Öte yandan, suçluluk duygusunun tek kaynağının cinsellik (ana/babaya duyulan arzular) olmadığını, belki asıl önemli nedenin *saldırganlık olduğunu da söylemektedir* Klein; Freud'un 1920'de ortaya attığı ama hiçbir zaman tam sahip çıkmadığı "ölüm içgüdü" kavramını klinik çalışma düzleminde ciddiye alan ilk analist de odur. Dışa yönelik saldırganlığın (ve özellikle haset duygusunun) kaynağında ölüm içgüdüğü işliyordur.

Klein'ın düşüncesi, 18. yüzyıl sonlarında Romantik felsefenin kısmen dinlerden devralarak sekülerleştirdiği ölüm-dirim, kötülük-iyilik, parça-bütün ve inkâr-kabullenme gibi birbirine sarmalanan ikili karşıtlıklara dayanır. Psikanalize, Freud'un yüzeyde fazla serinkanlı ve temkinli görünen metinlerinde pek rastlanmayan tutkulu, mutlakçı ve dramatik bir anlatı yapısı kazandırmıştır. İşin ilginç yanı, bu tür kavramlara akademik bir eğitimle değil, esas olarak kendi analitik deneyleriyle varmış olduğunu hissettirmesi ve birtakım yalın karşıtlıklara dayanarak çok karmaşık görünen duygusal yaşantıları yorumlayabilmesidir. 1930'larda Londra psikanaliz çevrelerinde, Klein'ı dinlerken, "Bunu aslında ben de düşünebilirdim, aslında ben de biliyordum, ama hiç böyle söyleyemedim" diye düşünenlerden biri de Winnicott olacaktır.

O dönemde çocuk terapisinin bir başka öncüsü de Freud'un kızı

Anna'dır. Ancak, Anna Freud'un pratiği, analizden çok pedagojiye dayanmaktadır: Nevrozlu çocuğun dış dünyaya uyarlanması esas almaktadır (dış dünyanın kendisini hiç tartışmayan ve adaptasyonu sağlığın başlıca kıstası kabul eden bu anlayış 1930'lardan itibaren Amerikan ben (ego) psikolojisinin de temelini oluşturacaktır). Klein ve izleyicileri içinse dürtülerin evcilleştirilmesi imkânsızdır; ancak yüceltilmeleri mümkündür. Bu açıdan, terapiye de bir eğitim süreci olarak değil, olsa olsa bir öz-eğitim süreci olarak bakılabilir: Hasta, iyiliğin hastalıktan yapıldığını ve kendi iyileşmesini de yine kendi hastalığından (kendi kötülüğünden) yararlanarak kendisinin imal edeceğini bilmelidir – şüphesiz, analistin akıllıca yorum ve müdahalelerinin de yardımıyla. Klein'ı Anna Freud'dan ayıran bir başka önemli nokta da çocuktaki fantazmatik dış dünya imgesinin bu fantazmatik niteliğinin yetişkinlerde de hep bir ölçüde sürüp gideceği düşüncesidir. Özne ile nesnenin kendisi arasında her zaman öznenin arzuları ve fantazileri (ya da bunların tortuları) bulunacaktır.

Böylece 1930'larda Britanya Psikanaliz Cemiyeti iki gruba ayrılır: Klein'cılar, Anna Freud'cular. Bir de Winnicott gibi "bağımsızlar" vardır. Bunlar, Klein'a yakın olmakla birlikte onun maniheizme varan mutlak ikiciliğinden ve ölüm içgüdüğü gibi spekülâtif görünen düşüncelerinden bir parça ürkmüş olan ve katı kavramsal mekanizmalardan çok kendi sezgilerine (ve hastanın kendi kendini yorumlama kapasitesine) güvenmeyi yeğleyenlerdir. "Nesne ilişkisi teorisi" adı verilen akımın da asıl zenginliğini, aralarında Marion Milner, John Klauber ve Prens Masud Khan gibi parlak analistlerin bulunduğu "bağımsızlar" grubunun çalışmalarıyla ortaya koyduğunu düşünenler çoktur.

Winnicott da görünüşte kuramsal bir sistem kurma çabasında değildir; Klein ve bilhassa Freud'un sadık bir izleyicisi olduğunu iddia eder. Bütün yapmaya çalıştığının büyük psikanalitik kuramın bazı ayrıntılarını ele almak olduğunu savunur. Ancak dikkatli bir Winnicott okuması bu savların asılsızlığını ortaya koyar. İlk olarak Winnicott'ın sadık olduğunu söylediği Freud ve Klein'ı belli bir dönüştürme işlevine tabi tuttuğu söylenebilir. Gerçekten de onun sadık olduğu Freud ve Klein, kendi yorumladığı, kendisine uydurduğu Freud ve Klein'dır, Winnicott'ın ortodokosluğu belli bir okumaya dayanır.

İkinci olarak Winnicott aşağıda özetleyeceğim bazı özgün kavramları geliştirmiş ve önemli bir sistematizasyona gitmiştir. Bütün bunlar onu çekilmek istediği mütevazı konumun ötesine, büyük ku-

ramcılar arasına taşımıştır.

Winnicott'ın günümüzdeki önemi Kohut'un "kendilik psikolojisi"ne katkıları göz önüne alınırsa anlaşılır. Kohut hiçbir zaman tüm açıklığıyla Winnicott'a olan borcunu dile getirmemişse de pek çok bakımdan ondan etkilendiği açıktır.

Winnicott çocuklarla ve psikopatolojik açıdan ağır vakalarla çalışmıştır. Bu durum onun özellikle "kendiliğin", "kendilik duygusunun" gelişimi ile ilgilenmesine yol açmıştır. Winnicott'a göre, geniş psikopatoloji yelpazesi düşünüldüğünde hayli sağlıklı olan nevrotiklerle ilgilenen Freud, kendiliği adeta bir veri gibi ele almış, kendiliği oluşmuş insanın dürtüleriyle mücadelesini değerlendirmiştir. Bu sebeple de kendiliğin gelişiminin özgün dinamiklerine yeterince dikkat etmemiştir.¹ Bu yargı hemen hemen Kohut'un da Freud ile ilgili yargısıdır.

Winnicott'ın kuramını ana hatlarıyla özetlemek için bazı kavramlarını incelemek gerekir.

Winnicott'a göre çocuk başlangıçta bütünleşmemiş, zamanda ve mekânda dağınık deneyimler yaşamaktadır. Bu deneyimler kendiliğin çekirdeklerini oluşturur. Kendiliğin bütünleşmesi, gelişmesi anne ile ilişki içinde; annenin sağladığı çevre içinde gerçekleşir. Çocuğun bütünleşmiş bir şekilde kendini algılaması ve kendilik duygusunu geliştirmesi annenin sunduğu "kucaklayıcı çevre" sayesinde olur. Annenin çocukla ilgili bütünleşmiş tasarımları çocuğun giderek kendi bütünlüğünü kavramasına yol açar.

Annenin çocuğun ihtiyaçlarına eşduyumlu yanıtlar vermesi çocuğun tutarlı bir kendilik duygusu geliştirmesinde, iç dünyasının olgunlaşmasında çok önemli bir aşamaya yol açması bakımından ön plana çıkar: "yanılsama anı". Çocuk eşduyumlu olarak ihtiyaçları karşılandığında kendini her türlü tatminin kaynağı olarak yaşar. Bu tam bir "tümgüçlülük" deneyimidir.² Çocuk her türlü yaratının kaynağıdır kendi iç dünyasında.

Söz konusu tümgüçlülük deneyimi kendiliğin sağlıklı gelişimi açısından belirleyici bir önem taşır. Gelecekteki yaşamda dış dünyanın güçlükleri karşısında yıkılmayan bir kendine güven duygusu böyle bir çocuksu tümgüçlülük deneyimine dayanır. Bu ise çocuğun yanılsama-

1. Greenberg J. R. ve Mitchell S.A., *Object Relations in Psychoanalytic Theory*, Harvard Un. Press, 1993.

2. Winnicott, D. W., *Human Nature*, Free Asso. Books, Londra, 1988.

sını, sanki her şeyi kendisi yaratıyormuş hissini veren annenin eşduyumlu yanıtlarına bağlanmıştır Winnicott'ta.

Lacan'ın "ayna evresi" nşyonu geniş ölçüde Winnicott'a örtük göndermeler taşır ve Winnicott da Lacan'ın bu nşyonundan etkilenmiştir. Kendiliğin bütünleşmesi annenin eşduyumlu "ayna" yanıtlarına bağlanmıştır. Bu yanıtlar "kendilik duygusunun" gelişmesinde önemli rol oynar.

Winnicott için önemli bir başka nokta da çocuğun yalnız olabileceği kapasitesinin gelişimidir. Anne sadece çocuğun ihtiyaçlarını eşduyumlu olarak karşılamakla kalmamalı onun sakin dönemlerini, yalnızlık deneyimlerini yersiz uyaranlarla bölmemelidir, gereksiz uyarıcılık sunmamalıdır. Annenin talepsiz bir şekilde çocuğun yalnızlığına eşlik etmesi kendilik deneyiminin gelişimi açısından ön plana çıkmaktadır.³

Çocuğun "yanılsama anı", tümgüçlülük duygusu güvenli bir şekilde yerleştikten sonra dereceli bir şekilde yanılsamanın kırılması gerekmektedir. Bu, çocuğun sanrılı bir şekilde tümgüçlülüğü deneyimlemesinden, deyim yerindeyse gerçeklik ilkesine geçişi anlamına gelecektir. İhtiyaçlarıyla her şeyi yaratan o değildir. Bir dış dünya vardır, onun gerekleri, zorlukları, zorunlulukları vardır.

Söz konusu geçiş annenin kaçınılmaz ve döneme uygun yetersizlikleri sayesinde olur. Bu minimal örselenmeler bir dış dünya, bir gerçeklik olduğu fikrini yaratır.

Annenin, çocuğun gelişimi ile paralel bir şekilde onun ihtiyaçlarına dereceli bir şekilde duyarsızlaşması çocuğun yanılsamasını, tümgüçlülük yanılsamasını yıkar ve gerçeklik duygusunu geliştirir. Bu, aynı zamanda anneden ayrılma, ayırmışma, dolayısıyla bireyleşme anlamına da gelmektedir. Kanımca bu tip temalar sayesinde Winnicott bir anlamda Mahler'e de yaklaşmaktadır.

Çocuğun tümgüçlülük yanılsamasının annenin eşduyumlu olmayan yanıtlarıyla erken ve sert engellenmesi ciddi psikopatolojik neticeler doğurur. Böyle bir durumdaki çocuk giderek bir "sahte kendilik" geliştirecektir. Kendiliğinden ihtiyaç ve taleplerinden vazgeçecek, hızla annenin ve başkalarının taleplerine göre kendini oluşturmaya çalışacaktır. Artmış bir zihinsel aktivite ile kendini ve çevresini sürekli

3. Winnicott, D. W., "The Capacity to be Alone", *The Maturation Process and The Facilitating Environment* içinde, I.U.P., New York, 1965.

olarak tarayacak, gerçekliği değerlendirmeye çalışarak yüzeysel bir uyum göstermeye yönelecektir. "Hakiki kendilik" gelişmemiş bir nüve olarak "sahte kendilik" tarafından sarılıp, kuşatılıp korunacaktır.⁴

"Hakiki kendilik" kendiliğinden ihtiyaçların, dışa vurumların kaynağıdır. "Sahte kendilik" ise çevrenin sağlamadığı olumlu ortamı sürekli olarak oluşturmaya yönelik bir aktivitedir.

İşte Winnicott'ın "geçiş olgusu" adını verdiği durum da bu çerçevede değerlendirilir. Geçiş olgusunu iyi anlayabilmek için "geçiş nesnesi" kavramını anlamak gerekir. Geçiş olgusunu yaşayan bir çocuk (genellikle) cansız bir nesne ile belli bir ilişki kurar. Bu nesne kimi zaman bir oyuncak, kimi zaman bir ev eşyası veya benzeri bir şeydir. Çocuk bir süre için sürekli olarak bu nesneyi kendi denetimine alır, sürekli yanında taşır ve bu nesne ile ilgili tüm tasarrufu kendi elinde tutmak ister. Winnicott'a göre bu olgu sağlıklı bir gelişimi simgelemektedir. Annesi üzerindeki tümgüçlü kontrolün yarattığı yanılsamadan çıkmakta olan çocuk gerçekliğe dönmeden önce annesini, daha doğrusu annesi üzerindeki tümgüçlü kontrolünü ikame ettiği yeni bir nesne aramaktadır.

Winnicott'a göre insan daima tümgüçlü bir kontrol sağladığı, ihtiyaçlarına göre düzenleyip yarattığı, iç dünyasının ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş bir dünya ile dış gerçeklik, gerçek dış dünyaya uyum arasında salınıp durur. Gerçeklik gücünün, ihtiyaçlarının sınırlandığı, kendinden bağımsız ötekilerin dünyasıdır. Tekbenci içsellik ile nesnel gerçeklik arasındaki çatışmadır bu. İnsan sürekli olarak dış dünyayı kendi ihtiyaçları çerçevesinde egemenliği altında tutmaya çalışırken dış gerçekliği hesaba katmaya zorlanır. İşte bu çerçevede kendini "geçiş nesnesi" ile gösteren "geçiş olgusu" önemli bir ara aşamadır.

Geçiş nesnesi konusunda erişkinlerle çocuk arasında örtük bir anlaşma meydana gelir. Erişkinler çocuğun geçiş nesnesi üzerindeki kayıtsız egemenliğini tanırlar. Geçiş nesnesi ne tümgüçlü bir kontrole tabidir çocuk açısından, ne de büsbütün, egemen olamadığı dış dünyaya aittir.

Geçiş deneyimi kendini çocuğun oyun kapasitesinde de gösterir. Erişkinlikte kendi fantezileriyle, fikirleriyle oynamak gibi işlevlere ve yaratıcılığı kavramaya ışık tutar.

4. Winnicott, D. W., "Ego Distorsion in terms of True and False Self", *The Maturation Process...* içinde.

Winnicott'a göre geçiş deneyimi içsel olanla dışsalın, tümgüçlülük ile gerçekliğin, mutlak yaratıcılıkla zorunluluğun arasında yer alan paradoksal bir konum oluşturur. Bir insanın yaratıcı kapasitesi çocukluğun oyun gücüyle örtüşür bu alanda – oyun ne içseldir ne de büsbütün dış gerçekliğe aittir. Çocuk oynamakla daha sonraları kültürel yaratıcılığın temeli olacak bir aktiviteyi gerçekleştirmektedir. Winnicott'a göre gerçek sağlıklı insan, paradokslarla birlikte yaşayabilen, oynayabilen, yaratabilen insandır.

İşte Türkçesini sunduğumuz bu kitap özellikle geçiş olgusu ile yaratıcılık arasındaki ilişkiyi inceleyen ama aynı zamanda Winnicott'ın temel görüşlerini özetlemek bakımından da ön plana çıkan bir eserdir.

Winnicott'ın daha sonraki yazarlar, söz gelimi Masterson ve bilhassa Kohut üzerindeki etkileri ise ilginç bir araştırmanın konusu olabilir.

İstanbul, Nisan 1998

Giriş

Bu kitap "Geçiş Nesneleri ve Geçiş Olguları" (1951) adlı yazımın geliştirilmiş halidir. Öncelikle tekrarı göze alarak temel varsayımı yeniden ifade etmek istiyorum. Ardından da düşünce ve klinik malzemeyi ele alış tarzımda sonradan ortaya çıkan gelişmelere değinmek niyetindeyim. Dönüp son on yıla baktığımda, analistlerin kendileri arasında ve literatürde sürmekte olan psikanalitik konuşmada bu kavramsallaştırma alanının ihmal edilmiş olduğunu görmek beni giderek daha fazla rahatsız ediyor. Dikkatler kişisel ve içsel bir şey olan ruhsal gerçeklik ve bu gerçekliğin dışsal ya da ortak gerçeklikle olan ilişkisi üzerinde odaklanırken, bu bireysel gelişme ve deneyim alanı ihmal edilmiş gibi görünüyor. Kültürel deneyim, analistlerin çalışmalarında ve düşüncelerinde kullandıkları kuramda gerçek yerini bulamamış durumda.

Bir ara bölge olarak tasvir edilebilecek bu alanın çeşitli filozofların yapıtlarında dikkate alınmış olduğunu söylemek mümkün elbette. Teolojide, yeniden cisimleştirmeyeyle* ilgili bitmek bilmez tartışmalar da özel bir biçim alır bu. Metafizik şairler olarak bilinen şairlerin (Donne vs.) kendine özgü yapıtlarında da bütün gücüyle ortaya çıkar. Benim yaklaşımsa bebekler ve çocuklarla ilgili incelemelerimden kaynaklanıyor; bu olguların çocuğun hayatındaki yeri ele alınırken Puf Puf Ayı'nın merkezi konumunu görmek gerekir; burada Schulz'un Snoopy ve Charlie Brown karikatürlerini hatırlamadan geçmek olmaz tabii. Bu kitapta ele aldığım türden evrensel bir olgu, hayal gücünden beslenen ve yaratıcı hayatın büyüsunü mesele eden insanların ilgi alanları dışında kalmaz.

Belki de daha önceden bir çocuk hekimi olduğum için, bu evrensel olgunun bebek ve çocukların hayatında ne kadar önemli bir yer tuttu-

* Ekmek ve şarabın İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmesi. (ç.n.)

ğunu sezen ve bu gözlemi daima gelişme süreci içinde olduğumuz yolundaki kuramla birleştirmeyi isteyen bir psikanalist olmak varmış kaderimde.

Çalışmamın bu bölümünde sözünü ettiğim şeyin bebeğin kullandığı bez parçası ya da oyuncak ayı olmadığının, kullanılan nesneden çok nesnenin kullanılış tarzı olduğunun sanırım artık herkes farkında. Bebeğin, geçiş nesnesi adını verdiğim şeyi kullanma biçimindeki *paradoksa* dikkat çekiyorum ben. Buradaki katkım, paradoksun kabul edilmesi, ona tahammül edilmesi, saygı duyulması ve onun çözülmeden bırakılmasına çağrıda bulunmak. Bu paradoksu her şeyden ayrı tutulmuş bir zihinsel işleyişe sığınarak çözmek mümkünse de bunun bedeli paradoksun kendisinin değer kaybetmesidir.

Bir kez kabul edildikten ve katlanıldıktan sonra bu paradoks, bu dünyada yaşamakla kalmayıp aynı zamanda geçmişle ve gelecekle kurulan kültürel bağ sayesinde sonsuz bir biçimde zenginleşebilecek de olan bütün insanlar için değerlidir. Beni bu kitapta ilgilendiren, ana temanın bu uzantısıdır.

Geçiş olgusu konusu etrafında bu kitabı yazarken örnek vermedeki isteksizliğimin sürdüğünü gördüm. Bunun nedeninden ilk yazıda söz etmiştim: Örnekler tekil durumlara gereğinden fazla yüklenip doğal olmayan ve keyfi bir sınıflandırma süreci başlatabilmektedirler, oysa benim sözünü ettiğim şey evrensel ve sonsuz bir çeşitliliğe sahip. Bu, insan yüzünün biçim, gözler, burun, ağız ve kulaklara göre betimlenmesine benzer biraz; oysa hiçbir iki yüz birbirinin tıpatıp aynısı değildir, dahası pek azı birbirine benzer. İki yüz hareketsizken birbirine benzeyebilir ama hareket etmeye başlar başlamaz farklılaşırlar. Yine de, örnek vermeyi pek istemediğim halde tamamen ihmal etmek niyetinde de değilim.

Bunlar her insanın gelişiminin ilk aşamalarına ait meseleler olduklarından, önümüzde araştırılmayı bekleyen uçsuz bucaksız bir klinik alan var. Olive Stevenson'ın, London School of Economics'de çocuk bakımı öğrenimi görürken gerçekleştirdiği araştırma (1954) buna bir örnektir. Dr. Bastiaans'dan öğrendiğim kadarıyla Hollanda'da tıp öğrencilerinin ebeveynlerden çocukları hakkında aldıkları vaka öykülerine, geçiş nesneleri ve geçiş olgularıyla ilgili sorular eklemeleri rutin bir uygulama haline gelmiş. Olgular insana çok şey öğretebilir.

Doğal olarak, açığa çıkarılabilen olguların yorumlanması gerekir;

bebeklerin davranışları hakkında verilen bilgilerden ya da doğrudan edinilen gözlemlerden tam olarak yararlanabilmek için bunların bir kuramla bağlantılandırılmaları gerekir. Bu şekilde aynı olgular bir gözlemci için bir anlama gelirken, bir başka gözlemci için başka bir anlama gelebilirmiş gibi görünebilir. Yine de doğrudan gözlem ve dolaylı araştırma için ümit vaat eden bir alandır bu; bu sınırlı alanda yaptığı araştırmaların sonuçları sayesinde zaman zaman araştırmacı, nesne ilişkisinin ve simge oluşturmaının ilk evrelerinin ne denli karmaşık ve önemli olduğunu görebilecektir.

Bu meselelerle ilgili benim bildiğim tek bir resmi inceleme var ve okuru bu çevreden gelen yayınları dikkatle izlemeye davet ediyorum. Roma'da profesör Renata Gaddini üç ayrı toplumsal grubu kullanarak geçiş olgularıyla ilgili ayrıntılı bir araştırma yapıyor; gözlemlerine dayanarak fikirlerini formüle etmeye de şimdiden başladı. Profesör Gaddini'nin "ön biçim" fikrini kullanmasını önemsiyorum, bu sayede yumruk, parmak ve başparmak emmenin ve dil emmenin ilk örneklerini ve yalancı meme ya da emzik kullanımıyla ilgili bütün komplikasyonları konuya dahil edebiliyor. Aynı zamanda sallanma konusunu da (hem çocuğun kendi ritmik hareketini hem de beşikte ve kucakta sallanmasını) gündeme getiriyor. Saç çekme de bunlarla bağlantılı bir olgu.

Geçiş nesnesi fikri etrafında çalışan bir başka girişim de San Francisco'dan, "İçselleştirilmiş Bir Geçiş Nesnesi Olarak Sabit Fikir" adlı yazısıyla (1962) yeni bir kavram ortaya atan Joseph C. Solomon'dan geliyor. Dr. Solomon'un düşüncelerine ne ölçüde katıldığımdan emin değilim, ama önemli olan elde geçiş olgularına dair bir kuram olduğunda birçok eski probleme yeni bir gözle bakılabilmesi.

Benim buradaki katkımın da, şu anda bebeklerle ilgili doğrudan klinik gözlemler yapabilecek konumda olmayışımla bağlantılandırılması gerekir; oysa şimdiye kadar bir kuram haline getirdiğim her şeyin temelinde bu klinik gözlemler yatıyordu. Yine de, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili deneyimlerine hâlâ ulaşabiliyorum; onlara kendi istedikleri biçim ve zamanda hatırlama şansı verildiğinde bunu yapmaları hiç de zor değil. Ayrıca çocukların kendileri için anlamlı olan nesneler ve tekniklerle ilgili tasvirlerine de ulaşabiliyorum.

Geçiş Nesneleri ve Geçiş Olguları

Bu bölümde ilk varsayımı 1951'de formüle ettiğim şekliyle sunacak, ardından iki klinik örnek vereceğim.

I. İLK VARSAYIM¹

Bebeklerin doğar doğmaz oral erojen bölgeyi uyarmak, bu bölgedeki içgüdüleri tatmin etmek için, hatta kendi halinde bile yumruklarını, parmaklarını ve başparmaklarını kullanma eğiliminde oldukları gayet iyi bilinir. Doğduktan birkaç ay sonra her iki cinsten bebeklerin de oyuncak bebeklerle oynamaktan hoşlandıkları, çoğu annenin bebeklerine bazı özel nesneler sunup onların bu nesnelere adeta bağımlı hale gelmelerini bekledikleri de iyi bilinir.

Birbirlerinden bir zaman aralığıyla ayrılan bu iki olgu kümesi arasında bir ilişki vardır; ilkinden ikinciye nasıl geçildiğiyle ilgili bir araştırma yararlı olabilir ve şimdiye kadar bir şekilde ihmal edilmiş olan önemli klinik malzemenin yararlanabilir.

SAHİP OLUNAN İLK ŞEY

Annelerin ilgi alanları ve sorunlarıyla yakın temas içinde olanlar, bebeklerin sahip oldukları ilk "ben olmayan" şeyi kullanma kalıplarının normal olarak büyük bir çeşitlilik gösterdiğini bilirler. Bu kalıplar sergilendikleri anda doğrudan gözlemlenebilirler.

1. Bu bölüm daha önce şu dergi ve şu kitapta yayımlanmıştır: *International Journal of Psycho-Analysis*, 34. cilt, 2. Bölüm (1953) ve D. W. Winnicott, *Collected Papers: Through Paediatrics to Psycho-Analysis* (1958a), Londra: Tavistock Publications.

Yeni doğmuş bebeğin yumruğunu ağzına sokmasıyla başlayıp sonunda bir oyuncak ayıya, bir oyuncak bebeğe, yumuşak ya da sert bir oyuncağa bağlanmaya varan olaylar silsilesinde büyük bir çeşitlilik görülür.

Burada oral uyarım ve tatmin diğer her şeyin temeli olsa bile, bunlardan başka bir şeyin de önemli olduğu açıktır. İncelenebilecek birçok başka önemli şey vardır, örneğin:

1. Nesnenin doğası.
2. Bebeğin nesneyi "ben olmayan" olarak tanıma kapasitesi.
3. Nesnenin yeri (dışarıda, içeride, sınırda).
4. Bebeğin bir nesne yaratma, düşünme, kurma, tasarlama, üretme kapasitesi.
5. Duygulanımsal türden bir nesne ilişkisinin başlaması.

"Geçiş nesneleri" ve "geçiş olguları" terimlerini aradaki deneyim bölgesini, yani başparmak ile oyuncak ayı, oral erotizm ile gerçek nesne ilişkisi, birincil yaratıcı faaliyet ile önceden içe atılmış olan şeylerin dışa yansıtılması, başlangıçtaki borçlu olma duygusundan habersiz olma durumu ile borçluluğun tanınması ("Teşekkür et bakayım") arasındaki bölgeyi adlandırmak için ortaya attım.

Bu tanıma göre bir bebeğin agucukları ve daha büyük bir çocuğun uykuya hazırlanırken çıkardığı ezgili sesler de, tıpkı bebeğin bedeninin parçası olmayan ama tam olarak dış gerçekliğe ait olarak da görülmeyen nesneleri kullanması gibi, geçiş olguları olarak bu ara bölgeye girerler.

İnsan Doğasıyla İlgili Bildik Önermenin Yetersizliği

Her ne kadar işlev ve hem bilinçli hem de (bastırılmış bilinçdışı dahil) bilinçdışı bütün fantezi alanı yaratıcı bir biçimde ele alınsa da, insan doğasının kişilerarası ilişkiler düzeyinde yeterince iyi ifade edilmediği kabul edilir genellikle. Son yirmi yılda yapılan araştırmalar sayesinde kişileri betimlemenin bir başka yolu daha olduğu ortaya çıkmıştır. Sınırlayıcı bir zara, bir iç ve dışa sahip bir birim olma aşamasına ulaşmış her bireyin bir *iç gerçekliği*, zengin ya da yoksul, huzur içinde ya da savaş halinde olabilen bir iç dünyası olduğu söylenebilir. Bu bize yardımcı olur, ama yeterli midir?

Ben bu ikili ifadeye olduğu kadar bir üçlü ifadeye de ihtiyaç duyulduğunu iddia ediyorum: İnsan hayatının ihmal edemeyeceğimiz

üçüncü parçası, hem iç gerçekliğin hem de dış hayatın katkıda bulunduğu bir ara *deneyimleme* bölgesidir. Pek kurcalanabilir bir bölge değildir bu, çünkü iç ve dış gerçekliği birbirinden ayrı ama yine de birbiriyle bağlantılı tutmak gibi insanı sürekli meşgul eden bir işle uğraşan birey için bir dinlenme yeri olması dışında ondan bir şey beklenemez.

Sık sık "gerçekliğin sınanması"ndan söz edilir, kavrayış ile algı arasında net bir ayırım yapılır. Ben burada bir bebeğin gerçekliği tanıyıp kabul etme konusundaki yeteneksizliği ile giderek artan yeteneği arasında bir ara durum olduğunu iddia ediyorum. Bu yüzden de *yanılsamanın* özünü inceliyorum; yani bebeklerde izin verilen, yetişkinlerin hayatında sanat ve dinin içinde bulunan, ama bir yetişkin başkalarının inanma yeteneklerinden fazla güçlü bir talepte bulunup onları kendilerine ait olmayan bir yanılsamayı paylaşmaya zorladığında bir delilik alametine dönüşen şeyi. *Yanılsama deneyimine* hepimiz saygı duyarız ve istersek yanılsama deneyimlerimizin benzerliği temelinde bir araya gelip bir grup oluşturabiliriz. Bu, insanların grup oluşturmalarının doğal kaynaklarından biridir.

Burada tam olarak küçük çocuğun oyuncak ayısından ya da bebeğin yumruğunu (başparmağını ya da parmaklarını) ilk kullanışından söz etmediğim umarım anlaşılacaktır. Benim burada özellikle ilgilenmediğim nesne ilişkilerinin ilk nesnesi değil, bebeğin sahip olduğu ilk şey ve öznel olan ile nesnel olarak algılanan şey arasındaki ara bölge.

Kişisel Kalıbın Gelişimi

Psikanalitik literatürde "elini ağzına sokma"dan "elini apış arasına götürme"ye geçişle ilgili bir sürü göndermeye rastlanır, ama buradan gerçek anlamda "ben olmayan" nesnelerin kullanılmasına geçiş üzerinde galiba daha az durulmuştur. Bebeğin gelişiminde er ya da geç kendinden başka olan nesneleri kişisel kalıba katma yönünde bir eğilim ortaya çıkar. Bu nesneler bir ölçüde memenin yerini tutarlar, ama burada özellikle tartışmak istediğimiz nokta bu değil.

Bazı bebeklerde başparmak ağza sokulurken önkolun hareketi sayesinde diğer parmaklarla da yüz okşanır. Bu durumda ağız diğer parmaklarla değil, başparmakla ilişkili olarak aktiftir. Üst dudağı ya da başka bir bölgeyi okşayan parmaklar ağızdaki başparmaktan daha önemli olabilir ya da daha önemli hale gelebilir. Üstelik bu okşama hareketi tek başına, daha dolaysız başparmak-ağız birliği olmadan da görülebilir.

Genelde, başparmak emme gibi bebeğin kendine dönük erotik deneyimini karmaşıklaştıran şu tür durumlar ortaya çıkar:

- (i) bebek öteki eliyle dışsal bir nesneyi, örneğin bir çarşaf ya da battaniyenin kenarını parmaklarıyla birlikte ağzına sokar; ya da
- (ii) bez parçası bir biçimde tutulup emilir, aslında ille de emilmesi gerekmez; kullanılan nesneler doğal olarak peçeteler ve (sonraları) mendillerdir; bunlar etrafta neyin kolayca bulunabildiği ya da neyin güven verdiğine göre değişir; ya da
- (iii) bebek ilk aylardan itibaren yolup biriktirdiği yün topaklarını kendini okşamak için kullanır; nadiren de olsa bunları yutup başına iş açabilir; ya da
- (iv) mırıldanmalar, agucuklar, anal sesler, ilk müzik notalarıyla birlikte ilk konuşma alıştırmaları başlar.

Düşünmenin ya da fantezi kurmanın bu işlevsel deneyimlerle bağlantılı olduğu varsayılabilir.

Ben bütün bunlara *geçiş olguları* diyorum. Ayrıca, bütün bunlardan, (herhangi bir bebeği incelediğimizde) bebeğin tam uykuya geçerken kullanmadan edemediği ve endişeye, özellikle de depresif türden endişeye karşı bir savunma niteliği taşıyan bir şey ya da bir olgu çıkabilir; bu bir yün yumağı, bir battaniyenin kenarı, kuştüyü bir yastık olabileceği gibi bir sözcük ya da ezgi ya da özel bir davranış ya da konuşma tarzı da olabilir. Belki de bebek yumuşak ya da başka türden bir nesne bulup kullanmıştır; işte bu benim *geçiş nesnesi* dediğim şeydir. Bu nesne önemli olmayı sürdürür. Anne baba da onun bebek için taşıdığı değeri fark edip bir yere giderlerken yanlarında götürürler. Anne nesnenin kirlenmesine, hatta kokmasına aldırmaz; çünkü onu yıkarsa bebeğin deneyiminin sürekliliğinde bir kopuşa yol açacağını, bu kopuşun ise nesnenin bebek için taşıdığı anlam ve değeri ortadan kaldırdığını bilir.

Geçiş olguları kalıbının yaklaşık dördüncü ve altıncı aylar ila sekizinci ve on ikinci aylar arasında görülmeye başladığını ileri sürüyorum. Kişiden kişiye büyük farklılıklar olabileceğinden zaman dilimini özellikle bu kadar geniş tutuyorum.

Bebeklikte yerleşen kalıplar çocuklukta da sürebilir; öyle ki başlangıçtaki yumuşak nesne bebek uykuya geçerken ya da yalnız kaldığında ya da sıkıntıyla baş etmesi gerektiğinde mutlak biçimde gerekli olmayı sürdürebilir. Öte yandan normal zamanlarda ilgi alanı yavaş

yavaş genişler, nihayet bu genişlemiş alan depresif bir endişe yaklaş-tığında bile korunur. İlk yıllarda ortaya çıkan, belli bir nesneye ya da davranış kalıbına duyulan bu ihtiyaç sonraki yaşlarda çocuk yoksun-luk tehdidiyle karşı karşıya kaldığında yeniden ortaya çıkabilir.

Bebekğin sahip olduğu ilk şey, bebeklik döneminin en başlarından kalan, bebekğin kendine dönük daha dolaysız erotik faaliyetlerini içe-rebileceğı gibi bunlardan ayrı olarak da var olabilen özel tekniklerle bir arada kullanılır. Zamanla bebekğin hayatına çeşitli oyuncak ayılar, oyuncak bebekler ve sert oyuncaklar girer. Oğlan çocukları bir ölçüde sert nesneleri kullanmaya meylederken, kız çocukları doğrudan doğ-ruya bir aile edinmeye yönelirler. Bununla birlikte şunu belirtmek ge-rekir: Geçiş nesnesi adını verdiğim ilk *"ben olmayan"* şeyi kullanma tarzı açısından oğlanlarla kızlar arasında kayda değer hiçbir fark yoktur.

Bebek organize sesler ("baba", "mâma", "anne") kullanmaya baş-ladığında geçiş nesnesi için bir "sözcük" ortaya çıkabilir. Bebekğin bu ilk nesnelere verdiği isim genellikle önemlidir ve çoğunlukla yetiş-kinlerin kullandığı bir sözcüğü kısmen içinde barındırır. Örneğin bu isim "baa" ise buradaki "b" yetişkinlerin kullandığı "bebek" ya da "baba" sözcüğünden geliyor olabilir.

Şunu da belirtmeliyim: Bazen annenin kendisi dışında hiçbir geçiş nesnesi olmayabilir. Ya da bebek duygusal gelişimi sırasında o kadar örselenmiştir ki geçiş durumu yaşanamaz ya da kullanılan nesnelerin sürekliliğı bozulur. Her şeye rağmen bu süreklilik üstü örtük bir bi-çimde muhafaza ediliyor olabilir.

İlişkideki Özel Niteliklerin Özeti

1. Bebek nesne üzerinde belli haklar talep eder, biz de bu talebi kabul ederiz. Yine de başından beri tümgüçlülük kısmen bir yana bırakıl-mıştır.
2. Nesne hem şefkatle kucaklanır hem de coşkuyla sevilir ve parala-nır.
3. Nesne bebek tarafından değiştirilmedikçe asla değişmemelidir.
4. Nesne içgüdüsel sevgiye olduğu kadar içgüdüsel nefrete ve (böyle bir özellik görölüyorsa) katıksız saldırganlığa da tahammül edebil-melidir.
5. Bununla birlikte nesne bebeğe sıcaklık yayıyor ya da hareket edi-yor veya bir dokusu varmış gibi veya kendine ait bir canlılığa ya da

gerçekliğe sahip olduğunu gösteren bir şey yapıyormuş gibi görünmelidir.

6. Nesne bizim bakış açımıza göre dışarıdan gelir, ama bebeğin bakış açısından durum böyle değildir. Ama içeriden de gelmez; bir varsayımı değildir.
7. Nesnenin kaderi, kendisine yapılan yatırımın yavaş yavaş geri çekilmesidir, böylece yıllar içinde unutulmaktan çok sürgüne yollanır. Bununla, sağlıklı durumdayken geçiş nesnesinin "içe gömülmediği"ni, aynı zamanda onunla ilgili duygunun ille de bastırmaya maruz kalmadığını söylemek istiyorum. Nesne unutulmaz, ardından yas da tutulmaz. Yalnızca anlamını kaybeder; bunun nedeni de geçiş olgusunun dağılması, "iç ruhsal gerçeklik" ile "iki kişi tarafından ortak olarak algılanan dış dünya" arasındaki ara bölgenin bütününe, yani kültürel alanın bütününe yayılmasıdır.

Bu noktada ele aldığım konu oyunu, sanatsal yaratıcılık ve değerlendirmeyi, dinsel duyguyu, rüya görmeyi, ayrıca fetişizmi, yalan söyleme ve hırsızlığı, şefkatin kökenini ve yitirilmesini, uyuşturucu bağımlılığını ve takıntıya dönüşmüş ritüellerin tılsımını vs. da kapsayacak şekilde genişliyor.

Geçiş Nesnesinin Simgecilikle İlişkisi

Battaniye kenarının (ya da geçiş nesnesi her neyse onun) meme gibi bir kısmi nesneyi simgelediği doğrudur. Yine de burada önemli olan, nesnenin simgesel değerinden çok fiili varlığıdır. Gerçek olmasına rağmen meme (ya da anne) olmaması, memenin (ya da annenin) yerine geçmesi kadar önemlidir.

Simgecilik aşamasında bebek fantezi ile gerçeği, iç nesneler ile dış nesneleri, ilksel yaratıcılık ile algıyı zaten net bir biçimde birbirinden ayırabilmektedir. Ama geçiş nesnesi terimi bence, farklılık ve benzerliği kabul edebilecek hale gelme sürecine yer açar. Bence simgeciliğin zaman içindeki köklerini belirtecek, bebeğin salt öznel olandan nesnelliğe yaptığı yolculuğu betimleyecek bir terim çok işe yaradı; bana öyle geliyor ki geçiş nesnesi (battaniye kenarı vs.) deneyime doğru ilerleyen bu yolculuğun bizim görebildiğimiz kısmıdır.

Simgeciliğin doğasını tam olarak anlamadan da geçiş nesnesini anlamak mümkündür. Öyle görünüyor ki simgecilik ancak bireyin büyüme süreci içinde tam anlamıyla incelenebilir ve en iyi durumda de-

gişken bir anlamı vardır. Örneğin, İsa'nın bedenini simgeleyen kutsal ekmeği ele alırsak, bunun Katolik cemaati için beden *kendisiyken*, Protestan cemaati için aslında bedenin kendisi değil, onun *yerine geçen* bir şey, bir hatırlatıcı olduğunu söylersem sanırım yanlış olmam. Ama her iki durumda da eklemek bir simgedir.

BİR GEÇİŞ NESNESİNİN KLİNİK TASVİRİ

Ana babalar ve çocuklarla yakın temas içinde olan herkesin elinde, örnek oluşturabilecek sonsuz miktar ve çeşitlilikte klinik malzeme vardır. Aşağıdaki örnekleri sırf okurlara kendi deneyimlerindeki benzer türden malzemeyi hatırlatmak için veriyorum.

İki Erkek Kardeş: Nesnelerin İlk Kullanım Biçimlerindeki Karşıtlık

Geçiş nesnesinin kullanım biçimindeki çarpıtma. Bugün artık sağlıklı bir adam olan X, olgunlaşmak için çok mücadele vermek zorunda kalmıştı. Annesi "nasıl anne olunduğunu" X'i büyütürken öğrenmiş, o sırada öğrendikleri sayesinde diğer çocuklarında belli hataları tekrarlamaktan kaçınabilmişti. Annenin X'e neredeyse tek başına baktığı sırada endişeli olmasının bazı dışsal nedenleri de vardı. Annelik işini çok ciddiye almış, X'i yedi ay emzirmişti. Ona göre bu gerektiğinden uzun bir süreydi, bebeği memeden kesmek de çok zor olmuştu. X hiçbir zaman parmak emmemişti, memeden kesildiğinde de "sığınabileceği hiçbir şey yok"tu. Hiç biberon ya da yalancı meme kullanmamış, herhangi başka biçimde de beslenmemişti. Çok erken bir dönemde *annesinin kendisine*, bir kişi olarak annesine çok güçlü bir biçimde *bağlanmıştı* ve asıl ihtiyaç duyduğu şey annesinin fiili varlığıydı.

X bir yaşına geldiğinde hep kucağında gezdirdiği bir oyuncak tavşan edinmiş, ona duyduğu sevgiyi sonunda gerçek tavşanlara aktarmıştı. Ama beş altı yaşına kadar oyuncak tavşanı yanından ayırmamıştı. Bu tavşan bir *avutucu* olarak betimlenebilse de gerçek bir geçiş nesnesi niteliğine hiçbir zaman sahip olmamıştı. Hiçbir zaman gerçek bir geçiş nesnesi gibi annesinden daha önemli, bebeğin neredeyse ayrılmaz bir parçası olmamıştı. Bu çocuk örneğinde, yedinci ayda memeden kesilmenin yol açtığı endişeler sonradan astıma dönüşmüş, çocuk hastalığı ancak zamanla yenebilmişti. Doğduğu şehirden uzak bir yerde iş bulması onun açısından önemliydi. Annesine duyduğu bağlı-

lık hâlâ çok güçlüyse de ona sözcüğün geniş anlamıyla normal ya da sağlıklı denilebilir. Bu adam hiç evlenmemiştir.

Geçiş nesnesinin tipik kullanımı. X'in küçük erkek kardeşi Y'nin gelişimi ise epey düz bir çizgi izlemişti. Bugün üç tane sağlıklı çocuğu var. Dört ay süreyle meme emmiş, sonra kolayca memeden kesilmişti. Y ilk haftalarda başparmağını emmiş, bu da "memeden ağabeyine göre daha kolay kesilmesini sağlamış"tı. Memeden kesildikten kısa bir süre sonra, beşinci-altıncı aylarda battaniyenin ucunu benimsemişti. Oradan biraz yün çıktığında seviniyor, bununla burnunu gıdıklıyordu. Kısa zamanda bu onun "Baa"sı haline gelmişti; organize sesler kullanmaya başlar başlamaz bu ismi kendisi uydurmuştu. Aşağı yukarı bir yaşını doldurduktan sonra battaniye ucunun yerine kırmızı bağcıkları olan yumuşak, yeşil bir kazağı koymuştu. Bu, depresif ağabeyinde olduğu gibi bir "avutucu" değil bir "yatıştırıcı", her zaman işe yarayan bir sakinleştiriciydi. *Geçiş nesnesi* dediğim şeyin tipik bir örneği bu. Y küçükken herhangi biri ona "Baa"sını verdiğinde hemen emmeye başlıyor, mutlaka rahatlıyor, hatta uyku vakti yakınsa birkaç dakika içinde uyuyakalıyordu. Bir yandan da başparmağını emmeye üç dört yaşına kadar devam etmişti. Y'nin kendisi de başparmağını emdiğini ve bu yüzden parmağının üstünde oluşan sertliği hatırlıyor. Şu anda bir baba olarak kendi çocuklarının parmak emmeleriyle ve "Baa"larıyla ilgileniyor.

Bu ailedeki yedi normal çocuğun öyküsünden, aşağıdaki tabloda kıyaslanabilecek bir biçimde düzenlenmiş şu noktalar öne çıkıyor:

Baş- parmak			Geçiş nesnesi		Çocuk tipi
X	Oğlan	0	Anne	Tavşan (avutucu)	Anne saplantısı
Y	Oğlan	+	"Baa"	Kazak (yatıştırıcı)	Bağımsız
İkizler	Kız	0	Yalancı meme	Eşek (arkadaş)	Geç olgunlaşma
	Oğlan	0	"Ee"	Ee (koruyucu)	Gizli psikopati
Y'nin	Kız	0	"Baa"	Yorgan (güvence)	Gelişimi iyi
Çocuk- ları	Kız	+	Başparmak	Başparmak (tatmin)	Gelişimi iyi
	Oğlan	+	"Mimi"	Nesneler (sınıflandırma) ¹	Gelişimi iyi

1. Ek not: Bu net değil, ama olduğu gibi bıraktım. D. W. W., 1971.

Geçmişle İlgili Bilgi Almanın Önemi

Bir anneye ya da babaya danışırken ailenin bütün çocuklarının bebekken kullandıkları teknikler ve nesnelerle ilgili bilgi almak genellikle büyük önem taşır. Bu, annenin çocuklarını birbiriyle karşılaştırmasını sağlar ve çocuklarının hayatlarının erken yaştaki özelliklerini hatırlamasına ve birbiriyle karşılaştırmasına imkân tanır.

Çocuğun Katkısı

Geçiş nesneleriyle ilgili bilgi çoğu zaman çocuğun kendisinden de alınabilir. Örneğin:

Angus (on ikinci yaşını doldurmasına üç ay var) bana erkek kardeşinin "tonlarca oyuncak ayısı filan olduğunu", "ondan önce de küçük ayları olduğunu" anlattı, ardından da kendi geçmişinden söz etmeye başladı. Hiç oyuncak ayısı olmamıştı. Yatağının üzerinde, ucunda bir çan olan bir ip asılıydı, ona vura vura uykuya dalıyordu. Belki de sonunda ip koptuğundan bu iş burada bitmişti. Ama bir şey daha vardı. Angus ondan söz ederken çok utanıyordu. Kırmızı gözlü mor bir tavşandı bu. "Ondan hoşlanmıyordum. Sağa sola fırlatıp duruyordum. Şimdi Jeremy'de, ona ben verdim. Onu Jeremy'ye verdim çünkü çok yaramazdı. Komodinin üzerinden *düşüyordu* ikide bir. *Beni hâlâ ziyaret ediyor. Beni ziyaret etmesi hoşuma gidiyor.*" Mor tavşanı kâğıda çizerken kendisi de şaşırdı.

Kendi yaşına özgü sağlam bir gerçeklik duygusuna sahip bu on bir yaşındaki oğlanın geçiş nesnesinin niteliklerini ve yaptıklarını anlatırken sanki bu gerçeklik duygusundan yoksunmuş gibi konuşması dikkat çekicidir. Daha sonra annesini gördüğümde Angus'un mor tavşanı hatırlamasına hayret etti. Angus'un yaptığı renkli resimden tavşanı kolayca tanıdığı.

Örneklerin Her Zaman Bulunabilmesi

Burada daha fazla vaka malzemesi sunmaktan bilerek kaçınıyorum, çünkü aktardığım şeyin nadir görülen bir şey olduğu izlenimini vermek istemiyorum. Neredeyse bütün vaka öykülerinde geçiş olgularına (ya da bu olguların var olmayışına) dair ilginç bir şeyler bulmak mümkündür.

KURAMSAL İNCELEME

Yaygın kabul gören psikanalitik kuramdan hareket ederek bazı yorumlar yapılabilir:

1. Geçiş nesnesi memenin ya da ilk ilişkinin nesnesinin yerine geçer.
2. Geçiş nesnesi yerleşik gerçeklik sınavından önce gelir.
3. Bebek geçiş nesnesiyle bağlantılı olarak (büyüsel) tümgüçlü denetimden, (kas erotizmini ve koordinasyon hazzını içeren) manipülasyon yoluyla denetime geçer.
4. Geçiş nesnesi sonunda bir fetiş nesnesine dönüşebilir ve yetişkinin cinsel hayatının tanımlayıcı bir özelliği olarak varlığını sürdürebilir. (Bu temayı daha ayrıntılı olarak ele alan Wulff'a (1946) bakılabilir.)
5. Geçiş nesnesi anal erotik örgütlenme yüzünden dışkının yerine geçebilir (ama bazen pis kokması ve yıkanmamasının nedeni bu değildir).

İçsel Nesneyle İlişki (Klein)

Geçiş nesnesi kavramını Melanie Klein'in (1934) içsel nesne kavramıyla karşılaştırmak ilginç olacaktır. Geçiş nesnesi *bir içsel nesne değil* (içsel nesne zihinsel bir kavramdır), sahip olunan bir şeydir; ama (bebek için) bir dışsal nesne de değildir.

Şöyle karmaşık bir önermede bulunmak gerekiyor: Bebek, içsel nesne canlı, gerçek ve yeterince iyi olduğunda (fazla eziyet etmediğinde) bir geçiş nesnesi edinebilir. Ama bu içsel nesnenin nitelikleri dışsal nesnenin varlığına, canlılığına ve davranışlarına bağlıdır. Dışsal nesnede bu temel işlevlerden birinin olmayışı dolaylı olarak içsel nesnede bir ölümlüğe ya da eziyet edici bir niteliğe yol açar.² Dışsal nesnenin yetersizliği sürdüğünde içsel nesne bebek için anlamını yitirir; işte o zaman, ancak o zaman geçiş nesnesi de anlamsızlaşır. Bu yüzden geçiş nesnesi "dışsal" memenin yerine geçebilir, ama bunu *dolaylı olarak*, bir "içsel" memenin yerine geçerek yapar.

Geçiş nesnesi hiçbir zaman içsel nesne gibi bebeğin büyüsel denetiminde değildir, ama gerçek anne gibi denetlenemez de değildir.

2. İlk hali temel alınmakla birlikte burada metin biraz değiştirilmiştir.

Yanılsama ve Hayal Kırıklığı

Bu konuya yapacağım pozitif katkıya zemin hazırlamak için, uygulamada kavranmış oldukları halde, bebeğin duygusal gelişimiyle ilgili psikanalitik yazıların çoğunda fazla sorgulanmadan doğru kabul edildiğini düşündüğüm bazı şeyleri dile getirmem gerekiyor.

Ortada yeterince iyi bir anne olmadığı sürece, bebeğin haz ilkesinden gerçeklik ilkesine geçmesi ya da birincil özdeşleşmeyi gerçekleştiren onu aşması (bkz. Freud, 1923) hiçbir biçimde mümkün değildir. Yeterince iyi "anne" (ille de bebeğin kendi annesi olması gerekmez) bebeğin ihtiyaçlarına aktif olarak uyum gösteren kişidir; bebeğin bu radaki yetersizlikleri anlama ve hayal kırıklığının sonuçlarına tahammül etme yeteneğinin artmasıyla birlikte bu uyum yavaş yavaş azalır. Doğal olarak bebeğin kendi annesinin başka herhangi birinden daha "yeterince iyi" olma ihtimali yüksektir, çünkü bu uyum gösterme tek bir bebekle bıkıp usanmadan meşgul olmayı gerektirir; işin aslı, çocuk bakımının başarılı olması zekâyâ ya da düşünsel aydınlanmışlığa değil kendini adamaya bağlıdır.

Yukarıda da belirttiğim gibi, yeterince iyi anne için başında neredeyse bütünüyle bebeğinin ihtiyaçlarına uyum gösterir; zamanla bebeğin annenin yetersizlikleriyle başa çıkma yeteneğinin artmasıyla birlikte giderek daha az uyum gösterir.

Bebek annenin yetersizliğiyle başa çıkmak için şu yolları kullanır:

1. Bebeğin, tekrar yoluyla, hayal kırıklığının bir zaman sınırı olduğunu anlaması. Doğal olarak başlangıçta bu zaman sınırı kısa olmalıdır.
2. Süreç duygusunun gelişmesi.
3. Zihinsel faaliyetin başlaması.
4. Kendine yönelik tatmine başvurma.
5. Hatırlama, yeniden yaşama, fantezi kurma, düşünme; geçmiş, bugün ve geleceği bir bütün olarak algılama.

Her şey yolunda giderse bebek hayal kırıklığı deneyiminden kazançlı çıkabilir, çünkü annenin bebeğin ihtiyaçlarına uyum göstermedeki yetersizliği nesneleri gerçek kılar, yani sevildikleri kadar nefret de edilen şeyler haline getirir. Bunun sonucu da şudur: *Eğer her şey yolunda giderse* bebek, annenin onun ihtiyaçlarına uyum göstermesinin fazla uzun sürmesinden, doğal bir biçimde azalmasına izin verilmemesinden rahatsız olabilir, çünkü eksiksiz uyum gösterme büyüye

benzer ve kusursuz davranan nesne de bir varsanı olur çıkar. Ama *başlangıçta* uyumun neredeyse eksiksiz olması gerekir, aksi halde bebeğin dış gerçeklikle ilişki kurma yeteneğini geliştirmesi, hatta bir dış gerçeklik kavramı oluşturabilmesi mümkün değildir.

Yanılsama ve Değeri

Anne başlangıçta bebeğe neredeyse yüzde yüz uyum göstererek bebekte, kendi memesinin onun bir parçası olduğu *yanılsamasının* doğmasına fırsat tanır. Meme, adeta bebeğin büyümlü denetimi altındadır. Aynı şey genel olarak bebek bakımı, uyarılma anları arasındaki sakin zamanlar için de söylenebilir. Tümgüçlülük, deneyimin neredeyse vazgeçilmez bir gerçeğidir. Annenin nihai görevi bebeği bu yanılsamadan yavaş yavaş kurtarmaktır, ama başlangıçta ona yanılsama için yeterince fırsat vermeden bunu başarması mümkün değildir.

Başka türlü söylersek, bebek memeyi kendi sevme kapasitesinden ya da (denilebilir ki) ihtiyaçtan tekrar tekrar yaratır. Böylece bebekte öznel bir olgu gelişir; bu anne memesi dediğimiz şeydir.³ Anne gerçek memeyi tam da bebeğin yaratmaya hazır olduğu yere tam gerektiği anda koyar.

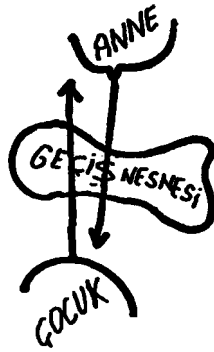
Demek ki insan doğumundan itibaren nesnel olarak algılananla öznel olarak kurulan arasındaki ilişki sorunuyla uğraşmaktadır; anne tarafından yeterince iyi bir biçimde hazırlanmamış birinin de bu sorunu sağlıklı bir biçimde çözmesi mümkün değildir. *Sözünü ettiğim ara bölge, bebeğe birincil yaratıcılıkla gerçekliğin sınanmasına dayalı nesnel algı arasında tanınan bölgedir.* Geçiş olguları yanılsama kullanımının ilk evrelerini temsil eder; bunlar olmadan, insanın, başkaları tarafından o varlığa dışsal bir şey olarak algılanan bir nesneyle ilişki kurma fikrine herhangi bir anlam vermesi beklenemez.

Şekil 1'de gösterilen şudur: Her bireyin gelişiminin başlarındaki kuramsal bir noktada, annenin sağladığı belli bir ortam içindeki bebek, içgüdüsel gerilimden kaynaklanan giderek büyüyen ihtiyacı karşılayacak bir şeyle ilgili bir fikir geliştirebilecek durumdadır. Bebeğin en başta yaratılması gereken şeyin ne olduğunu bildiği söylenemez. Bu aşamada anne kendisini sunar. Başka annelerin de yaptığı gibi be-

3. Burada annelik tekniğinin tamamını işe katıyorum. İlk nesnenin meme olduğu söylendiğinde, "meme" sözcüğü bence gerçek meme kadar annelik tekniğine de karşılık gelecek biçimde kullanılmaktadır. Bir annenin emzirme yerine biberon kullanarak da (benim deyimimle) yeterince iyi bir anne olması imkânsız değildir.

Şekil 1

Şekil 2

beğe meme verir, kendisinde var olan besleme dürtüsünü sunar. Annenin bebeğin ihtiyaçlarına uyum göstermesi, yeterince iyi olduğunda, bebeğe onun kendi yaratma kapasitesine tekabül eden bir dış gerçeklik olduğu *yanılsamasını* verir. Bir başka deyişle, annenin sunduğu şeyle çocuğun kurabildiği şey arasında bir örtüşme söz konusudur. Dışarıdan bakan biri için, çocuk anne gerçekte neyi sunuyorsa onu algılar, ama gerçek bundan ibaret değildir. Bebek memeyi, tam da orada ve o an bir meme yaratılabildiği ölçüde algılar. Anne ile bebek arasında bir etkileşim yoktur. Psikolojik olarak bebek kendisinin parçası olan bir memeden süt alırken, anne de kendisinin parçası olan bir bebeğe süt verir. Psikolojide, etkileşim fikrinin kaynağı psikologdaki bir yanılsamadır.

Şekil 2'de geçiş nesnesinin ve geçiş olgularının temel işlevi olduğunu düşündüğüm şeyi göstermek için yanılsama alanına bir biçim verilmiştir. Geçiş nesnesi ve geçiş olguları her insanı kendisi için hep önemli olacak bir şeyle, yani sorgulanmayacak nötr bir deneyim alanıyla donatırlar. *Geçiş nesnesinin bebekle aramızdaki bir anlaşmaya dayandığı* söylenebilir; *bu anlaşmaya göre bebeğe şu soruyu asla sormayacağızdır: "Bunu sen mi tasarladın, yoksa dışarıdan mı sunuldu sana?"* Önemli olan, *bu noktada herhangi bir karar verilmesinin beklenmemesidir. Sorunun böyle sorulmaması gerekir.*

Şüphesiz insan yavrusunu başlangıçta gizliden gizliye meşgul eden bu sorun, annenin (yanılsama fırsatı sağlamaktan sonraki) temel

görevinin yanılısamayı bozmak olması yüzünden zamanla apaçık bir soruna dönüşür. Bu, memeden kesmenin önkoşulu olmakla kalmaz, daha sonra da ana babalar ve eğitimcilerin görevlerinden biri olmayı sürdürür. Bir başka deyişle, bu *yanılısama* meselesi insanlara içkin bir meseledir ve meselenin *kuramsal* kavranışı *kuramsal* bir çözüm sağlayabilse de son kertede hiçbir birey bu meseleyi kendisi için çözemez. Bu tedrici hayal kırıklığı sürecinde işler yolunda giderse, memeden kesme tabiri altında topladığımız engellemeler için sahne hazırlanmış olur; ama memeden kesme etrafında kümeleşen (Klein'in [1940] depresif konum kavramıyla aydınlığa kavuşturduğu) olgular-dan söz ettiğimizde altta yatan süreci, yani *yanılısama* fırsatına ve tedrici bir hayal kırıklığına imkân tanıyan süreci kastettiğimizi unutmamalıyız. Yanılısama-hayal kırıklığı süreci yolundan saparsa bebek memeden kesilme gibi son derece normal bir duruma ulaşamayacağı gibi memeden kesilmeye tepki de veremeyecektir; bu durumda memeden kesilmeden söz etmek bile saçma olacaktır. Sadece emzirmeye son vermek memeden kesmek demek değildir.

Memeden kesilmenin ne kadar önemli olduğunu normal bir çocukta görebiliriz. Memeden kesilme sürecinin belli bir çocukta yol açtığı karmaşık tepkilere tanık olduğumuzda, bu tepkilerin bu çocukta *yanılısama-hayal kırıklığı* sürecinin, fiili memeden kesmeyi tartışırken gönül rahatlığıyla ihmal edebileceğimiz ölçüde iyi gerçekleşmiş olması sayesinde ortaya çıkabildiğini biliriz.

Yanılısama-Hayal Kırıklığı Kuramının Gelişimi

Burada şunu varsayıyoruz: Gerçekliği kabul etme işi hiçbir zaman tamamlanmaz, hiçbir insan iç ve dış gerçekliği birbiriyle ilişkilendirme geriliminden kurtulmuş değildir ve bu gerilimden kurtulma imkânını sağlayan, sorgulanmayan bir ara deneyim bölgesidir (sanat, din, vs.) (krş. Riviere, 1936). Bu ara bölge, oynarken "kendini kaybeden" küçük çocuğun oyun alanıyla doğrudan bağlantılıdır.

Bebeklikte bu ara bölge çocuk ile dünya arasında bir ilişkinin başlaması için zorunludur; onu mümkün kılan da ilk kritik evredeki yeterince iyi anneliktir. Burada, dışarıdaki duygusal ortamla fiziksel ortamdaki geçiş nesnesi ya da nesneleri gibi öğeler arasında (zamansal) bir süreklilik olması çok önemlidir.

Ana babaların nesnel algının bünyesindeki gerilimi sezgisel olarak fark etmeleri sayesinde ki bebek geçiş olgularını yaşayabilir;

geçiş nesnesinin söz konusu olduğu bu noktada bebeğin öznellik ya da nesnellik açısından sorgulanması söz konusu değildir.

Bir yetişkin kendi öznel olgularının nesnel olduğunu kabul etmemiz gerektiğini iddia ettiğinde ona deli diye bakarız. Oysa aynı yetişkin kişisel ara bölgenin keyfini herhangi bir iddiada bulunmadan çıkarabiliyorsa, o zaman biz de ona tekabül eden kendi ara bölgelerimiz olduğunu kabul edebilir, sanat, din ya da felsefe alanındaki bir grubun üyeleri arasında bir örtüşme, yani ortak bir deneyim alanı olduğunu görmekten memnun oluruz.

ÖZET

Burada, sağlıklı bebeğin esas olarak sahip olduğu ilk şeyle kurduğu ilişkide ifadesini bulan ilk deneyimlerinin sağladığı zengin gözlem alanına dikkat çekildi.

Bebeğin sahip olduğu ilk şey, önceleri kendine dönük erotik olgularla ve yumruk ve başparmak emmeyle, sonraları ise ilk yumuşak oyuncak hayvan ya da bebekle ve sert oyuncaklarla ilişkilidir. Hem dışsal nesneyle (annenin memesi) hem de içsel nesnelerle (büyüsel yoldan içselleştirilmiş meme) ilişkilidir, ama her ikisinden de ayındır.

Geçiş nesneleri ve geçiş olguları, deneyimin başlangıcının temelinde yatan yanılsama alanına aittirler. Gelişmedeki bu erken aşamayı mümkün kılan, annenin bebeğin ihtiyaçlarına uyum gösterme ve böylece bebeğin kendi yarattığı şeyin gerçekten var olduğu yanılsamasına kapılmasına izin verme yönündeki özel kapasitesidir.

İç gerçekliğe mi yoksa dış (ortak) gerçekliğe mi ait olduğu sorgulanmayan bu ara deneyim bölgesi, bebeğin deneyiminin daha büyük bölümünü oluşturur; ayrıca hayat boyunca sanat, din, düşsel yaşam ve yaratıcı bilimsel çalışma gibi alanlarda yaşanan yoğun deneyimler içinde varlığını sürdürür.

Normal durumda bebeğin geçiş nesnesine yaptığı yatırım, özellikle de kültürel ilgilerin gelişmesiyle birlikte yavaş yavaş geri çekilir.

Buradan, paradoksun kabul edilmesinin pozitif bir değer taşıyabileceği düşüncesine varılır. Paradoksun çözümü, yetişkinde kendiliğin gerçek ya da sahte örgütlenmesi olarak görülebilecek bir savunma örgütlenmesine yol açar (Winnicott, 1960a).

II. KURAMIN BİR UYGULAMASI

Geçişsel olan tabii ki nesne değildir. Nesne, bebeğin anneyle kaynaşmış olma durumundan, kendisinin dışında ve kendisinden ayrı bir şey olarak anneyle ilişki kurma durumuna geçişini temsil eder. Bundan genellikle, çocuğun narsisistik bir nesne ilişkisi tipinden çıktığı nokta olarak söz edilir, ama ben burada bu dili kullanmaktan kaçındım çünkü kastettiğim şeyin bu olduğundan emin değilim; ayrıca bu dil, çocuk kendisinin parçası olmayan bir şeyin var olabileceğinden emin olmadan önceki ilk evrelerde temel önemi olan bağımsızlık düşüncesini hesaba katmaz.

GEÇİŞ OLGULARI ALANINDA ORTAYA ÇIKAN PSİKOPATOLOJİ

Geçiş olgularının normallliği üzerinde çok durdum. Yine de bazı vakaların klinik incelemesi sırasında bir psikopatoloji görülebilir. Çocuğun ayrılık ve kayıpla nasıl başa çıktığına bir örnek olarak, ayrılığın geçiş olgularını nasıl etkileyebileceğine dikkat çekmek istiyorum.

İyi bilindiği gibi, anne ya da bebeğin bağımlı olduğu bir başka kişinin yokluğunda bebekte hemen bir değişiklik olmaz, çünkü bebeğin annesine dair bir anısı, bir zihinsel imgesi ya da bir içsel temsili vardır, ki bu belli bir süre varlığını sürdürür. Eğer anne dakikalar, saatler veya günlerle ölçülen belli bir süreden fazla uzakta kalırsa, o zaman anısı ya da içsel temsili solup gider. Bu arada geçiş olguları yavaş yavaş anlamsızlaşır ve bebek onları yaşayamayacak hale gelir. Yatırımın nesneden yavaş yavaş çekildiğini izleyebiliriz. Bazen kayıptan hemen önce geçiş nesnesinin abartılı bir biçimde kullanıldığı görülebilir; bu, nesnenin anlamsızlaşması yolunda bir tehdit olduğunun *inkâr edilmesinin* bir parçasıdır. İnkârın bu yönünü aydınlatmak için bir oğlan çocuğunun ip kullanımıyla ilgili kısa bir klinik örnek vereceğim.

4. Bu bölüm daha önce şu dergi ve şu kitapta yayımlanmıştır: *Child Psychology and Psychiatry*, 1. cilt (1960) ve Winnicott, *The Maturation Processes and the Facilitating Environment* (1965), Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.

İp ⁴

1955 Martı'nda yedi yaşında bir oğlan çocuğu annesi ve babası tarafından Paddington Green Çocuk Hastanesi'nin Psikoloji Bölümü'ne getirildi. Ailenin öteki üyeleri de gelmişti: Zihinsel özürölüler okuluna giden on yaşında bir kız ve oldukça normal görünen dört yaşında bir küçük kız. Oğlanı hastaneye, karakter bozukluğunu gösteren bir dizi belirti yüzünden aile doktoru yollamıştı. Zekâ testinin sonuçlarına göre oğlanın IQ'su 108'di. (Burada bölümün ana konusuyla doğrudan ilgili olmayan bütün ayrıntılar çıkarılmıştır.)

Anne ve babayla yaptığım ilk uzun görüşmede bana çocuğun gelişiminin ve bu sırada yaşanan çarpıklıkların net bir resmini çizdiler. Ama çok önemli bir ayrıntıyı atlamışlardı; bunu sonradan çocukla yaptığım görüşmede anladım.

Annenin depresif bir kişi olduğunu anlamak zor değildi, zaten kendisi de depresyon teşhisiyle hastanede yattığını söylemişti. Anneyle babanın anlattıklarından annenin oğlana, o üç yaşındayken kızkardeşi doğana kadar baktığı anlaşılıyordu. Bu ilk önemli ayrılıktı, ikincisi ise çocuğun dört yaşını doldurmasına bir ay kala annenin ameliyatıyla olmuştu. Oğlanın beş yaşını doldurmasına üç ay kala anne iki aylığına akıl hastanesine yatmış, bu süre boyunca çocuğa teyzesi gayet iyi bakmıştı. O zamana kadar çocuğa bakan herkes, çok iyi özellikleri olmasına rağmen onun zor bir çocuk olduğu konusunda birleşiyordu. Aniden değişebiliyor, teyzesini küçük parçalara ayıracağı gibi şeyler söyleyerek insanları korkutuyordu. Nesneleri ve insanları yalamak gibi birçok garip belirti geliştirmişti, ayrıca gırtlaktan zorlamalı sesler çıkarıyor, sık sık hiç kıınıldamadan durup sonra ortalığın altını üstüne getiriyordu. Ablasının zihinsel özürölü olmasının onda endişe doğurduğu açıktı, ama gelişimindeki çarpıklık bu faktörün önem kazanmasından daha önce başlamış gibi görünüyordu.

Anne ve babasıyla bu görüşmeyi yaptıktan sonra çocukla özel olarak görüştüm. Bu görüşmede ayrıca psikiyatri alanında çalışan iki yardım görevlisi ve iki ziyaretçi vardı. Çocuk ilk bakışta bende anormal bir izlenim bırakmadı ve hemen benimle bir karalama oyunu oynamaya başladı. (Bu oyunda kâğıda bir şeyler çiziktirip görüşme yaptığım çocuktan bunu tamamlayarak bir şeye dönüştürmesini isterim, sonra o da bir şeyler karalar ve onu bir şeye dönüştürme sırası bana gelir.)

Bu vakada karalama oyunu ilginç bir sonuç doğurdu. Oğlanın tembelliği hemen ortaya çıktı; yaptığım hemen her şeyi iple ilişkilendirdi. Yaptığı on çizim arasında şunlar vardı:

kement
kırbaç
binici kırbacı
yo-yo ipi
düğümlemiş bir ip
bir binici kırbacı daha
bir kırbaç daha.

Çocukla bu görüşmeyi yaptıktan sonra ailesiyle bir kere daha görüşüp çocuğun iple ilgili takıntısının nedenini sordum. Bu konuyu gündeme getirmeme sevindiklerini söylediler, daha önce önemli olduğundan emin olamadıkları için bundan söz etmemişlerdi. Oğlanın iple ilgili her şeye saplantılı bir ilgi duyduğunu, hatta ne zaman bir odaya girseler çocuğun sandalyeleri ve masaları birbirine bağlamış olduğunu gördüklerini söylediler; bazen onu örneğin bir yastığı iple şömineye bağlamış olarak buluyorlardı. Çocuğun ip takıntısının yavaş yavaş yeni bir özellik kazandığını, bunun da her zamanki kaygılarının ötesinde kendilerini fena halde endişelendirdiğini söylediler. Oğlan geçenlerde kızkardeşinin (doğumuyla oğlanın annesinden ilk kez ayrılmasına yol açan kızkardeşinin) boynuna bir ip dolamıştı.

Bu tür bir görüşmede eylem fırsatımın sınırlı olduğunu biliyordum: Aile şehir dışında oturduğu için anneyle babayı da oğlanı da altı ayda bir kereden daha sık görmem mümkün olmayacaktı. Bu yüzden şöyle bir yol izledim. Anneye bu çocuğun ayrılma korkusuyla baş etmeye çalıştığını, insan bir arkadaşından ayrıldığını nasıl telefonu kullanılarak inkâr ediyorsa onun da ayrılığı ip kullanarak inkâr etmeye çalıştığını açıkladım. Anne pek ikna olmadı, ben de ona söylediklerimde bir anlam bulduğu takdirde meseleyi çocuğa uygun bir zamanda açıp dediklerimi ona anlatmasını, çocuğun verdiği tepkiye göre ayrılık temasını geliştirmesini istediğimi söyledim.

Yaklaşık altı ay sonra beni görmeye gelene kadar bu insanlardan hiç haber alamadım. Anne neler yaptığını anlatmadı başta, ama ben sorunca benimle görüştükten hemen sonra neler olduğunu anlatmaya başladı. Söylediklerimi aptalca bulmuş, ama bir akşam konuyu çocuğa açınca oğlanın kendisiyle arasındaki ilişki ve onunla temas kura-

mamaktan duyduğu korku hakkında konuşmaya istekli olduğunu görmüştü. Çocuğun da yardımıyla aklına gelen bütün ayrılıkları ele almış, kısa bir süre sonra çocuğun verdiği tepkilere bakarak söylediklerinin haklı olduğuna kanaat getirmişti. Dahası, çocukla bu konuşmayı yaptığı andan itibaren ip oyunu sona ermişti. Çocuk artık eskisi gibi nesneleri birbirine bağlamıyordu. Anne oğlanla kendisinden ayrı kalma duygusu hakkında daha birçok kez konuşmuştu. Kadın bu noktada çok önemli bir yorum getirdi: Çocuğun en önemli ayrılığı, kendisi ciddi bir depresyon geçirdiği sırada yaşadığını hissetmişti; "mesele sadece ondan uzakta olmam değildi," dedi, "kafam tamamiyle başka meselelerle meşgul olduğu için onunla temas kuramamıştım."

Daha sonra yaptığımız bir görüşmede anne bana, oğlanla yaptığı ilk konuşmadan bir yıl sonra çocuğun iple oynama ve evdeki nesneleri birbirine bağlama takıntısının nüksettiğini söyledi. Aslında anne ameliyat olmak için hastaneye yatacağı. Oğluna şunları söylemişti: "İple oynamandan gitmemin seni kaygılandırıldığını anlayabiliyorum, ama bu sefer sadece birkaç gün evde olmayacağım, zaten geçireceğim ameliyat da o kadar ciddi değil." Bu konuşmadan sonra bu yeni iple oynama evresi sona ermişti.

Bu aileyi görmeye devam ettim; oğlanın okulda ya da başka alanlarda yaşadığı sorunlarla ilgili çeşitli ayrıntılar konusunda yardımda bulundum. Geçenlerde, aileyle yaptığım ilk görüşmeden dört yıl sonra, baba annenin yeniden depresyona girmesine bağlı olarak çocukta ki ip takıntısının yeni bir evreye girdiğini haber verdi. Bu evre iki ay sürmüş, bütün aile tatile çıkınca, bu arada evdeki durum da iyileşince (baba bir süre işsiz kaldıktan sonra yeni bir iş bulmuştu) sona ermişti. Bununla bağlantılı olarak annenin durumunda da bir iyileşme görülmüştü. Baba konuyla ilgili ilginç bir ayrıntıdan daha söz etti. Bu son evrede oğlan iple farklı bir şey yapmıştı; babaya göre bu önemliydi, çünkü bütün bunların annenin marazi endişesiyle nasıl bağlantılı olduğunu gösteriyordu. Baba bir gün eve geldiğinde oğlanı bir ipin ucunda tepeüstü sarkar durumda bulmuştu. Oğlan kendini bırakmış, ölü taklidi yapıyordu. Baba hiç ilgilenmemesi gerektiğini anlayıp yarım saat bahçede oyalanmış, çocuk da sıkılıp oyunu bırakmıştı. Bu, çocuğa babanın endişe duymadığını gösteren büyük bir sınav olmuştu. Ancak ertesi gün çocuk aynı şeyi mutfak penceresinden görülebilen bir ağaçta deneyince anne oğlanın kendisini astığını sanıp panik içinde ona doğru koşmuştu.

Vakayı anlamamızda şu ayrıntının da yardımı olabilir. Bugün on bir yaşında olan bu çocuk "sert erkek" çizgisinde gelişmesine rağmen çok sıkılgan, fazlasıyla utangaç biri. Çocukları olduğunu iddia ettiği birkaç oyuncak ayısı var. Kimse bunların oyuncak olduğunu söylemeye cesaret edemiyor. Onlara çok bağlı, büyük bir sevgi gösteriyor, hatta onlara büyük bir özenle pantolonlar dikeyyor. Babası onun bu şekilde annelik yaptığı ailesinden bir güven duygusu edindiğini söylüyor. Eve misafir geldiğinde hepsini hemen kızkardeşinin yatağına koyuyor, çünkü aile dışından kimsenin onun bu aileye sahip olduğunu bilmesini istemiyor. Bunun yanı sıra çocukta kaka yaparken zorlanma ya da kakasını tutma eğilimi var. Dolayısıyla çocuğun annesiyle ilişkisinde hissettiği güvensizlik yüzünden anneye özdeşleştiğini, bunun da eşcinselliğe dönüşebileceğini tahmin etmek güç değil. Keza ip takıntısı da bir sapkınlığa dönüşebilir.

Yorum

Burada şu yorumu yapmak uygun görünüyor:

1. İp bütün diğer iletişim tekniklerinin bir uzantısı olarak görülebilir. İp bağlar; aynı zamanda nesnelerin paketlenmesini ve dağınık malzemenin bir arada tutulmasını sağlar. Bu bakımdan ipin herkes için simgesel bir anlamı vardır; ipin abartılı bir biçimde kullanılması, bir güvensizlik duygusunun başlangıcına ya da bir iletişim eksikliği düşüncesine işaret ediyor olabilir. Bu vakada oğlanın ipi kullanma biçimine sinmiş bir anormallik görülebilir ve bu kullanımın sapkınlaşmasına yol açabilecek değişimi dile getirmenin bir yolunu bulmak gerekir.

İpin işlevinin iletişimden *ayrılığın inkârına* dönüştüğü dikkate alınırsa bu yolda belli adımlar atmak mümkün görünüyor. Ayrılığın inkârı olarak ip bir kendinde şeye, tehlikeli özellikleri olan ve hâkim olunması gereken bir şeye dönüşür. Bu vakada anne çocuğun ip kullanımıyla çok geç olmadan, ip kullanmanın hâlâ bir umudu barındırdığı bir zamanda ilgilenebilmiş gibi görünüyor. Ortada umut olmadığı ve ip ayrılığın inkârını temsil ettiğinde, çok daha karmaşık bir durum ortaya çıkmış demektir; bir nesneyle ona hâkim olmak için uğraşıldığında gelişen beceriden kaynaklanan ikincil kazançlar yüzünden tedavisi güç bir durumdur bu.

Bu vaka sapıklığın gelişimini gözlemlememize imkân tanıdığı takdirde özel bir ilgiyi hak edecektir.

2. Eldeki malzemedan, ana babalardan nasıl yararlanılabileceğini de görmek mümkün. Hiçbir zaman tedavi edilmesi gereken herkesi tedavi etmeye yetecek kadar psikoterapist olmayacağı göz önünde bulundurulduğunda, anne babalardan gayet idareli bir biçimde yararlanılabileceği açıktır. Bu vakada babanın işsizliği yüzünden zor günler geçirmiş, hem sosyal açıdan hem de aile içinde yarattığı muazzam sıkıntılara rağmen zekâ özürlü kızlarının sorumluluğunu tam olarak üstlenebilmiş, annenin depresyonunun akıl hastanesine yatmak dahil bütün kötü evrelerini atlatmış iyi bir aile söz konusuydu. Böyle bir ailenin çok güçlü olması gerekir; bu ana babayı kendi çocuklarının terapisini üstlenmeye çağırma kararı bu varsayıma dayanarak verildi. Bunu yaparken kendi başlarına birçok şey öğrendiler, ama yaptıkları şey hakkında bilgi almaya da ihtiyaçları vardı. Başarılarının takdir edilmesine ve bütün yaşadıklarının söze dökülmesine de ihtiyaçları vardı. Çocuklarının hastalığı atlatmasına yardımcı olabildiklerini görmek, aileye zaman zaman ortaya çıkan başka güçlüklerle de başa çıkabilecekleri konusunda güven vermişti.

Ek Not 1969

Bu raporun yazılmasından sonra geçen on yıl içinde bu çocuğun hastalığından kurtulamadığı sonucuna vardım. Çocuğun annenin depresif hastalığıyla olan bağı varlığını korudu, bu yüzden de çocuğun sürekli evine dönmemesinin önüne geçilemedi. Anneden uzak olsaydı kişisel tedavi görebilirdi, ama evde bunu yapmak mümkün değildi. Evde ilk görüşme sırasında çoktan yerleşmiş olan davranış kalıbını korumuştur.

Ergenlik çağına geldiğinde oğlanda yeni bağımlılıklar, özellikle de uyuşturucu bağımlılığı ortaya çıktı; evden ayrılmadığı için okula da gidemiyordu. Onu annesinden uzaklaştırma yolundaki bütün çabalar sonuçsuz kaldı, çünkü her defasında kaçıp eve dönüyordu.

Sonunda çocuk kimseyi memnun edemeyen bir genç olup çıktı; hiçbir şey yapmıyor, zamanını ve zihinsel potansiyelini (yukarıda belirtildiği gibi IQ'su 108'di) boşa harcıyordu.

Şimdi sorulacak soru şu: Bu uyuşturucu bağımlılığı vakasını inceleyen bir araştırmacı geçiş olguları alanında ortaya çıkan psikopatolojiye gereken önemi verecek midir?

III. KLİNİK MALZEME: FANTEZİNİN ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

Bu kitabın ilerki bölümlerinde klinik çalışmalarım sırasında geliştirdiğim bazı düşünceleri inceleyeceğim; geçiş olgularıyla ilgili olarak kendim için geliştirdiğim kuramın orada gördüklerimi, işittiklerimi ve yaptıklarımı etkilediği kanısındayım.

Burada, kayıp duygusunun nasıl bizatihi kişinin kendilik deneyimini bütünleştirmenin bir yolu haline gelebildiğini göstermek için yetişkin bir hastayla ilgili klinik malzemeyi ayrıntılı olarak aktaracağım.

Malzeme bir kadın hastanın analizinin bir seansını içeriyor; bu seansı vermemin nedeni, nesnellik ile öznellik arasındaki geniş bölgede görülen büyük çeşitliliğin değişik örneklerini bir araya getiriyor olması.

Birkaç çocuğu olan, işinde de kullandığı yüksek bir zekâyâ sahip bu hasta, genellikle "şizoid" sözcüğü altında toplanan bir dizi belirti yüzünden tedaviye geldi. Onunla karşılaşan kişilerin kendisini ne kadar hasta hissettiğini anlamamaları çok muhtemel; çoğunlukla sevilen, değer verilen birisi olduğu kesin.

Söz konusu seans depresif olarak betimlenecek bir rüyayla başladı. Rüya, analistle ilgili gayet açık ve aydınlatıcı aktarım malzemesi içeriyordu; rüyada analist karşısındakine hükmetmek isteyen hırslı bir kadın olarak görülmüştü. Bu da hastanın büyük ölçüde eril bir figür olarak gördüğü eski bir analistini özlemesine fırsat veriyordu. Bu bir rüyaydı ve rüya olduğu için de yorum malzemesi olarak kullanılabilirdi. Hasta daha fazla rüya görüyor olmaktan memnundu. Bunun yanı sıra gerçek yaşamının da bazı açılardan zenginleştigiinden söz ediyordu.

Kadın sık sık *fantezi kurma* denebilecek bir şeyin etkisine giriyordu. Bir tren yolculuğuna çıkıyor, bir kaza geçiriyordu. Başına gelen çocukların nasıl haberi olacaktı? Peki analistin nasıl haberi olacaktı? Çığlık atıyor olabilirdi, ama annesi duymayacaktı. Hasta buradan, yaşadığı en berbat deneyimden söz etmeye geçti: Bir kediye kısa bir süre yalnız bırakmış, sonra kedinin saatlerdir ağlamakta olduğunu

duymuştu. "Bütün bunlar çok berbattı" ve çocukluğu boyunca yaşadığı çok sayıdaki ayrılığa bağlanıyordu, baş edemediği için travmatik bir hal alan, yeni bir dizi savunma örgütlenmesini zorunlu kılan ayrılıklara.

Bu analizdeki malzemenin büyük bölümü ilişkilerin negatif yanına geçmeyle, yani anne babası ortada olmadığı zaman çocuğun yaşamak zorunda olduğu tedrici yetersizlik duygusuyla ilgili. Hasta kendi çocukları söz konusu olduğunda bütün bunlara karşı son derece duyarlıydı ve ilk çocuğuyla yaşadığı güçlüklerin de büyük ölçüde çocuk yaklaşık iki yaşındayken yeniden hamile kaldığında onu bırakıp kocasıyla birlikte tatile gitmesinden kaynaklandığına inanıyordu. Ona söylenenlere göre çocuk aralıksız dört saat ağlamış, kadın eve döndüğünde kopan bağı yeniden kurma çabaları uzun süre sonuçsuz kalmıştı.

Burada mesele, hayvanlara ve küçük çocuklara neler olup bittiğini anlatmanın mümkün olmamasıydı. Kedi, kendisine söylenenleri anlayamaz. İki yaşın altındaki bir bebeğe de yeni bir bebek beklendiği doğru dürüst anlatılamaz, ama bebek "yirminci ayını doldurduğu sıralarda" bunu onun anlayabileceği sözcüklerle açıklamak giderek mümkün olmaya başlar.

Çocuğun bunu kavraması sağlanamadığında, anne yeni bir bebek doğurmak üzere evden ayrıldığında çocuğun bakış açısından ölmüş demektir. Çünkü çocuğa göre ölü bu anlama gelir.

Bu, günlerle, saatlerle ya da dakikalarla ilgili bir durumdur. Sınır ulaşılmadan önce anne hâlâ hayattadır; sınır aşıldığında ise ölüdür. Arada çok önemli bir öfke anı vardır, ama bu an çabucak yitirilir ya da şiddete maruz kalınacağı korkusuyla her zaman bir potansiyel olarak kalıp asla yaşanmayabilir.

Buradan, birbirinden son derece farklı iki uç noktaya varırız: Anenin çocuğun yanındayken ölümü ve annenin tekrar ortaya çıkıp yeniden dirilemediği zamanki ölümü. Bu da, çocuğun insanları görme, hissetme ve koklamanın verdiği güvence olmadan iç ruhsal gerçeklik içinde diriltme yeteneğini geliştirmesinden hemen önceki zaman dili miyle ilgilidir.

Bu hastanın çocukluğunun tam da bu bölgede yapılan büyük bir alıştırma olduğu söylenebilir. On bir yaşlarındayken savaş yüzünden evinden ayrılmak zorunda kalmış, çocukluğunu ve ana babasını tamamen unutmuş, ama bu arada bildik tekniği kullanarak kendisine bakanlara "amca" ya da "teyze" dememe hakkına sonuna kadar sahip çık-

mişti. Bütün o yıllar boyunca *onlara hiçbir şekilde hitap etmemeyi* başarmıştı ki bu da anne ve babasını hatırlamanın negatifiydi. Bütün bunların kalıbının çocukluğunun ilk dönemlerinde biçimlendiği anlaşılabacaktır.

Hastam buradan yine aktarıma dahil olan bir konuma, gerçek olan tek şeyin boşluk, yani ölüm, yokluk ya da hafıza kaybı olduğu konumuna ulaştı. Seans sırasında belli bir noktada bir hafıza kaybı yaşamıştı, bu da canını sıkıyordu. Sonradan anlaşıldı ki benim almam gereken önemli mesaj şuydu: Bir tür silme işlemi gerçekleşmiş olabilirdi ve gerçek olan tek olgu ve tek şey bu boşluk olabilirdi. Hafıza kaybı gerçektir, unutulansa gerçekliğini yitirmişti.

Hastam bununla bağlantılı olarak muayenehanede bir zamanlar sarındığı, bir analitik seans sırasında yaşadığı regresyonda (gerileme) kullanılan bir örtü olduğunu hatırladı. O sırada örtüyü gidip getirmiyor ya da kullanmıyordu. Bunun nedeni, (gidip getirmediği için) orada olmayan örtünün, analistin getirebileceği (ki analist bunu düşünmemiş değildi) örtüden daha gerçek olmasıydı. Bunu düşünmek onu örtünün yokluğuyla, daha doğrusu simgesel anlamı içinde örtünün gerçek dışılığıyla karşı karşıya bırakıyordu.

Bundan sonra simgeler düzeyinde bir gelişme gerçekleşti. Hasta son analisti için, "o benim için her zaman şimdiki analistimden daha önemli olacak," dedi. Ardından da şunu ekledi: "Sizin bana daha çok yararınız dokunmuş olabilir, ama onu daha çok seviyorum. Onu tamamiyle unuttuğum zaman da bu doğru olacak. Onun negatifi sizin pozitifinizden daha gerçek." Tam bu sözcükleri kullanmasa da kendi dilinde bana net bir şekilde bunu aktarıyordu ve bunu anlamama ihtiyacı vardı.

Burada işin içine geçmiş özlemi giriyor: Geçmişe özlem, kişinin kaybedilmiş bir nesnenin içsel temsiline kararsız bir biçimde tutunmasıyla ilgilidir. Bu konu daha sonra anlatılacak (bkz. s. 57) vaka öyküsünde yeniden ortaya çıkacak.

Hasta daha sonra hayal gücünden ve gerçek olduğuna inandığı şeylerin sınırlarından söz etti. Lafa şöyle girdi: "Yatağımın başucunda bir melek olduğuna gerçekten inanmadım; ama öte yandan bileğime zincirlenmiş bir kartal vardı." Bu ona gerçek gibi gelmişti ve vurgu "bileğime zincirlenmiş" sözcüklerindeydi. Ayrıca olabildiğince gerçek bir beyaz atı vardı ve "ona binip her yere gider, bazen bir ağaca bağlar, bir atla yapılabilecek her şeyi yapar"dı. Hastam bu beyaz at

deneyiminin gerçekliğiyle başa çıkabilmek ve onu bir başka yoldan gerçek kılabilmek için o sırada gerçekten de beyaz bir atı olsun istiyordu. O konuşurken, o sırada kaç yaşında olduğu ve çok sevdiği anne babasını tekrar tekrar kaybetme konusunda sıradışı deneyimler yaşadığı bilinmese, bu düşüncelere kolayca varsanı denilebileceğini düşündüm. "Hiçbir zaman çekip gitmeyecek bir şey istiyorum ben galiba," dedi ansızın. Bunu gerçek şeyin, orada olmayan şey olduğunu söyleyerek formüle ettik. Zincir, pozitif öge olan kartalın yokluğunun inkârıydı.

Buradan solup gitmiş simgelere geçtik. Hastam yaşadığı ayrılıklara rağmen uzun süre simgelerini gerçek kılmayı bir ölçüde başarabildiğini söyledi. Burada ikimiz de aynı anda şuna vardık: Hastamın hayli gelişkin zekâsı sömürülmüş, bu da ona pahalıya mal olmuştu. Çok erken yaşta okumaya başlamış ve çok okumuştı; çok küçük yaştan itibaren çok düşünmüş, işleri yoluna koymak için daima kafasını kullanmış, bundan da hoşlanmıştı; ama ona insan kafasını bu kadar çok kullanırsa sürekli zihinsel bir özre düşmekten korkar dediğimde rahatladı (ya da bana öyle geldi). Buradan hemen otistik çocuklara duyduğu ilgiden, bir arkadaşının şizofrenisiyle (parlak bir zekâyı rağmen zihinsel özürlü olunabileceği fikrini örnekleyen bir durumdur şizofreni) nasıl yakından ilgilendiğinden söz etmeye geçti. Her zaman bariz bir özelliği olagelmiş zekâsından büyük gurur duyduğu için kendini müthiş suçlu hissetmişti. Arkadaşının belki de iyi bir düşünsel kapasitesi olduğunu düşünmek ona zor geliyordu, çünkü arkadaşı tam tersi bir duruma, akıl hastalığı yüzünden zihinsel geriliğe sürüklenmişti.

Hastam ayrılıkla başa çıkmanın çeşitli tekniklerini anlattı; örneğin kâğıttan bir örümcek yapıp annesinin uzakta olduğu her gün bir bacağı koparıyordu. Ayrıca, bazen zihninde "şimşekler" çakıyor ve birdenbire söz gelimi oyuncak köpeği Toby'yi görüyordu: "İşte Toby burada, yanımda." Aile albümünde, bu tür anlar dışında unutmuş olduğu oyuncak Toby'yle birlikte görüldüğü bir fotoğraf vardı. Bunu anlatırken aklına birden annesinin ona şu sözleri söylediği korkunç olay gelmişti: "Ama biz yokken hep ağladığını 'duyduk.'" Aralarında dört yıllık bir uzaklık vardı. Hastam o sırada iki yaşındaydı ve "Annem bana yalan söylüyor olabilir mi?" diye düşünmüştü. O sırada bununla başa çıkamamış ve aslında doğru olduğunu bildiği şeyi, yani annesinin yalan söylemiş olduğunu inkâr etmeye çalışmıştı. Annesinin böy-

le bir şey yapabileceğine inanması güçtü, çünkü herkes ona "Annen harika bir insan," diyordu.

Buradan yola çıkıp benim bakış açımdan epeyce yeni olan bir düşünceye ulaşmamız mümkün görünüyordu. Karşımızda bir çocuk resmi vardı; bu çocuğun geçiş nesneleri, apaçık geçiş olguları vardı ve bütün bunlar çocuk için bir şeyi simgeliyordu ve gerçektiler; ama çocuk zamanla ya da kısa bir süre boyunca sık sık *bunların simgelediği şeyin gerçekliğinden şüphe duymak* zorunda kalmıştı. Yani, bunlar annenin kendini adanmışlığını ve güvenilirliğini simgeliyorduysalar, yerine geçtikleri şey gerçek olmasa da kendileri gerçek kalmışlardı. Annenin kendini adanmışlığı ve güvenilirliği gerçekdiydi.

Ömür boyu onu huzursuz eden şeyin (hayvanları ya da kendi çocuklarını kaybetme bunlar arasındaydı) çok yakınına gelinmiş gibiydi. Bunun üzerine şöyle dedi: "Sahip olduğum tek şey, sahip olmadığım şey." Burada, her şeyin bitmesine karşı negatif olanı son bir savunma hamlesine dönüştürmeye yönelik ümitsiz bir çaba söz konusuydu. Negatif olan, tek pozitif şeydi. Bu noktaya ulaştığında analistine "Peki siz bu konuda ne yapacaksınız?" diye sordu. Ben suskun kalınca da "Ya, demek öyle," dedi. Bir şey söylemememe içerlemiş olabileceğini düşündüm. "Susuyorum çünkü ne söylemem gerektiğini bilmiyorum," dedim. Hemen "bence mahzuru yok," dedi. Gerçekten de suskunluğumdan memnundu, hiçbir şey söylememiş olsam daha da memnun olurdu. O zaman belki ben de suskun bir analist olarak, eski analistin saflarına katılabilirdim. Onu her zaman arayacağını biliyordu; her zaman dönüp ona "Aferin!" demesini bekleyecekti. Onun neye benzediğini unutmamasından çok sonra bile olacaktı bu. Sanırım şunu kastediyordu: Analisti genel öznellik havuzuna gömüldüğünde, yani hastanın bir annesi olduğu zamanlarda ve onun bir anne olarak yetersizliklerini, yani onun yanında olmayışını henüz fark etmeden önce bulduğunu sandığı şeyle birleştiği zaman da olacaktı bu.

Sonuç

Öznellik ile nesnellik arasındaki tüm alanı dolaşıp seansı bir tür oyunla bitirdik. Hastam trenle yazlık evine gidecekti, bana şöyle dedi: "Keşke siz de benimle gelseydiniz, en azından yolun yarısına kadar." Benden ayrılıyor olmasının onun için gerçekten çok önemli olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Sadece bir haftalığına gidiyordu, ama yaz tatilinin provası gibi bir şeydi bu. Aynı zamanda, benden ayrıldıktan kısa

bir süre sonra bunun artık önemli olmayacağını da ima ediyordu. Yani yolun ortasında bir istasyonda inecek, "hızlı trenle geri dönecektim". Anneyle özdeşleşen yönümle de şöyle dalga geçti: "Çok yorucu bir yolculuk olacak; bir sürü çocuk ve bebek, üzerinize tırmanacaklar, bazıları da üstünüze bir güzel kusacak."

(Ona *gerçekten* eşlik etmem gibi bir düşüncenin söz konusu olmadığı sanırım anlaşılmıştır.)

Tam çıkacakken şöyle dedi: "Biliyor musunuz, [savaş sırasında] evden uzaklaştırıldığımda *annemle babamın orada olup olmadıklarına bakmaya gittiğimi* söylüyormuşum. Onları orada bulacağıma inanmışım herhalde." (Kesinlikle evde bulunamayacaklarını ima ediyordu burada.) Cevabı bulmasının bir iki yılını aldığı söylemek istiyordu: Orada değildiler, *gerçek de buydu*. Kullanmadığı örtüden daha önce söz etmişti bana: "*Siz de pekâlâ biliyorsunuz, örtü çok rahat olabilir, ama gerçeklik rahatlıktan daha önemlidir, o yüzden de hiçbir örtü, bir örtü'den daha önemli olamaz.*"

Klinik deneyimden alınan bu parça, dışsal ya da ortak gerçeklik ile gerçek rüya arasındaki bölgede işgal ettikleri konumlar açısından olgular arasında var olan ayrımları göz önünde bulundurmanın önemini gösteriyor.

Rüya Görme, Fantezi Kurma ve Yaşama

Bir Birincil Çözölmeyi Betimleyen
Bir Vaka Öyküsü

Bu bölümde yeni bir sayfa açıp çeşitli fantezi kurma biçimleri arasındaki ince niteliksel farklılıkları göstermeye çalışacağım. Özellikle de fantezi kurma adı verilen olguyu ele alacak ve fantezi kurma ile rüya görme arasındaki karşıtlığın önemli olmaktan da öte merkezi bir yer işgal ettiği¹ bir tedavinin bir seansından alınmış malzemeye bir kez daha başvuracağım.

Burada kullandığım vaka, analizi sırasında zamanla fantezi kurmanın ya da hayal kurma benzeri bir şeyin bütün hayatını ne ölçüde altüst ettiğini keşfeden orta yaşlı bir kadına ait. Sonunda bir şey açıkça ortaya çıkmıştı: Ona göre, bir yandan fantezi kurma ile rüya görmenin çeşitli biçimleri arasında, öte yandan gerçek yaşama ile gerçek nesnelerle ilişki kurma arasında temel bir farklılık vardı. Beklenmedik bir netlikle, rüya görme ile yaşama aynı düzene ait olarak görülürken hayal kurma başka bir düzene ait olarak görülüyordu. Rüya gerçek dünyada nesnelerle ilişki kurmaya uygun düşerken, gerçek dünyada yaşama ise (özellikle psikanalistler için) bilinen yollardan rüya dünyasına uygun düşer. Buna karşılık fantezi kurma kendi başına bir olgu olarak kalır; enerjiyi masseder ama ne rüya görmeye ne de yaşama katkıda bulunur. Fantezi kurma bu hastanın bütün yaşamında, yani çok küçük yaşlardan itibaren büyük ölçüde statik kalmış, bu kalıp hasta iki üç yaşlarındayken yerleşmişti. Hatta daha erken bir tarihte başladığına dair belirtiler de vardı; muhtemelen bir parmak emme "tedavi"siyle birlikte başlamıştı.

1. Bu temayı bir başka açıdan tartışan bir yazı için bkz. "The Manic Defence" (1935), Winnicott (1958a).

Bu iki olgu kümesi arasındaki bir başka ayırıcı özellik de şudur: Rüyaların ve yaşama ait duyguların büyük çoğunluğu bastırılır, ama fantezi kurmanın ulaşılamazlığından farklı bir şeydir bu. Fantezi kurmanın ulaşılamazlığı, bastırmadan çok çözülme mekanizmasıyla ilgilidir. Bu hasta bütünlüklü bir kişi haline gelmeye ve katı bir biçimde örgütlenmiş çözümlerini kaybetmeye başladıkça, yavaş yavaş fantezi kurmanın onun için her zaman ne kadar önemli olduğunu fark etmeye² başladı. Bu arada fantezi kurma da rüya ve gerçeklikle ilişkili hayal gücüne dönüştü.

Aradaki niteliksel farklar aşırı ölçüde ince ve betimlenmesi güç olabilir; ama büyük farklar bir çözülme durumunun olup olmamasından kaynaklanır. Örneğin, hasta odamda terapi görüyor ve yattığı yerden bir parça gökyüzünü görebiliyor. Akşam vakti. "Şu pembe bulutların üzerinde yürüyorum," diyor. Tabii bu hayali bir kaçış olabilir. Bir rüya malzemesi olabileceği gibi hayal gücünün hayatı zenginleştirme biçiminin bir parçası da olabilir. Aynı zamanda hastam için bu, bir çözülme durumuna ait bir şey de olabilir ve herhangi bir zamanda aynı anda var olan iki ya da daha fazla çözülme durumunun farkına varacak bütünlüklü bir kişinin asla orada olmaması anlamında bilinçli bir hale de gelmeyebilir. Hasta odasında oturup nefes alıp vermek dışında bir şey yapmazken, (fantezisinde) bir resim ya da işiyle ilgili ilginç bir şeyler yapmış ya da kırdı yürüyüşe çıkmış olabilir, ama dışarıdan bakan açısından hiçbir şey olmamıştır. Aslında çözülme durumunda birçok şey olduğu için hiçbir şey olmaması muhtemeldir. Öte yandan odasında oturup öbür gün yapacağı işlerle ilgili plan yapıyor ya da çıkacağı tatili düşünüyor da olabilir; bu da rüyayla hayatın aynı şey olduğu yerin ve dünyanın hayali düzeyde keşfi anlamına gelebilir. Hasta bu şekilde iyilik ile hastalık arasında gidip gelir.

Burada, hastanın fantezi mi yoksa hayal mi kuruyor olduğuna bağlı olarak değişen bir zaman faktörünün işlerlikte olduğu gözlenecektir. Fantezide ne olursa hemen olur (hiç olmadığı durumlar dışında). Bu benzer durumlar analizde farklı olarak görülürler çünkü analist onları aradığında her zaman mevcut çözümlenin derecesini gösteren işaretler bulur. Genellikle iki örnek arasındaki farklılık hastanın zihninde olup bitenlerin sözel tarifinden çıkartılamaz; seansın kaset kayıtlarında da kaybolacaktır.

2. Artık durup bunu fark edebileceği bir yeri var.

Burada sözlünü ettiğim kadın kendini sanatsal olarak ifade etme konusunda sıradışı yeteneklere ya da potansiyele sahipti; ayrıca hayat, yaşamak ve kendi potansiyeli hakkında, hayat açısından bakıldığında gemiyi kaçırdığını, aslında gemiyi hep (en azından ömrünün neredeyse en başından beri) kaçırmakta olduğunu anlayacak kadar şey biliyordu. İster istemez bu kadın hem kendisi hem de hakkında umutlar besleyen akrabaları ve arkadaşları için bir hayal kırıklığı yaratıyordu. İnsanlar kendisi hakkında umutlar beslediklerinde onların kendisinden bir şey bekledikleri hissine kapılıyor, bu da o temel yetersizliğiyle karşı karşıya kalmasına yol açıyordu. Bütün bunlar hastada yoğun bir keder ve hınç yaratıyordu. Yardım görmezden önce intihar tehlikesiyle karşı karşıya olduğu yönünde epeyce belirti vardı ki intihar onu cinayete en çok yakınlığa getiren şey olurdu. Cinayete yaklaştığında öldüreceği nesneyi korumaya başlıyor, bu noktada kendisini öldürerek çektiği güçlükleri sona erdirmeye itkisine kapılıyordu. İntihar çözüm getirmez, sadece mücadeleyi sona erdirir çünkü.

Bu tür durumların aşırı karmaşık nedenleri vardır, ama bu hastanın çocukluğunun ilk dönemleri hakkında bir ölçüde geçerli bir dille kısa bir şeyler söylemek mümkün. Annesiyle kurduğu ilk ilişkide bir kalıbın yerleşmiş olduğu doğru; çok tatmin ediciyken çok erken bir dönemde ve çok ani bir biçimde hayal kırıklığı ve umutsuzluğa dönüşen, nesnelerle kurulan ilişkiden umut kesilmesine yol açan bir ilişki bu. Küçük kızın babasıyla ilişkisinde de görülen bu kalıbı betimleyecek bir dil de bulunabilir. Baba annenin yetersizliklerini bir ölçüde düzeltmiş, ama sonunda çocuğun bir parçası haline gelmekte olan kalıpla karşılaşınca o da temelde başarısız olmuştu; özellikle de kızını potansiyel bir kadın olarak görüp ondaki eril potansiyeli görmezden geldiği için.³

Bu hastada bu kalıbın nasıl başladığını betimlemenin en basit yolu, onu hepsi de kendisinden büyük birçok kardeşi olan küçük bir kız olarak düşünmek. Bu çocuklar büyük ölçüde kendi kendilerine bakmışlardı; bunun bir nedeni de birlikte vakit geçirmekten hoşlanıyor görünmeleriydi; hem oyun kurabiliyor hem de kendi işlerini kendi başlarına sürekli artan bir zenginleşme duygusuyla yürütmeyi başarılabiliyor gibiydiler. Ama bu en küçük çocuk kendini, o onların arasına karışmadan önce çoktan örgütlenmiş bir dünyanın içinde bulmuştu.

3. Eril ve dişil öğelerle ilgili bir tartışma için bkz. 5. Bölüm.

Çok zeki bir kızdı ve onlara uyum göstermenin bir yolunu bulmuştu. Ama kendisine göre de diğer çocuklara göre de bir grup üyesi olarak hiçbir zaman başarılı olamamıştı, çünkü ancak diğerlerine tabi olarak uyum gösterebilmişti. Oyunlar onu tatmin etmiyordu, çünkü kendisine verilen rolü oynamak için kendini zorluyordu, diğerleri de onda bir şeylerin eksik olduğunu, oyuna aktif olarak katılmadığını hissediyorlardı. Aslında büyük kardeşler kızkardeşlerinin esas olarak onlarla birlikte olmadığını fark etmemiş olabilirler. Şimdi keşfediyoruz ki, hastamın bakış açısından bakıldığında, o başkalarının oyunlarını oynarken *her zaman fantezi kuruyordu*. Çözülmüş bir zihinsel faaliyet yüzünden aslında bu fanteziler içinde yaşıyordu. Hastamın baştan sona çözülmüş olan bu parçası hiçbir zaman tamamı değildi; uzun süreler boyunca başvurduğu savunma mekanizması, bu fantezi kurma faaliyeti içinde yaşamak ve sanki gruptaki bir başka çocuğu seyrediyormuş gibi kendini diğer çocukların oyunlarını oynarken seyretmekti.

Kendi başına bütünlüklü bir kişi olma çabalarının başarısızlığa uğradığı bir dizi önemli hayal kırıklığı tarafından pekiştirilen bu çözülme sayesinde küçük kız bir konuda uzmanlaşmıştı: *Diğer çocuklarla oynuyormuş gibi görünürken çözülmüş bir hayatı sürdürebiliyordu*. Çözülme hiçbir zaman tam değildi, bu çocukla kardeşleri arasındaki ilişki hakkında dile getirdiğim önerme de büyük ihtimalle hiçbir zaman tam olarak geçerli değildi. Yine de bu tür önermelerde yararlı betimlemeler yapılmasını sağlayacak kadar doğruluk payı vardır.

Hastam büyüdükçe gerçekte olan hiçbir şeyin onun için tam anlamıyla önemli olmadığı bir hayat kurmayı başarmıştı. Zamanla, kendi başlarına bütünlüklü insanlar olarak var olduklarını hissetmeyen birçok insandan biri haline gelmişti. Önce okulda, sonra da işte farkında olmadan, çözülmüş olan parçası hep bir başka hayat sürüyordu. Tersinden söylersek, *hayatı onu oluşturan temel parçadan, artık örgütle-*miş bir dizi fantezi içinde yaşayan bu parçadan kopmuştu.

Bu hastanın hayatını izlersek, kişiliğinin bu iki parçasını ve diğer parçalarını hangi yollardan bir araya getirmeye çalıştığını görebiliriz; ama bu çabalar içlerinde her zaman bir tür protesto barındırıyordu, bu da toplumla çatışmasına yol açmıştı. Her zaman akrabalarıyla arkadaşlarının onun bir gün kendini ortaya koyacağını ya da en azından hayattan keyif alacağını düşünmelerini sağlayacak, insanlara vaatlerde bulunacak kadar sağlıklı olmuştu. Ama bu vaadi gerçekleştirmesi imkânsızdı, çünkü *(ikimizin birlikte yavaş yavaş ve acılı bir biçimde*

keşfettiğimiz üzere) varoluşunun temel parçası hiçbir şey yapmadığı zamanlarda ortaya çıkıyordu. Hiçbir şey yapmamasının üstü, ikimizin de parmak emme adını vermeye başladığımız belli faaliyetlerle örtül-müştü. Bu daha sonra saplantılı bir biçimde sigara içmek ve takıntıya dönüşmüş çeşitli sıkıcı oyunlar oynamak gibi biçimler almıştı. Bu ve benzeri boş faaliyetlerden hiç keyif almıyordu. Tek yaptıkları boşlu-ğu doldurmaktı; bu boşluk da bir yandan her şeyi yaptığı halde hiçbir şey yapmamaya ilişkin temel durumdu. Analiz sırasında korkuya kapıldı; çünkü zihninde tümgüçlülüğün sürdürüldüğü ve bir çözülme durumu içinde harika şeylerin yapılabileceği bir fantezi sürekliliğini korurken, aslında bunun pekâlâ bütün hayatını akıl hastanesindeki bir yatakta iradesiz, pasif ve hareketsiz bir biçimde geçirmesine yol açabileceğini görebiliyordu.⁴

Bu hasta bir şeyi uygulamaya geçirmeye, örneğin resim yapmaya ya da okumaya başlar başlamaz, fantezi kurarken sahip olduğu tüm-güçlülüğün vazgeçmiş olduğu için, onda hoşnutsuzluk yaratan sınırlarla karşılaşılıyordu. Bu durum gerçeklik ilkesi açısından ele alınabilir, ama böyle bir hasta söz konusu olduğunda, onun kişilik yapısı içinde bir olgu haline gelmiş olan çözülmeden söz etmek daha doğrudur. Sağlıklı olduğu ve zaman zaman bütünlüklü bir kişi gibi davranabildiği sürece gerçeklik ilkesinden kaynaklanan hayal kırıklıkları ile başa çıkabiliyordu. Ama hastayken gerçeklikle yüzleşilmediği için bu kapasiteye ihtiyaç duymuyordu.

Bu hastanın durumu, gördüğü iki rüya ile açıklanabilir.

İki Rüya

1. Kalabalık bir odadadır; ve aptal bir adamla nişanlanmıştır. Hasta burada gerçekten de hoşlanmayacağı türden birini tarif ediyordu. Ya-nındakine dönüp şöyle der: "Bu adam çocuğumun babası." Bu şekil-de, analizinin bu son evresinde benim de yardımımıla kendi kendini bir çocuğu olduğundan haberdar ediyordu; çocuğun on yaşlarında ol-duğunu söyleyebilmişti. Aslında hiç çocuğu yoktu, ama bu rüya saye-sinde yıllardan beri bir çocuğu olduğunu ve bu çocuğun büyümekte olduğunu anlamıştı. Bu da seansın başlarında söylediği bir şeyi açıklı-

4. Bu, "ben" ve "ben olmayan"a dair ilk deneyimlerde temel bir süreç olarak be-timlediğim "tüm-güçlülük" deneyiminden epey farklıdır (krş. Winnicott, 1962; ayrı-ca bkz. aşağıda s. 67). "Tüm-güçlülük deneyimi" temelde bağımlılıktan kaynaklanır, oysa buradaki tüm-güçlülük bağımlılık konusundaki umutsuzluktan kaynaklanıyor.

yordu; "Söyler misiniz, orta yaşlı bir kadın için çok mu çocuksu giyiniyorum?" diye sormuştu bana. Bir başka deyişle, hem orta yaşlı kendiliği hem de bu çocuk için giyinmek zorunda olduğunu kavramaya çok yaklaşmıştı. Bana bu çocuğun kız olduğunu söyledi.

2. Bir hafta önceki seansta anlattığı bir rüyada, (içten içe çok bağlı olduğu) annesine çok güvenmişti çünkü rüyada annesi kızını, yani kendisini çocuklarından ayırmıştı. Hastam böyle bir rüya görmesini garipsemişti. "İşin komik tarafı, burada sanki bir çocuk istiyormuş gibi görünmeme rağmen, bilinçli düşüncelerimde çocuklar hakkında tek düşündüğüm şeyin doğdukları andan itibaren korunmaya ihtiyaç duymaları olduğunu biliyorum," dedi. Ardından da şunu ekledi: "Bazı insanların hayatı o kadar da kötü bulmadıkları yolunda sinsi bir duygu var sanki içimde."

Bütün vakalarda olduğu gibi doğal olarak bu rüyalarla ilgili aktarılabilecek daha birçok şey olmasına rağmen, üzerinde durduğum sorunla ilgili olmadıkları için bunları atlıyorum.

Hastanın çocuğunun babası olan adamla ilgili rüyası herhangi bir inanç belirtisi gösterilmeksizin, herhangi bir duygu yüklenmeden anlatılmıştı. Ancak bir buçuk saat süren seans bittikten sonradır ki hasta duygulara ulaşmaya başladı. İki saatin sonunda gitmeden önce annesine karşı bir nefret dalgası hissetmişti. Bunda yeni bir şey vardı; hissettikleri nefretten çok cinayete yakındı, ayrıca hasta duyduğu nefretin özgül bir şeye daha önce hiç olmadığı kadar yakın olduğunu hissetmişti. Şimdi, çocuğun babası olan adamın rüyada aptal biri olarak görülmesinin nedenini anlayabiliyordu; adamı aptal biri olarak görmüştü çünkü çocuğun babasının aslında kendi babası, yani annesinin kocası olduğunu annesinden gizlemeliydi. Bu da onun, annesi tarafından öldürülme duygusuna çok yaklaşmış olduğu anlamına geliyordu. Burada gerçekten de rüyayla ve yaşamla uğraşıyorduk, fanteziler içinde kaybolmuş değildik.

Bu iki rüya, daha önceleri fantezi kurmanın sabitliği içinde kilitli kalmış malzemenin şimdi hem rüyada hem de yaşamda, birçok bakımdan aynı olan bu iki olguda kullanılmak üzere nasıl serbest bıraktığını göstermek için aktarıldı. Böylece hasta hayal kurma ile (yaşama demek olan) rüya görme arasındaki farkı yavaş yavaş daha net görmeye ve bu ayrımı analist için de netleştirebilmeye başladı. Burada görülecektir ki, yaratıcı oyun rüya görme ve yaşamayla bağlantılı-

dır, ama esas olarak fantezi kurmaya ait bir şey *değildir*. Böylece, bir örnek verilirken net bir teşhiste bulunmak hâlâ zor olmasına rağmen, bu iki olgu kümesiyle ilgili kuramda önemli farklılıklar ortaya çıkmaya başlar.

Hasta şunu sormuştu: "O pembe bulut üzerinde yürüdüğümde hayal gücümün yaşamımı zenginleştirmesi mi söz konusu, yoksa sizin fantezi kurma dediğiniz, hiçbir şey yapmadığım zamanlarda ortaya çıkan ve var olmadığım duygusuna kapılmama yol açan şey mi?"

Bu seansta yapılan çalışma benim açımdan önemli bir sonuç doğurdu. Fantezi kurmanın gerçek ya da dış dünyadaki eylemlere ve hayata müdahale ettiği gibi, rüyaya ve bireysel kişiliğin canlı özünü oluşturan kişisel ya da iç ruhsal gerçekliğe de, hem de çok daha fazla müdahale ettiğini öğretti bana.

Bu hastanın analizi sırasında bundan sonra yapılan iki seansa da bakmak yararlı olabilir.

Hasta seansa şu sözlerle başladı: "Fantezi kurmanın rüya görmeye nasıl müdahale ettiğinden söz ediyordunuz. O gün, gece yarısı uyanıldığında kendimi telaş içinde bir elbise dikmek için kalıp hazırlarken buldum. Kendimi tamamen bu işe vermiştim ve çok heyecanlıydım. Bu rüya mı yoksa fantezi mi? Olan bitenin farkına varmıştım ama uyanıktım."

Bu soruya cevap vermekte güçlük çektim çünkü fantezi kurma ile rüya görme arasında net bir ayırım yapılamaz gibi görünüyordu. İşin psikosomatik bir yanı vardı. "Bilemeyiz ki!" dedim ona. Böyle dedim çünkü gerçek buydu.

Bu konu hakkında, fantezi kurmanın onun için ne kadar yıkıcı ve yıpratıcı, onu hasta eden bir şey olduğu hakkında konuştuk. Kendi kendini bu şekilde kamçılması eyleme geçmesini kesinlikle engelliyordu. Radyoda müzikten çok konuşmaları dinlediğini, bu arada iskambil falı baktığını anlattı. Bu deneyim çözülmeye iyi geliyordu; adeta onu kullanıyor, böylece de hastaya çözülmenin bütünleşebileceği ya da ortadan kalkabileceği duygusunu veriyordu. Buna dikkatini çektiğimde, tam ben konuşurken bir örnek verdi. Ben konuşurken kendisinin çantasının fermuarıyla oynadığını söyledi: Fermuar niye bu uçtaydı? Fermuarı açmak ne acayip bir şeydi! Bu çözülmüş faaliyetin kendisi için orada oturup benim söylediklerimi dinlemekten daha önemli olduğunu hissedebiliyordu. İkimiz de bu konunun üzerine gidip fantezi kurmayı rüya görmeye ilişkilendirmeye çalıştık. Bir-

denbire aklına bir şey geldi ve bu fantezinin "Demek siz böyle düşünüyorsunuz" demeye geldiğini söyledi. Benim rüya hakkında yaptığım yorumu anlayıp aptalca göstermeye çalışmıştı. Belli ki uyandığı sırada bu fanteziye dönüşen bir rüya görüyordu; fantezi kurarken uyanık olduğunu açıkça anlamamı sağlamaya çalışmıştı. "Ne rüya ne de fantezi olan bir başka sözcüğe ihtiyacımız var," dedi. Tam bu anda kafasında çoktan "işine ve orada olan şeylere dönmüş olduğunu" söyledi; yani benimle konuşurken yine beni bırakmıştı ve kendini sanki derisinin içinde duramıyormuş gibi çözülmüş hissediyordu. Bir şiir okuduğunu ama sözcüklerin ona hiçbir anlam ifade etmediğini hatırladı. Bedeninin böyle fanteziye dahil olmasının büyük gerilim yarattığını söyledi, ama hiçbir şey olmadığı için bir gün damar tıkanıklığına, yüksek tansiyona veya gastrik ülsera yakalanacağını (ki ülsera çoktan yakalanmıştı) düşünüyordu. Bir şeyler yapmasını, uyanık geçirdiği her dakikayı kullanmasını ve "Şu andayım, yarında değil" diyebilmesini sağlayacak bir şey bulmayı çok istiyordu. Psikosomatik doruğun yokluğuna dikkat çektiği söylenebilirdi.⁵ Daha sonra hasta hafta sonu yapacaklarını planlamaya çalıştığını, ama eylemi felç eden fantezi kurma ile eylemi hedefleyen gerçek planlamayı çoğu zaman birbirinden ayıramadığını söyledi. Başına dert olan eylemsizlik yüzünden yakın çevresini ihmal ettiği için muazzam bir sıkıntı yaşıyordu.

Gittiği bir okul konserinde çocuklar "Gökler ihtişamla parlacak" şarkısını kırk beş yıl önce tam da onun okulda söylediği gibi söylemişler, o da bu çocuklar arasından kendisi gibi her zaman fantezilere daldığı için parıldayan gökleri umursamayanlar çıkacak mı acaba diye düşünmüştü.

En sonunda seansın başında anlattığı, uyanırken yaşadığı ve rüya görmeye karşı bir savunma niteliği taşıyan (elbise dikmek için kumaş kestiği) rüyayı konuşmaya başladık: "Ama nerden bilecekti ki?" Fantezi, kötü bir ruh gibi ona hâkim oluyordu. Buradan, kendine hâkim olabilme, kendine hükmetme, kendini denetleyebilme konusunda büyük bir ihtiyaç hissettiğini anlatmaya geçti. Birden bu fantezinin bir rüya olmadığını fena halde fark etti; o zaman anladım ki daha önce bu gerçeğin tam olarak farkına varmamıştı. Olay şöyle gerçekleşmişti: Uyanmış ve kendini deli gibi bir elbise dikerken görmüştü. Sanki ba-

5. Bu tür deneyimlerin bir başka yönünü ben orgazmı kapasitesi açısından ele almıştım (Winnicott, 1958b).

na şöyle diyordu: "Benim rüya görebileceğimi sanıyorsunuz, ama yanılıyorsunuz!" Buradan bunun rüyadaki karşılığına, elbise dikme rüyasına geçmem mümkün oldu. Belki de ilk defa bu hastanın terapisi bağlamında rüya görme ile fantezi kurma arasındaki farkı formüle edebildim.

Fantezi elbise dikmekle ilgilidir sadece. Elbisenin hiçbir simgesel değeri yoktur. Elbise, elbisedir. Oysa bu bir rüya olsaydı, hastanın yardımıyla gösterebildiğim gibi, aynı şeyin simgesel bir anlamı olurdu. Bunu ele aldık.

Biçimsizlik Alanı

Yeniden rüyaya taşınması gereken anahtar sözcük *biçimsizlik*'ti; malzeme belli bir kalıba göre kesilmeden, biçimlendirilip bir araya getirilmeden önce tam da bu durumdadır çünkü. Bir başka deyişle, bu bir rüya olsaydı bu sözcük onun kendi kişiliği ve kendilik kuruluşuyla ilgili bir yorum anlamına gelirdi; yani ancak bir yere kadar elbiseyle ilgili olurdu. Dahası, bu durumda hastanın biçimsizlikten bir şey çıkarılabileceğini düşünmesine yol açacak olan umut, onun çocukluğundan bugüne taşıdığı her şeyi dengelemek zorunda olan analistine duyduğu güvenden kaynaklanırdı. *Çocukluk ortamı onun biçimsiz olmasına izin veremiyormuş gibi görünüyordu; ona göre bu ortam onu kalıba sokmalı, onu başka insanların tasarladığı şekilde kesip biçmeliydi.*⁶

Seansın en sonunda, çocukluğunda onun her şeye biçimsizlik içinde başlamak zorunda olduğunu anlayan hiç kimsenin bulunmadığı düşüncesiyle bağlantılı yoğun bir duygulanma anı yaşadı. Bunun farkına vardığında gerçekten çok öfkelenildi. Bu seanstan hastanın iyileşmesine yönelik herhangi bir sonuç elde edildiyse, bu büyük ölçüde onun bu yoğun öfkeye, çılgınca değil mantıksal olarak hareket eden bir şeyle ilgili bu öfkeye ulaşmış olmasının ürünü olmuştur.

Bir sonraki gelişinde yaptığımız yine iki saatlik seansta, hasta son görüşmemizden beri birçok şey yaptığını anlattı. Benim ilerleme belirtisi olarak görebileceğim şeyler söyleme durumunda kaldığı için tabii ki panik içindeydi. Anahtar sözcüğün kimlik olduğunu hissediyordu. Bu uzun seansın ilk bölümünün önemli bir bölümü onun yaptıkla-

6. Öyleyse buna boyun eğme ve sahte bir benlik organizasyonu açısından bakılabilir (Winnicott, 1960a).

rını anlatmasıyla geçti; aylardır, hatta yıllardır sürmekte olan karışıklığa çeki düzen vermenin dışında yapıcı bazı işler de yapmıştı. Şüphesiz yaptıklarının büyük bölümünden keyif almıştı. Ama bütün bunları anlatırken kimliğini kaybetmeyle ilgili büyük bir korku içinde olduğu görülüyordu; sanki işin sonunda bu kalıba döküldüğü, bütün bunların büyümüş rolü yapmaktan ya da analistini memnun etmek için onun çizmiş olduğu yolda ilerliyormuş gibi yapmaktan ibaret olduğu ortaya çıkacaktı.

Hava sıcaktı, hasta da yorulmuştu; koltuğa uzanıp uykuya daldı. Üzerinde hem işyerinde hem de bana gelirken giyilebilecek hale getirdiği bir elbise vardı. On dakika kadar uyudu. Uyandığında, evde yaptığı, hatta yaparken keyif aldığı şeylerin geçerliliğinden şüphe duymayı sürdürdü. Uykudan çıkan önemli sonuç, gördüğü rüyaları hatırlayamadığı için bunu bir başarısızlık olarak görmesiydi. Sanki analize sunacak bir rüya görmek için uyumuştı. Ona uyumak istediği için uyuduğunu söylediğimde rahatladı. Rüya görmenin uykuya daldığında meydana gelen bir şeyden ibaret olduğunu söyledim. Artık uykunun ona çok iyi geldiğini düşünüyordu. Uyumak istemiş ve uyandığında kendini çok daha gerçek hissetmişti; gördüğü rüyaları hatırlamamasının artık pek önemi yoktu. "Gözleriniz bir şeye odaklanmadığında şeylerin orada olduğunu bilirsiniz ama onları tam olarak göremezsiniz ya, benim zihnim de öyle işte," dedi: "Odaklanmamış durumda." Ben de, "Ama uyurken görülen rüyalarda zihin zaten hiçbir şeye odaklanmaz, tabii uyanınca hatırlanıp anlatılacak türden rüyalar dışında," dedim. O sırada aklımda son seansta geçen biçimsizlik sözcüğü vardı ve bu sözcüğü rüya görmenin karşıtı olarak genel rüya faaliyetine uyguluyordum.⁷

Seansın geri kalan bölümünde birçok şey oldu çünkü hasta kendini gerçek hissediyor ve sorunu üzerinde analistiyle, yani benimle birlikte çalışıyordu. Fantezi kurarken birdenbire, eyleme geçmeyi engelleyici türden birçok şey olmasına çok iyi bir örnek verdi. Bunu, rüyayı anlama yolunda bana verebileceği ipucu olarak yorumluyordum artık. *Fantezi*, birtakım insanların gelip oturduğu daireyi elinden almalarıyla ilgiliydi. Hepsi bu. İnsanların gelip dairesini elinden almaları bir rüya olsaydı, onun kendi kişiliğinde yeni olanaklar keşfetmesi ve

7. Bu iki uçtan, herhangi bir evrede hangisinin baskın durumda olduğuna göre farklı bir EEG etkisi çıkması beklenebilir.

ana babası dahil başka insanlarla özdeşleşmekten hoşlanmasıyla ilgili olurdu. Bu, bir kalıba girme duygusunun karşıtıdır ve ona kimliğini kaybetmeden özdeşleşmenin bir yolunu sunar. Yaptığım yorumu desteklemek amacıyla, hastanın şiire büyük ilgi duyduğunu bildiğim için elverişli olduğunu düşündüğüm bir dil buldum. Fantezi kurmanın belli bir nesneyle ilgili olduğunu, bir çıkmaz sokak olduğunu söyledim. *Fantezinin şiirsel değeri yoktu*. Oysa ona tekabül eden rüyada şiir vardı, yani geçmiş, bugün ve gelecekle, içle ve dışla bağlantılı ve temelde her zaman hastanın kendisiyle ilgili anlam katmanları vardı. Fantezisinde eksik olan şey rüyanın bu şiiriydi; bu yüzden de fantezi kurmayla ilgili anlamlı yorumlar yapmam imkânsızdı. Yine bu yüzden gizlilik dönemindeki çocukların şu ya da bu miktardaki fantezi malzemesini kullanmayı denemedim bile.

Hasta birlikte yaptığımız çalışmayı daha derin bir idrak ve kavrayışla yeniden düşünmeyi, özellikle de rüyadaki (sınırlı fantezi alanında bulunmayan) simgeciliği hissetmeye başladı.

Ardından gelecekle ilgili yaratıcı planlar yapma yolunda birkaç adım attı; bu ona, fantezi kurmada bulunabilecek herhangi bir tatminin "şimdi ve burada" sabitliğinden farklı olarak, gelecekte bir mutluluğa kavuşabileceği ümidini vermiş görünüyordu. Bu sırada benim çok dikkatli olmam gerekiyordu, bunu ona da söyledim, aksi takdirde onun bütün yaptıklarından, onda meydana gelen büyük değişiklikten memnunmuşum gibi görünebilirdim; bu da kolayca onun benim tarafımdan kalıba sokulmuş olma duygusuna kapılmasına yol açabilir, ardından da bu duyguya azami oranda karşı çıkıp fantezi kurmanın sabitliğine, iskambil falı bakmaya ve bunlarla bağlantılı diğer rutinlere geri dönebilirdi.

Bu sırada aklına bir şey geldi ve "Son seansta ne yapmıştık?" diye sordu. (Bu hastanın bir özelliği de, burada olduğu gibi, çoğunlukla bariz bir biçimde etkilenmesine rağmen bir önceki seansı hatırlamamasıydı.) Biçimsizlik sözcüğünü bu amaçla bir kenarda tutmuştum; onu söyleyince önceki seansın tamamını, kesip biçilmeden önceki elbise malzemesi fikrini ve her şeye biçimsizlikten başlamaya duyduğu ihtiyacı kimsenin fark etmemiş olduğu duygusunu hatırladı. Bugün yorgun olduğunu tekrarlardı, ben de şu anda bir yerlere geldiğimize işaret ettim. Bazı şeyler denetim altındaydı: "Yorulduğum, uyuyacağım." Arabasında da aynı duyguya kapılmıştı. Yorgundu, ama araba kullandığı için uyumamıştı. Ama burada uyuyabilirdi. Birden, iyileşebilmesinin

mümkün olduğunu gördü, nefes kesici bir şeydi bu. Şu sözcükleri kullandı: "Kendimden sorumlu olabileceğim. Kendimi denetleyebileceğim, hayal gücümü kendi istediğim yerde kullanabileceğim."

Bu uzun seansta yapılması gereken bir şey daha kalmıştı. Bir batık olarak adlandırdığı iskambil falı bakma konusunu gündeme getirip onu anlamak için benden yardım istedi. Birlikte yaptıklarımıza başvurarak falın bir tür fantezi, bir çıkmaz sokak olduğunu ve benim onu kullanamayacağımı söyleyebildim. Yok eğer bana bir rüyayı anlatıyorsa –"rüyamda fal baktığımı gördüm"– bundan yararlanabilir, gerçekten de bir yorum yapabilirdim. Örneğin "Tanrı'yla ya da kaderle mücadele ediyor, bazen kazanıyor bazen de kaybediyorsun, amacın dört kraliyet ailesinin kaderini kontrol etmek" diyebilirdim. Bundan sonra yardım almadan gerisini getirebildi ve şu yorumda bulundu: "Boş odamda saatlerdir iskambil falı bakıyorum ve oda gerçekten de boş çünkü fal bakarken ben yokum aslında." Ardından da tekrarladı: "Kendimle ilgilenebilirim belki de."

Seansın sonunda gitmek istemedi; ama bu kez isteksizliğinin nedeni, geçen seferki gibi tartışabildiği tek insandan ayrılıyor olmaktan duyduğu üzüntü değil, eve gittiğinde kendini eskisi kadar hasta, yani bir savunma örgütlenmesine eskisi kadar katı bir biçimde saplanmış bulmayacak olmasıydı. Artık olacak her şeyi tahmin edemiyor, eve gidip yapmak istediği bir şeyi mi yapacağını yoksa fal bakmaya esir mi düşeceğini kestiremiyordu. Şurası açıktı ki hastalık kalıbının kesinliğini özlüyor, seçme özgürlüğüyle birlikte gelen belirsizlikten çok endişeleniyordu.

Bu seansın sonunda, bir önceki seansta yapılanların derin bir etkisi olmuş olduğunu söylemek mümkün gibi geldi bana. Ama kendine güvenmenin, hatta memnun olmanın çok tehlikeli olduğunun farkındaydım. Bütün tedavi boyunca analistin tarafsız kalmasına en çok ihtiyaç duyulan yer burasıydı. Bu tür bir çalışmada her zaman en baştan başladığımızı biliriz; ne kadar az şey beklersek o kadar iyidir.

Oyun Oynama

Kuramsal Bir Önerme

Bu bölümde, yapmış olduğum çalışmaların ve şu an geldiğim noktanın beni üzerinde durmaya zorladığı, çalışmalarına belli bir renk veren bir düşünceyi incelemeye çalışacağım. Çalışmalarımın büyük ölçüde psikanaliz alanında gerçekleştirilmekle birlikte psikoterapiyi de içerdiğini söylemeye bilmem gerek var mı? Bu bölümde bu iki terim arasında net bir ayrım yapmaya gerek duymuyorum.

Tezimi ifade etmeye başladığımda, çoğu zaman olduğu gibi bu kez de aslında bu tezin çok basit olduğunu, konuyu dile getirmek için fazla sözcüğe gerek olmadığını gördüm. *Psikoterapi iki oyun alanının, hastanın ve terapistin oyun alanlarının örtüştüğü yerde gerçekleşir. Psikoterapi, birlikte oynayan iki kişiyle ilgilidir. Bunun mantıksal sonucu da, oyun oynamanın mümkün olmadığı yerde terapistin yaptığı işin hastayı oyun oynayamayacak durumdan oyun oynayabilecek duruma getirmeye yönelik olmasıdır.*

Literatürü gözden geçirme gibi bir niyetim olmasa da, simge oluşumu konusunda parlak yazılar yazmış olan Milner'in çalışmalarını (1952, 1957, 1969) anmak istiyorum. Ama onun derin ve kapsamlı incelemesinin, oyun konusunu kendi sözcüklerimle ele almama engel olmasına izin vermeyeceğim. Milner (1952) çocukların oynamasını yetişkinlerdeki konsantrasyonla ilişkilendirir:

Bu tür bir "ben" kullanımının savunmaya yönelik bir gerileme olmakla kalmayıp dünyayla kurulan yaratıcı ilişkinin tekrar eden asli bir evresi de olduğunu... fark edince...

Milner "özneyle nesnenin mantık öncesi birleşmesi"nden söz ediyordu. Bense bu birleşme ile öznel nesne ve nesnel olarak algılanan nesne arasındaki birleşme ya da dağılma arasında bir ayrım yapmaya

çalışıyorum.¹ Yapmaya çalıştığım şeyin, Milner'ın yazdıklarında örtük olarak bulunduğuna da inanıyorum. Milner şöyle diyor:

Her birimizin içindeki özgün şairin, yabancıнын içindeki tanıdığı keşfedip dış dünyayı bizim için yarattığı anlar galiba birçok kişi tarafından unutuluyor; ya da bu anlar tanrıların bizi ziyaret etmesine o kadar benziyorlar ki gündelik düşüncelere karışamayıp belleğin gizli bir köşesinde korunuyorlar (Milner, 1957).

Oyun ve Mastürbasyon

Açığa kavuşturmak istediğim bir şey var. Psikanalitik yazı ve tartışmalarda oyun oynama konusu ile mastürbasyon ve çeşitli duymusal deneyimler arasında fazlaca yakın bir bağ kurulmuştur. Mastürbasyonla karşılaştığımızda her zaman "fantezi nedir?" sorusunu sordüğümüz doğrudur. Aynı şekilde bir oyuna tanık olduğumuzda bu oyun türünün hangi fiziksel heyecanla bağlantılı olduğunu merak etme eğiliminde olduğumuz da doğrudur. Ama oynamanın, içgüdünün yüceltilmesi kavramını tamamlayacak biçimde başlı başına ayrı bir konu olarak incelenmesi gerekir.

Bazı şeyleri pekâlâ kafamızda bu iki olguyu (oyun oynama ve mastürbasyon faaliyetini) bu kadar iç içe geçirdiğimiz için gözden kaçırılmış olabiliriz. Çocuk oyun oynarken orada temelde mastürbasyon unsurunun var olmadığını göstermeye çalıştım; başka bir deyişle çocuk oynarken içgüdülerin fiziksel uyarımı bariz bir hal alıyorsa oyun sona erer, ya da en azından bozular (Winnicott, 1968a). Kris (1951) de Spitz (1962) de kendine dönük erotizm kavramını, benzer türden verileri kapsayacak şekilde genişletmişlerdir (ayrıca krş. Khan, 1964).

Ben oyunla ilgili yeni bir önermede bulunmaya çalışıyorum; psikanaliz literatüründe bu konuda işe yarar bir önerme görememem bana ilginç geliyor. Hangi okula ait olursa olsun bütün çocuk analizleri çocuğun oyun oynaması üzerine kuruludur; bu yüzden oyunla ilgili iyi bir önerme bulabilmek için bu konu hakkında yazmış analist olmayan kişilerin çalışmalarına (örn. Lowenfeld, 1935) başvurmak zorunda kalmak biraz garip olurdu.

İnsan doğal olarak Melanie Klein'ın çalışmasına (1932) dönüyor, ama Klein yazılarında oyun konusunu ele aldığı zamanlarda neredey-

1. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bir tartışma için şu yazılarıma başvurulabilir: "Ego Integration in Child Development" (1962) ve "Communicating and Not Communicating leading to a Study of Certain Opposites" (1963a).

se bütünüyle oyunun kullanım tarzıyla ilgilenmiştir bence. Terapist çocukla iletişim kurmanın yollarını arar ve çoğu durumda çocuğun oyunda bulunabilecek sonsuz incelikleri iletebilecek ölçüde dile hâkim olmadığını bilir. Bunu Melanie Klein'ı ya da çocuk psikanalizine oyunun yararını betimlemiş olan diğer analistleri eleştirmek için söylemiyorum. Bu sadece, bütün kişilik kuramında psikanalistin kendini tümüyle oyunun içeriğini kullanmaya verdiğinden oynayan çocuğu görmeyebileceğine, kendi başına bir şey olarak oyun oynama hakkında yazamayabileceğine dikkat çeken bir yorum. Burada "oyun" ismi ile "oynama" isim-fiilinin anlamları arasında önemli bir ayrım yaptığım açık.

Oyun oynayan çocuklar hakkında bütün söylediklerim aslında yetişkinler için de geçerli; sadece, hastayla ilgili malzeme daha çok sözel iletişim yoluyla alınmış olduğunda meseleyi tarif etmek daha zordur. Bence çocuklarla yaptığımız çalışmalar kadar yetişkinlerin analizlerinde de oyun oynama unsuruyla karşılaşmayı beklememiz gerekir. Bu örneğin sözcük seçiminde, sesin yükselip alçalmasında ve tabii ki mizah duygusunda açığa çıkar.

GEÇİŞ OLGULARI

Geçiş olguları temasının peşine düştüğümünden, bu olguların hayatın ilk dönemlerinde geçiş nesnesi ya da tekniği kullanımından insanın kültürel deneyim kapasitesinin nihai aşamalarına kadar geçirdikleri bütün hassas gelişimlerin izini sürmeye başladığımdan beri oyun oynama benim için yeni bir anlam kazandı.

Burada, psikanaliz çevrelerinin ve genelde psikiyatri dünyasının geçiş olgularıyla ilgili betimlememe karşı gösterdikleri âlicenaplığa dikkat çekmenin yersiz olmadığı kanısındayım. Çocuk bakımı alanının tamamında bu fikrin tutulmuş olmasını özellikle ilginç buluyorum, hatta bazen bu alanda bana hak ettiğimden fazla paye veriliyormuş gibi geliyor. Geçiş olguları adını verdiğim şeyler evrenseldir; benim tek yaptığım onlara dikkat çekip kuram inşa edilirken kullanılabilirliklerine işaret etmek oldu. Sonradan keşfettim ki Wulff (1946) bebeklerin ya da çocukların kullandığı fetiş nesneler hakkında daha önce yazmıştı, ayrıca Anna Freud'un psikoterapi kliniğinde de küçük çocukların bu nesneleri kullandığı yolunda gözlemler yapıldığını biliyorum. Anna Freud'un bununla yakından bağlantılı bir olgu olan tılsım

kullanımından söz ettiğini duymuştum (krş. A. Freud, 1965). Tabii ki Puf Puf Ayı'yı ölümsüzleştiren A. A. Milne'yi unutmamak gerekir. Schulz ve Miller² başta olmak üzere çeşitli yazarlar, benim özel olarak söz edip adlandırdığım bu nesnelere yapıtlarında yer vermişlerdi.

Geçiş olguları kavramının mutlu yazgısı, beni şu anda oyun oynama hakkında söylemeye çalıştığım şeylerin de kolayca kabul edilebileceğini düşünmeye teşvik ediyor. Oynamayla ilgili henüz psikanaliz literatüründe yerini bulmamış bir şeyler var.

Kültürel deneyim ve yeri hakkındaki bölümde (7. Bölüm), *oyun oynamanın bir yeri* ve bir zamanı *olduğunu* iddia ederek oyunla ilgili düşüncemi somutlaştırdım. Oyun, sözcüğün hiçbir kullanımıyla *içeride* sayılamaz ("iç" sözcüğünün psikanalitik tartışmalarda çok fazla ve çok çeşitli anlamlarda kullanıldığı maalesef doğrudur). Ama *dışarıda* da değildir, yani bireyin (ne türlü güçlüklerle, hatta acılarla da olsa) dışsal bir şey olarak görmeye karar verdiği, büyüsel denetimin dışında olan reddedilen dünyanın, ben olmayanın bir parçası değildir. İnsanın dışarıda olanları denetleyebilmesi için düşünmek ya da istemekle kalmayıp bir şeyler *yapması* gerekir ve *bir şeyler yapmak zaman alır*. Oyun oynamak yapmaktır.

ZAMAN VE MEKÂN İÇİNDE OYUN OYNAMA

Oynamaya bir yer tayin edebilmek için bebek ile anne arasında bir *potansiyel mekân* olduğunu varsaydım. Bu potansiyel mekân, bebeğin anneye ya da anne figürü ile ilişkili deneyimlerine göre büyük değişimler gösterir. Ben bu potansiyel mekânı şu ikisinden ayırıyorum: (a) iç dünyadan (ki bu psikosomatik ortaklıkla ilgilidir) ve (b) var olan ya da dış gerçeklikten (ki bunun kendine ait boyutları vardır, nesnel olarak incelenebilir ve her ne kadar onu gözlemleyen bireyin durumuna göre değişiyormuş gibi görünse de aslında sabit kalır).

Anlatmak istediğim şeyi şimdi yeniden ifade edebilirim. Psikanaliz, psikoterapi, oyun malzemesi ve oyun oynama sıralamasını tersinden yapmak gerektiğine dikkat çekmek istiyorum. Bir başka deyişle, sağlığın göstergesi olan ve *evrensel olan şey oyundur*; oyun oynama büyümeye, dolayısıyla da sağlığa katkıda bulunur, grup ilişkilerine

2. Miller (1963): Bu hikâye sonlara doğru iyice duygusallaşüyor, bu yüzden de bence çocukluk gözlemleriyle doğrudan bağlantılı olmaktan çıkıyor.

girmeyi sağlar, psikoterapide bir iletişim biçimi olabilir ve son olarak psikanaliz oyun oynamanın insanın kendisiyle ve başkalarıyla iletişim kurmasına hizmet eden çok özel bir biçimi olarak gelişmiştir.

Doğal olan oyun oynamadır; psikanalizse yirminci yüzyıla özgü son derece karmaşık bir olgudur. Sadece Freud'a değil aynı zamanda oyun oynama denen doğal ve evrensel şeye de ne kadar çok şey borçlu olduğumuzu analiste sürekli hatırlatmakta fayda vardır.

Oyun oynama kadar bariz bir şeyi örneklemeye aslında gerek yok ama yine de iki örnek vereceğim.

Edmund, İki Buçuk Yaşında

Anne bana kendisi hakkında danışmaya gelirken Edmund'u da yanına getirmişti. Ben annesiyle konuşurken Edmund da odadaydı; aramıza isterse kullanabileceği bir masa ve küçük bir sandalye koydum. Ciddi görünüyordu, ama korkmuş ya da keyifsiz bir hali yoktu. "Oyuncaklar nerede?" diye sordu. Bir saat boyunca tek söylediği şey buydu. Anlaşılan evde ona burada oyuncaklar bulabileceğini söylemişlerdi; ben de odanın öbür ucundaki kitaplığın altında, yerde birkaç oyuncak olduğunu söyledim.

Biraz sonra bir kova dolusu oyuncakla geldi ve biz annesiyle görüşürken sakın sakın oynadı. Annesi tam iki yaşını doldurduktan beş ay sonra Edmund'un kekelemeye başladığını, kısa bir süre sonra da "kekelemek onu korkuttuğu için" hiç konuşmamaya başladığını anlattı. Ben anneye kendisi ve onun hakkında görüşürken Edmund küçük tren parçalarını masanın üzerine koyup düzenlemeye, birbirine eklemeye başladı. Annesiyle arasında elli altmış santimlik bir mesafe vardı. Biraz sonra annesinin kucağına çıkıp kısa bir süre için bir bebek gibi davrandı. Anne ona doğal olarak karşılık verdi ve yeterli ilgiyi gösterdi. Sonra çocuk kendiliğinden kucaktan inip yeniden masanın başında oynamaya başladı. Bütün bunlar olurken annesiyle ben derin bir konuşmaya dalmıştık.

Yaklaşık yirmi dakika sonra Edmund canlanmaya başladı ve odanın öbür ucuna gidip yeni oyuncaklarla döndü. Oyuncakların arasından birbirine dolanmış bir tomar ip aldı. (Çocuğun ipi seçişinden şüphesiz etkilenen ama bunun neyi simgelediğinden habersiz olan) anne şöyle dedi: "Edmund bana en çok hiç konuşmadığı zamanlarda yapıyor, *gerçek* mememle temas etmeye, *gerçek* kucağıma ihtiyaç duyuyor." Kekelemeye başladığında yeni yeni söz dinlemeye başlamış,

ama kekelemeyle birlikte yine söz dinlemez olmuştu, bir süre sonra da konuşmayı bırakmıştı. Annesi görüşmeye geldiği sıralarda yine söz dinlemeye başlamıştı. Anne bunu çocuğun gelişiminin önündeki bir engelden kurtulduğunun işareti olarak görüyordu.

Edmund'un oynadığı oyunlara dikkat etmem sayesinde anneye iletişim kurabiliyordum.

Edmund oyuncaklarla oynarken ağzının kenarında bir baloncuk oluştu. İp onda bir takıntı haline gelmişti. Anne Edmund'un bebekken, büyüyüp bardaktan içene kadar meme dışında hiçbir şeyi kabul etmediğini söyledi. "Memenin yerine konan hiçbir şeye tahammülü yok," dedi; çocuğun biberondan içmek istemediğini, memenin yerine konan şeyleri reddetmesinin onda sabit bir karakter özelliğine dönüştüğünü kastediyordu. Anneannesine düşkün olduğu halde onu bile gerçek annesi olmadığı için tam olarak kabul etmiyordu. Hayatı boyunca geceleri hep annesi onu uyutmuştu. Doğduğunda annesinin memesinde bazı sorunlar olmuştu; bu yüzden Edmund ilk gün ve haftalarda belki de annesinin acıyan göğüslerini korumasına karşı bir tür sigorta olarak memeye dişetleriyle sıkı sıkıya yapışuyordu. On aylıken bir diş çıkarmış, bir kere de memeyi ısırmış ama kanatmamıştı.

"İlki kadar uslu bir bebek değildi."

Bütün bu konuşmalar epey zaman aldı; araya annenin benimle konuşmak istediği başka meseleler de giriyordu. Bu arada Edmund da elindeki ip tomarının açığına ucuyla ilgileniyordu, ipin diğer ucu düğüm olmuştu. Bazen ipin ucunu annesinin bacaklarına sanki bir kablo "prize sokuyormuş" gibi değdiriyordu. Öyle görünüyordu ki, "hiçbir ikameye tahammülü olmasa" da ipi annesiyle arasındaki bağın bir simgesi olarak kullanıyordu. İpin aynı anda hem ayrılığın hem de iletişim yoluyla kurulan bağın simgesi olduğu açıktı.

Annesi çocuğun bir zamanlar "benim yorganım" dediği bir geçiş nesnesi olduğunu anlattı: bebekliğinin ilk dönemlerindeki saten yorgana benzeyen bütün saten yorganları bu şekilde kullanabiliyordu.

Tam bu noktada Edmund oyuncakları gayet doğal bir biçimde bıraktı, divana çıktı ve bir hayvan gibi sürünerek annesine yaklaşıp kucağına kıvrıldı. Üç dakika kadar orada kaldı. Anne ona abartıdan uzak, son derece doğal bir biçimde karşılık verdi. Sonra çocuk kucaktan inip oyuncaklara döndü. Şimdi (hoşuna gittiği anlaşılan) ipi kovanın altına yayıp oyuncakları içine koymaya başladı; böylece oyuncaklar beşik ya da şilte gibi yumuşak bir yerde yatmış oluyordlardı. Bir

kez daha annesine tırmanıp yeniden oyuncaklara döndükten sonra artık gitmeye hazırdı; zaten annesiyle ben de işimizi bitirmiştik.

Bu oyunda Edmund annesinin anlattığı şeylerin (gerçi kadın kendisiyle ilgili şeyler de anlatmıştı) çoğunu örneklemişti. İçinde bağımsızlıkla bağımlılık arasında bir gelgit olduğunu göstermişti. Ama ben annesiyle çalıştığımdan burada psikoterapiden söz edilemezdi. Edmund'un yaptığı, ben annesiyle konuşurken, hayatını işgal etmiş olan düşünceleri sergilemekten ibaretti. Bir yorum yapmadım ve kabul etmeliyim ki bu çocuk orada onu seyredecek ve ilettiklerini alacak kimse olmasaydı da bu şekilde oynayabilirdi; ki bu durumda belki de kendisinin bir parçasıyla, gözlemci beniyile iletişim kurmuş olacaktı. Ben sadece orada olanları yansıtıp onlara bir iletişim niteliği kazandırmıştım (krş. Winnicott, 1967b).

Diana, Beş Yaşında

Edmund vakasında olduğu gibi bu vakada da iki görüşmeyi birlikte yürütmek zorunda kaldım; bir yanda sıkıntılı olan anneyle konuşurken bir yandan da kızı Diana ile bir oyun ilişkisine girdim. Kızın, kalbinde doğuştan gelen bir rahatsızlığı olan zihinsel özürlü bir küçük erkek kardeşi vardı (o evde kalmıştı). Anne bu çocuğun kendisi ve kızı Diana üzerindeki etkisini konuşmaya gelmişti.

Anneyle bir saat konuştum. Çocuk hep bizimle birlikteydi ve görüşme sırasında yapmam gereken üç şey vardı: Annenin ihtiyaçlarını dikkatle dinlemek, çocukla oynamak ve (bu yazıyı yazabilmek için de) Diana'nın oynadığı oyunun niteliğiyle ilgili notlar almak.

Doğrusu daha baştan Diana idareyi ele almıştı, çünkü ben anneyi içeri almak için ön kapıyı açtığımda karşıma küçük oyuncak ayısını bana doğru uzatan istekli bir küçük kız çıkmıştı. Ona da annesine de bakmadan doğrudan oyuncığa yönelip "Adı ne?" diye sordum. Kız da "Sadece Ayıcık," dedi. Böylece Diana ile aramda hemen güçlü bir bağ gelişti ve asıl işimi yapabilmek, yani annenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bunu sürdürmem gerekiyordu. Muayenehanede Diana tabii ki hep onunla ilgileneyim istiyordu, ama hem anneyle ilgilenmem hem de onunla oynamam mümkündü.

Edmund vakasını anlatırken olduğu gibi bu vakayı anlatırken de annesiyle yaptığım görüşmenin içeriğini bir yana bırakıp sadece Diana ile aramızda olanları aktaracağım.

Üçümüz de muayenehaneye girip yerlerimize oturduk; anne diva-

na, Diana da çocuk masasının yanındaki küçük sandalyeye geçti. Diana küçük oyuncak ayısını getirip göğüs cebime tıktırdı. Ayının ne kadar aşağı inebileceğini görmeye çalışıyordu; ceketimin astarını inceledi, sonra da ceketteki bütün ceplerle ilgilendi, ceplerin birbirleriyle bağlantısız olmaları ilgisini çekmişti. Bütün bunlar olurken anneye ben ciddi bir biçimde iki buçuk yaşındaki zekâ özürlü çocuk hakkında konuşuyorduk. Diana hemen şu bilgiyi ekledi: "Onun kalbinde delik var." Oynarken bir kulağıyla da bizi dinlediği anlaşıyordu. Göründüğü kadarıyla, kardeşinin fiziksel yetersizliğini kalbindeki delik sayesinde kabul edebiliyor ama zihinsel geriliğini bir yere oturtamıyordu.

Diana ile hiçbir terapi amacı içermeyen bu oyunu oynarken kendim de oyun havasına girmekte bir sakınca görmemiştim. Çocuklar karşılardaki havaya girebiliyorsa oynarken kendilerini çok daha rahat hissederler. Birden kulağımı cebimdeki oyuncak ayıya götürüp "Bir şey dedi bu!" dedim. Bu çok ilgisini çekti. "Galiba kendisiyle oynayacak birisini istiyor," deyip odanın öbür ucundaki kitaplığın altındaki oyuncak yığınının bakarsa orada tüylü bir kuzu bulacağını söyledim. Asıl amacım ayıyı cebimden çıkartmaktı da denebilir. Diana gidip ayıdan epeyce büyük olan kuzuyu getirdi; ayıyla kuzunun arkadaş olabilecekleri fikrimi benimsemişti. Bir süre ayıyla kuzuyu birlikte divanın üstüne, annesinin yanına koydu. Tabii bu arada ben de anneye yaptığım görüşmeyi sürdürüyordum. Diana da bir yanıyla, büyüklerle ve büyüklerin tavırlarıyla özdeşleşen yanıla bizim konuştuklarımızla ilgilenmeye devam ediyordu.

Diana oyunda bu iki yaratığın kendi çocukları olduğuna karar verdi. Onları elbisesinin altına sokup hamileymiş gibi yaptı. Bir süre öyle dolaştıktan sonra çocukların doğmak üzere olduklarını ilan etti, ama "ikiz olmayacaklardı". Önce kuzunun, sonra da ayının doğacağını açık bir biçimde belirtti. Doğumdan sonra yeni doğmuş iki çocuğunu yerde o an uydurduğu bir yatağa yatırıp üzerlerini örttü. Önce, bir arada olurlarsa kavga ederler diye birini bir uca diğerini öbür uca yatırdı. "Örtünün altında, yatağın ortasında buluşup kavga edebilirler"di. Sonra ikisini de hazırladığı yatağın başucuna yan yana huzur içinde uyur vaziyette yatırdı. Sonra da gidip bir kova ve birkaç kutuya doldurduğu bir sürü oyuncak getirdi. Bunları yatağın baş tarafına yakın yere koyup onlarla oynadı; oyun düzenli bir seyir izliyordu, birçok farklı tema geliyor, ama her biri birbirinden ayrı tutuluyordu. Aklima gene bir fikir geldi. "Şu işe bak!" dedim, "Bebeklerin kafalarının

etrafına uyurken gördükleri rüyaları yerleştiriyorsun haa?" Bu fikir çok ilgisini çekti ve bebeklerin rüyalarını onların yerine kendisi görüyormuşçasına çeşitli temalar geliştirdi. Bütün bunlar annesiyle bana birlikte yapmakta olduğumuz iş için son derece gerekli zamanı kazandırıyor. Tam bu sıralarda anne çok üzülüp ağlamaya başlayınca Diana kafasını kaldırıp bize baktı; endişelenmek üzereydi. "Annen hasta olan kardeşini düşündüğü için ağlıyor," dedim. Doğrudan ve gerçek olduğu için bu Diana'yı yatıştırdı; "kalbinde delik var onun," dedikten sonra bebeklerin yerine onların rüyalarını görmeyi sürdürdü.

Bana kendisiyle ilgili bir şey danışmak için gelmeyen, zaten özel bir yardıma da ihtiyaç duymayan Diana işte bu şekilde bazen benimle, bazen kendi başına oynuyor, bir yandan da annesinin durumuyla ilgileniyordu. Annenin neden Diana'yı yanında getirmek ihtiyacını hissettiğini anlayabiliyordum; hasta bir çocuğu olduğu için duyduğu derin üzüntü yüzünden benimle tek başına karşılaşamayacak kadar endişeliydi. Anne sonraki seanslara tek başına geldi, çocuğun dikkat dağıtmasına artık ihtiyaç duymuyordu.

Daha sonra anneye yalnız görüştüğümde Diana'yla birlikte geldiklerinde olanlar hakkında konuştuk. Anne o zaman önemli bir ayrıntıdan söz etti: Diana'nın babası çocuğun erken gelişmiş olmasını kötüye kullanıyor, onu en çok büyümüş de küçülmüş tavırlar takındığı zaman seviyordu. Bu malzemenin Diana'nın erken bir ben gelişimine itildiği, anneye özdeşleştiği ve kardeşinin gerçekten hasta ve anormal olması yüzünden annenin yaşadığı sorunları paylaştığı görülebiliyor.

Geri dönüp olanlara baktığımda, her ne kadar görüşme onunla ilgili değildiyse de, Diana'nın muayenehaneme gelmeden önce kendini hazırlamış olduğunu söylemek mümkün gibi geliyor bana. Annesinin söylediklerinden Diana'nın sanki bir psikoterapistte geldiğini biliyormuş gibi benimle karşılaşmaya hazırlandığını anlayabiliyordum. Yola çıkmadan önce sahip olduğu ilk oyuncak ayısıyla artık kullanmadığı geçiş nesnesini bir araya getirmişti. İkincisini yanına almamıştı ama oyun faaliyetlerinde bir ölçüde geriye dönük bir deneyim yaşamaya hazır olarak gelmişti. Aynı anda annesiyle ben Diana'nın sadece hamilelik açısından değil, küçük kardeşinin sorumluluğunu alma konusunda da annesiyle özdeşleşebildiğine tanık olmuştuk.

Edmund'un durumunda olduğu gibi burada da oyun kişinin kendisini iyileştirici türdendi. Her iki durumda da sonuç, öykünün terapistin yaptığı yorumlarla kesildiği bir psikoterapi seansıya kıyaslanabilirdi. Bir psikoterapist Diana'yla aktif olarak oynamaktan kaçınabilir, benim yaptığım gibi ayının bir şey dediğini ya da Diana'nın çocuklarının rüyalarının yerde sahnelenmekte olduğunu söylemeyebilirdi. Ama böyle yaparak kendi kendisine koyduğu sınırlama yüzünden Diana'nın oyun deneyiminin yaratıcı yanını kısmen de olsa yok edebilirdi.

Bu iki örneği seçmemin basit bir nedeni var: Bu iki vaka, bu bölümün temelini oluşturan yazıyı yazdığım günlerde bir sabah peş peşe gelmişlerdi.

OYUN KURAMI

Gelişim süreciyle bağlantılı bir dizi ilişkiyi betimleyip oyunun nereye ait olduğunu bulmamız mümkün.

A. Bebek ve nesne birbirleriyle iç içe geçmişlerdir. Bebeğin nesne hakkındaki görüşü öznel ve anne bebeğin bulmaya hazır olduğu şeyi gerçek kılmaya çalışır.

B. Nesne reddedilir, yeniden kabul edilir ve nesnel olarak algılanır. Bu karmaşık süreç büyük ölçüde, ortada sürece katılmaya ve dışarı atılan şeyi geri vermeye hazır bir anne ya da anne figürü olmasına bağlıdır.

Bu da demektir ki anne (ya da annenin bir parçası) bebeğin bulma kapasitesine sahip olduğu şey olmak ile kendisi bulunmayı beklemek arasında "gidip gelmektedir".

Eğer anne bu rolü belli bir süre (deyim yerindeyse) süreci sekteye uğratmadan oynayabilirse, o zaman bebek bir büyüsel denetim *deneyimi*, yani ruhsal süreçler betimlenirken "tümgüçlülük" olarak adlandırılan şeyin deneyimini edinebilir.

Anne bu zor işin altından hakkıyla kalkabildiği zaman ortaya çıkan güven ortamında (anne bunu beceremezse bu ortam oluşmaz), bebek ruhsal süreçlerin tümgüçlülüğü ile bebeğin gerçek olan üzerindeki denetimi arasındaki "birlikteliğe" dayanan deneyimler yaşamaya başlar. Anneye duyulan güven burada bir ara oyun alanı yaratır; bebek tümgüçlülüğü belli ölçüde *yaşayabildiği* için büyü fikri burada

doğar. Bütün bunlar Erikson'ın kimlik oluşumu üzerine çalışmasıyla (Erikson, 1956) yakından ilgili. Buna oyun alanı adını veriyorum, çünkü oyun burada başlıyor. Oyun alanı anneyle bebek arasında yer alan ya da anneyle bebeği birleştiren potansiyel bir mekândır.

✂ Oyun müthiş heyecan veren bir şeydir. Bunun nedeni esas olarak işin içine içgüdülerin girmesi değildir, bunu anlayalım artık lütfen! Oyunun esası her zaman, kişisel ruhsal gerçeklik ile gerçek nesnelerin denetlenmesi deneyimi arasındaki etkileşimin istikrarsızlığıdır. Büyünün kendisinin, yakın ilişkide, yani güvenilir bulunan bir ilişki içinde ortaya çıkan büyüün istikrarsızlığıdır bu. /Güvenilir olmak için ilişki karşıt tepki oluşturmalarla değil, zorunlu olarak annenin sevgisi ya da onun sevgi-nefreti ya da nesnelerle ilişki kurma biçimi tarafından güdülenir. Hasta oyun oynayamıyorsa, terapist davranış parçalarını yorumlamadan önce bu çok önemli belirti üzerinde durmalıdır.

C. Bir sonraki aşama kişinin yanında biri varken yalnız kalmasıdır. Çocuk artık, kendisini seven ve dolayısıyla güvenilir olan kişiye ulaşabileceği, ara ara unutsa bile hatırladığı zamanlarda ona yine ulaşabileceği varsayımını temel alarak oynar. Bu kişinin oyun oynarken olanları geri yansıttığı düşünülür.³

D. Çocuk artık bundan sonraki aşamaya, yani iki oyun alanının örtüşmesine izin verme ve bu örtüşmeden hoşlanma aşamasına geçmeye hazırlanmaktadır. Elbette başta bebekle anne oynar, ama bunu yaparken bebeğin kurduğu oyuna girmeye özen gösterir. Ama er ya da geç oyuna kendi tarzını katmaya başlar ve bebeklerin oyuna kendilerine ait olmayan fikirlerin sokulmasından hoşlanma ya da hoşlanma kapasitelerine göre değişik tepkiler verdiklerini görür.

Böylece bir ilişkide birlikte oynamanın zemini hazırlanmış olur.

Geriye dönüp düşünce ve kavrayış tarzımın gelişimine damgasını vuran yazılarıma baktığımda, bebekle anne arasında gelişebilecek güven ilişkisi içinde oyunun işgal ettiği yere duyduğum ilginin görüşme tekniğimin her zaman önemli bir özelliği olduğunu görüyorum. İlk kitabımdan (Winnicott, 1931) aldığım aşağıdaki örnek de bunu gösteriyor. On yıl sonra yazdığım "Önceden Belirlenmiş Bir Durumda Be-

3. Bu deneyimlerin daha karmaşık bir yönünü şu yazımda tartışmıştım: "The Capacity to be Alone" (1958b).

beklerin Gözlemlenmesi" (Winnicott, 1941) adlı yazımda da bu düşüncemi daha ayrıntılı olarak ele aldım.

Örnek Vaka

Küçük kız hastaneye ilk getirildiğinde altı aylıktı ve orta şiddette bir mide bağırsak enfeksiyonuna yakalanmıştı. Ailenin ilk bebeğiydi, annesi tarafından emziriliyordu. Altı aylık oluncaya kadar sık sık kabız olmuş, ama sonra bu geçmişti.

Yedi aylıkken yine hastaneye getirildi çünkü uyumuyor, sürekli ağlıyordu. Yedirilince kusuyor, meme emmekten de hoşlanmıyordu. Takviye mamalar verilmiş, birkaç hafta içinde de memeden kesilmişti.

Dokuz aylıkken bir sara nöbeti geçirmişti; zaman zaman, çoğunlukla da sabah saat beşte uyandıktan on beş dakika sonra bu tür nöbetler geçirmeye devam ediyordu. Beş dakika süren bu nöbetler çocuğun vücudunun her iki tarafını da etkiliyordu.

On bir aylıkken nöbetler sıklaşmıştı. Anne çocuğun dikkatini dağıtarak bazı nöbetleri önleyebildiğini keşfetmişti. Bunu günde dört kere yapması gerekiyordu. Çocuk çok ürkekleşmişti; en ufak seste yerinden sıçırıyordu. Bir kere uykusunda da nöbet geçirmişti. Bazı nöbetlerde dilini ısırıyor, bazen de idrarını kaçırıyordu.

Bir yaşını doldurduğunda günde dört beş nöbet geçiriyordu. Bazen yemekten sonra iki buklüm oluyor ve kendini kaybediyordu. Bir defasında portakal suyu içerken nöbete girmiş, bir başkasında yerde otururken kendini kaybetmişti. Bir sabah uyanır uyanmaz nöbet geçirmiş, sonra tekrar uyumuş, kısa bir süre sonra uyandığında bir nöbet daha geçirmişti. Bu sıralarda nöbetlerin ardından uyuma isteği görülmeye başlamıştı, ama hastalığın bu ağır evresinde bile anne çocuğun dikkatini dağıtarak başlamakta olan bir nöbeti çoğunlukla durdurabiliyordu. O sıralarda şu notu almışım:

"Dizlerimin üstüne oturttuğumda durmaksızın ağlıyor, ama düşmanlık göstermiyor. Ağlarken farkına varmadan kravatımı çekiştiriyor. Annesine geri verdiğimde bundan pek etkilenmeden ağlamayı sürdürüyor, annesi onu giydirirken ağlamaları giderek iyice dokunaklı bir hal alıyor ve binadan çıkana kadar sürüyor."

O dönemde bir nöbete tanık oldum; çocuk kasılıp çırpındıktan sonra uykuya daldı. Günde dört beş nöbet geçiriyor, gece uykuda olduğu zaman dışında bütün gün ağlıyordu.

Yapılan ayrıntılı muayenelerde fiziksel bir hastalık belirtisine rast-

lanmadı. Gündüz gerekli olduğunda kullanılmak üzere bromit verildi.

Bir görüşmede çocuğu dizime oturtmuş gözlüyordum. Gizli gizli parmağımı ısırmaaya çalıştı. Üç gün sonra onu yine dizime oturtmuş, ne yapacağım merak ediyordum. Parmağımı üç kere öyle şiddetli ısırıldı ki neredeyse derisi kalkacaktı. Sonra on beş dakika aralıksız kaşıkları yere fırlatma oyunu oynadı. Bütün bu süre boyunca gerçekten mutsuzmuş gibi ağlıyordu. İki gün sonra onu yarım saat dizime oturttum. Geçen iki gün içinde dört nöbet geçirmişti. Başta her zamanki gibi ağladı. Parmağımı yine çok şiddetle ısırıldı, ama bu sefer suçluluk duyguları göstermiyordu, sonra da ısırma ve kaşık fırlatma oyununu oynadı; *dizimin üzerindeyken oynamaktan zevk alabilecek hale gelmişti*. Bir süre sonra ayak parmaklarını kurcalamaya başladı, bunun üzerine ben de ayakkabılarını ve çoraplarını çıkarttırdım. Bunun sonucunda ilgisini tümüyle çeken bir deney dönemi ortaya çıktı. Kaşıklar ağza sokulabildiği, fırlatılıp kaybedilebildiği halde ayak parmaklarının çekip çıkarılmadığını keşfetmiş de büyük bir tatmin duygusuyla bunu tekrar tekrar kanıtlıyormuş gibiydi.

Dört gün sonra anne geldiğinde son görüşmeden beri bebeğin adeta "başka bir çocuk" haline geldiğini söyledi. Hiç nöbet geçirmediği gibi geceleri de gayet iyi uyuyordu; gün boyunca mutluydu, bromit de almıyordu. On bir gün sonra hiçbir ilaç vermeden iyileşme sağlanmıştı; çocuğu on dört gündür hiç nöbet geçirmemişti ve anne tedaviyi bırakmamızı rica etti.

Bu çocuğu bir yıl sonra ziyaret ettiğimde, son görüşmeden beri hiçbir belirti göstermediğini öğrendim. Karşımda tamamen sağlıklı, oyun oynamaktan hoşlanan, yaygın endişelerden uzak, mutlu, zeki ve sevecen bir çocuk duruyordu.

PSİKOTERAPI

Çocuğun oynamasıyla bir başka kişinin oynamasının örtüştüğü bu alanda bir zenginleşme imkânı vardır. Öğretmen çocuğu zenginleştirmeyi amaçlar. Psikoterapist ise daha çok çocuğun kendi büyüme süreçleriyle ve gelişmenin önünü tıkadıkları anlaşılan engellerin ortadan kaldırılmasıyla ilgilenir. Bu engelleri anlamamızı sağlayan psikanaliz kuramıdır. Öte yandan çocuğun oynamasından terapi amacıyla yararlanmanın tek yolunun psikanaliz olduğunu varsaymak dargörüşlülük olur.

Oyunun kendisinin bir terapi olduğunu her zaman akılda tutmakta fayda var. Çocukların oyun oynayabilecek hale gelmelerinin kendisi doğrudan ve evrensel geçerliliği olan bir psikoterapidir; oyun oynamaya karşı pozitif bir toplumsal tavır takınmak da buna dahildir. Bu tavır, oyun oynamanın her zaman korkutucu olma ihtimalini içinde taşıdığını hesaba katmalıdır. Kurallı oyunlara ve bunların örgütlenmesine, oyun oynamanın korkutucu yanına karşı alınmış önlemlerin bir parçası olarak bakılmalıdır. Çocuklar oynarken yanlarında onlardan sorumlu kişiler bulunmalıdır; ama bu kişinin çocukların oyununa girmesi gerektiği anlamına gelmez bu. Oyunu biri yönetmeye kalktığında, çocuk ya da çocuklar bu iletişimde benim kastettiğim yaratıcı anlamda oyun oynayamazlar.

X İletmeye çalıştığım şeyin temel özelliği şu: Oyun oynama bir deneyimdir; her zaman yaratıcı ve mekân-zaman sürekliliği içinde yer alan bir deneyim, temel bir yaşama biçimidir.

Oyunun istikrarsızlığı ise, her zaman öznel olan ile nesnel olarak algılanan şey arasındaki kuramsal çizgi üzerinde olmasından kaynaklanır.

Her ne kadar psikoterapist oyunun malzemesi, yani içeriği üzerinde çalışırsa da, burada benim amacım çocukların oyun oynamasının içinde her şeyin olduğunu hatırlatmak. Doğal olarak, terapistin önceden hazırlanmış bir ortamda yapacağı bir saatlik bir gözlem, evde yaşanan zamanı sınırsız bir deneyime oranla çok daha net ve kesin veriler sunar (krş. Winnicott, 1941); ama yaptığımız şeyin temelinin, hastanın oyun oynaması olduğunu, yani belli bir mekân ve zaman işgal eden ve onun için son derece gerçek olan yaratıcı bir deneyim olduğunu anlarsak, bunun yaptığımız işi anlamamıza büyük yardımcı olacaktır.

Ayrıca bu gözlem, derine nüfuz eden bir terapinin nasıl yorum çabasına girmeden yapılabildiğini anlamamızı da sağlar. New York'lu Axline'in çalışması (1947) buna iyi bir örnektir. Onun psikoterapiyle ilgili çalışmaları bizim için büyük önem taşımaktadır. Benim Axline'in çalışmasını takdir etmemin özel bir nedeni de var, çünkü bu çalışma "terapi görüşmeleri" adını verdiğim şey hakkında yazarken ileri sürdüğüm bir şeyi, önemli anın *çocuğun kendi kendini şaşırttığı* an olduğu tezini destekliyor. Yani önemli olan, benim zekice bir yorum yaptığım an değildir (Winnicott, 1971).

Malzeme olgunlaşmadan yapılan yorum telkinden başka bir şey değildir ve boyun eğmeye yol açar (Winnicott, 1960a). Bunun doğal

bir sonucu da, hastanın gösterdiği direncin, hastanın ve terapistin birlikte oynadıkları örtüşme alanının dışında yapılan yorumlardan kaynaklandığıdır. Hasta oyun oynama kapasitesine sahip olmadığı zaman yapılan yorum işe yaramaz ya da kafa karıştırır. Ama karşılıklı oyun oynandığı zaman, kabul görmüş psikanalitik ilkelere göre yapılan yorum terapi çalışmasını ileriye taşıyabilir. Psikoterapi yapılacaksa *bu oyun kendiliğinden gelişmelidir, yoksa boyun eğilerek ya da rıza gösterilerek değil.*

ÖZET

- (a) Oyun oynama fikrini kavrayabilmek için küçük bir çocuğun oynama tarzının değişmez özelliği olan *takıntıyı* ele almak yararlı olacaktır. İçerik önemli değildir. Önemli olan, daha büyük çocuklarla yetişkinlerin *konsantrasyonunu* andıran, neredeyse dış dünyadan çekilme denebilecek durumudur. Oynayan çocuk, kolayca terk edilemeyen, dışarıdan müdahalelere de pek açık olmayan bir alanda ikamet eder.
- (b) Bu oyun alanı iç ruhsal gerçeklik değildir. Bireyin dışındadır, ama dış dünya da değildir.
- (c) Çocuk bu oyun alanına dış gerçeklikten nesneler ya da olgular taşır ve bunları içsel ya da kişisel gerçeklikten gelen bir örneğe hizmet edecek şekilde kullanır. Çocuk varsanı görmeksizin, rüya potansiyelinden bir örnek yaratır ve dış dünyadan seçtiği parçalardan oluşan bir ortam içinde bu örnekle birlikte yaşar.
- (d) Çocuk oynarken dışsal olguları rüyaya hizmet edecek biçimde kullanır ve bu seçilmiş dışsal olgulara rüyaya özgü bir anlam ve duygu yükler.
- (e) Geçiş olgularından oynamaya, oynamadan başkalarıyla birlikte oynamaya, buradan da kültürel deneyimlere giden dolaysız bir gelişim söz konusudur.
- (f) Oyun oynama güveni içerir ve (başlangıçta) bebek ile anne figürü arasındaki potansiyel mekândan kaynaklanır; burada bebek neredeyse mutlak bir bağımlılık durumu içindedir ve anne figürünün kendisine uyum göstereceğine kesin gözüyle bakar.

- (g) Oyun oynama bedenle ilgilidir;
 (i) çünkü oyunda nesneler kullanılır;
 (ii) çünkü bazı yoğun ilgi türleri bedensel uyarımın belli yönleriyle bağlantılıdır.
- (h) Erogen bölgelerdeki bedensel uyarım oyunu sürekli tehdit eder, dolayısıyla da çocuğun bir kişi olarak var olma duygusunu tehdit eder. İlgüdüler bene olduğu kadar oyuna da yönelik başlıca tehditlerdir; baştan çıkarma durumunda dışsal bir âmil çocuğun içgüdülerini sömürür ve onun özerk bir birim olarak var olma duygusunu ortadan kaldırarak oynamayı imkânsızlaştırır (krş. Khan, 1964).
- (i) Oyun oynama esas olarak tatmin edicidir. Yüksek düzeyde endişeye yol açtığı zamanlarda bile doğrudur bu. Ama tahammül edilemeyen bir endişe düzeyi vardır ki bu oyunu yok eder.
- (j) Oyundaki haz verici unsur içgüdüsel uyarımın aşırı olmadığı imasını taşır; belli bir düzeyin ötesindeki içgüdüsel uyarım şunlara yol açacaktır:
 (i) doruğa;
 (ii) başarısız bir doruğa ve ancak zamanın onarabileceği bir zihinsel karışıklık ve fiziksel rahatsızlık duygusuna;
 (iii) alternatif doruğa (ana babaya ya da topluma duyulan tepkinin, öfkenin vs. kışkırtılmasında olduğu gibi).
 Oyun oynamanın kendi doyum noktasına ulaştığı söylenebilir; burada doyum noktası derken deneyimi sınırlama kapasitesini kastediyoruz.
- (k) Oyun oynama doğası gereği heyecan verici ve istikrarsız bir şeydir. Bu özellik içgüdüsel uyarımdan değil, çocuğun zihninde öznel olanla (varsanıyla yakın olanla) nesnel olarak algılanan şey (fiili ya da başkalarıyla paylaşılan gerçeklik) arasında gerçekleşen etkileşimle ilgili istikrarsızlıktan kaynaklanır.

Oyun Oynama

Yaratıcı Faaliyet ve Kendilik Arayışı

Şimdi sırada oyun oynamanın önemli bir özelliği var. Bu da çocuğun ya da yetişkinin oynarken ve belki de sadece oynarken yaratıcı olmakta özgür olduğudur. Geçiş nesnesi kuramının güç kısmını, yani ortada çözülmesi değil kabul edilmesi, hoşgörülmesi gereken bir paradoks olduğu iddiasını hesaba katan bu düşünce aklımda geçiş olguları kavramının bir uzantısı olarak oluştu.

Burada kuramın bir başka önemli ayrıntısı da oyun oynamanın yeri ile ilgili, ki bu temayı 3., 7. ve 8. bölümlerde ele alıyorum. Bu kavramın önemli yanı şu: İç ruhsal gerçeklik zihinde, karında, kafada ya da bireyin kişiliğinin sınırları içinde herhangi bir yerde olduğu, dış gerçeklik denen şey ise bu sınırların dışında yer aldığı halde, oyuna ve kültürel deneyime bir yer vermemiz ancak anne ile bebek arasındaki potansiyel mekân kavramını kullandığımızda mümkün olabilmektedir. Çeşitli bireylerin gelişiminde anne ile bebek arasındaki potansiyel mekânla ilgili bu üçüncü bölgenin, söz konusu çocuk ya da yetişkinin deneyimlerine göre son derece önemli olabileceğini görmek gerekir. Beşinci bölümde bu düşünceleri bir kez daha ele alacak, bireyin duygusal gelişiminin tamamen birey düzeyinde betimlenemeyeceğine, bazı bölgelerde (ki bu bunlardan biri, belki de en temel olanıdır) çevrenin davranışının bireyin kendi kişisel gelişiminin bir parçası olduğuna, bu yüzden de hesaba katılması gerektiğine dikkat çekeceğim. Bir psikanalist olarak bu düşüncelerin bir analist olarak yaptıklarımı etkilediğini görüyorum ve bence bunlar öğrencilerimize öğrettiğimiz ve Freud'un çalışmalarından kaynaklandığına inandığımız psikanaliz öğretisinde ortak bir faktör oluşturan temel özelliklere duyduğum bağlılığı değiştirmiyor.

Burada psikoterapiyle psikanalizi karşılaştırmak gibi bir niyetim olmadığı gibi bu iki süreci aralarına net bir ayırım çizgisi çekilebilir-miş gibi gösterecek bir biçimde tanımlamaya da çalışmıyorum. Genel ilke bana geçerliymiş gibi görünüyor: *Psikoterapi iki oyun alanının, hastanın ve terapistin oyun alanlarının örtüştüğü yerde yapılır*. Eğer terapist oyun oynayamıyorsa bu işe uygun değil demektir. Eğer hasta oynayamıyorsa, o zaman hastayı oyun oynayabilecek hale getirebilecek bir şey yapılması gerekir; psikoterapi ancak ondan sonra başlayabilir. Oyun oynamanın bu kadar temel bir önem taşımasının nedeni, hastanın ancak oynarken yaratıcılığıdır.

KENDİLİK ARAYIŞI

Bu bölümde kendilik arayışıyla ilgileneceğim ve bu arayışın başarılı olabilmesi için bazı koşulların zorunlu olduğu gereğini bir kez daha ifade edeceğim. Bu koşullar, çoğunlukla yaratıcılık adı verilen şeyle ilgilidir. Bir çocuk ya da yetişkin ancak oynarken ve sadece oynarken yaratıcı olabilir ve bütün kişiliğini kullanabilir; birey de kendini ancak yaratıcı olduğunda keşfedebilecektir.

(Bununla bağlantılı bir başka olgu da, psikopatolojiden ya da aşırı olgunlaşmamışlıktan kaynaklanan doğrudan iletişim dışında iletişimin ancak oynarken mümkün olabilmesidir.)

Klinik çalışmada kendini arayan, kendini yaratıcı deneyimlerinin ürünleri içinde bulmaya çalışan ve bunun için yardım isteyen kişilerle sık sık karşılaşılır. Ama bu hastalara yardımcı olabilmek için yaratıcılığın kendisinin ne olduğunu bilmemiz gerekir. Bu, hayatının ilk aşamalarındaki bir bebekten, dışkıdan ya da dışkıya benzer bir maddeden bir şeyler yapmaya çalışan bir çocuğa sıçramak gibi bir şeydir. Bu da bir tür yaratıcılıktır ve üzerinde çok durulduğu için yeterince anlaşılmıştır, ama hayatın ve bütün yönleriyle yaşamının bir özelliği olarak yaratıcılık hakkında ayrı bir incelemeye ihtiyaç vardır. Ben atık ürünlerle yapılabilecek şeyler düzleminde yürütülen bir kendilik arayışının hiç bitmemeye ve temelde sonuçsuz kalmaya mahkûm olduğu kanısındayım.

Kendilik arayışındaki kişi sanat açısından değerli bir şey üretmiş olabilir, ama başarılı bir sanatçı evrensel takdir görmesine rağmen kendini bulamamış olabilir. Bu ürünler güzellik, beceri ve insanlar

üzerindeki etkisi bakımından ne kadar değerli olurlarsa olsunlar, kendilik aslında bedenın ya da zihnin ürünleriyle yapılan şeylerde bulunmaz. Hangi aracı kullanırsa kullansın sanatçı kendini arıyorsa, o zaman bu sanatçının genel yaratıcı yaşam alanında büyük olasılıkla çoktan başarısızlığa uğramış olduğu söylenebilir. Bitmiş yaratı temeldeki kendilik duygusu eksikliğini asla iyileştiremez.

Bu düşünceyi daha fazla geliştirmeden önce birincisiyle bağlantılı ama ayrı olarak ele alınması gereken ikinci bir tema ortaya atmak istiyorum. Bu ikinci tema da şu: Yardım etmeye çalıştığımız kişi biz açıklama yaptığımızda kendini iyileşmiş hissetmeyi bekleyebilir ve şöyle diyebilir: "Ne demek istediğinizi anlıyorum; kendimi yaratıcı hissettiğimde ve yaratıcı bir şey yaptığımda kendim oluyorum; arayış artık sona erdi." Oysa uygulamada olanın doğru bir tarifi değildir bu. Bu tür bir çalışmada doğru açıklamanın bile etkisiz olduğunu biliriz. Yardım etmeye çalıştığımız kişinin özel bir ortamda yeni bir deneyim yaşamaya ihtiyacı vardır. Amaçlanmamış bir deneyimdir bu, bütünleşmemiş kişiliğın adeta zembereğinden boşalması. Yukarıdaki vaka betimlemesinde (2. Bölüm) bundan biçimsizlik olarak söz etmiştim.

Bireyin içinde hareket ettiğı ortamın güvenilir olup olmadığı hesaba katılmalıdır. Amaçlı faaliyet ile amaçlı olmayan varlık seçenekleri arasında bir ayırım yapmak durumunda kalırız. Balint'in (1968) selim ve habis gerileme formülasyonu bununla bağlantılıdır (ayrıca bkz. Khan, 1969).

Gevşemeyi mümkün kılan temel unsurlardan söz etmeye çalışıyorum. Serbest çağrışım açısından bakıldığında bu şu anlama gelir: Divanda yatan hastanın ya da yerde oyuncaklar arasında oturan çocuğun, aralarında nörolojik ya da fizyolojik bir bağ dışında hiçbir bağ olmayan ya da saptanması mümkün olmayan bir bağ olan bir fikirler, düşünceler, itkiler, duyumlar silsilesini iletmesine izin verilmelidir. Yani, analist serbest çağrışım malzemesinin çeşitli bileşenleri arasındaki bağlantıyı (ya da bağlantıları) ancak bir amacın, bir endişenin ya da savunma ihtiyacına dayanan bir güven eksikliğinin ortaya çıktığı yerlerde görüp bunlara işaret edebilecektir.

Güvenin ve terapi ortamının mesleki anlamda (bu ister analizle ya da psikoterapiyle, isterse de sosyal çalışma ya da mimariyle ilgili olsun) güvenilir olduğunun kabul edilmesinin doğurduğu gevşemede bağlantısız düşünce silsileleri fikrine yer vardır; analistin bu düşünceleri birbirine bağlayan anlamlı bir çizgi olduğunu varsaymadan bunla-

rı olduğu gibi kabul etmesi gerekir (krş. Milner, 1957, özellikle de ek, ss. 148-163).

Çalıştıktan sonra dinlenebilen ama *yaratıcı bir hamleye zemin hazırlayacak bir dinlenme durumuna ulaşamayan* bir hasta düşünürsek, birbiriyle ilişkili bu iki durum arasındaki karşıtlık belki daha iyi görülebilir. Bu kurama göre, ortaya tutarlı bir tema çıkaran serbest çağrışım çoktan endişenin etkisi altına girmiş demektir; bu durumda fikirlerin birbiriyle bağlantılı olması bir savunma örgütlenmesidir. Kabul etmek gerekir: Öyle hastalar vardır ki bazen gevşemiş bireyin zihinsel durumundan kaynaklanan anlamsızlığı kendileri iletmekten, yani bu anlamsızlığa onlar bir düzen vermeden terapistlerinin bunu fark etmesine ihtiyaç duyarlar. Nasıl düzenlenmiş kaos kaosun inkârı demekse, düzenlenmiş anlamsızlık da çoktan bir savunmaya dönüşmüş demektir. Bu iletiyi alamayan terapist anlamsızlıkta bir düzen bulma yolunda boş bir çabaya girer; bunun sonucunda da hasta anlamsızlığı iletememenin çaresizliğiyle anlamsızlık alanını terk eder. Terapistin anlamsızlığın olduğu yerde bir anlam bulma ihtiyacı yüzünden gevşeme fırsatı kaçırılmıştır. Hasta ortamdan gerekli desteği alamayınca gevşeyememiş, bu da güven duygusunu ortadan kaldırmıştır. Terapist zeki bir analist olmaya, kaosta düzen görmeye çalışarak farkında olmandan mesleki rolünü terk etmiştir.

Bu meseleler, bazen REM (hızlı göz hareketlerinin gözleendiği uyku durumu) ve NREM (bu hareketlerin görülmediği uyku durumu) olarak adlandırılan iki tür uykuya yansıyor olabilir.

Söyleyeceklerimi geliştirebilmek için şu sıraya ihtiyacım olacak:

- (a) deneyime dayanan güven koşullarında gevşeme;
- (b) oyunda ortaya çıkan yaratıcı, fiziksel ve zihinsel faaliyet;
- (c) bu deneyimlerin birikiminin bir kendilik duygusunun temelini oluşturmaları.

Bu birikim ya da yankılama, (dolaysız) iletiyi alan güvenilir terapistin (ya da arkadaşın) bireye bunu belli ölçüde geri yansıtmış olmasına bağlıdır. Bu çok özel koşullarda birey endişeye karşı bir savunma olarak değil, BEN VARIM, yaşıyorum, kendimim duygusunun ifadesi olarak bütünleşip bir birim olarak var olabilir (Winnicott, 1962). Bu konumda her şey yaratıcıdır.

ÖRNEK VAKA

Haftada bir bana tedaviye gelen bir kadın hastam hakkında tuttuğum notlardan bazı malzemeleri kullanmak istiyorum. Kadın bana gelmeden önce haftada beş kez olmak üzere altı yıllık uzun bir tedavi görmüş, ama süresi belirsiz bir seansa ihtiyaç duyduğunu fark etmişti; ben de bunu ancak haftada bir yapabiliyordum. Kısa bir süre sonra üç saatlik seanslarda anlaştık, sonradan da bunu iki saate indirdik.

Bir seansı tam olarak betimleyebilirsem okur uzun süre yorumdan kaçındığımı, hatta çoğunlukla hiç ses çıkarmadığımı fark edecektir. Bu katı disiplinin karşılığını aldım. Haftada sadece bir kez gördüğüm bir vakada bana yararı olur diye seans sırasında not aldım ve bu vakada not almamın yapılan işi engellemediğini gördüm. Ayrıca çoğu zaman hastaya söylemekten kaçındığım yorumları kâğıda dökerek zihnimi rahatlatmaya çalışırım. Yorumlarımı kendime saklamanın yararı, hasta bir iki saat sonra kendi yorumunu yaptığında ortaya çıkar.

Bu betimleme, terapistlerden hastanın oyun oynama, yani analitik çalışma içinde yaratıcı olma kapasitesinin ortaya çıkmasına izin vermelerini rica etmek anlamına geliyor. Çok şey bilen bir terapist hastanın yaratıcılığını çok kolay çalabilir. Bilgisini gizleyebildiği ya da bildiklerinin reklamını yapmaktan kaçınabildiği sürece terapistin çok şey bilmesinin bir sakıncası olmadığını söylemeye bile gerek yok.

Bu hastayla çalışmanın bende nasıl bir duygu yarattığını aktarmaya çalışayım. Ama okurdan sabırlı olmasını rica edeceğim, bu çalışma sırasında benim de çok sabırlı olmam gerekti çünkü.

BİR SEANS ÖRNEĞİ

Önce hastanın hayatıyla ilgili bazı ayrıntılar, bazı pratik düzenlemeler: Heyecanlandığı zaman uykusu kaçıyor, uyumak için kitap okuyor, bir iyi, bir de korkutucu kitap; yorgun ama heyecanlı, tedirgin; şimdi olduğu gibi kalbi hızlı hızlı çarpıyor. Sonra yemekle ilgili sorunlar: "*Karnumun acıktığını hissettiğimde yiyebilmek istiyorum.*" (Bu dağınık konuşma boyunca yiyecekler ve kitaplar bir şekilde eşitlenmiş gibi.)

"Telefonla aradığınızda fazlasıyla iyi olduğumu biliyordunuz herhalde" (kendinden memnun).

"Evet, galiba biliyordum," dedim.

Biraz sahte bir iyileşme tasviri.

"Ama bunun doğru olmadığını biliyordum."

"Her şey çok iyi gidiyor, ama birden fark ediyorum ki..."

"Depresyon ve cinayet duyguları, bu benim işte, ama neşeli olduğum zaman da kendimim."

(Yarım saat geçti. Hasta alçak bir koltukta ya da yerde oturuyor veya odada dolaşıyor.)

Yaptığı bir yürüyüşün olumlu ve olumsuz özelliklerinin acele etmeksizin, uzun uzadıya anlatımı.

"Bir türlü tam VAR OLAMIYORUM – aslında bakan ben değilim – bir perde var– camdan bakıyorum – yaratıcı bir bakış değil. Bebeğin memeyi hayal etmesiyle ilgili öğreti mi söz konusu burada? Orada gördüğüm bir önceki terapide, seanstan eve dönerken başımın üstünde bir uçak belirdi. Ertesi gün analiste, birden *o uçak olduğumu, yükseklerde uçtuğumu* hayal ettiğimi söyledim. *Sonra uçak yere çarpıp paramparça oldu.* Terapist şunu söyledi: 'Kendini nesnelere yansıttığında böyle olur, insanın içinde bir parçalanma yaşanır.'" ¹

"Hatırlaması güç – doğru mu bilmiyorum – gerçekten ne söylemek istediğimi bilmiyorum. Sanki içerde sadece bir kargaşa var, sadece bir parçalanma."

(Kırk beş dakika geçti.)

Şu anda yanında durduğu pencereden dışarıyı seyretmekle meşgul; bir kırlangıç bir ekmek kabuğunu gagalıyor, birden "yuvasına – ya da herhangi bir yere– bir kırıntı götürüyor". Sonra: "Birden aklıma bir rüyam geldi."

Rüya

"Bir kız öğrenci yaptığı resimleri getirip duruyordu. Bu resimlerde hiçbir ilerleme görülmediğini ona nasıl söyleyecektim? Kendime yalnız kalma fırsatı tanıyarak ve yaşadığım depresyonla yüzleşerek diye düşünüyordum ki... Şu kırlangıçları seyretmeyi bıraksam iyi olacak – düşünemiyorum."

1. Önceki analistin yorumu hakkındaki bu anlatımın doğruluğunu kontrol etme imkânım yok.

(Şimdi kafasını koltuğun üzerindeki yastığa koymuş, yerde uzanıyor.)

"Bilmiyorum... ama bir ilerleme olması lazım." (Örnek olarak hayatıyla ilgili ayrıntılar veriliyor.) "Sanki aslında bir BEN yokmuş gibi. Yeniyetmelerin *Elde Var Sıfır* diye berbat bir kitapları var. Ben de kendimi öyle hissediyorum.

(*Şu anda bir saat doldu.*)

Sonra şiirin yararından söz etmeye başladı – Christina Rosetti'den bir şiir okudu: "Ölüp Gitmek."

"Tomurcuktaki bir yarayla bitiyor hayatım." Sonra bana: "Tanrı'mı elimden aldınız!"

(Uzun bir sessizlik.)

"Aklıma ne gelirse üstünüze kusuyorum. Neden söz ettiğimi bilmiyorum. Bilmiyorum... Bilmiyorum..."

(Uzun bir sessizlik.)

(Yine pencereden dışarı bakıyor. Sonra beş dakika boyunca mutlak bir sessizlik.)

"Bulutlar gibi öylece sürüklenmek."

(*Şu anda bir buçuk saat doldu.*)

"Yerde parmak boylarıyla resim yaptığım sırada ne kadar korktuğumu anlatmıştım size. Parmak boylarıyla resim yapamıyorum artık. Tam bir kargaşa içindeyim. Ne yapmalıyım? Kendimi okumaya ya da resim yapmaya *zorlasam* bir yararı olur mu? [İç çekişler.] Bilmiyorum... galiba parmak boylarıyla resim yaparken ellerimin batmasından hoşlanmıyorum."

(Başını yine yastığa dayadı.)

"Bu odaya istemeye istemeye geliyorum."

(Sessizlik.)

"Bilmiyorum. Kendimi önemsiz hissediyorum."

Ona karşı tutumumla ilgili, onun önemsiz olduğunu ima eden garip ayrıntılarla dolu örnekler.

"Sadece on dakikanın bütün bir hayatıma mal olmuş olabileceğini düşünüyorum durmadan." (Henüz adını koymasak da hep üzerinde çalıştığımız ilk travmaya gönderme.)

"Etkisinin bu kadar derine işlemesi için yaranın tekrar tekrar açılması gerekiyordur herhalde."

Çocukluğunun çeşitli dönemleri hakkındaki görüşlerinin, kendisinden beklendiğini düşündüğü şeye uyum göstererek nasıl sürekli kendini önemli hissetmeye çabaladığının anlatımı. Şair Gerard Manley Hopkins'den duruma uygun bir alıntı.

(Uzunca bir sessizlik.)

"Bir şey ifade etmiyor olmanın getirdiği bir çaresizlik duygusu bu. Ben önemli değilim... Tanrı yok ve ben önemli değilim. Düşünsenize, bir kız tatildeyken bana bir kart yollamıştı."

Burada "Sanki onun için önemliymişsin gibi," dedim.

"Olabilir."

"Halbuki ne onun ne de başka birinin gözünde önemli değilsin," dedim.

"Galiba benim böyle biri [*kendisi için önemli olacağım biri*] olup olmadığını anlamam gerekiyor; *benim için önemli olacak biri*, gözlemin gördükleriyle, kulaklarımın işittikleriyle temas kurabilecek, bunları alabilecek biri. Belki de vazgeçmek daha iyi olacak, anlayamıyorum... bilemiyorum..." (Yerde uzanmış, yüzünü koltuğun üzerindeki yastığa gömmüş hıçkırarak ağlıyor.)

Bu noktada her zaman kullandığı çeşitli yollara başvurarak kendini topladı ve dizlerinin üstünde doğruldu.

"Görüyorsunuz işte, bütün gün henüz sizinle herhangi bir temas kurabilmiş değilim."

Söylediklerini onayladığımı belirten bir ses çıkardım.

Şu gözlemi yapmıştım: Şimdiye kadar elimizdeki malzeme dağınık ya da biçimsiz (krş. s. 54) bir yapıya sahip bir hareket ve duyu oyununu andırıyordu, çaresizlik duygusu ve hıçkırma da bunun ürünüydü.

Devam etti: "Bir başka odada birbirleriyle ilk kez karşılaşan başka iki insan gibiyiz. Kibar konuşmalar, tahtlarda oturmalar."

(Bu seans sırasında gerçekten de taht gibi yüksek bir koltukta oturuyorum.)

"Nefret ediyorum bundan. Beni hasta ediyor. Ama önemi yok çünkü hepsi benim yüzümden."

Her şeyin hep onun yüzünden olduğunu, bu yüzden de önemli olmadığını vs. ima eden davranışlarımla ilgili örnekler veriyor.

(Bir çaresizlik ve değersizlik duygusunu ima edercesine ara ara iç çekerek susuyor.)

Varış (Yaklaşık iki saat sonra)

Şimdi klinik bir değişim gerçekleşmişti. Bu seans sırasında ilk kez *hasta benimle aynı odada gibiydi*. Normal zamanı boşa geçirmek durumunda kaldığı için ona fazladan bir seans ayırmıştım.

Sanki bana ilk kez bir şey söylüyormuş gibi şöyle dedi: "Bu seansa ihtiyacım olduğunu anlamanıza memnun oldum."

Şimdi nefret ettiği şeyler üzerinde duruyordu. Bu sırada bende olduklarını bildiği renkli keçeli kalemleri aramaya başladı. Sonra bir kâğıt çıkarıp *siyah* keçeli kalemle doğum günü için bir tebrik kartı hazırladı. Doğum gününe "Ölüm günüm" diyordu.

Artık odada benimle birlikte olduğunu iyice hissettiriyordu. Üzerlerine keskin bir nefret kokusu sinmiş durumlarla ilgili gözlemlerin ayrıntılarını atlıyorum.

(Sessizlik.)

Şimdi seansta olup bitenleri düşünmeye başladı.

"İşin kötüsü size ne söylediğimi hatırlayamıyorum, yoksa kendi kendime mi konuşuyordum?"

Yorumla Müdahale

Burada bir yorum yaptım: "Bir sürü şey oluyor ve geçip gidiyor. Onlarla birlikte sen de birçok kez ölüyorsun. Ama orada biri olsa, olup bitenleri sana geri verebilecek biri olsa, bu ayrıntılar senin birer parçan olur ve ölmezler." ²

Süte uzandı ve "içebilir miyim?" diye sordu.³

"İçin," dedim.

"Size söylemiş miydiniz?.." dedi. (Burada, kendisinin gerçek olduğunu, gerçek dünyada yaşadığını kanıtlayan olumlu duygu ve faaliyetlerden söz etti.) "Bu insanlarla bir şekilde temas kurduğumu hissediyorum... ama burada bir şey..." (yine çıkıyor, koltuğun arkasından öne doğru eğiliyor). "Neredesiniz? Niye bu kadar yalnızım?.. Niye hiç önemim yok artık?"

Burada bazı önemli çocukluk anılarını hatırladı; doğum günü hediyeleri ve bu hediyelerin ne kadar önemli olduğuyla, olumlu ve olumsuz doğum günü deneyimleriyle ilgili anılar.

Burada birçok şeyi atlıyorum, çünkü bunları anlaşılır kılmak için yeni olgularla ilgili bir sürü bilgi vermem gerekirdi, oysa bu sunuşun amaçları açısından buna gerek yok. Bütün bunlar bizi nötr bir bölgeye götürüyordu; kendisi buradaydı ama sonucu belirsiz bir faaliyet içindeydi.

"Bana öyle geliyor ki ... bu seansı ziyan etmişim gibi geliyor."

(Sessizlik.)

"Sanki birileriyle buluşmaya gelmişim de onlar gelmemiş gibi."

Bu noktada, onun bir an önce söylediğini bir an sonra unutmasını, araya zaman girdiğinde ayrıntıların ona hatırlatılması gerektiğini göz önünde bulundurarak kendimi bağlantılar kurarken buldum. Ona söylediklerini hatırlattım; bunu yaparken önce (doğum günü-ölüm günü yüzünden) doğumundan, sonra da benim çeşitli şekillerde onun önemli olmadığını ima eden davranışlarımdan söz etmeyi tercih ettim.

Devam etti: "Bazen öyle bir duyguya kapılıyorum ki doğduğumda... [çöküş]. Keşke olmamış olsaydı! Üstüme üstüme geliyor – depresyon gibi değil."

"Hiç var olmamış olsaydın, daha iyi olacaktı."

2. Yani kendilik duygusu, tanımı gereği, birey tarafından gözlemlenip hatırlanmayan; güvenilen ve kendisine duyulan güveni boşa çıkarmayan, bağımlılığın şartlarını yerine getiren biri tarafından gözlemlenip geri yansıtılmadıkça kaybedilen bir bütünleşmemişlik durumu sayesinde ortaya çıkıyor.

3. Bu analiz sırasında odada bir çaydanlık, bir gaz ocağı, kahve, çay ve bir tür bisküvi bulunuyordu.

O: "Bu kadar korkunç olan varlığın olumsuzlanması. Asla iyi ki doğmuşum diye düşünmedim. Hep doğmasaydım daha iyi olurdu diye düşündüm, ama kim bilir, şöyle olamaz mı, yani biri doğmadığında orada hiçbir şey yok mu, yoksa bir bedene bürünmeyi bekleyen küçük bir ruh mu var?"

Varlığımı kabul etmeye başladığını gösteren bir tavır değişikliği var şimdi.

"Sizin konuşmanızı engelleyip duruyorum!"

"Şimdi konuşmamı istiyorsun, ama iyi bir şey söyleyebileceğimden korkuyorsun," dedim.

"Deminden beri aklımdaydı: 'OLMAYI istetme bana!'⁴ Gerard Manley Hopkins'in bir şiirinden bu dize."

Şimdi şiir hakkında, ezbere bildiği şiirlerden nasıl sık sık yararlandığı hakkında ve (tiryakiler nasıl sigaradan sigaraya geçerek yaşarsa) onun nasıl şiirden şiire geçerek yaşadığı hakkında konuştuk. Şimdi bu şiirde olduğunun tersine genellikle şiirin anlamını anlamıyor ya da hissetmiyordu. (Şiirlerden yaptığı alıntılar her zaman duruma uygundu ama anlamlarının genellikle farkında değildi.) Burada BEN VARIM olarak Tanrı'dan söz ettim; birey, OLMAYA katlanamadığı zamanlarda işe yarayan bir kavramdır bu.

"İnsanlar Tanrı'yı bir analist gibi, siz oynarken orada bulunacak biri gibi kullanıyorlar," dedi.

Ben, "Kendisi için önemli olduğunuz biri," deyince o da "Ben bunu söyleyemezdim, çünkü emin olamazdım," dedi.

"Bunu söylemem bir şeyleri bozdu mu?" dedim (Çok iyi giden bir seansı berbat ettiğimden korkuyordum.)

Ama o "Hayır!" dedi. "Siz söyleyince farklı oluyor, çünkü ben sizin için önemliysem... sizi memnun edecek şeyler yapmak isterim... dini bir terbiye almanın kötü yanı da bu işte. İyi kızların canı cehennem!"

Kendisiyle ilgili bir gözlem olarak şöyle dedi: "Bu da gösteriyor ki iyileşmemeyi istiyorum."

4. "Leş Rahatlığı" şiirinden yapılan alıntının aslı şöyle:

"Hayır ben artık...

Yorgunlar yorgunu, ağlayamam *artık*. Belki;

Umarım, gün gelir, seçmem var olmamayı."

İşte bu, hastanın kendisinin yaptığı bir yorumun örneğiydi; seansın başlarında bu yorumu ben yapmış olsaydım, bunu ondan çalmış olabilirdim.

Bugün onun için *iyi*'nin iyileşmek, yani analizi bitirmek vs. demek olduğunu söyledim.

Nihayet rüyayı –kızın resimlerinde hiçbir iyileşmenin görülmediği rüyayı– ele alabilecek durumdaydım: *bu olumsuz artık olumluydu*. Hastanın iyileşmediği önermesi doğrudur; iyileşmemek iyi olmamak demektir; daha iyi görüldüğü önermesi ise yanlıştır, çünkü hasta ailenin ahlaki kurallarına uyum gösterme anlamında iyi olmaya çalışarak yanlış bir hayat yaşamıştır.

Şöyle dedi: "Evet, gözlerimi, kulaklarımı, ellerimi birer araç olarak kullanıyorum; hiçbir zaman yüzde yüz VAR olmuyorum. Ellerimi serbest bıraksam bir ben bulabilir, bir benle temas kurabilirim... ama yapamıyorum. Saatlerce etrafında dolanmam gerekiyor. Kendimi bırakamıyorum."

İnsanın *kendisiyle* konuşmasının (tabii bu *kendisi dışında biri* tarafından geri yansıtılmış bir konuşmanın bakiyesi değilse) geriye nasıl hiçbir şey yansıtmadığını konuştuk.

Şöyle dedi: "Size [seansın ilk iki saatinde] *yalnız başına kaldığım zamanki halimi* göstermeye çalıştım; yalnızken böyle oluyorum işte, tabii hiç konuşmadan, kendime kendi kendine konuşma izni vermiyorum çünkü" (bu delilik olurdu).

Odasına birçok ayna koyduğundan söz ederek konuşmayı sürdürdü; kendilik arayışını kendisini ona yansıtacak biri yerine aynaları koyarak sürdürüyordu. (Ben orada olduğum halde, kimsenin ona kendisini yansıtmadığını gösteriyordu bana.) Bunun üzerine ben de: "*Ara-yan sen kendindin*," dedim.⁵

Şu anda bu yorumdan kuşkuluyum, çünkü bu niyetle söylenmemiş olsa da bu sözlerde karşısındakine bir güvence verme çabası hissediliyor. Oysa ben onun bulurken ya da başkaları tarafından bulunurken değil ararken var olduğunu söylemeye çalışıyordum.

"Aramayı bırakıp sadece OLMAK isterdim. Evet, aramak ortada

5. Hasta bazen şu düzeyi alıntılıyor: "Tuttuğun, Margaret'ın yası" (Hopkins'in "Bahar ve Güz" şiirinden).

bir kendilik olduğunu kanıtlıyor," dedi.

Nihayet kendisini uçağın yerine koyduğu, ardından yere çarpıp parçalandığını hissettiği ana dönme fırsatını bulmuştum. Bir uçak olarak OLABİLİYORDU, ama sonra intihar ediyordu. Bunu hemen kabul etti ve ekledi: "Ama hiç OLMAMAKTANSA olup parçalanmayı tercih ederdim."

Bu sözlerden kısa bir süre sonra gidebildi. Seanstan beklenen çalışma tamamlanmıştı. Elli dakikalık bir seansta etkili bir çalışma yapmanın pek mümkün olamayacağı gözlenmiş olmalıdır. Bizimse ziyan edecek ve kullanacak üç saatimiz vardı.

Bir sonraki seansı da aktaracak olsaydım, o gün ulaştığımız (onunsa çoktan unuttuğu) konuma tekrara ulaşabilmek için iki saat harcamamız gerektiği görülebilirdi. Sonra hasta burada aktarmaya çalıştığım şeyi toparlayan bir ifade kullandı. Bir soru sormuştu; ben de bu soruya verilecek cevabın bizi uzun ve ilginç bir tartışmaya götürebileceğini söyledim, ama asıl ilgimi çeken *sorunun* kendisiydi. "Aklına bu soruyu sorma fikrinin gelmesi ilginç," dedim.

Bunun üzerine tam da söylemek istediğim şeyi ifade edebilmek için ihtiyaç duyduğum sözleri söyledi. Yavaş yavaş, derinden duyulanarak şöyle dedi: "Evet, anlıyorum, arayıştan yola çıkılarak yapıldığı gibi sorudan da yola çıkılarak bir BEN'in olduğu varsayılabilir."

Temel yorumu yapmıştı artık; söz konusu soru sadece onun yaratıcılığı denebilecek şeyin, gevşemeden sonra bir araya toplanma (ki bu bütünleşmenin karşısıdır) demek olan yaratıcılığın ürünüydü.

YORUM

Arayış ancak dağınık, biçimsiz bir işleyişten ya da belki de tarafsız bir bölgedeymişçesine oynanan yarım yamalak bir oyundan kaynaklanabilir. Yaratıcı olarak tanımladığımız şey ancak burada, kişiliğin bu bütünleşmemiş durumunda ortaya çıkabilir. Bu, kişiye geri yansıtıldığı takdirde, *ama ancak geri yansıtıldığı takdirde* bireyin örgütlü kişiliğinin bir parçası haline gelir; nihayet bu da bireyin var olmasını, bulunmasını sağlar, kişinin bir kendisi olduğunu varsaymasına imkân tanır.

Bu bize terapi sürecini nasıl yürütmemiz gerektiğini (biçimsiz deneyimlere ve oyunun esasını oluşturan hareket ve duyularla ilgili ya-

ratıcı itkilere imkân tanımamız gerektiğini) gösterir. İnsanın dene-yimsel varoluşunun tamamı oyun oynama temeli üzerinde inşa edilir. Orada artık ya içedönük ya da dışadönük olma durumunda değilizdir. Hayatı geçiş olguları alanında, öznellik ile nesnel gözlemin kesiştiği heyecan verici noktada, bireyin iç gerçekliği ile bireylerin dışında kalan ortak gerçeklik arasındaki ara bölgede yaşarız.

Yaratıcılık ve Kökenleri

Yaratıcılık Düşüncesi

Yaratıcılıktan söz ederken, sözcüğün anlamını başarılı ya da kabul görmüş yaratımlarla sınırlı tutmayıp dış gerçekliğe yönelik tutumların bütününe renklendiren bir şey olarak genişletmemi okurun kabul edeceğini umuyorum.

Kişinin hayatın yaşamaya değer olduğunu hissetmesini sağlayan her şeyden önce yaratıcı kavrayıştır. Bunun karşısında dış dünyayla boyun eğmeye dayalı bir ilişki vardır; bu ilişkide dünya ve dünyayla ilgili ayrıntılar sadece uyulması gereken ya da uyum talep eden bir şey olarak tanınır. Boyun eğme birey için bir boşluktaki duygusunu da beraberinde getirir ve hiçbir şeyin önemli olmadığı, hayatın yaşamaya değmediği düşüncesiyle bağlantılıdır. Çoğu birey yaratıcı yaşamadan yeterince nasibini almıştır, bu yüzden hayal kırıklığı içinde hayatlarının büyük kısmında yaratıcılıktan uzak, adeta bir başkasının ya da bir makinenin yaratıcılığına tutsak yaşadığını fark edebilir.

Dünya üzerinde yaşamının bu ikinci yoluna psikiyatrik açıdan bir hastalık gözüyle bakılır.¹ Kuramımız şu ya da bu biçimde, yaratıcı bir hayat sürmenin sağlıklı bir durum olduğu ve boyun eğmenin hayat için hastalıklı bir temel olduğu yolunda bir inanç barındırır. Toplumumuzun genel tutumunun ve içinde yaşadığımız dönemin felsefi atmosferinin bu görüşe, burada ve şu anda savunduğumuz görüşe katkıda bulunduğu şüphe yoktur. Başka bir yerde ve başka bir dönemde yaşıyor olsaydık bu görüşü savunmayabilirdik.

1. Bu konuyu "Classification: Is there a Psycho-analytic Contribution to Psychiatric Classification?" (1959-64) adlı yazımda ayrıntılı olarak tartıştım; ilgili okur bu temanın izini orada sürebilir.

Yaratıcı ya da yaratıcılıktan uzak yaşama alternatifleri arasında çok keskin bir karşıtlık kurulabilir. Herhangi bir vaka ya da durumda bu iki uçtan birinin bulunması beklenebilse savunduğum kuram şu ankinden çok daha basit olurdu. Birey açısından dış gerçeklikten söz ederken varlığına güvendiğimiz nesnelliğin derecesi farklılık gösterdiğinden sorun belirsizleşmektedir. Nesnellik bir ölçüde görelî bir terimdir çünkü nesnel olarak algılanan şey tanımı gereği bir ölçüde öznel olarak tasarlanmıştır.²

Bu kitapta incelenen alan tam bu olsa bile, dış gerçekliğin birçok birey için bir ölçüde öznel bir olgu olarak kaldığını kaydetmek zorundayız. En aşırı durumda, birey ya belli anlarda ya da genel olarak varsanı görür. Bu durumu anlatan birçok ifade vardır ("kaçık", "uçuk", "aklı bir karış havada", "gerçekdışı"); psikiyatrik açıdan biz bu bireylere şizoid deriz. Bu kişilerin topluluk içinde belli bir değere sahip olabileceklerini, mutlu olabileceklerini biliriz; ama bu kişilerin, özellikle de onlarla birlikte yaşayanların bazı dezavantajları olduğunun farkındayızdır. Dünyayı öznel olarak görebilirler ve kolayca sanrıya kapılabilirler; ya da çoğu alanda ayaklarını yere sağlam bastıkları halde başka alanlarda kendilerini bir sanrı sistemine kaptırmış olabilirler; ya da psikosomatik ortaklık açısından sağlam bir yapıya sahip olmadıkları için koordinasyonlarının zayıf olduğu söylenebilir. İşin içine bazen görme ya da işitme bozuklukları gibi fiziksel yetersizlikler de girebilir; o zaman bir varsanı durumuyla nihai olarak fiziksel bir anormalliğe dayanan bir yetersizlik arasında net bir ayrımın yapılamadığı karışık bir tablo ortaya çıkar. Bunun aşırı örneklerinde söz konusu kişi (ya geçici olarak ya da sürekli olarak) akıl hastanesine yatırılmış bir hastadır ve şizofren diye adlandırılır.

Klinik açıdan sağlık ile şizoid durum, hatta sağlık ile tam gelişmiş şizofreni arasında *kesin bir çizgi* çizilemeyişi bizim açımızdan önemlidir. Şizofrenide kalıtsal faktörün önemini kabul etsek ve tek tek vakalarda fiziksel bozuklukların etkili olduğunu görsek bile, şizofreniyi sıradan hayatın sorunlarından ve belli bir çevrede gerçekleşen bireysel gelişimin evrensel özelliklerinden koparan her türlü kurama şüpheli bakarız. Çevre koşullarının, özellikle de bireyin bebeklik yaşamının başlarında ne kadar önemli olduğunu gördüğümüzden çev-

2. Bilimdeki yaratıcı öğeyi konu alan birçok çalışma vardır; örneğin bkz. *The Edge of Objectivity* (Gillespie, 1960).

renin insana ve bağımlılık bir anlam taşıdığı ölçüde insan gelişimine katkısıyla ilgili özel bir çalışmaya gerek duyduk (krş. Winnicott, 1963b, 1965).

İnsanlar tatmin edici hayatlar sürdürdükleri, hatta çok değerli işler yapabildikleri halde şizoid ya da şizofren olabilirler. Gerçeklik duygularının zayıf olması yüzünden psikiyatrik anlamda hasta olabilirler. Bunu dengelemek için şunu da belirtmek gerekir: Bazıları da ayaklarını nesnel olarak algılanan gerçekliğe öyle sağlam basarlar ki ters yönden, yani öznel dünyayla ve gerçeklere yaratıcı yaklaşımla hiç temas kurmama anlamında hastadırlar.

Bu güç sorunları çözmede şunu hatırlamak bir ölçüde yardımcı olabilir: Varsanılar uyanık hayata geçmiş rüya olgularıdır; günün olaylarının ve gerçek olaylara dair anıların uykuya ve rüya oluşumuna geçmesi³ nasıl hastalık sayılamazsa, varsanı görmek de kendi başına hastalık sayılamaz. Aslında şizoid kişilerle ilgili betimlemelerimize bakarsak, küçük çocukları ve bebekleri betimlemek için kullandığımız sözcüklere başvurduğumuzu görürüz; gerçekten de burada şizoid ve şizofren hastalarımızı ayırt eden olguları bulmayı bekleriz.

Bu bölümde ana hatlarıyla aktardığımız sorunlar bu kitapta ilk ortaya çıktıkları döneme geri gidilerek, yani bireysel büyüme ve gelişmenin ilk aşamalarında inceleniyor. Ben aslında bir bebeğin "şizoid" olduğu noktayı, tam o noktayı incelemek istiyorum; tabii bebeğin olgunlaşmamışlığı ve kişiliğin gelişimine ve çevrenin oynadığı role bağlı olarak değişen özel durumu yüzünden bu terim kullanılmaz.

Tıpkı rüyayla temas kuramayan dışadönük kişiler gibi şizoidler de kendilerinden memnun değildirler. Bu iki grup insan psikoterapi görmek için bize gelirler, çünkü bir durumda yaşamlarını hayatın gerçeklerinden sonsuza dek kopuk geçirmek istemezlerken, diğer durumda kendilerini rüyadan yabancılaşmış hissederler. Bir şeylerin yanlış gittiğini ve kişiliklerinde bir çözülme olduğunu hissederler ve bütünlüklü bir birim konumuna (Winnicott, 1960b) ya da kompartmanlar halinde var olan⁴ veya dörtbir yana dağılmış unsurlar yerine her şeyi kapsayan tek bir kendiliği barındıran bir zaman-mekân bütünleşmesine ulaşmak için yardım görmeyi isterler.

3. Bu olgu, Freud'un rüya oluşumuna ilişkin varsayımında örtük olarak bulunmasına karşılık sık sık ihmal edilmiştir (krş. Freud, 1900).

4. Bunun özel bir örneğini başka bir yazıda (1966), takıntılı nevroz açısından ele almıştım.

Analistlerin yaratıcılığın yerini görebilmek amacıyla çalışmalarında kullandıkları kurama yakından bakabilmek için, demin de belirttiğim gibi yaratı fikrini sanat yapıtlarından ayırmak zorunludur. Bir resmin, bir evin, bir bahçenin, bir elbisenin, bir saç biçiminin, bir senfoninin ya da bir heykelin, hatta evde pişirilen bir yemeğin bile bir yaratı olduğu doğrudur. Belki de bunların birer yaratı olabileceklerini söylemek daha doğrudur. Beni ilgilendiren yaratıcılık evrensel bir şeydir. Canlı olmaya ait bir şeydir. Belki de insanlar kadar bazı hayvanların da canlılığına ait bir şeydir, ama hayvanlar ve entelektüel kapasitesi düşük⁵ insanlarda, entelektüel kapasitesi ortalamaya yakın, ortalama ya da yüksek insanlarda olduğu kadar öne çıkmaz. Bizim burada incelediğimiz yaratıcılık bireyin dış gerçekliğe yaklaşımıyla ilgilidir. Yeterli bir beyin kapasitesi, onu yaşayan ve topluluğun hayatında rol alan bir kişi haline getirmeye yetecek bir zekâsı olduğu takdirde, birey hasta olmadığı ya da yaratıcı süreçlerini boğan çevre faktörleri tarafından engellenmediği sürece olup biten her şey yaratıcıdır.

Bu alternatiflerden ikincisi göz önünde bulundurulduğunda, yaratıcılığı tamamen ortadan kaldırılabilecek bir şey olarak düşünmek muhtemelen yanlıştır. Ama evde baskı gören, hayatlarını toplama kamplarında geçiren ya da acımasız bir politik rejim yüzünden ömür boyu zulüm görmüş bireylerle ilgili bir şeyler okuduğunda insan önce bu kurbanlardan çok azının yaratıcı kalabildiğini düşünüyor. Bunlar şüphesiz acı çekmiş olanlardır (bkz. Winnicott, 1968b). İlk bakışta bu tür patolojik topluluklar içinde var olan (yaşayan değil var olan) tüm ötekiler hayattan umutlarını o kadar kesmişlerdir ki sanki artık acı çekmiyorlarmış, onları insan kılan özelliklerini kaybettikleri için dünyayı artık yaratıcı bir biçimde göremiyorlarmış gibi görünürler. Bu koşullar uygarlığın negatifine işaret ederler. Burada, bireylerdeki yaratıcılığın kişisel gelişimin ileriki aşamalarında ortaya çıkan çevre faktörleri tarafından tahribi söz konusudur (krş. Bettelheim, 1960).

Burada yapmaya çalıştığımız, bireylerin hayata yaratıcı bir tarzda katılma imkânını, hayatlarının başında dış olgular karşısında takındıkları o yaratıcı yaklaşımı yitirmelerini incelemenin bir yolunu bulmak. Burada beni ilgilendiren bunun nedenleri. Aşırı durumlarda, ki-

5. Birincil zihinsel özür ile çocuklukta görülen şizofreni ve otizm vs.'ye göre ikincil konumda olan klinik özür arasında bir ayrım yapılmalıdır.

şide yaratıcı yaşama kapasitesinin oluşumunda başından beri görelî bir başarısızlık söz konusudur.

Daha önce de belirttiğim gibi, bireyin yaratıcı yaşama kapasitesinin tamamen yok edilemeyeceği ve en aşırı boyun eğme durumunda, sahte bir kişiliğin oluştuğu durumda bile derinlerde bir yerlerde yaratıcı ya da o insana özgü olduğu için tatmin edici olan gizli bir hayatın varlığını sürdürdüğü olasılığını göz önünde bulundurmak gerekir. Bu tür bir hayatın tatmin edici olmayışının ölçüsü gizli olması, kişiyi canlı deneyimler yoluyla zenginleştirmemesidir (Winnicott, 1968b).

Diyelim ki en şiddetli durumda gerçek, önemli, kişisel, özgün ve yaratıcı olan ne varsa hepsi gizlenmiştir, var olduklarına dair hiçbir işaret yoktur. Bu tür aşırı bir durumda olan birey canlı mı ölü mü olduğuna aldırılmaz. Bireyde bu durum güçlü bir biçimde yerleştiğinde intihar artık pek önemi olmayan bir şey haline gelir; bireyin kendisi bile neler olmuş olabileceğinin, neyin kaybedilmiş ya da eksik olduğunun farkında değildir (Winnicott, 1960a).

Öyleyse yaratıcı itki kendi başına bir şey olarak görülebilecek bir şeydir; bir sanatçının bir sanat yapıtı üretebilmesi için şüphesiz zorunlu bir şey, ama aynı zamanda *herhangi biri* –bebek, çocuk, ergen, yetişkin, yaşlı– herhangi bir şeye sağlıklı bir biçimde baktığında ya da (dışkıyla ortalığı batırma ya da çıkan müziksel sestten hoşlandığı için ağlamayı sürdürme gibi) herhangi bir şeyi kasten yaptığında da görülebilen bir şey. İnşa etmek istediği şeyin ne olduğunu birdenbire kavrayan, yaratıcı itkisinin belli bir biçim alabilmesi ve dünyanın da buna tanıklık edebilmesi için kullanabileceği malzemeleri düşünen bir mimara gelen esinde görülebileceği gibi, nefes alıp vermekten hoşlanan geri zekâlı bir çocuğun an be an yaşamasında da görülebilir.

Psikanaliz yaratıcılık konusuyla uğraştığında ana temayı büyük ölçüde gözden kaybetmiştir. Analitik yazar muhtemelen yaratıcı sanatlar alanındaki önde gelen bir kişiliği ele almış, birincil denebilecek her şeyi gözardı edip ikincil ve üçüncül gözlemler yapmaya çalışmıştır. Leonardo da Vinci'yi ele alıp yapıtlarıyla bebekliğinde geçmiş bazı olaylar arasındaki ilişki hakkında çok önemli ve ilginç yorumlarda bulunmak mümkündür. Yapıtlarındaki temalarla eşcinsel eğilimini iç içe geçirerek bir sürü şey yapılabilir. Ama büyük şahsiyetlere dair incelemelerde bu tür şeyler üzerinde durmak, yaratıcılık düşüncesinin merkezindeki temayı es geçmek demektir. Bu tür incelemelerin sanatçıları ve genel olarak tüm yaratıcı insanları sinirlendirmesi kaçınıl-

mazdır. Yapmaya eğilimli olduğumuz bu incelemelerin insanı sinirlendirmesinin nedeni, sanki bizi bir yere götürüyormuş, sanki bu adamın niye büyük olduğunu, bu kadının niye bu kadar çok şey başardığını birazdan açıklayabileceklermiş gibi görünmeleridir; ama soruşturmanın yönü yanlıştır. Ana temanın, yani yaratıcı itkinin kendisinin etrafından dolaşmaktadır. Yaratım, gözlemci ile sanatçının yaratıcılığı arasında durmaktadır.

Şüphesiz yaratıcı itkiyi kimse açıklayamayacaktır, herhangi birinin böyle bir şey yapmak istemesi de pek olası değildir; ama yaratıcı bir biçimde yaşamayla yaşamamanın kendisi arasında yararlı bir bağlantı kurulabilir, yaratıcı tarz yaşamamanın nasıl olup da yitirildiği ve bireyin hayatın gerçek ya da anlamlı olduğu yolundaki duygusunun neden ortadan kalktığı incelenebilir.

Belli bir çağdan önce, söz gelimi bin yıl önce çok az sayıda insanın yaratıcı bir hayat sürdüğü varsayılabilir (krş. Foucault, 1966). Bunu açıklamak için, belli bir tarihten önce kişisel gelişiminde bütünlüklü bir birim konumuna ulaşabilmiş insanlara pek nadiren rastlanabildiğini söylemek gerekir. Büyük olasılıkla belli bir tarihten önce milyonlarca insan birey olma duygusunu asla edinmiyor, ediniyorsa bile kısa bir süre sonra, bebekliğin ya da çocukluğun sonunda bu duyguyu yitiriyordu. Freud *Musa ve Tektanrıcılık*'ta (1939) bu konuya biraz girer ve yapıtları içinde çok önemli bir ayrıntı olarak gördüğüm bir dipnotunda şöyle der: "Breasted Musa'ya 'insanlık tarihindeki ilk birey' der." Kendilerini toplulukla, doğayla, güneşin doğuşu ve batışı, yıldırım ve deprem gibi açıklanamayan olgularla özdeşleştiren eski zamanların kadın ve erkekleriyle kolay kolay özdeşlik kuramayız. Kadın ve erkeklerin zaman ve mekân açısından bütünleşmiş, yaratıcı hayatlar sürebilen ve birey olarak var olabilen birimler haline gelebilmeleri için bir bilgi birikimine ihtiyaç vardı. Tektanrıcılık, insan zihninin işleyişinde bu aşamanın ortaya çıkmasına denk düşer.

Yaratıcılık konusuna bir başka katkı da Melanie Klein'dan gelir (1957). Bu katkı, Klein'ın saldırgan itkilerin ve yıkıcı fantezilerin bebeğin hayatının çok erken dönemlerinde ortaya çıktığını fark etmiş olmasının ürünüdür. Klein bebeğin yıkıcılığı düşüncesini ortaya atıp gereğince vurgulamakla kalmaz, bir sağlık belirtisi olarak erotik ve yıkıcı itkilerin kaynaşmışlığı düşüncesini de yeni ve hayati önemde bir mesele haline getirir. Klein'ın önermesi onarım ve tazmin kavramını da içerir. Ama bence Klein'ın önemli çalışması bizi yaratıcılığın

kendisine götürecektir şeyler söylemez, bu yüzden de pekâlâ esas meseleyi daha da belirsizleştirme yönünde bir etki yaratabilir. Yine de suçluluk duygusunun merkezi konumuyla ilgili çalışması bizim açımızdan önemlidir. Bunun ardında Freud'un temel kavramlarından biri, bireysel olgunluğun bir yönü olarak çift değerlilik kavramı vardır.

Sağlığa birleşme (erotik ve yıkıcı dürtülerin birleşmesi) açısından bakılabilir; o zaman da saldırganlığın ve yıkıcı fantezilerin kökeninin incelenmesi her zamankinden daha acil bir iş haline gelir. Saldırganlık psikanalitik metapsikolojide yıllardır öfkeyle açıklanıyor gibidir.

Bu noktada Freud'un da Klein'in da karşılıklarına çıkan engelin üzerinden atlayıp kalıtıma sığındıklarını ileri sürmüştüm. Ölüm içgüdüğü kavramı, ilk günah ilkesinin yeniden ifadesi olarak betimlenebilir. Bir başka yazımda (Winnicott, 1960b) Freud ve Klein'in kaçındıkları şeyin, bağımlılığın ve dolayısıyla çevre faktörünün bütün içerimleriyle yüzleşmek olduğu temasını geliştirmeye çalışmıştım. Eğer bağımlılık gerçekten bağımlılık demekse, o zaman bir bebeğin tarihi sadece bebek açısından yazılamaz. Aynı zamanda, bağımlılık ihtiyaçlarını karşılamayı başaran ya da başaramayan çevre koşulları açısından da yazılmalıdır (Winnicott, 1945, 1948, 1952).

Psikanalistlerin, hayatın en başlarındaki yeterince iyi çevre koşullarının bireyin tümgüçlülüğü yitirmenin doğurduğu muazzam şokla⁶ başa çıkabilmesini nasıl mümkün kıldığını betimlemek için geçiş olguları kuramından yararlanabilecekleri umulur. "Öznel nesne" adını verdiğim şey (Winnicott, 1962) zamanla nesnel olarak algılanan nesnelerle bağlantılı hale gelir; ama bu ancak, yeterince iyi çevre koşullarının ya da "beklenebilecek ortalama çevre"nin (Hartmann, 1939) bebeğe sadece bebelere tanınan bir yoldan delirme imkânını sağladığı zaman gerçekleşir. Bu delilik, ancak hayatın ilerki safhalarında ortaya çıkarsa gerçek delilik olur. Bebeklikte ise (bebek bir nesne yarattığında ama söz konusu nesne zaten orada olmasaydı o şekilde yaratılamayacak olduğunda ortaya çıkan) paradoksun kabul edilmesi gerektiğini anlatırken sözünü ettiğim şeyle aynı şeydir.

Görüyoruz ki bireyler ya yaratıcı bir biçimde yaşayıp hayatın yaşamaya değer olduğunu hissediyorlar ya da yaratıcı bir biçimde yaşamayıp yaşamamanın değerinden şüpheye düşüyorlar. İnsanlardaki bu

6. Bu, çapraz özdeşleşme gibi zihinsel mekanizmaların ürünü olan rahatlama-dan önce gelir.

değişken, doğrudan doğruya her bebeğin yaşam deneyiminin başında ya da ilk dönemlerindeki çevre koşullarının niteliği ve niceliğiyle bağlantılıdır.

Analistler bireyin psikolojisini, dinamik gelişme süreçleri ve savunma örgütlenmesini, itki ve dürtüyü birey açısından betimlemek için her türlü çabayı gösterdikleri halde, yaratıcılığın ortaya çıktığı ya da çıkmadığı (başka bir deyişle kaybedildiği) bu noktada kuramcının çevreyi de hesaba katması gerekir; bireyi çevreden kopuk ele alan hiçbir önerme yaratıcılığın kaynağıyla ilgili bu temel soruna değemez.

Burada, erkeklerle kadınların birçok ortak yönleri olmasına rağmen yine de birbirlerine benzememelerinden kaynaklanan özel bir komplikasyondan söz etmek gerekiyor. Yaratıcılığın ortak paydalarından, erkeklerle kadınların paylaştıkları şeylerden biri olduğu açıktır; yaratıcı yaşamın yitirilmesinden ya da hiç kazanılamamış olmasından duyulan sıkıntı da aynı şekilde ortaktır. Ben şimdi bu konuyu bir başka açıdan incelemeyi öneriyorum.

ERKEKLERDE VE KADINLARDA BULUNABİLECEK BÖLÜNMÜŞ ERİL VE DİŞİL ÖGELER⁷

Erkeklerin ve kadınların "biseksüellik eğilimi"ne sahip oldukları düşüncesi ne psikanalizin içinde ne de dışında yeni bir şey içermez.

Ben burada, adım adım belli bir noktaya ulaşan ve bir ayrıntı üzerinde yoğunlaşan analizlerin bana biseksüellik hakkında öğrettiklerinden yararlanmaya çalışacağım. Analizin bu malzemeye ulaşmak için tek tek hangi adımları attığına burada girmeyeceğim. Yalnız, bu tür malzemenin önem ve öncelik kazanması için genellikle epey çalışılması gerektiği söylenebilir. Bütün bu ön çalışmalardan kaçınmanın yolu yoktur. Analiz sürecinin yavaşlığı, analistin saygı göstermesi gereken bir savunmanın (ki bütün savunmalara saygı göstermemiz gerekir) bir tezahürüdür. Analist her zaman hastadan bir şeyler öğrense de, kişiliğin en derin ya da en merkezi özellikleriyle ilgili meseleler hakkında kuramsal bilgi sahibi olmalıdır; aksi takdirde hasta en sonunda derine gömülmüş meseleleri aktarımın içeriğine taşıdığı, böy-

7. Bu bölüm Britanya Psikanaliz Derneği'nin 2 Şubat 1966 tarihli toplantısında bildiri olarak sunulmuş, gözden geçirildikten sonra da *Forum*'da yayımlanmıştır.

lece analiste dönüştürücü yorumlar yapma fırsatını sağladığında analist kendi kavrayış gücü ve tekniğine yönelik yeni talepleri fark edemeyebilir, dolayısıyla da karşılayamayabilir. Analist yaptığı yorum sayesinde hastanın ilettiklerinin ne kadarını ve ne kadar azını alabildiğini gösterir.

Bu bölümde aktarmak istediğim düşüncenin temeli olarak şunu ileri sürüyorum: Yaratıcılık erkeklerle kadınların ortak paydalarından biridir. Ama bir başka dilde yaratıcılık kadınların ayrıcalığıdır, bir başkasındaysa eril bir özellik. Beni burada bu üç savın sonuncusu ilgilendiriyor.

KLİNİK VERİLER

Örnek Vaka

Klinik bir örneklerle başlamayı öneriyorum. Vereceğim örnek orta yaşlı, evli, işinde başarılı bir adamın tedavisiyle ilgili. Analiz klasik çizgide ilerledi. Adamın uzun bir analiz deneyimi olmuş, benden önce birçok terapist değiştirmişti. O da biz terapist ve analizler de sırayla çok şey yapmış, adamın kişiliği epey değişmişti. Ama analizi bırakmasını imkânsız kılan bir şey olduğundan söz ediyordu ısrarla. Terapiye gelirken bulmayı umduğu şeye ulaşamadığının farkındaydı. Kaybettiklerini kesip atarsa çok büyük bir fedakârlıkta bulunmuş olacaktı.

Analizin şu anki aşamasında *benim için* yeni olan bir şeye ulaşıldı. Bu da onun kişiliğindeki eril olmayan öğeyi ele alma biçimimle ilgiliydi.

Hasta bir cuma günü gelip her zamanki gibi bir sürü şey anlattı. O cuma bana çarpıcı gelen şey hastanın *penis haseti* hakkında konuşuyor olmasıydı. Bu terimi kasten kullanıyorum ve okuru elimizdeki malzeme ve bu malzemenin sunuluş tarzı bakımından bu terimin uygun düştüğünü kabul etmeye davet etmek durumundayım. Yoksa penis haseti teriminin bir erkeği betimlerken pek kullanılmadığının farkındayım.

Bu evrede ortaya çıkan değişiklik benim bu konuyu ele alış tarzımla ilgili. Bu vesileyle hastaya şöyle dedim: "Şu anda bir kızı dinliyorum. Senin bir erkek olduğunu gayet iyi biliyorum ama yine de bir kızı dinliyor, bir kızla konuşuyorum. Bu kıza 'Sen penis hasetinden söz ediyorsun,' diyorum."

Bunun eşcinsellikle hiçbir ilgisi olmadığını vurgulamak istiyorum.

(Sonradan, yaptığım yorumun her iki bölümünün de oyunla bağlantılı olduğunun söylenebileceğini ve telkine çok yakın bir şey olan uzman yorumundan olabildiğince uzak düştüğünü söyleyenler oldu.)

Bu yorumun derin bir etki yarattığını görünce söylediklerimin yerinde olduğunu net bir biçimde anladım; o cuma günü başlayan çalışma bir kısır döngüyü gerçekten de kırmış olmasaydı bu olayı burada anlatmıyor olacaktım. İyi bir çalışma, iyi yorumlar ve hemen elde edilen iyi sonuçlarla geçen bir seansın ardından hastanın temel bir şeyin değişmeden kaldığını yavaş yavaş fark etmesi yüzünden ortaya çıkan yıkım ve hayal kırıklığı döngüsüne alışmışım; çeyrek yüzyıldır bu adamı kendi analizi üzerinde çalışmaya iten bu bilinmeyen faktördü. Benimle yaptığı çalışmanın kaderi, diğer terapistlerle yaptığı çalışmalarinkiyile aynı mı olacaktı?

Yukarıda aktardığım konuşmada hasta söylediklerimi hemen düşünsel olarak kabul edip rahatladı, sonra bazı uzak etkiler de görüldü. Hasta bir an sessiz kaldıktan sonra şöyle dedi: "Birine bu kızdan söz edecek olsaydım bana deli derdi."

Mesele burada bırakılabilirdi, ama sonra olanlara baktığımda iyi ki, daha ileri gitmişim diyorum. Bundan sonra söylediğim şey beni de şaşırttı ve meseleyi kökünden halletti. "Mesele *senin* bunu kimseye söylemiş olman değil; divanda bir erkek yataarken orada bir kız gören, bir kızın konuştuğunu duyan *benim*. Deli olan *benim*."

Bunu açıklamam gerekmedi çünkü mesaj yerine ulaşmıştı. Hasta şu anda kendini delice bir ortam içinde akıl sağlığı yerinde hissettiğini söyledi. Bir başka deyişle bir ikilemden kurtulmuştu. Biraz sonra şöyle dedi: " Ben (erkek olduğumu bildiğim için) asla 'ben bir kızım' diyemezdim. O kadar deli değilim. Ama siz söylediniz ve benim iki yanımla birden konuşmuş oldunuz."

Bana ait olan bu delilik kendisini *benim konumumdan* bir kız olarak görmesini sağlamıştı. Erkek olduğunu biliyor, bundan asla şüphe duymuyordu.

Burada neler olup bittiği açık mı? Şahsen benim şu anda ulaştığımı hissettiğim kavrayışa ulaşabilmek için son derece kişisel bir deneyimden geçmem gerekmişti.

Bu karmaşık durumun bu adam için özel bir gerçekliği vardı çünkü (kanıtlayamasak bile) ikimiz de aynı sonuca ulaşmıştık: Şu anda

hayatta olmayan annesi bebekken ona baktığında onu bir kız olarak görmüş, ancak sonra onu bir oğlan olarak düşünmeye başlamıştı. Bir başka deyişle bu adam, annesinin onun bir kız olacağı ve olduğu düşüncesine uyum sağlamak zorunda kalmıştı. (Ailenin ikinci çocuğuydu ve ilk çocuk oğlandı). Analiz sırasında, annesinin ona ilk başlarda sanki onu bir erkek olarak göremiyormuş gibi davrandığını gösteren pek çok kanıt elde etmiştik. Hasta sonraları savunmalarını bu kalıba dayanarak düzenlemişti, ama ortada bir oğlan olduğu halde bir kız gören şey annenin "deliliği"ydi ve ben "deli olan benim" deyince bu durum bugüne taşınmıştı. Hasta o cuma evine derinden etkilenmiş bir halde ve (daha önce de belirttiğim gibi, iyi çalışılması anlamında analiz sürekli ilerleme kaydettiye de) analizde uzun zamandır ilk defa önemli bir gelişme olduğunu hissederek dönmüştü.⁸

O cuma olanlarla ilgili başka ayrıntılar da vermek istiyorum. Ertesi pazartesi geldiğinde bana hasta olduğunu söyledi. Bir enfeksiyona yakalanmış olduğu açıktı, ona karısının da ertesi gün hastalanabileceğini söyledim, nitekim öyle de oldu. Ama cumartesi günü başlayan bu hastalığı sanki psikosomatikmiş gibi yorumlamamı istiyordu. Bana anlatmaya çalıştığı şey şuydu: Cuma gecesi karısıyla doyurucu bir cinsel birleşme yaşamıştı, bu yüzden cumartesi günü kendini daha iyi hissetmesi *gerekiyordu*, ama daha iyi hissetmek şöyle dursun hastalanmıştı ve kendini hasta hissetmişti. Fiziksel hastalığı bir kenara bırakıp konuşmayı iyileştirici bir deneyim olması gerektiğini düşündüğü cinsel birleşmeden sonra kendisini hasta hissetmesinin uygunsuzluğuna yönelmeyi başarabildim. (Aslında şöyle de diyebilirdi: "Grip oldum, ama buna rağmen kendimi daha iyi hissediyorum.")

Cuma günü ortaya çıkan çizgide bir yorum yaptım: "Burada yaptığım yorumun erkeksi davranış tarzını açığa çıkarmış olmasından memnun olman gerekiyormuş gibi hissettin kendini. *Halbuki benim konuştuğum kız erkeğin açığa çıkarılmasını istemiyor*, aslında onunla ilgilenmiyor. O kendisinin ve senin bedeninin üzerinde sahip olduğu hakların tam olarak tanınmasını istiyor. Onun penis haseti özellikle de bir erkek olarak sana duyduğu haseti içeriyor." Şöyle devam ettim: "Kendini hasta hissetmen kendinin dışı yanından, yani bu kızdan gelen bir protesto, çünkü o her zaman analizin sonucunda bu adamın,

8. Annenin çocuğun gelişiminde oynadığı ayna rolüne ilişkin ayrıntılı bir tartışma için bkz. 9. Bölüm.

yani senin bir kız olduğunun ve hep öyle olmuş olduğunun ortaya çıkacağını ummuştum ("hastalanmak" da cinsellik öncesi bir hamileliktir). Bu kızın analizden bekleyebileceği yegâne şey, senin aslında bir kız olduğunun keşfedilmesi." Hastanın analizini asla bitemeyeceği inancını buradan çıkarak anlamak mümkün.⁹

Sonraki haftalarda, yaptığım yorumun ve takındığım tavrın ne kadar geçerli olduğunu gösteren epey malzeme çıktı; hasta da artık analizinin bitmemeye yazgılı olmaktan çıktığını görüyordu.

Sonraları, hastanın gösterdiği direncin artık benim "deli olan benim" dememin önemini inkâra kaydığını görebiliyordum. Bu sözleri benim meseleyi koyuş tarzım olarak, unutulabilecek bir mecaz olarak geçiştirmeye çalışıyordu. Ama ben bunun hastaların da analistlerin de kafasını karıştıran sanrılı aktarım örneklerinden biri olduğunu ve malzemeyi ele alış sorununun kritik anını bu yorumun oluşturduğunu anladım; bu arada itiraf etmeliyim ki az kalsın kendime bu yorumu yapma iznini vermeyecektim.

Olup bitenler hakkında düşünmek için kendime zaman tanıdığım da hayrete düştüm. Burada ne yeni bir kuramsal kavram ne de yeni bir teknik ilkesi vardı. Aslında hastamla ben daha önce buralara gelmiştik. Ama burada yeni bir şey vardı, hem benim tavrımda hem de onun benim yorumlama çabalarımın yararlanma kapasitesinde yeni olan bir şey. Benim için ne anlama gelirse gelsin kendimi bu yeniliğe teslim etmeye karar verdim; ortaya çıkan sonuç size burada sunacağım yazıda görülebilir.

Çözülme

İlk farkına vardığım şey, erkek (ya da kadın) ile kişiliğin karşı cinsiyete sahip yönü arasında tam bir çözülme olduğunu daha önce hiçbir zaman tam olarak kabul etmemiş olduğumdu. Bu erkek hastanın durumunda bu çözülme neredeyse tamdı.

Yani burada eski bir silahın yeni bir işe de yaradığını keşfetmiştim ve bunun erkek ve kadın, oğlan ve kız diğer hastalarımın yaptığım çalışmalarını nasıl etkileyeceğini ya da etkileyebileceğini düşündüm. Bu

9. Bu adamın son derece gerçek olan fiziksel hastalığının (grip) fiziksel etkenlerle bir arada var olan duygusal eğilimlerin ürünü olduğunu iddia etmediğim umarım anlaşılmalıdır.

yüzden diğer bölünme türlerini bir yana bırakıp (ama onları unutmadan) bu çözülme tipini incelemeye karar verdim.

Erkekler ve Kadınlardaki Eril ve Dişil Öğeler ¹⁰

Bu vakada çökme noktasına gelmiş bir çözülme söz konusuydu. Çözülme savunması yerini, birimin ya da bütün kendiliğin bir niteliği olarak biseksüelliğin kabulüne bırakıyordu. Burada *katıksız dişil öge* denilebilecek bir şeyle uğraştığımı fark ettim. Başta buna bir erkek hastanın sunduğu malzeme sayesinde ulaşabilmiş olmam beni şaşırtmıştı. ¹¹

Bu vakayla ilgili bir klinik gözlemim daha var. Birlikte yaptığımız çalışmada yeni bir zemine ulaşmamızın yarattığı rahatlama hissi kısmen, nesnelerin kullanımı, aktarım sırasında yaşanan oral erotik tatminler, hastanın bir kısmi nesne olarak ya da memesi veya penisi olan bir kişi olarak analiste duyduğu ilgiyle bağlantılı oral sadistik düşünceleri hakkında sağlam gerekçelere dayanarak yaptığım yorumların niçin asla dönüştürücü olmadığını artık açıklayabilmemizden kaynaklanıyordu. Hasta bunları kabul ediyordu etmesine ama bütün bunlar ne anlama geliyordu? Yeni bir konuma ulaştığımız için hasta benimle bir ilişki kurmuş olduğunu hissediyordu; bu son derece güçlü bir duyguydu ve kimlikle ilgiliydi. Hastanın kişiliğinin diğer yanından ayrı

10. Uygun düşen başka betimleyici terimler bulamadığım için şimdilik bu terminolojiyi (eril ve dişil öğeler) kullanmayı sürdüreceğim. "Aktif" ve "pasif" şüphesiz doğru terimler değil, ama tartışmayı mevcut terimleri kullanarak sürdürmek zorundayım.

11. Burada bu adamla yaptığımız çalışmayı, bir kız ya da kadın hastayla yaptığımız benzer bir çalışmayla tamamlamak mantıklı olacak. Örneğin, genç bir kadın oğlan olmayı istediği erken gizlilik dönemine ait eski malzemeler sunmuştu. Bir penis sahip olabilmek için çok zaman ve enerji harcamıştı. Ama özel bir şeyi anlaması gerekmişti, ki bu da bariz biçimde bir kız olan ve kız olmaktan memnun olan kendisinin aynı zamanda (yüzde 10 oranındaki çözülmüş parçasıyla) bir oğlan olduğunu her zaman bilmiş olduğuydu. Kesinlikle hadım edilmiş ve böylece yıkıcı potansiyelden mahrum kalmış olması da bununla bağlantılıydı; annenin öldürülmesi ve kişilik yapısında merkezi konumunda bulunan mazoşist savunma örgütlenmesi de bununla ilişkiliydi.

Burada klinik örnekler vermek okurun dikkatini asıl vurgulamak istediğim temadan uzaklaştırma riskini beraberinde getiriyor; ayrıca eğer düşüncelerim doğru ve evrensel olarak geçerliyse, o zaman her okur erkek ve kadınlardaki eril ve dişil öğelerle bağlantılı bastırmanın değil de çözülmenin yerini gösteren kişisel örneklerle sahip olacaktır.

tuttuğu katıksız dişil öge analist olarak ben de temel bir birlik imkânı bulmuş, bu da adama yaşamaya başladığı duygusunu vermişti. Bu vakada keşfettiklerimi kurama uygularken görüleceği gibi, bu ayrıntı beni etkilemişti.

Klinik Bölümüne Ek

Mevcut klinik malzemeyi bu çözülme örneğini, bir erkek hastadaki bölünmüş dişil ögeyi akılda tutarak gözden geçirmek çok yararlı olacak. Konu çabucak dallanıp budaklanıp karmaşık bir hal alabileceği için burada birkaç gözlemlerle yetineceğiz.

- (a) Hastanın kişiliğinin esas işlev gören parçası sadece yansıtılmış biçimde ortaya çıkarken insan tuhaf bir biçimde kendini bölünmüş parçayla uğraşıp onu analiz etmeye çalışırken bulabilir. Bu, insanın bir çocuğu tedavi ederken aslında anne ya da babayı tedavi ettiğini keşfetmesi gibi bir şeydir. İnsanın karşısına bu temanın her türlü çeşitlemesi çıkabilir.
 - (b) Öteki cinsiyet ögesi tamamen bölünmüş olabilir, öyle ki kişi bölünmüş parçasıyla hiçbir bağlantı kuramayabilir. Bu özellikle de kişiliğin başka bakımlardan sağlıklı ve bütünlüklü olduğu durumlar için geçerlidir. Kişiliğin işlevsel yönü birbirinden kopuk çeşitli bölümler halinde örgütlendiğinde "Aklım başında" vurgusu daha az yapılır, bu yüzden de (erkek söz konusuysa) "Ben kızım" ya da (kız söz konusuysa) "Ben oğlanım" düşüncesine karşı daha az direnç gösterilir.
 - (c) Klinikte, çok erken bir tarihte dış faktörlere bağlı olarak örgütlenmiş, bir savunma olarak örgütlenen sonraki çözümlerle iç içe geçmiş, az çok çapraz özdeşleşmelere dayalı neredeyse tam bir öteki cinsiyet çözülmesi görülebilir. Sonradan örgütlenmiş bu savunmanın gerçekliği, daha önceki tepkisel bölünmenin analizi sırasında hastanın kendini bulmasını önleyebilir.
- (Burada şu öncülden hareket edilmektedir: Hasta bir çevre faktörüne (çarpıtma ya da başarısızlık gibi) kaba bir tepki göstermektense her zaman kişisel ve içsel faktörleri sonuna kadar kullanmayı ve bundan belli bir tümgüçlü denetim duygusu elde etmeyi tercih edecektir. Kötü de olsa iyi de olsa çevre etkisi bizim çalışmalarımıza travmatik bir fikir olarak hastanın tümgüçlülüğü alanında

iş görmediği için tahammül edilemez bir şey olarak girer. Melankolik kişinin *bütün* kötülüklerden sorumlu olma iddiası bununla karşılaştırılabilir.)

- (d) Kişiliğin bölünmüş öteki cinsiyet parçası genellikle belli bir yaşta kalır ya da büyüse bile yavaş yavaş büyür. Buna karşılık kişinin iç ruhsal gerçekliğinin gerçekten yaratıcı yönleri olgunlaşır, birbiriyle ilişki kurar, yaşlanır ve ölürler. Örneğin, kendindeki bölünmüş kızı canlı tutmak için genç kızlara bağımlı olan bir adam zamanla bu amaç için evlilik çağındaki kızları kullanabilecek hale gelebilir. Ama doksanına gelse bile bu amaçla kullandığı kızların yaşı otuzu bulmaz. Ama bir erkek hastadaki (önceki oluşumun katıksız kız ögesini gizleyen) kız, kız özellikleri sergileyebilir, memelerinden gurur duyabilir, penis haseti yaşayabilir, hamile kalabilir, erkek cinsel organlarına sahip olmayabilir, hatta kadının cinsel organlarına sahip olup kadınsı bir cinsel deneyim yaşayabilir.
- (e) Buradaki önemli meselelerden biri, bütün bunların psikiyatrik sağlık açısından değerlendirilmesidir. Kızlarla cinsel deneyimler yaşayan adam, bu sırada kendisinden çok kızla özdeşleşiyor olabilir. Bu ona kızın cinselliğini uyandırmak ve onu tatmin etmek için gereken her şeyi yapabilme kapasitesini verir. Bunun bedelini ise erkeğe özgü tatmin hissini pek yaşayamayarak ve daima yeni bir kız arama ihtiyacını duyarak öder, ki bu da nesne sürekliliğinin tersidir.

Öteki uçta iktidarsızlık vardır. Bu iki uç arasında çeşitli tür ve düzeyde bağımlılıklarla iç içe geçmiş bir dizi görelilik durumu yer alır. Neyin normal olduğu belli bir zamandaki belli bir toplumsal grubun toplumsal beklentilerine göre değişir. Toplumun ataerkilliğinde cinsel birleşmenin tecavüz olduğu, anaerkilliğe ise birçok kadını tatmin etmesi gereken bölünmüş dişil ögeye sahip olan erkeğin bunu yaparken kendisini yok etse bile çok rağbet gördüğü söylenemez mi?

İki uç arasında biseksüellik ve optimalden az bir cinsel deneyim beklentisi yer alır. Bu, toplumsal sağlığın –tatiller dışında– biraz depresif bir şey olduğu fikriyle uyumludur.

Bu bölünmüş dişil ögenin varlığının fiilen eşcinsel pratiği engellemesi ilginçtir. Örneğin hastam eşcinsellerin tekliflerinden her zaman en kritik anda kaçmıştı çünkü (sonradan fark edip bana an-

lattığına göre) eşcinselliği uygulamaya geçirmek erkekliğini kanıtlamak demek olurdu ki (kendisindeki bölünmüş dişil öge yüzünden) bunu hiçbir zaman kesin olarak bilmek istememişti.

(Biseksüelliğin bir gerçek olduğu normal durumda eşcinsel düşüncelerin bu şekilde çatışmaya girmemelerinin nedeni, büyük ölçüde [ikincil bir mesele olan] anal faktörün cinsel organı ağza alma üzerinde üstünlük kuramamış olmasıdır; ağza alarak birleşme fantezisinde kişinin biyolojik cinsiyeti önemli değildir.)

- (f) Eski Yunan efsanesinin evriminde, ilk eşcinseller yüce tanrıçayla olabildiğince yakın bir ilişkiye girebilmek için kadınları taklit eden erkeklerdi. Bu anaerkil döneme ait bir şeydi, Zeus'un baştanrı olduğu ataerkil tanrı sistemi daha sonra ortaya çıktı. (Ataerkil sistemin simgesi) Zeus erkeklerin bir oğlana cinsel sevgi duyması fikrini başlattı; kadınların daha aşağı bir konuma sürülmeleri bununla birlikte gerçekleşti. Eğer düşüncelerin gelişiminin tarihine dair bu önerme doğruysa, erkek hastalardaki bölünmüş dişil ögeyle ilgili klinik gözlemlerimi nesne ilişkisi kuramıyla birleştirmek için ihtiyaç duyduğum bağlantıyı sağlıyor demektir. (Kadın hastalardaki bölünmüş eril öge de çalışmalarımız açısından aynı derecede önemli, ama nesne ilişkisi hakkında söyleyeceklerimi iki olası çözülme örneğinden sadece biri için söyleyebilirim.)

İLK GÖZLEMLERİN ÖZETİ

Kuramımızda oğlanlar ve erkeklerde, kızlar ve kadınlarda hem eril hem de dişil bir öge bulunduğu fikrine bir yer açmak zorundayız. Bu ögeler birbirlerinden son derece kopuk olabilirler. Bu düşünce hem bu tür bir çözülmenin klinik etkilerini hem de damıtılmış eril ve dişil ögelerin kendilerini incelememizi gerektirir.

Bunlardan ilki, yani klinik etkiler hakkında bazı gözlemlerde bulundum; şimdi de (erkek ya da dişi kişiler değil) damıtılmış eril ve dişil ögeler adını verdiğim şeyi incelemek istiyorum.

KATIKSIZ ERİL VE KATIKSIZ DIŞIL ÖĞELER

Nesne İlişkisi Türlerindeki Karşıtlık Üzerine Spekülasyonlar

Şimdi nesne ilişkisi bağlamında katıksız eril ve dışıl öğeleri birbirleriyle karşılaştıralım.

"Eril" adını verdiğim öğenin aktif ilişki kurma ve pasif ilişki kurulma durumları arasında gidip geldiğini, bu iki durumun da içgüdüler tarafından desteklendiğini söylemek istiyorum. İşte bu düşünceden yola çıkarak bebeğin meme ve beslenmeyle, ardından ana erojen bölgelerle ilgili bütün deneyimlerle, nihayet ikincil dürtü ve tatminlerle ilişkisinde bir içgüdüsel örtü olduğundan söz ediyoruz. Benim önerimse tersine, katıksız dışıl öğenin memeyle (ya da anneyle), *bebeğin meme (ya da anne) haline gelmesi anlamında, nesnenin özne olması anlamında* ilişki kurduğudur. Ben bunda içgüdüsel bir dürtü göremiyorum.

(İçgüdü sözcüğünün hayvan davranışları biliminden geldiği de unutulmamalı; ama ben yeni doğmuş insan yavrusunun basımlamadan* herhangi bir biçimde etkilendiğini sanmıyorum. Dahası basımlama konusundaki insan yavrusunun ilk nesne ilişkilerinin incelenmesiyle tamamen ilgisiz olduğuna inanıyorum. Basımlamanın iki yaşında yaşanan ayrılık travmasıyla hiçbir ilgisi yoktur, oysa konunun öneminin tam da burada olduğu varsayılır.)

Öznel nesne terimi ilk nesneyi, *ben olmayan bir olgu olarak görülüp henüz reddedilmemiş* nesneyi tanımlamak için kullanılmıştır. Katıksız dışıl öğenin "meme"yle arasındaki bu bağlantıda öznel nesne fikrinin pratik bir uygulaması vardır; bu deneyim de nesnel öznenin, yani bir kendilik fikrinin ve bir kimliğe sahip olma duygusundan kaynaklanan kendini gerçek hissetmenin yolunu açar.

Bir bebek büyürken kendilik duygusunun ve bir kimliğin oluşmasının psikolojisi sonunda ne kadar karmaşık bir hal alırsa alsın, kendilik duygusu VAR OLMA anlamındaki bu ilişki dışında başka hiçbir yerde ortaya çıkmaz. Bu var olma duygusu bir olma fikrinden önce gelir, çünkü henüz ortada özdeşlikten başka hiçbir şey yoktur. İki ayrı kişi kendilerini bir *hissedebilir*, ama benim incelediğim yerde bebek

* Basımlama: Hayvan davranışları biliminden türeyen bir kavram; bazı hayvan türlerinde ilk bakım gösterenin özelliklerinin tüm yaşam boyunca aranması. (ç.n.)

ve nesne *birdir*. Birincil özdeşleşme terimi belki de tam bu anlattığım şey için kullanılmıştır; zaten ben de burada bu ilk deneyimin sonraki bütün özdeşleşme deneyimleri için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğunu göstermeye çalışıyorum.

Dışa ve içe yansıtımlı özdeşleşmelerin her ikisi de buradan kaynaklanır; burada ikisi aynı şeydir.

İnsan yavrusunun gelişiminde ben oluşmaya başlarken katıksız dişil ögenin nesne ilişkisi adını verdiğim şey belki de bütün deneyimlerin en basiti olan *var olma* deneyimini kurar. Burada kuşaklar arasında gerçek bir süreklilik görülür; var olma kadın ve erkeklerdeki, kız ve erkek bebeklerdeki dişil öge yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu daha önce de söylendi ama her zaman kadınlar ve kızlar açısından söylendi; bu da meseleyi yanlış yöne sevk etti. Çünkü aslında hem erkeklerdeki hem de kadınlardaki dişil ögelerle ilgili bir mesele bu.

Buna karşılık eril ögenin nesneyle ilişkisi ayrılmışlığı gerektirir. Ben örgütlenmesi ortaya çıkar çıkmaz bebek nesneye ben olmama ya da ayrı olma niteliğini yükler ve hayal kırıklığından kaynaklanan öfke de dahil olmak üzere id'ini çeşitli biçimlerde tatmin eder. Dürtü tatmini nesnenin bebekten ayrılığını pekiştirir ve nesnenin nesneleştirilmesine yol açar. Bundan sonra eril öge tarafında özdeşleşmenin karmaşık zihinsel mekanizmalara dayanması gerekir; ortaya çıkmaları, gelişmeleri ve yeni bebeğin donanımının bir parçası haline gelmeleri için zaman tanınması gereken zihinsel mekanizmalardır bunlar. Ama dişil öge tarafında özdeşlik zihinsel yapıya o kadar az gerek duyar ki bu birincil özdeşlik çok erken bir dönemden itibaren görülen bir özellik olabilir ve salt var olmanın temeli (söz gelimi) doğumdan ya da öncesinden ya da hemen sonrasında veya zihnin işleyişinin olgunlaşmamışlık ya da doğum sırasında beyinde oluşan bir hasar yüzünden ortaya çıkan engellerden kurtulmasından itibaren atılabilir.

Psikanalistler bu eril ögeye ya da nesne ilişkisinin dürtü yönüne özel bir ilgi göstermiş olabilirler; ama benim burada dikkat çektiğim, var olma kapasitesinin temelinde yatan özne-nesne özdeşliğini ihmal etmişlerdir. Eril öge *yaparken*, (erkeklerdeki ve kadınlardaki) dişil öge *olur*. Eski Yunan efsanelerinde yüce tanrıçayla bir olmaya çalışan erkeklere işte bu açıdan bakılmalıdır. Bir erkeğin kadınlara, dişil ögeleri erkeklerce baştan (bazen de yanlış yere) kabul edilen kadınlara duyduğu çok derin hasedi açıklamanın da bir yolu buradadır.

Hayal kırıklığı, tatmin arayışının ürünü gibi görünür. Var olma de-

neyiminin ürünü ise başka bir şey, hayal kırıklığı değil sakatlamadır. Bu ayrıntıyı incelemek isterim.

Özdeşlik: Çocuk ve Meme

Yeterince iyi ve yeterince iyi olmayan anne kavramları olmadan burada dişil ögenin memeyle ilişkisi adını verdiğim şeyi açıklamak *mümkün değildir*.

(Bu gözlem bu alanda, geçiş olguları ve geçiş nesneleri terimlerinin kapsadığı alanda olduğundan bile daha doğrudur. Geçiş nesnesi, annenin dünyayı bir biçimde, bebeğin nesnenin kendisi tarafından yaratıldığını ilk başta bilmek zorunda olmadığı bir biçimde sunma yeteneğini temsil eder. Şu anki bağlamda annenin çocuğun ihtiyaçlarına uyum göstermesine büyük bir önem atfedebiliriz; anne bebeğe, memenin bebeğin kendisi olduğunu hissetme fırsatını ya veriyordur ya da vermiyordur. Meme burada yapmanın değil, olmanın simgesidir.)

Dişil ögeyi yeterince iyi bir biçimde tedarik etme meselesi son derece ince ayrıntılarla örülü bir meseledir ve bu konuyu ele alırken Margaret Mead ve Erik Erikson'ın yazdıklarından yararlanılabilir. Mead ve Erikson çeşitli kültürlerde annenin çocuğa gösterdiği bakımın bireyin savunma kalıplarını daha çok küçükken nasıl belirlediğini ve sonraki yüceltme şemasını nasıl çizdiğini gösterebilmişlerdir. Bunlar bizim *bu* anne ve *bu* çocuk açısından incelediğimiz çok hassas meselelerdir.

Çevre Faktörünün Doğası

Şimdi kalıbın annenin bebeğine karşı incelikli davranışlarınca belirlendiği ilk evrelere dönüyorum. Çevre faktörünün bu çok özel örneğini ayrıntılı olarak ele almak durumundayım. Ya anne *var olan* bir memeye sahiptir ve bu sayede bebekle anne çocuğun gelişmemiş zihninde henüz birbirlerinden ayrılmamışken bebek de *var olabilmektedir*; ya da anne bu katkıyı yapamıyordur ve bu durumda bebek var olma kapasitesi olmaksızın ya da sakat bir var olma kapasitesiyle gelişmek zorundadır.

(Klinik olarak, aktif bir memeyle kurduğu özdeşlikle idare etmek zorunda kalan bir bebeğin durumunu ele almak gerekir; bir eril öge memesidir bu, ama *yapan* bir memeye değil, *olan* bir memeye ihtiyaç duyan birincil özdeşlik için tatmin edici değildir. Bu bebek "gibi olmak" yerine "gibi yapmak" ya da gibi yapılmak zorundadır, ki bizim

bakış açımızdan bu son ikisi aynı şeydir.

Sözünü ettiğim bu son derece incelikli şeyi yapabilen anne, "katıksız dişil" kendiliği memeye haset duyan bir çocuk yaratmaz, çünkü bu çocuk için meme kendiliktir, kendilik de meme. Haset, ancak meme VAR OLMAYI başaramadığında kullanılabilecek bir terimdir.

Eril ve Dişil Öğelerin Karşılaştırılması

Bu düşünceler beni oğlan ya da kız bebeğin katıksız eril ve katıksız dişil yönleri hakkında ilginç bir önermeye götürdü. *Bu katıksız dişil öge açısından nesne ilişkisinin dürtüyle (ya da içgüdüyle) hiçbir ilgisi olmadığı* noktasına vardım. İçgüdüsel dürtü tarafından desteklenen nesne ilişkisi, kişiliğin dişil ögenin bulaşmadığı eril ögesinden kaynaklanır. Bu akıl yürütme çizgisi büyük güçlüklerle karşılaşmama neden oluyor, ama bireyin duygusal gelişiminin ilk evrelerine dair bir önermede bulunurken (oğlanları kızlardan değil ama) saf oğlan ögesini saf kız ögesinden ayırmak zorunluymuş gibi görünüyor. Arama, kullanma, oral erotizm, oral sadizm, anal evreler vs. ile ilgili klasik önerme katıksız eril ögenin hayatıyla ilgili değerlendirmelerin sonucudur. İçe atmaya ya da içe almaya dayalı özdeşleşmeyle ilgili incelemeler, çoktan birbirine karışmış eril ve dişil öğelerin deneyimini konu alan incelemelerdir. Katıksız dişil ögenin incelenmesi ise bizi başka bir yere götürür.

Katıksız, damıtılmış, saf dişil ögenin incelenmesi bizi OLMAYA götürür; kendini bulmanın ve varolma duygusunun tek temeli de budur. (Bir iç geliştirme, içirme kapasitesi, içe ve dışa yansıtma mekanizmalarını kullanma ve dünyayla bu mekanizmalar aracılığıyla ilişki kurma kapasitesi de bunun sonucudur.)

Tekrara düşme tehlikesini göze alarak şunu bir kez daha belirtmek istiyorum: Kız ya da oğlan bebek ya da hastadaki kız ögesi memeyi bulduğunda aslında kendilik bulunmuş demektir. Eğer, "kız bebek memeye ne yapar?" diye sorulacak olursa, bunun cevabı şu olmalıdır: Bu kız ögesi memenin *kendisidir*, memeye annenin özelliklerine sahiptir ve arzu uyandırıcıdır. Zamanla arzu uyandırıcı demek yenilebilir demek olur; bu da bebeğin arzu uyandırıcı ya da daha sofistike bir ifadeyle heyecan verici olduğu için tehlikede olduğu anlamına gelir. Heyecan verici olmak, birinin eril ögesine bir şey *yaptırtmaya* eğilimli olmaktır. Bu nedenle bir erkeğin penisi, kızda eril öge faaliyeti yaratan heyecan verici bir dişil öge olabilir. Ama (bunu açıkça belirt-

mek gerekir) hiçbir kız ya da kadın böyle değildir; sağlıklıyken kızda da oğlunda da değişik miktarda kız ögesi vardır. Ayrıca işin içine kalıtım faktörü de girer, bu yüzden de bir oğlanın yanında duran kızdan daha güçlü bir kız ögesine sahip olması, kızın katıksız dişil öge potansiyelinin ise daha az olması mümkündür. Buna bir de annelerin iyi memenin ya da annelik işlevinin iyi meme tarafından simgeleştirilen parçasının arzu uyandırıcılığını iletme kapasitelerindeki farklılıkları eklersek, bazı oğlan ve kızların biyolojik koşullarının yanlış tarafına yüklenmiş orantısız bir biseksüellikle birlikte büyümeye mahkûm olduklarını görebiliriz.

Aklıma şu soru geliyor: Hamlet'in kişiliğini ve karakterini resmederken Shakespeare esas olarak neyi anlatmak istiyordu?

Hamlet, esasen Hamlet'in kendini içinde bulduğu korkunç ikilemele ilgilidir; bir savunma mekanizması olarak içinde oluşan çözülme yüzünden de bu ikilemden çıkamamaktadır. Hamlet rolünü bunu göz önünde bulundurarak oynayan bir aktörü izlemek hoş olurdu. Bu aktör ünlü tiradın ilk dizesini özel bir biçimde söylerdi: "Olmak ya da olmamak..." Derinliği ölçülemeyen bir şeyin en dibine ulaşmaya çalışırcasına "Olmak, ... ya da ..." der ve burada biraz dururdu, çünkü Hamlet karakteri aslında alternatifi bilmez. En sonunda da biraz bayağı sayılabilecek alternatifi dile getirirdi: "... ya da olmamak"; sonra da onu herhangi bir yere götüremeyecek olan yolculuğuna çıkardı. "Acep hangisi, nefesine destur deyip karayazının / Oklarını, güllerini sineye çekmek mi, yoksa / Bu belâ deryasına karşı isyan etmek mi / Yaraşır insan olana?"* (3. Perde, 1. Sahne). Hamlet burada sadoma-zoşist alternatifte geçmiş ve başladığı temayı bir yana bırakmıştır. Oyunun devamı sorunun uzun uzadıya işlenmesinden ibarettir. Şunu kastediyorum: Hamlet bu evrede "Olmak" düşüncesine bir alternatif ararken betimlenir. Kişiliğinde babasının ölümüne kadar, zengin kişiliğinin değişik yönleri olarak bir arada, uyum içinde yaşamış olan eril ve dişil öğeleri arasında ortaya çıkan çözülme ifadesi etmenin bir yolunu aramaktadır. Evet farkındayım, sanki bir sahne karakterinden değil de bir kişiden söz ediyormuş gibi yazıyorum ister istemez.

Bence bunun zor bir tirad olmasının nedeni, Hamlet'in kendisinin içinde bulunduğu ikilemden çıkmasını sağlayacak ipucuna sahip olmamasıdır, çünkü bu ipucu Hamlet'in durumunun değişmesinde yat-

* *Hamlet*, çev. Can Yücel, Adam Yayınları, 1992.

maktadır. Shakespeare bu ipucuna sahipti, ama Hamlet Shakespeare'in oyununu seyredemezdi.

Oyuna bu açıdan bakılırsa Hamlet'in Ophelia'ya olan tutumundaki değişiklik ve ona karşı acımasızlığı şöyle yorumlanabilir: Hamlet artık bölünmüş ve Ophelia'ya devredilmiş olan kendi dişil ögesini insafsızca reddetmektedir; bu arada istemediği eril ögesi bütün kişiliğini işgal etmeye başlamıştır. Ophelia'ya karşı acımasızlığı, Hamlet'in kendi bölünmüş dişil ögesini terk etme konusundaki isteksizliğini gösteriyor olabilir.

O halde Hamlet'e içinde bulunduğu ikilemin doğasını gösterebilecek olan şey (eğer okuyabilse ya da sahnede izleyebilseydi) *oyunun kendisiydi*. Oyun içindeki oyun bunu yapmayı başaramadı; bence bu oyunu Hamlet, trajedinin meydan okuduğu eril ögesini (ki trajedi de bu eril ögeyle iç içe dokunmuştur) hayata geçirmek amacıyla sahnelenmiştir.

Shakespeare'in kendisinde de görülen bu ikilemin sonelerinin içeriğinin ardındaki sorunu oluşturduğu söylenebilir. Ama bunu söylemek, sonelerin esas özelliğini, yani şiiri görmezden gelmek, hatta şiire hakaret etmek demek olur. Gerçekten de profesör L. C. Knights'ın (1946) ısrarla üzerinde durduğu gibi, oyun kişileri sanki tarihte gerçekten yaşamış kişilermiş gibi ele alındığında oyunlardaki şiir kolayca unutulabilmektedir.

ÖZET

1. Bazı erkek ve kadınlarda bu eril ve dişil ögeler açısından yaşanan çözülmenin ve kişiliklerinin bu temeller üzerinde kurulmuş olan parçalarının önemini yeni fark etmiş olmamın çalışmalarım için yarattığı sonuçları inceledim.

2. Birbirinden yapay olarak koparılmış eril ve dişil ögeleri ele alıp şu sonuca vardım: Şu an için nesnelerle ilişkili itkiler (ve bunun edilgen çatısı) bence eril ögeyle bağlantılıdır; nesne ilişkisi bağlamında dişil ögenin özelliğinin ise özdeşlik olduğu, bunun da çocuğa önce bir var olma temeli, daha sonra da kendilik duygusu için bir temel sunduğu kanısındayım. Ama var olma deneyiminin temelini burada, yani annenin sunduğu özel niteliğe (ki annenin dişil ögenin ilk işleyişine imkân tanıyıp tanımaması buna bağlıdır) duyulan mutlak bağımlılıkta

arayabileceğimiz sonucuna vardım. Şöyle yazmışım: "Öyleyse ben işleyişi tarafından kapsanıp kataloglanmamış, deneyimlenmemiş ve nihayet yorumlanmamış olgular için 'id' sözcüğünü kullanmanın bir anlamı yok" (Winnicott, 1962).

Şimdi de şunu söylemek istiyorum: "Yapma ve yapılma, bunlar olma'dan sonra gelir. Önce olma gelir."

ÇALMA HAKKINDA EK NOT

Çalma, oğlan ve kızlardaki eril ögeden kaynaklanır. Bu durumda ortaya şu soru çıkar: Oğlan ve kızlardaki dişil öge açısından buna tekabül eden nedir? Bunun cevabı da şöyle verilebilir: Bu öge açısından birey annesinin konumunu, oturduğu yeri ya da giysilerini gasp eder, böylece de annesinden arzu uyandırıcılığı ve baştan çıkarıcılığı çalmış olur.

Nesne Kullanımı ve Özdeşleşmeler Yoluyla İlişki Kurma¹

Bu bölümde nesne kullanımı düşüncesini tartışmaya sokmak istiyorum. Bununla bağlantılı olan nesnelerle ilişki kurma konusunu sanırım yeterince ele aldık. Oysa nesne kullanımı düşüncesi bu kadar incelenmemiştir, hatta ayrı bir çalışmanın konusu bile olmamış olabilir.

Bir nesnenin kullanımıyla ilgili bu çalışma klinik deneyimlerimden kaynaklanıyor ve bana özgü olan gelişme çizgisinde yer alıyor. Tabii ki düşüncelerimin gelişme biçiminin başkaları tarafından izlendiğini varsayamam, ama ortaya bir düşünce silsilesinin çıkmış olduğuna işaret etmek isterim; bu silsilede bir düzen görülebiliyorsa bu benim çalışmalarımın evrimleşmesi sayesinde.

Bu bölümde söyleceklerim son derece basit. Bunlar kendi psikanalitik deneyimimden kaynaklanıyor olsalar da yirmi yıl önce psikanalitik deneyimlerimden yola çıkarak bunları söyleyemezdim, çünkü o zaman anlatmak istediğim aktarım hareketlerini mümkün kılacak tekniğe sahip değildim. Örneğin, aktarımın hastanın psikanalitik tekniğe ve ortama duyduğu güvenin artmasıyla birlikte doğal olarak ortaya çıkmasını beklemeyi ve bu doğal süreci yorumlar yaparak bozmaktan kaçınmayı ancak son yıllarda başarabildim. Burada yorumun kendisinden değil, yorum yapmaktan söz ettiğim fark edilecektir. Kendi yorum yapma ihtiyacım yüzünden *belli bir sınıflandırma kategorisindeki* hastalarda olabilecek ne çok derin değişimi önlediğimi ya da geciktirdiğimi düşündükçe dehşete düşüyorum. Biz beklemeyi bir

1. Bu bölüm New York Psikanaliz Derneği'nde 12 Kasım 1968'de sunulan ve *International Journal of Psycho-Analysis*'de (50. Sayı, 1969) yayımlanan bildiriyi temel almaktadır.

öğrenebilsek hasta gerekli kavrayışa kendi yaratıcılığını kullanarak ulaşacak, bundan da büyük bir sevinç duyacaktır; ben artık bu sevinçten eskiden zekice bir yorum yaptığım zaman duyduğumdan daha büyük bir keyif alıyorum. Galiba artık daha çok, hastaya kendi kavrayış gücümün sınırlarını gösterebilmek için yorum yapıyorum. Buradaki ilke şu: Cevaplar hastadadır ve sadece hastadadır. Biz hastaya bilineni kuşatma ya da bilinenin farkına varıp bunu kabul etme imkânını ya verebiliyoruzdur ya da veremiyoruzdur.

Analistin yapması gereken ve analizi kendini analizden ayıran yorum çalışması bunun karşısında yer alır. Analistin yaptığı bu yorumun bir etkisi olabilmesi için hastanın *analisti öznel olgular alanının dışına yerleştirme* yeteneğiyle ilişkilendirilmesi gerekir. O zaman işin içine hastanın analisti kullanma yeteneği girer ki bu yazının konusu da budur. Bir çocuğu beslerken olduğu gibi bir şeyler öğretirken de nesneleri kullanma kapasitesinin varlığı pek sorgulanmadan kabul edilir, ama bizim yaptığımız çalışmalarda nesneleri kullanma kapasitesinin gelişmesi ve yerleşmesiyle ilgilenmemiz ve hastanın nesneleri kullanma konusunda bir yeteneksizliği varsa bunu fark etmemiz zorunludur.

Gerçek şizofrenik durumları kavramak için gerekli ipuçlarını sağlayan hassas olguları gözlemleme şansını ancak sınır durumdaki vakaların analizi sırasında yakalayabiliriz. "Sınır durumdaki vaka" terimiyle, hastanın rahatsızlığının özünün psikotik olduğu, ama temel psikotik endişe kaba bir şekilde yüzeye çıkmaya çalıştığında hastanın her zaman psikonevroz ya da psikosomatik bozukluk belirtileri gösterebilmesine yetecek kadar psikonörotik örgütlenmeye sahip olduğu vakaları kastediyorum. Bu tür vakalarda psikanalist hastanın (deli değil de) psikonevrotik olma ve bir psikonevrotik olarak tedavi edilme ihtiyacına yıllarca göz yumabilir. Analiz iyi gider ve herkes halinden memnundur. Tek sorun, analizin hiçbir zaman bitmemesidir. Bir şekilde sona erdirilebilir, hatta hasta analizi bitirmek ve analistine olan şükran duygusunu ifade edebilmek amacıyla psikonevrotik bir sahte kendiliği bile seferber edebilir. Ama aslında hasta temeldeki (psikotik) durumda hiçbir değişiklik olmadığının, analistiyle işbirliği içinde bir başarısızlık yaratmayı başardıklarının farkındadır. Hem hasta hem de analist bunun farkındaysa bu başarısızlık bile önemli bir şey olabilir. Hasta yaşlanmış ve kaza ya da hastalık yüzünden ölme olasılığı artmıştır, bu yüzden de ihtihardan kaçınılabilir. Dahası, devam ettiği

sürece eğlenceli olmuştur. Psikanaliz bir hayat tarzı olabilseydi o zaman bu tür bir tedavinin söz konusu hayat tarzının yapması beklenen şeyi yaptığı söylenebilirdi. Ama psikanaliz bir hayat tarzı değildir. Hepimiz hastalarımızın bizimle işlerini bitirip bizi unutmalarını ve esas anlamlı terapinin hayatın kendisi olduğunu fark etmelerini bekleriz. Sınır durumdaki vakalarla ilgili yazılar yazsak da oradaki deliliği keşfedip onunla yüzleşemediğimizde içten içe rahatsız oluruz. Sınıflandırma hakkındaki bir yazımda bu konuyu daha geniş bir biçimde ele almaya çalışmıştım (Winnicott, 1959-64).

Nesne ilişkisi ile nesne kullanımı arasındaki farkla ilgili kendi görüşümü anlatmak için galiba biraz daha zaman ayırmam gerekiyor. Nesne ilişkisinde özne kendilikte belli değişiklikler, yatırım (kateksis) terimini icat etmemize yol açan türden değişiklikler olmasına izin verir. Nesne anlamlı hale gelmiştir. Yansıtma mekanizmaları ve özdeşleşmeler işlemektedir ve özne duyguyla zenginleşse de kendisinden bir parça nesnede bulunduğu ölçüde eksilmiştir. Bu değişikliklere heyecanlanma yönünde, orgazmın işlevsel doruğu yönünde (hafif de olsa) fiziksel bir hareketlenme eşlik eder. (Burada ilişki kurmanın çapraz özdeşleşmelerle bağlantılı yönünden özellikle söz etmiyorum; bu konuda bkz. s.159. Bu yön bu yazıda ele aldığım gelişim evresinden, yani kendine yeterlilikten ve öznel nesnelerle ilişki kurmaktan nesne kullanımı alanına geçişten önceki değil sonraki bir evreye ait olduğundan burada ele alınmıyor.)

Nesne ilişkisi, tecrit edilmiş bir birim olarak özneye ait bir deneyimdir (Winnicott, 1958b, 1963a). Ama bir nesne kullanımından söz ederken, nesne ilişkisinin varlığını baştan kabul edip buna nesnenin doğası ve davranışıyla ilgili yeni özellikler ekliyorum. Örneğin, nesnenin kullanılabilmesi için bir yansıtma yığını değil, ortak gerçekliğin parçası olma anlamında gerçek olması zorunludur. İlişki kurma ile kullanma arasındaki o muazzam farklılığın kaynağı bence budur.

Eğer bu konuda haklıysam bundan şu sonuç çıkar: Analistler için ilişki kurma konusunu tartışmak kullanma konusunu tartışmaktan çok daha kolaydır, çünkü ilişki kurma özneye ait bir olgu olarak incelenebilir ve psikanaliz daima (çevreyi yansıtma mekanizmaları açısından ele alabildiği zamanlar dışında) çevreyle ilgili bütün faktörleri bir kenara bırakabilmekten hoşlanır. Ama kullanımı incelerken bundan kaçış yoktur: Analist bir yansıtma olarak değil, kendi başına bir şey olarak nesnenin doğasını hesaba katmak zorundadır.

Şimdilik meseleyi bu noktada bırakalım: İlişki kurma bireysel öz-
ne açısından tarif edilebilir, ama nesnenin bağımsız varoluşu, orada
her zaman bulunmuş olma özelliği kabul edilmedikçe kullanım tarif
edilemez. Geçiş olguları adını verdiğim olgular hakkındaki çalış-
mamda dikkat çekmeye çalışmış olduğum alana bakarken tam da bu
sorunlarla ilgilendiğimizi göreceksiniz.

Ama bu değişiklik otomatik olarak, salt olgunlaşma süreci saye-
sinde ortaya çıkmaz. Beni işte bu ayrıntı ilgilendiriyor.

Klinik açıdan meme emen iki bebeği alalım. Meme ile bebek (be-
bek için) henüz ayrı olgular haline gelmedikleri için bebeklerden biri
kendinden besleniyor. Diğeri ise ben olmayan bir kaynaktan, misille-
mede bulunmadığı sürece bebek üzerinde etkisi olmayan, daha ihmal
edilebilir bir nesneden besleniyor. Tıpkı analistler gibi anneler de iyi
olabildikleri gibi yeterince iyi olmayabilirler de; bazıları bebeği ilişki
kurmadan kullanmaya taşıyabilirken bazıları taşıyamaz.

Burada tekrar hatırlatmak isterim: Geçiş nesneleri ve olguları kav-
ramının temel özelliği (benim konuyu ele alışım açısından) *paradoks*
ve paradoksun kabul edilmesidir. Bebek nesneyi yaratır, ama nesne
zaten orada yaratılmayı ve duygu yatırılmış bir nesne haline gelmeyi
beklemektedir. Geçiş olgularının bu yönüne dikkat çekmek için şunu
iddia etmiştim: Oyunun kuralı gereği bebeği "bunu sen mi yarattın,
yoksa buldun mu?" sorusuna cevap vermeye asla zorlamayacağımızı
hepimiz biliriz.

Şimdi doğrudan tezimi ifade etmeye geçebilirim. Sanki buraya
varmaktan korkuyorum, sanki tezi ifade edersem bu yazı da amacını
yitirir diye korkuyorum; çünkü tez çok basit.

Öznenin bir nesneyi kullanabilmesi için nesneleri kullanma *kapa-
sitesini* geliştirmiş olması gerekir. Bu, gerçeklik ilkesine geçmenin
bir parçasıdır.

Bu kapasitenin doğuştan geldiği söylenemediği gibi bireyde mut-
laka gelişeceği de söylenemez. Bir nesneyi kullanma kapasitesinin
gelişimi, olgunlaşma sürecinin özneye belli imkânlar sunan çevreye
bağlı bir şey olmasının bir diğer örneğidir.²

2. Uluslararası Psikanaliz Kütüphanesi'nde kitabımın adı olarak *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*'ı (1965; Olgunlaşma Süreci ve Ko-
laylaştırıcı Ortam) seçerek Edinburgh Kongresi'nde Dr. Phyllis Greenacre'dan
(1960) ne kadar etkilendiğimi göstermek istemişim. Kitaba bunu belirten bir not
koymayı beceremedim maalesef.

Silsilenin başında nesne ilişkisinin, sonunda da nesne kullanımının olduğu söylenebilir; ama ikisinin arasında belki de insanın gelişimindeki en zor şey, tedavi edilmesi gereken bütün ilk başarısızlıkların en usandırıcısı bulunur. İlişki kurma ile kullanma arasındaki bu şey, öznenin nesneyi kendi tümgüçlü denetim alanının dışına yerleştirme-sidir; yani öznenin nesneyi yansıtmaya ürünü bir varlık olarak değil dışsal bir olgu olarak, daha doğrusu kendi başına bir varlık olarak algılamasıdır.³

Bu değişim (ilişki kurmadan kullanmaya geçiş) öznenin nesneyi yok ettiği anlamına gelir. Bir tatlısu filozofu buradan hareketle uygulamada nesne kullanımı diye bir şey olmadığını iddia edebilir: Eğer nesne dışsalsa o zaman özne tarafından yok ediliyor demektir. Filozof havuzundan çıkıp da hastayla ilgilenmeye tenezzül ederse bir ara konum olduğunu görecektir. Bir başka deyişle, "özne nesneyle ilişki kurar"dan sonra (nesne dışsallaştıkça) "özne nesneyi yok eder"in geldiğini, ondan sonra da "*nesne* öznenin yok etme çabalarına rağmen *hayatta kalır*"ın gelebileceğini görecektir. Ama nesne hayatta kalabilir de kalmayabilir de. Böylece nesne ilişkisi kuramı yeni bir özellik kazanmış olur. Özne nesneye "Seni yok ettim," der, ama nesne oradadır ve mesajı alabilmektedir. Bundan sonra özne şöyle der: "Merhaba nesne!" "Seni yok ettim." "Seni seviyorum." "Seni yok etmeme rağmen hayatta kaldığın için benim için değerlisin." "Seni bir yandan severken bir yandan da (bilinçdışı) *fantezimde* durmadan yok ediyorum." Burada birey için fantezi başlar. Özne hayatta kalmış olan nesneyi artık kullanabilmektedir. Şuna dikkat çekmek gerekir ki öznenin nesneyi yok etmesinin nedeni sadece nesnenin tümgüçlü denetim alanının dışına yerleştirilmiş olması değildir. Bunu tersinden söylemek, yani nesneyi öznenin tümgüçlü denetim alanının dışına yerleştiren şeyin nesnenin yok edilmesi olduğunu belirtmek de aynı ölçüde önemlidir. Nesne bu yollarla özerkleşip kendi hayatına sahip olmaya başlar ve (eğer hayatta kalırsa) sahip olduğu özelliklere göre özneye katkılarda bulunur.

Bir başka deyişle, nesnenin hayatta kalması sayesinde özne artık nesnelerden oluşan bir dünya içinde yaşamaya başlayabilir ve böylece birçok şey kazanmaya aday hale gelir; ama bunun bedeli bilinçdışı

3. Bu noktayı anlamama W. Clifford M. Scott yardımcı oldu (kişisel yazışma, yaklaşık 1940).

fantezide nesne ilişkisiyle bağlantılı olarak süregiden yok etme faaliyetinin kabul edilmesiyle ödenmek zorundadır.

Tekrar edeceğim. Bu, duygusal büyüme sürecinin ilk aşamalarındaki bireyin ancak, o sırada gerçek olduğu için yok edilme, yok edildiği (yok edilebilir ve feda edilebilir olduğu) için gerçek olma süreci içinde bulunan duygu yatırılmış nesnelerin gerçekten hayatta kalması sayesinde ulaşabildiği bir konudur.

Bu aşamaya ulaşıldıktan sonra yansıtma mekanizmaları *orada olan şeyin fark edilmesi* edimine yardım ederler, ama *nesnenin orada olmasının nedeni* onlar değildir. Bence bu, dış gerçekliği yalnızca bireyin yansıtma mekanizmaları açısından kavrama eğiliminde olan kumardan önemli bir kopuştur.

Söylemek istediklerimin neredeyse tamamını söylemiş durumdayım. Ama tamamını değil, çünkü öznenin (öznel değil nesnel olarak algılanan) nesneyle arasındaki ilişkide ilk itkinin yıkıcı olmasını sorgusuz sualsiz kabullenmem mümkün değil. (Daha önce ihmal edilebilir diye nitelendirip biraz muğlak bırakarak okura o noktada bir şey hayal etme şansı vermeye çalışmıştım.)

Bu tezdeki merkezi varsayım şudur: Özne öznel nesneyi (yansıtma malzemesini) yok etmese de, nesne nesnel olarak algılandığı, özerk olduğu ve "ortak" gerçekliğe ait olduğu sürece yıkıcılık temel bir özellik haline gelir. Tezimin, en azından benim için, güç tarafı budur işte.

Gerçeklik ilkesinin öfke ve tepkisel yıkıcılık içindeki bireyle ilgili bir şey olduğu genelde anlaşılmıştır, ama benim tezim yıkıcılığın, nesneyi kendiliğın dışına yerleştirerek, gerçekliğin oluşmasında bir rol oynadığıdır. Bunun olabilmesi için elverişli koşullar gerekir.

Bu, gerçeklik ilkesini saldırı durumunda incelemekle ilgili bir meseledir. Yansıtma mekanizmalarının öznenin nesneyi idrak etmesini sağladığı değişimden haberdarız. Ama bu, öznenin yansıtma mekanizmalarının işleyişi yüzünden nesnenin özne için var olduğunu iddia etmek demek değildir. Gözlemci en başta aynı anda her iki düşünceye de uygulanabilirmiş gibi görünen sözcükler kullanır, ama yakından incelediğimizde bu iki düşüncenin hiçbir biçimde özdeş sayılamayacağını görürüz. Bu çalışmayı yönlendirmek istediğimiz yer de tam burası işte.

Gelişmenin burada incelenen noktasında özne dışsallığın kendisini bulma anlamında nesneyi yaratmaktadır; bu deneyimin nesnenin

hayatta kalma kapasitesine bağlı olduğunu da eklemek gerekir. (Bu bağlamda "hayatta kalmak", "misillemeye bulunmamak" anlamına gelir.) Bütün bunlar bir analiz sırasında yaşanıyorsa, o zaman analist, analiz tekniği ve analiz ortamı hastanın yıkıcı saldırıları karşısında hayatta kalma ya da kalamama durumuna girerler. Bu yıkıcı faaliyet, hastanın analisti tümgüçlü denetim alanının dışına, yani dünyaya yerleştirme çabasıdır. Azami yıkıcılık (ve buna karşı nesnenin korunmasızlığı) deneyimi yaşanmaksızın özne analisti hiçbir zaman dışarı yerleştiremez, bu yüzden de yaşadığı şey analisti kendi parçasının bir yansıması olarak kullanarak kendi kendini analiz etmekten öteye asla geçemez. Beslenme açısından da hasta o sırada sadece kendinden beslenebilir ve serpmek için memeyi kullanamaz. Hatta hasta analiz deneyiminden hoşlanabilir bile, ama temelde değişmez.

Eğer analist öznel bir olguysa, o zaman çıkış nasıl olacak? Burada, çıktıyı hesaba katan bir önermeye daha gerek vardır.⁴

Psikanaliz pratiğinde bu alanda ortaya derin ve olumlu değişiklikler çıkabilir. Bu değişiklikler yorum çalışmasına değil, analistin saldırılar karşısında hayatta kalmasına bağlıdır; bu da misilleme karşısında niteliksel bir değişim göstermeme fikrini içerir ve gerektirir. Analistin bu saldırılara tahammül etmesi çok güç olabilir,⁵ özellikle de sanrı düzeyinde ya da manipulasyon yoluyla ifade edildiklerinde analistin teknik anlamda kötü şeyler yapmasına yol açabilirler. (Ben bu tür durumlara tek önemli şeyin güvenilirlik olduğu anlarda güvenilirliğini yitirme diyorum, tıpkı hayatta kalmayı hem canlı kalma hem de misilleme niteliğinin olmayışı anlamında kullanmam gibi.)

Analistin canı yorum yapmak ister, ama bu süreci bozabilir ve hastaya bir tür kendi kendini savunma gibi, analistin hastanın saldırısını savuşturma yolu gibi görünebilir. Bu evre geçene kadar bekleyip olup biteni hastayla sonra tartışmak daha iyidir. Bu tabii ki gayet meşru bir şeydir, çünkü insanın bir analist olarak kendi ihtiyaçları vardır; ama bu noktada sözel yorum temel özellik değildir ve belli tehlikeler getirir. Temel özellik, analistin hayatta kalması ve psikanaliz tekniğinin bozulmamasıdır. Düşünsenize bu tür bir çalışma yapıldığı sıralarda analistin gerçekten ölmesi ne kadar travmatik bir şey olurdu; ama

4. Geçiş olguları alanında çalışan birinin bir sonraki görevi, sorunu çıkışı hesaba katarak yeniden ifade etmektir.

5. Analist hastanın bir tabanca taşıdığını öğrendiğinde, artık analiz yapılamazmış gibi geliyor bana.

bu bile analistte misilleme yönünde bir tavır değişikliği oluşması kadar kötü bir şey değildir. Bunlar hastanın göze alması gereken risklerdir. Genellikle analist aktarımdaki bu evrelerden sağ salim geçer ve her evreden sonra ödülünü, sahne gerisinde duran bilinçdışı yıkıcılıkla pekiştirilmiş olan sevgi biçiminde alır.

Bana öyle geliyor ki temelde nesnenin hayatta kalmasıyla ilgili bir gelişim evresi olduğu fikri saldırganlığın kökenleri hakkındaki kuramı etkilemektedir. Birkaç günlük bir bebeğin memeye haset duyduğunu söylemek bir işe yaramaz. Ama hangi evrede olursa olsun bebek memeye (yansıma alanının dışında) dışsal bir konum tanımaya başladığında, memenin yok edilmesi bir özellik haline gelmiş demektir. Gerçek yok etme itkisini kastediyorum. Annenin yaptığı önemli işlerden biri, bebeği ileride sık sık karşılaşacağı bir şeyin, yani nesnenin saldırı sonrası hayatta kalmasının ilk örneğiyle tanıştırmaktır. Çocuğun gelişim süreci içindeki doğru an bu andır; çünkü çocuk görece zayıftır, bu yüzden de nesnenin saldırıdan sonra hayatta kalması oldukça kolaydır. Yine de ustalık isteyen bir iştir bu; annenin bebek kendisini ısırdığında ve canını yaktığında ahlakçı tepkiler vermesi çok kolaydır.⁶ Tabii ki bu "meme" lafları işin jargon kısmı. Burada gelişme ve yönetme alanının tamamı söz konusu ve bu alanda annenin çocuğun ihtiyaçlarına uyum göstermesi bağımlılıkla bağlantılı bir şey.

Her ne kadar yıkım sözcüğünü kullanıyorsam da, bu gerçek yıkımın nesnenin hayatta kalmayı başaramamasından kaynaklandığı görülecektir. Bu başarısızlık olmaksızın, yıkım potansiyel halde kalır. "Yıkım" sözcüğüne, bebeğin yok etme itkisi yüzünden değil, nesnenin hayatta kalmamaya eğilimli olması (bu aynı zamanda nitelik ve tavır açısından değişmesi anlamına da gelir) yüzünden ihtiyaç duyulur.

Bu bölümde yaptığım sunuşta ortaya atılan bu bakış tarzı, saldırganlığın kökenleri konusuna yeni bir yaklaşım getirmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin, doğuştan gelen saldırganlığa, doğuştan gelen bütün diğer şeylerden daha fazla önem vermeye gerek yoktur. Kalıtımla geçen diğer her şey nasıl bireylere göre değişiyorsa, şüphesiz doğuştan gelen saldırganlık da nicel açıdan değişiklikler gösteriyor olmalıdır. Buna karşılık, çeşitli yeni doğmuş bebeklerin deneyimle-

6. İşin aslı, bebek dişli doğacak olursa gelişimi fena halde karmaşık bir hal alır ve memeye hiçbir zaman saldırıda bulunmaya kalkışmayabilir.

rinde, bu çok güç evreden onları geçiren biri olup olmadığına bağlı olarak ortaya çıkan farklılıklardan kaynaklanan değişiklikler çok büyüktür. Deneyim alanındaki bu tür değişiklikler gerçekten de muazzam boyutlardadır. Dahası, bu evreyi salimen geçiren bebekler *klinik olarak* bu evreyi salimen geçirmemiş olanlara (bunlar için saldırganlık tam olarak kuşatılamayan bir şey ya da yalnızca bir saldırı nesnesi olma yönelimi şeklinde alıkonabilen bir şeydir) göre daha saldırgan olma eğilimindedir.

Bütün bunlar saldırganlığın kökenlerine ilişkin kuramın yeniden yazılmasını gerektirir, çünkü analistlerin bu konuda yazdığı şeylerin çoğu bu bölümde tartıştığımız şeyler dikkate alınmadan yazılmıştır. Ortodoks kuramda her zaman, saldırganlığın gerçeklik ilkesiyle karşılaşmaya tepki olarak ortaya çıktığı varsayılırken, burada dışsallık niteliğini yaratan şey yıkıcı dürtüdür. Benim burada ortaya koyduğum tezin yapısı içinde bu önerme merkezi konumdadır.

Şimdi bir an ilişkiler hiyerarşisi içinde bu saldırı ve hayatta kalmanın tam olarak nerede olduğuna bakalım. Ortadan kaldırma bundan daha ilkel bir şeydir ve çok farklıdır. Ortadan kaldırma "umut yok" demektir; koşullama refleksini tamamlayan hiçbir sonuç olmadığı için nesneye yapılan yatırım zamanla zayıflayıp yok olur. Öte yandan, gerçeklik ilkesiyle karşılaşmanın ürünü olan öfkeli saldırı daha karmaşık bir kavramdır ve benim burada varsaydığım yıkıcılıktan daha ileri bir tarihte ortaya çıkar. Benim söz ettiğim nesne yıkımında *öfke yoktur*, aksine nesnenin hayatta kalmasından duyulan bir sevinç olduğu söylenebilir. Bu andan itibaren ya da bu evre sonucunda nesne fantezide her zaman yok edilir. Bu "her zaman yok edilme" niteliği hayatta kalan nesnenin gerçekliğinin hissedilmesine yol açar, duygu tonunu güçlendirir ve nesne sürekliliğine katkıda bulunur. Nesne artık kullanılabilir.

Bu bölümü kullanım hakkında bir notla bitirmek isterim. "Kullanma" derken "sömürü"yü kastetmiyorum. Biz analist olarak kullanmanın nasıl bir şey olduğunu biliriz; bu da, isterse yıllarca sonra olsun tedavinin sonunu görebildiğimiz anlamına gelir. Hastalarımızın çoğu bize bu sorunları çoktan halletmiş olarak gelirler; yani nesneleri kullanabilmektedirler ve tıpkı daha önce ana babalarını, kardeşlerini ve evlerini kullanmış oldukları gibi bizi ve analizi kullanabilmektedirler. Ama bizi kullanma kapasitesini kendilerine verebilmemize ihtiyaç duyan birçok hasta vardır. Onlar için analizin görevi budur. Bu tür

hastaların ihtiyaçlarını karşılarken, burada hastaların yıkıcılığı karşısında hayatta kalmamız hakkında söylediğim şeyleri bilmemiz gerekir. Ya bilindişında analistin yok edildiği bir sahne arkası hazırlanır ve biz buna rağmen hayatta kalırız ya da bitmek bilmeyen o analizlerden biriyle karşı karşıya kalırız.

ÖZET

Nesne ilişkisi öznenin deneyimi açısından tarif edilebilir. Nesne kullanımının tarifi ise nesnenin doğasının ele alınmasını gerektirir. Ben burada nesneyi kullanma kapasitesinin nesnelerle ilişki kurma kapasitesinden bence neden daha karmaşık olduğunu tartışmaya sunuyorum. Öznel bir nesneyle de ilişki kurulabilir, ama kullanım nesnenin dış gerçekliğin bir parçası olduğunu ima eder.

şöyle bir silsile gözlemlenebilir: (1) zne nesneyle *ilişki kurar*. (2) Nesne zne tarafından dünyaya yerleştirilmek yerine keşfedilme süreci içindedir. (3) zne nesneyi *yok eder*. (4) Nesne yıkıcılığa rağmen hayatta kalır. (5) zne nesneyi *kullanabilmektedir*.

Nesne her zaman yok edilmektedir. Bu yıkıcılık geek bir nesneyi, yani öznenin tümgüçlü denetim alanı dışındaki nesneyi sevmenin bilindişındaki sahne arkası haline gelir.

Bu sorunun incelenmesi yıkıcılığın pozitif bir değeri olduğunu belirtmeyi gerektirir. Bu yıkıcılık ve nesnenin buna rağmen hayatta kalması nesneyi, öznenin yansıtma dayanan zihinsel mekanizmalarının kurduğu nesneler alanının dışına yerleştirir. Bu şekilde öznenin kullanabileceği, özneye ben dışı malzemeyle geri besleme yapabilen bir ortak gerçeklik dünyası yaratılır.

Kültürel Deneyimin Yeri¹

*Sayırsız dünyanın deniz kıyısında
çocuklar oynuyor.*

Tagore

Bu bölümde Britanya Psikanaliz Derneği'nin Freud'un çalışmalarının standart basımının tamamlanması dolayısıyla düzenlediği toplantıda (Londra, 8 Ekim 1966) kısaca ifade ettiğim temayı geliştirmek istiyorum. James Strachey'yi övmeye çalıştığım o konuşmada şöyle demiştim:

"Freud zihnin topoğrafyasını çıkarırken kültürel şeylerle ilgili deneyime yer ayırmamıştı. İç ruhsal gerçekliğe yeni bir değer yüklemişti, buradan hareketle aktüel ve gerçekten dışsal olan şeyler de yeni bir değere sahip olmuşlardı. Freud kültürel deneyimin anlamlı olduğu bir yere giden yolu işaret etmek için 'yüceltme' sözcüğünü kullanmıştı, ama galiba bize kültürel deneyimin zihnin içinde nerede olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmemişti."

Şimdi bu fikri genişletip eleştirel olarak incelenebilecek pozitif bir önerme haline getirmeye çalışacağım.

Yukarıda Tagore'dan yaptığım alıntı her zaman ilgimi çekmiştir. Yeniyetmeliğimde ne anlama geldiği konusunda hiçbir fikrim yoktu, ama içimde yer etti ve etkisi bugüne dek sürdü.

İlk kez Freud'cu olduğumda bunun ne anlama geldiğini *biliyordum*. Deniz ve kıyı erkek ile kadın arasındaki sayısız birleşmeyi temsil ediyordu; bu birleşmenin ürünü olan çocuk ise kendisi de bir yetişkin ya da bir ebeveyn olmadan önce kısa bir an yaşıyordu. Bilinçdışı simgeciliği araştıran biri olarak, denizin anne olduğunu ve çocuğun deniz kıyısına doğduğunu *biliyordum* (insan hep *bilir*). Bebekler de-

1. İlk olarak *International Journal of Psycho-Analysis*'de (48. cilt, 3. Bölüm, 1967) yayımlanmıştır.

nizden çıkıp karaya tükürülürler, balinadan çıkan Yunus peygamber gibi. Yani deniz kıyısı annenin çocuk doğduktan sonraki bedeniydi ve anne ile artık yaşayabilir durumdaki bebek birbirlerini tanımaya başlamışlardı.

Sonra burada ebeveyn-bebek ilişkisine dair karmaşık bir kavram kullanıldığını, oysa anneninkinden ya da olaya dışarıda bakanınkinden farklı, bebeğe özgü ve karmaşık olmayan bir bakış açısı da olabileceğini ve bu bakış açısını inceleyerek çok şey kazanabileceğimizi görmeye başladım. Zihnim uzun bir süre bir bilmeme durumu içinde kaldı ve bu durum zamanla kristalize olarak geçiş olgularıyla ilgili formülasyonuma dönüştü. Arada geçen sürede "zihinsel temsiller" kavramı ile oynadım ve bu temsilleri insanın içinde olduğu düşünülen kişisel ruhsal gerçeklikteki nesneler ve olgular açısından tarif etmeye çalıştım; aynı zamanda zihindeki içe ve dışa yansıtma mekanizmalarının etkilerini araştırdım. Ama fark ettim ki *oyun aslında ne iç ruhsal gerçeklikle ne de dış gerçeklikle ilgili bir meseledir*.

Şu anda bu bölümün konusuna ve şu soruya gelmiş durumdayım: *Oyun ne içeride ne de dışarıdaysa, o zaman nerededir?* "Yalnız Kalma Kapasitesi" (1958b) adlı yazımda burada ifade ettiğim düşünceye epeyce yaklaşmış, çocuğun başlangıçta ancak yanında biri varken yalnız olduğunu söylemiştim. Ama bu yazıda çocuk ile yanındaki arasında gerçekleşen bu ilişkideki ortak zemin fikrini geliştirmemişim.

Hastalarım (özellikle de aktarım ya da aktarım rüyalarında ilk evrelere gerileyip bağımlı olduklarında) bana bu "oyun nerededir?" sorusunun cevabını nasıl bulacağımı öğrettiler. Şimdi psikanalitik çalışmalarımın öğrendiklerimi kuramsal bir önerme halinde yoğunlaştırmak istiyorum.

Bir bebeğin bir geçiş nesnesini, yani sahip olduğu ilk ben olmayan şeyi kullandığına tanıklık ettiğimizde, çocuğun hem ilk kez simge kullanımına hem de ilk oyun deneyimine tanıklık ettiğimizi ileri sürmüştüm. Geçiş olgularıyla ilgili formülasyonumun temel özelliklerinden birisi, bebeğe asla şu soruyu sormayacağımız konusunda anlaşılmamızdır: Bu nesneyi sen mi yarattın, yoksa onu kullanıma hazır bir halde etraftan mı buldun? Yani, geçiş olguları ve nesnelerinin temel özelliklerinden biri, bizim onları gözlerken takındığımız tutumdaki bir niteliktir.

Nesne, bebek ile annenin (ya da annenin bir parçasının) birliğinin

simgesidir. Bu simgenin yeri belirlenebilir. Annenin (bebeğin zihninde) bebekle kaynaşmışlıktan, tasarlanmaktan çok algılanması gereken bir nesne olarak deneyimlenmeye geçtiği zaman ve yerdedir simge. Nesne kullanımı artık ayrılmış olan iki şeyin, yani bebekle annenin *ayrı olma durumlarının zaman ve mekândaki başlangıç noktasındaki birliğini* simgeler.²

Bu düşüncüyü ele almaya başlar başlamaz bir güçlkle karşı karşıya kalırız: Nesnenin bebek tarafından kullanımı bir şeye dönüşüyorsa (yani beyinsiz doğmuş bir bebekte bile bulunabilecek bir faaliyetten öte bir şeyse), o zaman bebeğin zihninde ya da kişisel ruhsal gerçekliğinde nesnenin bir imgesinin kurulmaya başlanması gerektiğini varsaymak zorundayız. Ama iç dünyadaki zihinsel temsili ya da imagoyu canlı tutan şey, artık ayrı bir şey olarak algılanan dışsal ve gerçek aneyle onun çocuk bakımı tekniğinin sağladığı destektir.

Bunu, zaman faktörüne hak ettiği ağırlığı tanıyacak biçimde formüle etmenin belki yararı olabilir. Annenin var olduğu hissi x dakika sürer. Eğer anne x dakikadan fazla uzakta kalırsa annenin imagosu sollar ve onunla birlikte bebeğin birlik simgesini kullanma kapasitesi de biter. Bebek sıkıntıya girer, ama bu sıkıntı kısa bir sürede *onarılır* çünkü anne $x + y$ dakikada döner; $x + y$ dakika içinde bebek değişmemiştir. Ama $x + y + z$ dakika sonra bebek *travmaya* girer; $x + y + z$ dakika sonra annenin dönmesi bebeğin durumundaki bu değişmeyi onarmaz. Travma bebeğin hayat sürekliliğinde bir kopuş yaşadığını ima eder; artık o "düşünülmesi imkânsız endişe"nin tekrarına ya da tam olarak gelişmemiş ben yapısının çözülmesi sonucu ortaya çıkan akut karışıklığa geri dönme tehlikesine karşı ilkel savunma mekanizmaları örgütlenmiş durumdadır.

Bebeklerin çok büyük çoğunluğunun $x + y + z$ dakika süren bir mahrumiyeti asla yaşamadıklarını varsaymak zorundayız. Bu da çocukların çoğunun hayata atılırken yanlarına, delirme deneyiminden gelen bilgiyi almadıkları anlamına gelir. Delilik burada, *kışisel bir varoluş sürekliliğinin* yaşandığı sırada var olan ne varsa hepsinin *kopması* anlamında kullanılıyor. Bebek $x + y + z$ dakika süren bir mahrumiyeti "atlattıktan" sonra, sonsuza kadar *kışisel başlangıcıyla sürekliliğini* sağlayabilecek kökten mahrum kalarak her şeye yeniden başla-

2. Nesne kullanımından söz ederek meseleyi basitleştirmek gerekiyor, ama özgün yazımın başlığı "Geçiş Nesneleri ve Geçiş Olguları"ydı (1951).

mak zorunda kalır. Bu da bir bellek sisteminin var olduğunu ve anıların örgütlendiğini ima eder.

Buna karşılık bebekler $x + y + z$ dereceli mahrumiyetin etkilerinden annenin belli bölgelerde yoğunlaşan ve ben yapısını onaran şımartmaları sayesinde kurtulurlar. Ben yapısının bu şekilde onarılması bebeğin bir birlik simgesi kullanma kapasitesini yeniden kurar; böylece bebek bir kere daha ayrılığa izin verebilecek, hatta ayrılıktan yararlanabilecek hale gelir. *İşte benim incelemek istediğim yer burası*, yani bir ayrılıktan çok bir birlik biçimi olan ayrılık.³

Kırklı yılların başlarında, bu düşüncelerin bende gelişmekte olduğu evrenin önemli bir anında, Marion Milner sayesinde (onunla yaptığımız bir sohbet sırasında) iki perdenin birbirine değen kenarları ya da birbirinin önüne yerleştirilmiş iki testinin yüzeyleri arasındaki etkileşimin ne kadar önemli olduğunu anlayabildim (krş. Milner, 1969).

Burada tarif ettiğim olguların bir doruk noktası olmadığına dikkat edilmeli. Bu onları, içgüdülerden destek alan, şiddetli heyecan unsurunun önemli bir rol oynadığı ve tatminlerin dorukla sıkı sıkıya bağlantılı olduğu olgulardan ayırır.

Ama var olduğunu varsaydığım alanda bir gerçekliği olan bu olgular, nesnelerle ilişki kurma *deneyimiyle* bağlantılıdır. Anlamalı ya da yakın temas sırasında, örneğin iki insan birbirlerine âşık olduklarında ortaya çıkan "elektrik" düşünülebilir burada. Oyun alanının bu olguları, kişinin kendi bedeninin işleyişiyle ya da çevre koşullarıyla bağlantılı olguların görece basamaklılığının tersine sonsuz bir çeşitliliğe sahiptir.

İçgüdüsel deneyimlerin ve hayal kırıklığına gösterilen tepkilerin önemini haklı olarak vurgulayan psikanalistler, oyun adı verilen ve bir doruk noktasına sahip olmayan bu deneyimlerin muazzam yoğunluğunu aynı açıklık ve inanmışlıkla ortaya koymayı başaramamışlardır. Biz psikonevrotik hastalıktan ve içgüdüsel yaşamdan kaynaklanan endişeyle bağlantılı ben savunmalarından yola çıktığımız için, sağlığı

3. Merrell Mittlemore (1941) bebek bakan çiftin iç içe geçmiş tekniklerindeki sonsuz zenginliği görmüştü. Benim burada ifade etmeye çalıştığım şeye çok yakın şeyler söylüyordu. Bebek ile anne arasında var olabilen (ki var olmayabilir de) bu bedensel ilişki alanında gözlemleyip yararlanabileceğimiz birçok malzeme vardır; özellikle de gözlemlerimizi (ister doğrudan ister analiz sırasında yaptığımız gözlemler olsun) yaparken yalnızca tatmin ya da hayal kırıklığı vs. içeren oral erotizm açısından düşünmüyorsak. Ayrıca bkz. Hoffer (1949, 1950).

ben savunmalarının durumu açısından ele alma eğilimindeyizdir. Bu savunmalar çok katı vs. olmadıklarında biz buna sağlıklı deriz. Ama hastalık ya da hastalığın yokluğu dışında hayatın nasıl bir şey olduğunu tarif etmeye başlayabileceğimiz noktaya nadiren ulaşırız.

Yani *hayatın kendisinin ne olduğu* sorusuyla uğraşmamız gerekiyor daha. Psikotik hastalarımız bizi, dikkatimizi bu temel soruya yöneltmeye zorlarlar. Artık bir bebeğin var olmaya başlamasını, hayatın gerçek olduğunu hissetmesini, hayatı yaşamaya değer bulmasını sağlayan şeyin içgüdüsel tatmin olmadığının farkındayız. Aslında içgüdüsel tatminler işin başında kısmi işlevlerdir ve bireyde bütünsel deneyime ve geçiş olguları alanında yaşanan deneyimlere yönelik sağlam bir kapasite yoksa *baştan çıkarma* haline gelirler. Kendilik, kendiliğin içgüdüyü kullanmasından önce gelmelidir; binici at onu nereye götürüyorsa gitmemeli, onu yönlendirmelidir. Buffon'un sözlerini hatırlatayım: "Le style est l'homme même." Bir insandan söz edildiğinde aynı zamanda onun kültürel deneyimlerinin toplamından da söz edilir. Bütün bir birim oluşturur.

Kültürel deneyim terimini, "kültür" sözcüğünü tanımlayabileceğimden pek emin olmaksızın, geçiş olguları ve oyun düşüncesinin genişletilmiş hali olarak kullandım. Burada vurgu gerçekten de deneyim sözcüğünde. Kültür sözcüğünü kullanırken devralınmış geleneği düşünüyorum. İnsanlığın ortak havuzu içinde bulunan bir şeyi düşünüyorum; bireyler ve insan grupları buna katkıda bulunabilirler ve *bulduklarımızı koyabilecek bir yerimiz varsa* hepimiz bundan bir şeyler alabiliriz.

Burada bir tür belgeleme yöntemine bağımlılık söz konusu. Şüphesiz ilk uygarlıklarla ilgili birçok şey kaybolmuştur, ama sözlü geleneğin ürünü olan mitlerde insan kültürünün tarihinin altı bin yıl boyunca aktarılabilmesini sağlayan bir kültürel havuz olduğu söylenebilir. Tarihçilerin nesnel olma konusunda sarf ettikleri bütün çabalara rağmen (asla nesnel olamazlar ama olmaya çalışmalıdırlar) mit yoluyla aktarılan bu tarih günümüzde de sürmektedir.

Sanırım kültür sözcüğünün anlamı konusunda hem neler bildiğimi hem de neler bilmediğimi göstermeye yetecek kadar şey söyledim. Buna bağlı olarak ilgimi çeken bir mesele daha var ki o da her türlü kültürel alanda *geleneği temel almadan özgün olmanın imkânsız olduğudur*. Öte yandan kültüre katkıda bulunan hiç kimse kasten yaptığı alıntılar dışında eskiyi tekrarlamaz ve kültür alanındaki affedilmez

günah intihaldir. Özgünlük ile yaratıcılığın temeli olarak geleneğin kabul edilmesi arasındaki etkileşim, ayrılık ile birlik arasındaki etkileşimin bir başka (ve çok heyecan verici) örneğiymiş gibi görünüyor.

Bu konuyu, annenin bebeğiyle özdeşleşmiş olduğu için onun ihtiyaçlarına son derece duyarlı bir biçimde uyum göstermesinin bireyin gelişimi açısından mümkün kıldığı çeşitli kapasitelerin gelişmeye başladığı dönemde bebeğin yaşadığı ilk deneyimlerle bağlantılı olarak biraz daha izleyeceğim. (Bebeğin kısa bir süre sonra karmaşık savunmaların örgütlenmesi sırasında işe yarayacak zihinsel mekanizmaları edinmesinden önceki gelişme evrelerinden söz ediyorum burada. Tekrarlayayım: İnsan yavrusu derinleşmesini sağlayacak olgunluğa ulaşabilmek için ilk deneyimlerinden belli ölçüde uzaklaşmak zorundadır.)

Bu kuram, psikonevrozun nedenleri ya da psikonevrotik hastalığın tedavisi konusunda inandığımız şeyleri değiştirmedeği gibi, Freud'un yapısal zihin kuramıyla (ben, id ve üstben) da çatışmaz. Ama "hayat nedir?" sorusuyla ilgili görüşümüzü değiştirir. Hastanızı iyileştirebilir, ama onun yaşamaya devam etmesini sağlayan şeyin ne olduğunu bilmeyebilirsiniz. Psikonevrotik bir hastalığın olmayışının sağlık anlamına gelebilse de hayat demek olmadığını açık açık kabul etmemiz çok önemli. Sürekli olarak yaşama ile yaşamama arasında gidip gelen psikotik hastalar bizi, aslında *sadece psikonevrotiklere değil bütün insanlara ait olan* bu sorunla yüzleşmeye zorlarlar. Ben, şizoid ya da sınır durumdaki hastalar için bir ölüm kalım meselesi olan bu olguların kültürel deneyimlerimizde de ortaya çıktığını iddia ediyorum. İnsanoğlunda kişisel varoluşu aşan sürekliliği sağlayan şey işte bu kültürel deneyimlerdir. Kültürel deneyimlerle oyun, henüz kurallı oyunlardan söz edildiğini duymamışların oyunu arasında dolaysız bir bağlantı olduğunu varsayıyorum.

TEMEL TEZ

İşte temel tezim. Şunları iddia ediyorum:

1. Kültürel deneyimin yerleştiği yer, birey ile çevre (başlarda nesne) arasındaki *potansiyel mekândadır*. Aynı şey oyun oynama için de söylenebilir. Kültürel deneyim, ilk olarak oyunda tezahür eden yaratıcı yaşamla başlar.

2. Bütün bireyler için bu mekânın kullanım biçimi, bireyin varoluşunun ilk evrelerinde gerçekleşen *yaşam deneyimleri* tarafından belirlenir.
3. Bebek en baştan beri benin uzantıları ile ben olmayan arasındaki, *öznel nesne ile nesnel olarak algılanan nesne arasındaki potansiyel mekânda* azami yoğunlukta deneyimler yaşar. Bu potansiyel mekân, orada benden başka bir şey olmaması ile tümgüçlü denetimin dışında kalan nesne ve olgular olması arasındaki etkileşimde yer alır.
4. Burada her bebek kendine göre olumlu ya da olumsuz bir deneyim yaşar. Bağımlılık azami orandadır. Potansiyel mekân yalnızca bebekteki *güven duygusuyla ilişkili olarak*, yani anne figürünün ya da çevreye ait unsurların güvenilirliğiyle ilişkili olarak ortaya çıkar. Burada güven, içe yansıtılmakta olan güvenilirliğin varlığının kanıtıdır.
5. Oyunu, sonra da bireyin kültürel hayatını inceleyebilmek için, bebek ile onun ihtiyaçlarına temelde ona duyduğu sevgi yüzünden uyum gösteren insani (dolayısıyla da yanılabilir) anne figürü arasındaki potansiyel mekânın yazgısının incelenmesi gerekir.

Bu alanın ben örgütlenmesinin bir parçası olarak ele alınması gerekse bile, bunun bir beden beni olmadığı, yani bedenin *işlevsel* kalıbı üzerinde değil, beden *deneyimleri* üzerinde kurulmuş bir ben parçası olduğu görülecektir. Bu deneyimler, şiddetli heyecan içermeyen türden bir nesne ilişkisiyle ya da ben ilişkililiği denebilecek bir şeyle bağlantılıdır ki orada *sürekliliğin* yerini *yan yanılığa* bıraktığı söylenebilir.

TEZİN DEVAMI

Bu önerme, gelişen kişinin zihinsel yaşamında hayati önemde bir alan olarak öne çıkan ya da çıkmayan bu potansiyel alanın yazgısının incelenmesini zorunlu kılar.

Anne tam bir uyum gösterme konumundan bunu kademe kademe azaltma durumuna geçmeyi başarır mı ne olur? Meselenin özü budur ve bu sorunun incelenmesi gerekir çünkü biz analistlerin bağımlı olma anlamında gerileme gösteren hastalarla uğraşırken kullandığımız

teknîği etkiler. Bu yönetim alanındaki ortalama iyi bir deneyimde (bu deneyimler çok erken başlar, sonra tekrar tekrar başlar), bebek yaratıcı oyundan yoğun, hatta ıstıraplı bir haz alır. Önceden oluşturulmuş hiçbir oyun yoktur, o yüzden de her şey yaratıcıdır ve oyun oynama nesne ilişkisinin bir parçası olsa da olup biten her şey bebek için kişiseldir. Fiziksel her şey yaratıcı bir biçimde işlenir, her şeye bir ilk defa niteliği yüklenir. "Yatırım" sözcüğüyle kastettiğimin bu olduğunu söylememe bilmem gerek var mı?

Şu anda Fairbairn'in (1941) ("tatmin arayışı"nın karşısına koyduğu) "nesne arayışı" kavramının alanında bulunduğumun farkındayım.

Gözlemci sıfatımızla oyundaki her şeyin daha önce yapılmış, daha önce hissedilmiş, daha önce koklanmış olduğunu, bebekle annenin birliğine dair özgül simgeler (geçiş nesneleri) ortaya çıktığında da bu nesnelerin yaratılmış değil dışarıdan alınmış olduğunu kaydederiz. Ama *bebek için* (anne doğru koşulları sağlayabilirse) hayatının her ayrıntısı yaratıcı yaşamının bir örneğidir. Her nesne "bulunmuş" bir nesnedir. Bebek kendisine fırsat tanındığında yaratıcı bir biçimde yaşamaya, üzerlerinde ve sayelerinde yaratıcılığını göstereceği nesneleri kullanmaya başlar. Bebeğe bu fırsat verilmezse, o zaman bebeğin oyun oynayabileceği ya da kültürel deneyim yaşayabileceği hiçbir alan yok demektir; bunun sonucunda da kültürel mirasla hiçbir bağlantı kurulmaz ve kültür havuzuna hiçbir katkıda bulunulmaz.

"Mahrum bırakılmış çocuğun" huzursuzluğu herkesçe bilinir; bu çocuk oyun oynamaktan acizdir ve kültürel alanda deneyim yaşama kapasitesinden yoksundur. Bu gözlem bizi, güvenilir kabul edilmiş şey kaybedildiğinde mahrumiyetin nasıl bir etkisi olduğunu incelemeye götürür. Erken bir evrede kaybın etkilerini incelemek de bu ara bölgeye, yani özne ile nesne arasındaki potansiyel mekâna bakmamızı gerektirir. Güvenilirliğin olmayışı ya da nesnenin kaybedilişi çocuk için oyun alanını kaybetmek, anlamlı simgeyi kaybetmek demektir. Elverişli koşullarda potansiyel mekân bebeğin kendi yaratıcı hayal gücünün ürünleriyle dolar. Elverişsiz koşullarda ise nesnelerin yaratıcı kullanımına rastlanmaz ya da rastlansa bile bu görece belirsizdir. Nesneleri yaratıcı bir biçimde kullanma potansiyeline sahip olan gerçek kendiliğin saklanmasıyla boyun eğici sahte kendiliğin nasıl ortaya çıktığını başka bir yerde (Winnicott, 1960a) anlatmıştım.

Çevrenin güvenilirliğinin vaktinden önce yitirildiği durumlarda bir başka tehlike daha vardır ki, o da bu potansiyel mekânın bebek di-

şında birisinin ona koyduğu şeylerle dolmasıdır. Bu alanda başka birinden gelen her ne varsa zulmedici bir nitelik taşır ve bebek buna hiçbir biçimde karşı koyamaz. Analistler, bir güven duygusu ve içinde oyun oynanabilecek bir ara bölge yaratıp sonra da bu bölgeyi aslında kendi yaratıcı hayal güçlerinin ürünü olan yorumlarla doldurmamaya çok dikkat etmelidirler.

Jungcu bir analist olan Fred Plaut bir yazısında (1966) şöyle der:

"İmge oluşturma ve bunları yeni kalıplar içinde bir araya getirerek yapıcı bir biçimde kullanma kapasitesi –rüyaların ya da fantezilerin tersine– bireyin güvenme yeteneğine bağlıdır."

Buradaki *güvenme* sözcüğü, benim ayrılık ve bağımsızlığın devreye girmesinden önceki azami bağımlılık döneminde deneyim yoluyla güvenin inşa edilmesi derken kastettiğim şeyin Plaut tarafından da kavranmış olduğunu gösteriyor.

Bence psikanalitik kuramın bu *üçüncü alana*, yani oyunun türevi olan kültürel deneyim alanına eğilmesinin zamanı gelmiştir. Psikotikler bu alanı bilmemiz gerektiğinde ısrar ediyorlar ve bu alan insanların sağlığını değil de hayatlarını değerlendirmemizde çok büyük önem taşıyor. (Diğer iki alan iç ya da kişisel ruhsal gerçeklik ile bireyin içinde yaşadığı gerçek dünyadır.)

ÖZET

Sonradan genişleyip yaratıcı yaşama ve insanın bütün kültürel yaşamı haline gelen üçüncü bir alanın, oyun alanının hem kuramdaki hem de pratikteki önemine dikkat çekmeye çalıştım. Bu üçüncü alan iç ya da kişisel ruhsal gerçeklikle ve bireyin içinde yaşadığı, nesnel olarak algılanabilen gerçek dünyayla karşılaştırıldı. Bu önemli *deneyim* alanını birey ile çevre arasındaki potansiyel mekâna, yani başlangıçta anenin insani güvenilirlik olarak sergilenen ya da tezahür eden sevgisi bebeğe gerçekten de çevre faktörüne güven duyma hissi kazandırdığında bebek ile anneyi hem birleştiren hem de ayıran bu mekâna yerleştirdim.

Bu potansiyel mekânın hayli değişken (bireyden bireye değişen) bir faktör olmasına rağmen, diğer iki yerin (kişisel ya da ruhsal gerçeklik ile gerçek dünyanın) biri biyolojik olarak belirlendiği öbürü de ortak mülk olduğu için görece sabit kaldıklarına dikkat çektim.

Bebek ile anne, çocuk ile aile, birey ile toplum ya da dünya arasındaki potansiyel mekân, güvene yol açan deneyime bağlıdır. Birey yaratıcı yaşamayı burada deneyimlediği için bu potansiyel mekânın birey için kutsal olduğu söylenebilir.

Öte yandan bu alanın sömürülmesi, bireyin kendisini hiçbir biçimde kurtaramadığı zulmedici unsurlar arasında sıkışıp kaldığı patolojik bir duruma yol açar.

Analistin bu yerin, oyunun başlayabileceği tek yer olan, geçiş olgularının doğduğu süreklilik-yan yanalık anında bulunan bu yerin varlığını fark etmesinin ne kadar önemli olabileceği belki bu sayede görülebilir.

Kültürel deneyimin yeri nerededir? Umarım sorduğum bu soruya cevap vermeye başlamışımıdır.

Yaşadığımız Yer¹

Hayatı yaşarken çoğu zaman bulunduğumuz yeri (bu sözcüğü soyut bir anlamda kullanıyorum) incelemek istiyorum.

Bu meseleye duyduğumuz doğal ilgiyi kullandığımız dille gösteririz. Bir karmaşa *içinde* olabilirim, o zaman da ya bu karmaşanın dışına çıkmaya çalışır ya da bir şeyleri düzenleyerek, en azından belli bir süre için, *nerede olduğumu* bilebilirim. Ya da kendimi açık *denizde* hissedebilirim ve bir limana (fırtına çıkmışken hangi liman olduğu fark etmez) ulaşmak için uğraşırım; karaya ayak bastığımda da kum zemin üzerine değil taş zemin *üzerine* yapılmış bir ev ararım; (İngiliz olduğuma göre) aynı zamanda kalem olan kendi evimde kendimi cennetin *içinde* hissedirim.

Gündelik dili fazla zorlamadan, dış (ya da ortak) gerçeklik dünyasındaki davranışlarımdan söz edebilir ya da yere oturmuş göbeğimi seyrederken içsel ya da mistik bir deneyim yaşıyor olabilirim.

Ruhsal gerçeklikten söz ederken "iç" sözcüğünü kullanmak, duygusal gelişim ve kişiliğin oluşması sürecinde aşama kaydettikçe kişisel zenginliğimizin biriktiği (ya da sefaletimizin ortaya çıktığı) bir "içerisi" olduğunu iddia etmek galiba modern döneme özgü bir tutum.

Öyleyse iki yer var: Bireyin içi ve dışı. Ama hepsi bundan mı ibaret?

İnsanların hayatını ele alırken yüzeyde kalıp davranış açısından, koşullu refleks ve koşullanma açısından düşünmeyi tercih edenler vardır; bu da davranış terapisi denen şeyi doğurur. Ama çoğumuz kendimizi ister istemez bilinçdışından güdülenen kişilerin davranışları ya da gözlemlenebilir dışa dönük hayatlarıyla sınırlamaktan bıka-

1. Burada, bir önceki bölümün teması, bir başka ve farklı bir dinleyici grubu için yeniden ifade ediliyor.

riz. Buna karşılık "iç" yaşamı vurgulayan, ekonominin ve hatta açlığın kendisinin mistik deneyim yanında önemsiz olduğunu düşünenler vardır. Bu ikinci kategoridekiler için sonsuzluk kendiliğın merkezindedir; oysa dış gerçeklik açısından düşünen davranışçılar için sonsuzluk ayın ötesine, yıldızlara, ne başlangıcı ne de sonu olan zamanın başlangıcına ve sonuna uzanan bir şeydir.

Ben bu iki uç arasına girmeye çalışıyorum. Hayatlarımıza bakarsak zamanımızın çoğunu davranışlarda ya da tefekkürde değil başka bir yerde geçirdiğimizi görürüz muhtemelen. İşte ben "nerede?" diye soruyorum ve bu soruya bir cevap vermeye çalışıyorum.

BİR ARA BÖLGE

Psikanalitik yazılarda ve Freud'dan etkilenmiş olan muazzam genişlikteki literatürde, ya kişinin hayatının nesnelerle ilişkili yönü üzerinde ya da bireyin iç hayatı üzerinde odaklanma yönünde bir eğilim olduğu görülebilir. Nesnelerle ilişki kuran kişinin hayatında onu içgüdü tatminine ya da doyumun tadını çıkarmaya yönlendiren bir gerilim durumu olduğu varsayılır. Daha kusursuz bir anlatım, yer değiştirme kavramını ve bütün yüceltme mekanizmalarını da içerecektir. Uyarımın tatminle sonuçlanmadığı yerde kişi hayal kırıklığının yarattığı sıkıntılara yakalanır; bedenın bir parçasının görevini yerine getirememesi ve bir günah keçisinin ya da zulmeden birinin keşfedilmesinden gelen suçluluk ya da rahatlama duygusu bunlar arasındadır.

Psikanaliz literatüründe mistik deneyimler konusunda şunlar söylenmektedir: Baktığımız kişi uykusunda rüya görmektedir, ya da uyanıksa rüya çalışmasına benzeyen bir süreçten geçmektedir. Burada her türlü ruh hali vardır ve ruh haline ilişkin bilinçdışı fantezi, idealleştirmeden iyi olan her şeyin yok edilmesinin korkunçluğuna kadar çok çeşitli biçimler olabilir, böylece coşku ya da umutsuzluk, bedenin sağlıklı olması ya da hastalanmışlık duygusu ve intihar dürtüsü gibi uçları bir araya getirir.

Muazzam genişlikteki bir literatürün aşırı basitleştirilmiş, hatta çarpıtılmış bir özeti bu; ama ben burada kapsamlı bir önermede bulunmaktan çok psikanaliz literatüründe yazılanların bize bilmek istediğimiz her şeyi söylemediğine işaret etmeye çalışıyorum. Örneğin bir Beethoven senfonisi dinlerken, bir resim galerisini gezerken, yaktakta *Troilus ve Cressida*'yı okurken ya da tenis oynarken ne yapmak-

tayızdır? Bir çocuk annesinin gözetimi altında yere oturup oyuncaklarla oynarken ne yapmaktadır? Bir grup genç pop şarkıları çalarken ne yapmaktadır?

Soru sadece "Ne yapmaktayız?" değil. Aynı zamanda "Neredeyiz?" (tabii herhangi bir yerdeyse) diye de sorulmalıdır. Daha önce iç ve dış kavramlarını kullanmıştık, şimdi üçüncü bir kavrama ihtiyacımız var. Aslında çoğu zaman yaptığımız bir şeyi yaparken, yani bir şeylerden keyif alırken neredeyiz? Yüceltme kavramı gerçekten kalıbın tamamını kuşatıyor mu? Ne "iç" ne de "dış" terimleriyle doğru dü-rüst betimlenebilen bir yaşama yerinin olası varlığıyla ilgili bu meseleyi incelemek bize bir şey kazandırır mı?

Lionel Trilling (1955) Freud'u Anma Konuşması'nda şöyle diyor:

"[Freud'un] [kültür] sözcüğünü kullanış tarzında yüceltici bir vurgu vardır, ama kültür hakkında söylediği şeylerde aynı zamanda şaşmaz bir hiddet ve direnç tınısı olduğunu da duymazdan gelemeyiz. Freud'un kültürle ilişkisi ikircikli bir ilişki olarak tarif edilmelidir."

Sanırım Trilling bu konuşmada, benimkinden çok farklı bir dil kullansa da, burada söz ettiğim yetersizlikten söz ediyor.

Benim burada bir yandan ince zevkler edinmiş yetişkinin yaşamdan, güzellikten ya da soyut insan yapıtlarından aldığı keyfi, bir yandan da annesinin ağzına uzanıp dişlerini ellerken gözlerinin içine bakan, onu yaratıcı bir biçimde gören bir bebeğin yaratıcı hareketini ele aldığım fark ediliyordur herhalde. Bence oyun insanı doğal olarak kültürel deneyime götürür, hatta kültürel deneyimin temelini oluşturur.

Şimdi, tezim inandırıcıysa birbiriyle karşılaştırılacak iki değil üç insani durum var demektir. Bu üç insani duruma baktığımızda kültürel deneyim (ya da oyun oynama) adını verdiğim durumu diğer ikisinden ayıran özel bir nitelik olduğunu görebiliriz.

Önce dış gerçekliğe ve bireyin nesne ilişkisi ve nesne kullanımı yoluyla dış gerçeklikle kurduğu ilişkiye bakılacak olursa, dış gerçekliğin kendisinin sabit olduğu görülür; üstelik nesne ilişkisi ve nesne kullanımına destek sağlayan içgüdüsel donanımın kendisi de, içinde bulunulan evreye, bireyin yaşına ve içgüdüsel dürtülerden yararlanma özgürlüğüne göre değişmesine rağmen, birey için sabittir. Bu sözünü ettiğimiz özgürlüğün çokluğu ya da azlığı psikanalitik literatürde epey ayrıntılı olarak formüle edilmiş yasalara göre değişir.

Şimdi de iç ruhsal gerçekliğe bakalım. Bir kendilik biriminin oluş-

turulmasını içeren, bir içle bir dışın ve sınırlayıcı bir zarın varlığını ima eden belli olgunlukta bir bütünleşme sağlandığı ölçüde bu iç gerçeklik bireyin kişisel mülküdür. Yine burada da kalıttan, kişilik örgütlenmesinden, içe yansıtılan çevre faktörleri ve dışa yansıtılan kişisel faktörlerden kaynaklanan bir sabitlik görülür.

Buna karşılık, üçüncü yaşam yolunun manevra alanı (kültürel deneyim ya da yaratıcı oyun alanı) bireyden bireye büyük değişiklikler gösterir. Bunun nedeni, bu üçüncü alanın *bireyin* (bebeğin, çocuğun, ergenin, yetişkinin) mevcut çevre içindeki *deneyimlerinin* ürünü olmasıdır. Burada, iç ruhsal gerçekliğe ve dış (ya da ortak) gerçekliğe ait değişkenliklerden nitelik bakımından farklı bir değişkenlik söz konusudur. Bu üçüncü alanın kapsamı, gerçek deneyimlerin toplamına göre asgari boyutta da olabilir azami boyutta da.

İşte ben burada bu özel değişkenlikle ilgileniyorum ve bu değişkenliğin anlamını incelemek istiyorum. Bu incelemeyi de, kültürel deneyimin (oyunun) içinde "ortaya çıktığı" söylenebilecek olan (ve bireyden bireye değişen) yeri dikkate alarak yapacağım.

POTANSİYEL BİR MEKÂN

Yaratıcı oyunun ve en karmaşık gelişimleri dahil kültürel deneyimin yerinin bebek ile annesi arasındaki *potansiyel mekân* olduğu tezini, bunun düşünsel bir değeri olup olmadığını tartışmak istiyorum. Nesnenin ben olmayan olarak görülüp reddedildiği evre yani nesneyle kaynaşmışlık sona erdiğinde bebek ile nesne (anne ya da annenin bir parçası) arasında var olan (ama aynı zamanda var olması mümkün olmayan) varsayımsal alandan söz ediyorum.

Bebek, anne ile kaynaşmışlık durumundan anneyi kendisinden ayırma aşamasına geçer. Bu arada anne de bebeğinin ihtiyaçlarına gösterdiği uyumun derecesini azaltmaktadır (hem bebeğiyle büyük ölçüde özdeşleşmiş olmaktan çıktığı hem de bebeğin yeni ihtiyacını, yani annenin ayrı bir olgu olmasına duyduğu ihtiyacı algıladığı için²).

Bu, bütün psikiyatrik tedavilerde er ya da geç ulaşılan tehlikeli bölgenin tıpkısıdır: Analistin güvenilirliği, hastanın ihtiyaçlarına gösterdiği uyum ve ilgi sayesinde hasta kendini güvende ve hayatı sürdü-

2. "Primary Maternal Preoccupation" (1956) adlı yazımda bu tezi uzun uzadıya tartışmıştım.

rebilir hissetmiştir ve şimdi de silkinip özerkliğe kavuşma ihtiyacını hissetmeye başlamıştır. Annenin karşısındaki bebek gibi hasta da terapist onu serbest bırakmayı istemedikçe özerk olamaz; ama terapistin hastayla kaynaşmış olma durumundan çıkmak üzere yapacağı her türlü hamle dehşetli bir şüpheyle karşılanır ve felaket tehdidi baş gösterir.

Hatırlarsanız bir oğlan çocuğunun ip kullanımı hakkında verdiğim örnekte (1. Bölüm) iki nesnenin ip tarafından *hem birleştirildiğinden hem de birbirinden ayrıldığından* söz etmiştim. Kabul ettiğim ve çözmeye kalkışmadığım paradoks bu. Bebeğin nesneler dünyasını kendilikten ayırması ancak arada bir mekân olmamasıyla, *potansiyel mekânın* anlattığım biçimde doldurulmasıyla mümkündür.

İnsanlarda ayrılık değil sadece bir ayrılık tehdidi olabileceği söylenebilir; ilk ayrılık deneyimine göre bu tehdit azami ya da asgari düzeyde travmatiktir.

Şu soruyu sorabiliriz: Özneye nesnenin, bebekle annenin ayrılığı, vakaların büyük çoğunluğunda ilgili herkesin yararına olacak biçimde nasıl gerçekleşir? Hem de ayrılığın imkânsız olmasına rağmen? (Buradaki paradoksa tahammül edilmelidir.)

Cevap şu olabilir: Bebeğin hayat *deneyiminde*, aslında anne ya da anne figürü ile ilişkisinde, genellikle annenin güvenilirliğine yönelik belli bir güven gelişir; ya da (psikoterapinin diliyle söylersek) hasta terapistin ona duyduğu ilginin, bağımlı birine duyulan ihtiyacın değil, bir tür "senin yerinde olsaydım..." duygusundan yola çıkarak hastayla özdeşleşebilme kapasitesinin ürünü olduğunu anlamaya başlar. Bir başka deyişle, annenin ya da terapistin sevgisi yalnızca bağımlılık ihtiyaçlarını karşılamak anlamına gelmez, aynı zamanda bu bebeğe ya da bu hastaya bağımlılıktan özerkliğe geçme fırsatını sağlama anlamına da gelir.

Bir bebek sevgi görmeksizin *beslenebilir*, ama sevgisiz ya da kişisel olmayan *yönlendirme* yeni, özerk bir insan yavrusu üretmeyi başaramaz. Güvenin ve güvenilirliğin olduğu yerde bir potansiyel mekân vardır; sonsuz bir ayrılık alanı haline gelebilen; bebeğin, çocuğun, erenin, yetişkinin yaratıcı bir biçimde oyunla doldurabileceği, zamanla kültürel mirasın tadını çıkarmaya dönüşen bir potansiyel mekân.

Oyunu ve kültürel deneyimi barındıran bu yerin özel niteliği, *varlığının* kalıtsal eğilimlere değil *yaşam deneyimlerine* bağlı olmasıdır. Bir bebek burada, annenin ondan ayrıldığı yerde duyarlı bir bi-

çimde yönlendirildiği için geniş bir oyun alanına sahip olur. Bir diğer bebek ise gelişiminin bu evresinde öylesine zayıf bir deneyim yaşar ki içedönüklük ya da dışadönüklük dışında pek bir gelişim fırsatı bulamaz. Bu ikinci durumda potansiyel mekânın hiçbir önemi yoktur, çünkü güvenilirlikle orantılı bir güven duygusu hiçbir zaman oluşmamış, bu yüzden de gevşemiş bir halde kendini gerçekleştirme fırsatı hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır.

Daha talihli bebeğin (küçük çocuğun, ergenin ve yetişkinin) deneyiminde ayrılma sırasında ayrılık bir sorun olarak öne çıkmaz, çünkü bebek ile anne arasındaki potansiyel mekânda gevşeme durumundan doğal olarak yaratıcı oyun ortaya çıkar; aynı zamanda hem dış dünya-ya ait olguları hem de ele alınmakta olan bireye ait olguları karşılayan simgeler işte burada kullanılmaya başlar.

Üçüncü bir alan olarak sunduğum bu alan yüzünden diğer iki alan önemsizleşiyor değildir. Eğer gerçekten insanları inceliyorsak, birbirlerinin üzerine eklenebilecek gözlemler yapmamız beklenmelidir. Bireyler dünyayla, ya dolaysız ya da yüceltilmiş biçimlerde içgüdüsel tatmin bulmalarını sağlayan yollardan ilişki kurarlar. Ayrıca uykunun ve kişiliğin çekirdeğinde yatan derin rüyanın, tefekkürün ve gevşeme durumuna özgü yönlendirilmemiş zihinsel bağlantısızlığın ne kadar önemli olduğunu da biliyoruz. Bununla birlikte, oyun ve kültürel deneyim özel bir değer yüklediğimiz şeylerdir; geçmiş, bugün ve geleceği birbirine bağlarlar; *zaman alır, mekânda bir yer tutarlar*. Dikkatimizi onlar üzerinde yoğunlaştırmamızı, onları tartmamızı (ama çok da çabalamayı andırmaması gereken bir tartma biçimidir bu) talep ederler.

Anne, kişiliği ve karakteri kademe kademe gelişen bebeğinin ve çocuğunun ihtiyaçlarına uyum gösterir; bu ona belli ölçüde bir güvenilirlik verir. Bebeğin bu güvenilirliği bir süre deneyimlemesi onda bir güven duygusunun gelişmesine neden olur. Bebeğin annenin, dolayısıyla da diğer insanların ve nesnelerin güvenilirliğine duyduğu güven ben olmayana ben'den ayırmayı mümkün kılar. Ama aynı zamanda, potansiyel mekânı yaratıcı oyunla, kullanılan simgelerle ve nihayet kültürel hayatı oluşturan her şeyle doldurarak ayrılıktan kaçınıldığı da söylenebilir.

Birçok kişide potansiyel mekânın sınırlamaları yüzünden oyun kapasitesini kısıtlayan bir güvensizlik vardır; aynı şekilde yine birçok kişide oyun ve kültürel hayat açısından bir yoksulluk gözlenir çünkü,

kişide bir bilgi edinme kapasitesi olsa bile, çocukken onun kişiler dünyasını oluşturan insanlar çocuğun kişilik gelişiminin uygun evrelerinde onu kültürel unsurlarla tanıştırmayı becerememişlerdir. Tabii ki bu sınırlar çocuğun bakımını üstlenen kişilerin kültürel bilgi birikiminden görece yoksun olmalarının, hatta kültür mirasıyla hiçbir tanışıklıkları olmamalarının ürünü olabilir.

Öyleyse bu bölümde anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda ilk yapılması gereken şey, her oğlan ya da kız çocuğunun gelişiminin ilk evresindeki bebek-anne ve bebek-ebeveyn ilişkisinin korunmasıdır; böylece potansiyel mekân oluşabilir ve çocuk duyduğu güven sayesinde bu mekân içinde yaratıcı bir biçimde oyun oynayabilir.

İkinci olarak yapılması gereken şey ise, her yaştan çocuğun bakımını üstlenenlerin çocuğu kapasitesine, duygusal yaşına ve içinde bulunduğu gelişme evresine göre kültürel mirasın uygun öğeleriyle ilişkiye sokmaya hazır olmalarıdır.

Demek ki insan yaşamının sürdüğü üçüncü bir alan, ne bireyin içinde ne de dışarıdaki ortak gerçeklik dünyasında bulunan bir alanın var olduğunu düşünmekte fayda var. Bu ara yaşam biçiminin bebek ile anne arasında bir mesafe ve ayrılık olduğu düşüncesini ve bu olgudan kaynaklanan bütün her şeyi olumsuzlayan bir potansiyel mekânı işgal ettiği düşünülebilir. Bu potansiyel mekân bireyden bireye büyük değişiklikler gösterir ve temelinde, bebeğin ben olmayanın ben'den ayrıldığı kritik aşamada, özerk bir kendiliğin oluşumu daha henüz başlangıç aşamasındayken yeterince uzun bir süre deneyimlenmiş olan anneye duyduğu güven yatar.

Çocuğun Gelişiminde Annenin ve Ailenin Ayna Rolü¹

Bireyin duygusal gelişiminde *aynanın önbiçimi annenin yüzüdür*. Burada bunun hem normal yönünü hem de psikopatolojisini ele almak istiyorum.

Jacques Lacan'ın "Ayna Evresi" (1949) adlı yazısından tabii ki etkilendim. Lacan her bireyin ben gelişiminde aynanın nasıl kullanıldığını söz ediyor. Ama aynayı annenin yüzü açısından ele almıyor ki benim burada yapmak istediğim şey tam da bu.

Yalnızca görme yetisi olan bebeklerden söz ediyorum burada. Bu fikrin görme yetisi zayıf olan ya da hiç olmayan bebeklere uygulanacak şekilde genişletilmesi işi, ana tema ifade edilene kadar bir yana bırakılmalı. Önerme yalın haliyle şöyle: İnsan yavrusunun duygusal gelişiminin ilk evrelerinde, bebeğin henüz kendisinden ayırmadığı çevre hayatı önemde bir rol oynar. Zamanla bebek ben olmayanı ben'den ayırır; bunun hızı bebeğe ve çevreye göre değişir. Annenin nesnel olarak algılanan bir çevre özelliği olarak ayrılması sırasında çok önemli değişiklikler ortaya çıkar. Ortada anne olacak kimse yoksa bebeğin gelişim görevi fena halde zorlaşır.

Şimdi çevrenin işlevini basitleştirip neleri içerdiğini kısaca belirteyim:

1. Kucaklama
2. Muamele
3. Nesne sunumu

1. Bu bölüm ilk olarak şurada yayımlanmıştır: P. Lomas (der.), *The Predicament of the Family: A Psycho-analytical Symposium* (1967), Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.

Bebek bu çevre koşullarına cevap verebilir, ama bunların onda yarattığı sonuç azami kişisel olgunlaşmadır. Bu evrede olgunlaşma sözcüğünü kullanırken buna psikosomatik ilişkilerin ve nesne ilişkisinin yanı sıra bütünleşme sözcüğünün çeşitli anlamlarını da dahil ediyoruz.

Bir bebek kucaklanır, ona tatmin edici bir biçimde muamele edilir ve böylece meşru tümgüçlülük deneyimi ihlal edilmeyecek şekilde kendisine bir nesne sunulmuş olur. Sonuç olarak bebek nesneyi kullanabilir ve bu nesne sanki kendisi tarafından yaratılmış öznel bir nesne gibi hissedebilir.

Bütün bunlar başlangıçta gerçekleşir; bebekle çocuğun duygusal ve zihinsel gelişimini oluşturan muazzam karmaşıklıklar bunlardan kaynaklanır.²

Şimdi, bebek bir noktada etrafına şöyle bir bakar. Gerçi meme emen bebek memeye bakmayabilir. Yüze bakması daha büyük olasılıktır (Gough, 1962). Bebek orada ne görür? Bu sorunun cevabını bulabilmek için geriye, ilk olgulara uzanabilen ve sözelleştirilmemiş, belki de şiir dışında sözelleştirilmesi mümkün olmayan söz öncesi şeyi hassasiyetini bozmadan (bunu yapabileceklerini hissettiklerinde) sözelleştirebilen psikanalitik hastalarımızla yaşadığımız deneyimleri esas almalıyız.

Bebek annenin yüzüne baktığında ne görür? Ben bebeğin normalde kendisini gördüğünü iddia ediyorum. Bir başka deyişle anne bebeğe bakmaktadır ve *nasıl görüldüğü orada ne gördüğüyle bağlantılıdır*. Bütün bunlar biraz fazla kolayca, pek sorgulanmadan kabul edilir. Ben, bebeklerinin bakımını üstlenen annelerin doğal olarak iyi yaptıkları bu işin sorgulanmasını istiyorum. Annesi kendi ruh halini, hatta daha da kötüsü kendi savunma mekanizmalarının katılığını yansıtan bebekten söz edersem ne demek istediğim daha iyi anlaşılır. Bu durumda bebek ne görür?

Şüphesiz annenin çocuğa cevap veremediği tekil vakalar hakkında hiçbir şey söylenemez. Ama bebeklerin çoğu verdiklerini geri alamama deneyimini uzun süre yaşamak zorunda kalırlar. Bakar ve kendilerini görmezler. Bunun belli sonuçları vardır. İlk olarak, yaratıcı kapasiteleri körelmeye başlar ve şu ya da bu şekilde çevreden kendilerine

2. Bu düşüncelere ilişkin daha ayrıntılı bir tartışma için şu yazıma başvurulabilir: "The Theory of the Parent-Infant Relationship" (1960b).

ait bir şeyleri geri almanın yollarını ararlar. Bunu başka bir yöntemle de başarabilirler; kör çocukların kendilerini görme dışındaki diğer duyularla yansıttırmaları gerekir. Aslında sabit bir yüzü olan bir anne çocuğa bir başka şekilde cevap verebilir. Bebeğin bir derdi olduğunda ya da saldırganlaştığında, özellikle de hasta olduğunda annelerin çoğu cevap verebilmektedir. İkinci olarak, bebekte, baktığı zaman gördüğü şeyin annenin yüzü olduğu fikri yerleşir. Annenin yüzü bir ayna değildir öyleyse. Yani algı kavrayışın yerini alır, algı dünyayla kurulabilecek anlamlı bir mübadele ilişkisinin (kendi kendini zenginleştirmenin, görülen şeylerden oluşan dünyada anlamın keşfedilmesiyle nöbetleşe yer değiştirdiği iki yönlü bir süreçtir bu) başlangıcı olabilecek şeyin yerini alır.

Bu şemada ara aşamalar da var tabii ki. Bazı bebekler umudu kesmeyip nesneyi inceler ve nesnede orada olması gereken, sadece hissedilmeyi bekleyen bir anlam görebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Annenin bu tür görelî başarısızlığı yüzünden hayal kırıklığına uğrayan bazı bebeklerse annenin içinde bulunduğu ruh halini kestirebilmek için annenin değişen yüz ifadelerini tıpkı bizim hava durumunu incelediğimiz gibi incelerler. Bebek tahminde bulunmayı çabucak öğrenir: "Şu an annenin ruh halini unutup içimden geldiği gibi davranmamda sakınca yok, ama annenin yüzü her an sabitleşebilir ya da ruh halinin hükmü altına girebilir; işte o zaman temel kendiliğimin zarar görmemesi için kendi kişisel ihtiyaçlarımı geri çekmem gerekir."

Bunun patolojiye doğru bir adım ilersinde, tahmin edilebilirlik vardır ki bu tehlikeli bir şeydir, bebeğin olaylara razı olma kapasitesinin sınırlarını zorlar. Bu da bir kaos tehdidi getirir; bebek bu durumda bir savunma olarak geri çekilir ya da algılamak dışında bir amaçla bakmamaya başlar. Bu tür bir muamele gören bebek aynalar ve aynanın sunduğu şey karşısında kafası karışık olarak büyüyecektir. Annenin yüzü çocuğa cevap vermiyorsa, o zaman ayna sadece bakılacak bir şeydir, incelenecek bir şey değil.

Olayların normal seyrine dönersek, ortalama bir kız aynada yüzünü incelediğinde, anne imgesinin orada olduğu, annenin kendisini görebildiği, kendisiyle ilişkide olduğu konusunda kendisine güvence vermektedir. İkincil narsisizm içindeki kızlar ve oğlanlar güzellik görüp âşık olabilmek için baktıkları zaman, annelerinin sevgi ve ilgisinin devam ettiği konusunda şüpheye kapılmaya başladıkları yolunda yeterince kanıt var demektir. Yani güzelliğe âşık olan adam, bir kıza

âşık olan, onun güzel olduğunu düşünen, onda güzel olan şeyin ne olduğunu görebilen bir adamdan çok farklıdır.

Bu fikrimi kimseye dayatacak değilim, ama okurun ileri sürdüğüm bu fikir üzerinde çalışabilmesi için bazı örnekler vereceğim.

1. Örnek

İlk olarak tanıdığım, evlenip üç güzel erkek çocuk dünyaya getiren bir kadından söz etmek istiyorum. Kadın aynı zamanda yaratıcı ve önemli bir işi olan kocasına da çok iyi destek oluyordu. Ama perde arkasında her zaman depresyonun sınırında bir hayat sürüyordu. Her sabah büyük bir umutsuzluk içinde uyandığından evlilik hayatı ciddi biçimde sarsılmıştı. Elinden hiçbir şey gelmiyordu. Onu felç eden bu depresyon, her gün yataktan kalkma zamanı nihayet geldiğinde, yıkınıp giyindikten sonra "yüzünü kuşanabildiğinde" bir çözüme ulaşıyordu. O zaman kendini toparlanmış hissediyordu, artık dünyayla yüzleşebilir, aile sorumluluklarını üstlenebilirdi. Bu olağanüstü zeki ve sorumluluk sahibi insan bu talihsizliğe, en sonunda kronik ve sakatlayıcı bir fiziksel bozukluğa dönüşen kronik bir depresif duruma girerek tepki vermişti.

Burada herkesin kendi toplumsal ya da klinik deneyiminde benzerlerini kolayca bulabileceği, tekrarlayan bir kalıpla karşı karşıyayız. Bu vakayla örneklenen şey aslında yalnızca normal olanı abartıyor. Abartılan, aynayı ona bakını fark edip onaylar hale getirme görevi. Kadın kendi kendinin annesi olmak zorunda kalmıştı. Bir kızı olsaydı mutlaka çok rahatlayacaktı; ama annesinin, kendi annesinin ona bakışıyla ilgili hissettiği belirsizliği hafifletme konusunda fazla önemli bir rol oynayacağı için bu kız belki de acı çekecekti.

Okurun aklına çoktan Francis Bacon gelmiştir. Burada "Güzel bir yüz sessiz bir övgüdür" ve "Güzelliğin en önemli parçası, bir resmin asla ifade edemeyeceğidir" diyen Bacon'dan değil, resimlerinde insan yüzünü büyük ölçüde çarpıtarak çizmekte ısrar edip bizleri çileden çıkaran, çağımızın yetenekli ve sıradışı sanatçısından söz ediyorum. Bu bölümün bakış açısından bakıldığında çağdaşımız bu Francis Bacon annesinin yüzünde kendisini görmektedir, ama onda ya da annesinde hem kendisini hem de bizleri çıldırtan bir bozulma vardır. Bu sanatçının özel hayatı hakkında hiçbir şey bilmiyorum; ondan söz ediyorsam bunun tek nedeni bugün yüz ile kendilik hakkında yapılacak hiçbir

tartışmayı onu anmadan sürdürmenin mümkün olmaması. Bacon'ın yüzlerinin gerçek yüzlerin algılanmasıyla pek ilgisi yok gibi görünüyor; bana öyle geliyor ki yüzlere bakarken acı çekerek görülmeye uğraşıyor o, ki yaratıcı bakışın temelinde de bu yatar.

Görüyorum ki kavrayışla algıyı birbirine bağlarken, (bireyde) görülmeye bağlı tarihsel bir süreç olduğunu varsayıyorum:

Baktığımda görülüyorum, demek ki varım.

Artık bakmayı ve görmeyi kaldırabiliyorum.

Artık yaratıcı bir biçimde bakıyorum ve kavradığım şeyi algılıyorum da.

Aslında (yorgun olmadıkça) orada olmayan şeyleri görmemeye özen gösteriyorum.

2. Örnek

Bir kadın hastam şöyle demişti: "Dün gece bir bara gittim, oradaki bir sürü tipe bakmak hoşuma gitti." Sonra da bu tiplerin bazılarını tasvir etti. Aslında bu hastanın çarpıcı bir görünüşü vardı; kendisini kullanabilse her türlü grupta merkezi figür haline gelebilirdi. "Kimse sana baktı mı?" diye sordum. Aslında belli ölçüde ilgi çektiği düşüncesi belirebildi kafasında, ama yanında bir erkek arkadaşı da varmış ve insanların kendisine değil ona baktıklarını hissedebiliyormuş.

Buradan yola çıkarak hastamla birlikte onun bebeklik ve çocukluğunu, varolduğunu hissetmesini sağlayacak bir biçimde görölme deneyimi açısından gözden geçirmeyi başardık. Hasta aslında bu bakımdan acınacak bir deneyim yaşamıştı.

Sonraları bu konu başka malzemeler içinde bir süreliğine kaybolduysa da, bu hastanın analizi bütünüyle, bu aslında olduğu gibi "görölme" teması etrafında dönüyordu; incelikli bir biçimde görölme konusu zaman zaman onun için tedavisindeki temel unsur haline geliyordu. Bu hasta resim, daha doğrusu görsel sanatlar eleştirisi konusunda özellikle hassastı ve güzellik eksikliği kişiliğinin çözülmesine neden oluyordu; öyle ki güzellik eksikliğini kendisini berbat (çözölmüş ya da kişiliksizleşmiş) hissederek fark ediyordu.

3. Örnek

Çok uzun bir analizden geçen bir kadın hastam vardı. Bu yaşını başını almış hasta tedaviye kendini gerçek hissedebilmek için gelmişti. Kınık biri "Bu saatten sonra ne işine yarayacak ki bu?" diyebilirdi ama o

buna değdiğini düşünüyordu; şahsen ben de ilk olgular hakkında bildiğim şeylerin önemli bir kısmını onun sayesinde öğrendim.

Analiz sırasında hasta bebeklikteki bağımlılık durumuna geriledi; ciddi ve derin bir gerileme söz konusuydu. O dönem yaşadıkları bir çok açıdan fena halde rahatsız edici şeylerdi, ama ben burada annesinin depresyonunun onun üzerindeki etkisiyle ilgileniyorum. Bu konu üzerinde tekrar tekrar durduk; analist olarak hastanın hayata bir kişi olarak atılabilmesi için büyük ölçüde bu annenin yerine geçmek zorunda kaldım.³

Onunla yaptığım çalışmanın sonlarına yaklaşırken hasta bana bakıcısının bir resmini gönderdi. Annenin resmini daha önceden görmüş, savunma mekanizmalarının ne kadar katı olduğunu da çok yakından öğrenmişim. Anne çocuklarıyla arasındaki bağlantının bütün bütüne kopmaması için (hastanın söylediğine göre) depresif bir bakıcı seçmişti anlaşılan. Canlı, neşeli bir bakıcı çocukları depresif anneden kolayca "çalabilirdi".

Bu hasta, kadınların çoğunun önemli bir özelliğinden, yani aynaya bakma merakından belirgin biçimde yoksundu. Ergenlikteki aynada kendini inceleme evresini hiç yaşamamıştı ve şimdi de aynaya yalnızca "bir kocakarı gibi görüldüğü"nü (hastanın kendi sözleri) kendine hatırlatmak için bakıyordu.

Aynı hafta hasta bir kitap kapağında bir resmimi görmüştü. Bana yazıp bu resmin daha büyük bir kopyasını göndermemi istedi; bu "eski manzara"nın bütün özelliklerini ve hatlarını görmek istiyordu. Resmi gönderdim (hasta uzakta oturuyor ve onu artık ara sıra görebiliyorum); aynı zamanda bu bölümde anlatmaya çalıştığım şeylere dayanan bir yorum da yaptım.

Hasta sadece kendisi için çok şey yapmış olan (ki gerçekten de yapmışım) bu adamın resmini aldığını düşünüyordu. Ama ona, benim kırışıklarla dolu yüzümün annesinin ve bakıcısının yüzlerinin katılığını andıran özellikleri olduğunu söylemek gerekiyordu.

Yüz hakkında bunu bilmemin, hastanın ona kendini yansıtabilecek bir yüz arayışını yorumlayabilmemin, aynı zamanda da resimdeki yüzümün kırışıklıklar yüzünden annesinin katılığını bir ölçüde yeniden ürettiğini görmemin önemli olduğundan eminim.

3. Bu vakanın bir başka yönünü şu yazımda aktarmışım: "Metapsychological and Clinical Aspects of Regression within the Psycho-Analytical Set-Up" (1954).

Aslında bu hastanın gayet güzel bir yüzü vardı ve canı istediğinde son derece sempatik biri olabiliyordu. Sınırlı bir dönem boyunca da olsa başka insanların meseleleriyle ve dertleriyle ilgilenabiliyordu. Bu özelliği yüzünden insanlar sık sık onu destek alabilecekleri biri olarak görme yanılgısına kapılıyorlardı. Oysa hastam özellikle de birilerinin depresyonu ile fazlaca ilgilenmeye başladığını hissettiği an otomatik olarak geri çekiliyor, termoforuyla birlikte yatağına kıvrılıp ruhunu pıspışlamak zorunda kalıyordu. Tam bu noktada kolayca incinabiliyordu.

4. Örnek

Bütün bunları yazdıktan bir süre sonra bir başka hasta bir seans sırasında burada yazdıklarıma dayandığı söylenebilecek bir malzeme sundu. Bu kadın kendisini bir birey olarak kurma evresiyle çok ilgileniyordu. Sözümleri ettiğim seans sırasında "Duvardaki ayna" tekerlemesinden söz edip şöyle dedi: "Çocuk aynaya bakıp da hiçbir şey göremeseydi ne korkunç olurdu, değil mi?"

Malzemenin geri kalanı annesinin hastam bebekken ona sunduğu ortamla ilgiliydi; çıkan resme göre anne bebekle aktif olarak ilişki kurduğu zamanlar dışında başka birileriyle konuşuyordu. Buradaki ima, bebeğin annesine baktığı zaman onu başka birisiyle konuşurken gördüğüydü. Hasta sonra da Francis Bacon'ın resimlerine duyduğu büyük ilgiyi anlatmaya başladı; bana bu sanatçı hakkında bir kitap vermeyi düşünüyordu. Kitaptaki bir ayrıntıdan söz etti. Francis Bacon "resimlerinin üzerine camla kaplamak istediğini söylüyor çünkü o zaman insanlar resme baktıklarında gördükleri şey sadece bir resim olmayacak; aslında kendilerini görecekler." ⁴

4. Bkz. *Francis Bacon: Catalogue raisonné and documentation* (Alley, 1964). John Rothenstein bu kitabın Giriş bölümünde şöyle diyor:

"... Bacon'ın bir resmine bakmak demek, bir aynaya bakmak, orada kendi dertlerimizi; yalnızlık, başarısızlık, aşağılanma, yaşlanma, ölüm ve isimsiz felaket tehditlerinden duyduğumuz korkuları görmek demektir.

"Resimlerinin üzerine cam geçirmeyi tercih edeceğini açık açık söylemesi de rastlantıya bağımlı olma hissiyle bağlantılıdır. Bu tercihin nedeni, (tıpkı çizdiği papatyaların ve parmaklıkların konu aldığı kişileri içinde bulundukları resim ortamından ayırmaları gibi) camın da resimleri içinde bulundukları ortamdan bir şekilde ayırması ve camın koruyucu bir şey olmasıdır; ama burada daha da önemli olan, yansımaların rastlantısal oyununun resimlerini çoğaltacağına duyduğu inançtır. Özellikle de koyu mavi resimlerinin seyircinin camda kendi yüzünü görmesine izin vererek çok şey kazandığını söylediğini bizzat duydum."

Hasta sonra "Ayna Evresi"nden söz etmeye başladı, çünkü Lacan'ın çalışmalarını biliyordu ama ayna ile annenin yüzü arasında benim kurabildiğim bağlantıyı kuramamıştı. Bu seansta benim işim hastama bu bağlantıyı sunmak değildi, çünkü hasta temelde kendi kendine bir şeyler keşfetme aşamasındaydı; bu tür durumlarda vakitsiz yorum hastanın yaratıcılığını ortadan kaldırır ve olgunlaşma sürecine ters düşme anlamında travmatiktir. Bu tema bu hastanın analizinde önemli olmayı sürdürüyor, ama başka kılıklar altında da ortaya çıkıyor.

Bebeğin ve çocuğun kendisini önce annenin yüzünde, sonra da aynada görmesi hakkında söylediklerimiz analize ve psikoterapinin görevine farklı bir biçimde bakmanın yolunu sunuyor. Psikoterapi zekice ve uygun yorumlar yapmak değildir; genellikle hastaya kendisinin getirdiğini uzun vadede geri vermektir. Görülecek şeyi yansıtan yüzün karmaşık bir türevidir. Yaptığım çalışmayı böyle görmek, bunu yeterince iyi yapabilirsem hastanın kendini bulacağını, var olabileceğini ve kendini gerçek hissedebileceğini düşünmek hoşuma gidiyor. Kendini gerçek hissetmek var olmaktan öte bir şeydir; insanın kendisi olarak var olmanın, nesnelerle kendi olarak ilişki kurmanın ve gevşemek için geri çekilebileceği bir kendiliğe sahip olmanın bir yolunu bulmasıdır.

Ama hastanın getirdiğini yansıtma görevinin kolay olduğu gibi bir izlenim vermek istemem. Kolay olmadığı gibi insanı duygusal açıdan tüketen bir görevdir bu. Ama bizim de aldığımız ödüller vardır. Hastalarımız iyileşmedikleri zaman bile onları oldukları gibi gördüğümüz için bize şükran duyarlar ki bu da bize çok derin bir tatmin verir.

Annenin bebeğe bebeğin kendisini geri verme rolü dediğim şey, çocuk-aile ilişkisi açısından da önemlidir. Çocuk büyüdükçe, olgunlaşma süreçleri karmaşıklaşıp özdeşleşmeler çoğaldıkça, çocuğun anneye babanın yüzlerinden ve kendisiyle ebeveynlik ve kardeşlik ilişkisi içinde bulunan diğer insanların yüzlerinden kendini geri almaya yönelik bağımlılığı giderek azalır doğal olarak (Winnicott, 1960a). Yine de, ailenin zarar görmeden varlığını sürdürdüğü ve belli bir süre boyunca çocuk için devamlı bir ilgi kaynağı olduğu zamanlarda, aile üyelerinin tutumlarında ya da bir bütün olarak ailenin tutumunda kendini görebilmek her çocuk için yararlıdır. Evdeki gerçek aynaları o çocuğun ebeveynlerini ve başkalarını kendilerine bakarken görme konusunda yakaladığı fırsatları da bütün bunlara ekleyebiliriz. Ama ger-

çek aynanın daha çok mecazi anlamda önemli olduğu kavranmalıdır.

Bir ailenin her bir üyesinin kişilik gelişimine ve zenginleşmesine yapabileceği katkıyı ifade etmenin bir yolu bu bölümde anlattıklarımız olabilir.

İçgüdüsel Dürtü Dışında ve Çapraz Özdeşleşmeler Açısından Karşılıklı İlişki Kurma

Bu bölümde her biri kendi açısından iletişimi örnekleyen iki zıt önermeyi yan yana getireceğim. Birbirimizle iletişim kurmanın birçok türü vardır ve sınıflandırma yapay sınırlar oluşturulmasını içerdiği için bu türleri sınıflandırmanın pek gereği yoktur.

Vermek istediğim ilk örnek, ergenlik çağının başlarındaki bir kızla yapılan bir görüşmeyle ilgili. Bu görüşme, üç yıl sonunda başarıya ulaştığı söylenebilecek adamakıllı ayrıntılı bir analize yol açmıştı. Ama bu vakayı sunmamın amacı ulaşılan sonuçtan çok, bu türden her türlü vaka tasvirinin psikoterapistin bir ayna rolünü nasıl oynadığını göstermesiyle bağlantılı.

Bu vaka tasvirinin sonunda, çapraz özdeşleşmeler yoluyla kurulan iletişimin önemini dile getiren bir kuramsal önermede bulunmak istiyorum.

TERAPİYLE İLGİLİ GENEL BİR YORUM

İçe ya da dışa yansıtmaya dayalı özdeşleşme kapasiteleri sınırlı olan hastalar psikoterapistle ciddi güçlükler çıkarırlar; psikoterapist eyleme koyma (acting out) denen şeye ve içgüdüsel desteğe sahip aktarım olgularına maruz kalır. Bu tür vakalarda terapistin asıl umudu hastanın çapraz özdeşleşme kapasitesini arttırmaktır; bu da yorumlama çabası-ndan çok, seans sırasındaki belli deneyimler sayesinde başarılır. Terapist bu deneyimlere ulaşabilmek için zaman faktörünü dikkate almalı, terapide anında sonuç almayı beklememelidir. Ne kadar doğru, zamanlaması ne kadar iyi yapılmış olursa olsun, yorum bize cevabın bütünü- nünü sunamaz.

Terapistin yaptığı işin bu noktasında yorumlar daha çok görüşme sırasında yaşanan deneyimlerin anında sözelleştirilmesi yapısındadır; olgunlaşmamış bilincin sözelleştirilmesi olarak yorum kavramı buraya tam olarak uymaz.

Bu malzemenin geçiş olgularını konu edinen bu kitaba dahil edilmesinin açık seçik bir nedeni olmadığını kabul etmek durumunda yım. Ama bireyde klasik psikanaliz kuramını anlamlandıran mekanizmaların yerleşmesinden önceki ilk işlevleri konu alan geniş bir araştırma alanı vardır. Geçiş olguları terimi bu tür ilk işlev tiplerinin oluşturduğu bütün grupları kapsayacak biçimde kullanılabilir; şizoid durumların psikopatolojisini araştırırken çok önemli olan bir çok zihinsel işlev grubu olduğuna dikkat çekmekte de fayda olabilir. Ayrıca bireyin kişiliğinin başlangıcına dair tatmin edici bir açıklama sunmak isteniyorsa yine bu zihinsel işlev tiplerinin oluşturduğu gruplar incelenmelidir; sanat, felsefe ve din dahil insan hayatının kültürel yönünün büyük ölçüde yine bu olgularla bağlantılı olduğu da şüphesiz doğrudur.

BİR ERGENLE GÖRÜŞME

TERAPİ AMAÇLI BİR GÖRÜŞME¹

Görüşme yapıldığı sırada Sarah on altı yaşındaydı. On dört yaşında bir erkek kardeşi, dokuz yaşında bir kız kardeşi vardı ve aile üyelerinin hepsi bir aradaydı.

Anne babası şehir dışındaki evlerinden Sarah'yla birlikte gelmişlerdi. Üç dakika kadar üçüyle de görüşüp önceki görüşmemizi hatırladık. Ziyaretin amacını sormadım. Anneyle baba bekleme odasına geçtiler. Babaya ön kapının anahtarını verip Sarah'yla ne kadar süre görüşeceğimi bilmediğimi söyledim.

Sarah'yı iki yaşındayken ilk kez gördüğümünden beri geçen süre içinde birikmiş olan bir hayli ayrıntıyı özellikle vermiyorum.

Sarah'nın omuzlarına kadar inen düz kumral saçları vardı; kız fi-

1. Klinik örnekler zorunlu olarak ele alınan konuyla doğrudan bağlantılı olmayan bir çok şey içeriyor; tabii vakanın anlatımında birçok şey atlanabilir, ama atlandığında da vakanın sahiciliği ortadan kalkabilir.

ziksel olarak sağlıklı ve yaşına göre hayli yapılı görünüyordu. Üzerinde siyah naylon bir yağmurluk vardı ve taşralı, sade bir genç görünümündeydi. Sarah zeki bir kız, mizah duygusundan nasibini almış ama esas olarak çok ciddi biri. Konuşmamıza bir oyun oynayarak başlama teklifim onu sevindirdi.

"Ne tür bir oyun?"

Ona hiçbir kuralı olmayan karalama oyunundan söz ettim.²

(1) Anlamsız bir şey karaladım.

(2) İkinci kez aynı şeyi yaptım.

Sarah okulu sevdiğini söyledi. Annesiyle babası buraya gelip beni görmesini istemişler ama okula da gitmesi gerekiyormuş. "Galiba iki yaşındayken size gelmişim, çünkü erkek kardeşimin doğmasından hoşlanmamışım; ama ben hatırlamıyorum. Yok, çok az hatırlıyorum."

(2)'ye bakıp "Yukarı doğru da çizebilir miyim?" dedi.

"Hiçbir kuralı yok," dedim. O da benim yaptığım karalamayı bir yaprağa dönüştürdü. Beğendiğimi söyledim ve zarif kıvrımlarına işaret ettim.

(3) O bir şey karaladı. "Mümkün olduğunca zor yapacağım," dedi. Kasten düz bir çizgi eklenmiş bir karalamaydı bu. Bu çizgiyi bir sopa olarak kullanıp geri kalanı da katı bir öğretim yöntemi olan bir (kadın) öğretmen haline getirdim. "Hayır, bu benim öğretmenim değil; hiç alakası yok. İlkokuldayken sevmediğim bir öğretmen vardı, o olabilir," dedi.

(4) Benim karalamam; Sarah bunu bir insan haline getirdi. Uzun saçları genç bir erkeğe ait, ama yüzü her iki cinsiyetten de olabilir, dedi.

(5) Onun karalaması; bir dansçı haline getirmeye çalıştım. Karalamanın ilk hali benim elde ettiğim sonuçtan daha iyiydi.

(6) Benim karalamam; Sarah bunu hemen burnunu bir tenis raketine dayayan bir adam haline getirdi. "Bu oyundan sıkıldın mı?" diye sordum, o da "Tabii ki hayır," dedi.

2. Burada yaptığımız çizimleri vermeme gerek yok; metinde bu çizimler yerine (1), (2) gibi sayılar kullanılıyor. İletişim kurmak için kullanılan bu tekniğin benzer örnekleri için bkz. *Therapeutic Consultations in Child Psychiatry* (Winnicott, 1971).

(7) Onunki; kendisinin de işaret ettiği gibi bilinçli ya da bilerek yapılmış bir çizimdi bu. Onu bir tür kuşa dönüştürdüm. O da bana kendisi olsa ne yapacağını gösterdi (baş aşağıya bakınca); silindirik şapkalı, kocaman yakalı bir adam.

(8) Benimki; eski püskü bir müzik dolabı haline getirdi. Müziği seviyor, şarkı da söylüyor, ama bir şey çalamıyor.

(9) Burada karalama tekniği konusunda büyük bir güçlük yaşadı. Bu çizimi yapıp "Kaskatı bir şey oldu, hiç serbest değil, açılmıyor," dedi.

Temel ileti buydu. Tabii ki benim bunu bir ileti olarak kavramam ve onun burada aktarılan fikri genişletmesine izin vermem gerekiyordu.

(Okurun bu görüşmenin ilerki ayrıntılarını okuması şart değil, ama ben yine de görüşmenin tamamını veriyorum çünkü elimizde malzeme varken geri kalanını aktarmamak, bir ergenin profesyonel bir ilişki bağlamında kendini açığa çıkarma girişimini yazıya dökme fırsatını kaçırmak olacak.)

"Bu sensin, değil mi?" dedim.

"Evet. Biraz utangacım da," dedi.

"Bu çok doğal, beni tanıımıyorsun, buraya niye geldiğini ya da ne yapacağımızı bilmiyorsun ve..." dedim.

Sarah bundan destek alarak içinden geldiği gibi konuşmaya başladı: "Buna böyle devam edilebilir; karalamalar kendiliğinden çıkmıyor. Devamlı insanları etkilemeye çalışıyorum çünkü kendimden yeterince emin değilim. Kendimi bildim bileli böyleyim. Başka türlü olduğumu hiç hatırlamıyorum."

Ben de "Üzücü bir şey bu, değil mi?" diye sordum; söylediklerini duyduğumu ve ima ettiği şeylerin beni duygulandırdığını göstermek istiyordum.

Sarah artık benimle iletişim içindeydi ve kendini hem kendine hem de bana açmayı istiyordu.

Devam etti: "Aptallık bu, lüzumsuz bir inatçılık. Sürekli insanlara kendimi sevdirmeye, saydırmaya, beni aptal yerine koymamalarını sağlamaya çalışıyorum. Bencillikten başka bir şey değil. Üzerine gitseydim düzelebilirdi. İnsanları eğlendirmeye çalıştığım zamanlar gül-

düklerinde mesele yok tabii. Ama bütün gün oturup nasıl bir etki bıraktığımı düşünüyorum. Bunu hâlâ yapıyorum, ses getirecek bir başarı kazanmaya çalışıyorum."

"Ama şimdi öyle değilsin," dedim.

"Değilim, çünkü önemli değil. Burada olmanızın nedeni meselelerin ne olduğunu bulmak herhalde, yani sayenizde bütün bunları yapmak zorunda kalmıyorum. Siz neyin yanlış gittiğini bulmak istiyorsunuz. Bu bir evre galiba; büyüme denen şey. Buna karşı elimden bir şey gelmiyor ve nedenini de bilmiyorum."

"Kendini nasıl düşünüyorsun?" diye sordum.

"Sakin, aklı başında, rahat, çok başarılı, çok çekici, ince, uzun kollu, uzun bacaklı ve uzun saçlı biri olduğumu düşünüyorum. İyi çizemedim ama burada (Çizim (10)) elimdeki çantayı sallaya sallaya uzun adımlarla yürüyorum. Durmadan ne yaptığımı düşünmüyorum, utanış değilim."

"Rüyalarında erkek misin kadın mı?"

"Normalde kız oluyorum. Rüyalarımda kendimi erkek olarak görmüyorum. Erkek olmak istemem zaten. Erkek olduğumu düşündüğüm zamanlar olmuştı, ama bir istek değildi bu. Tabii erkekler kendilerine güveniyorlar genellikle, nüfuzları var ve daha ileri gidiyorlar."

(6)'daki adama baktık ve Sarah şöyle dedi: "Terlemiş, çok güneş var; yorulmuş, burnunu tellere gömüp dinleniyor. Ya da canı sıkkın."

Babasını sordum.

"Babam kendisiyle ilgilenmiyor; sadece işini düşünüyor. Evet, onu seviyorum ve büyük bir hayranlık duyuyorum. Erkek kardeşim insanlarla kendisi arasına bir perde geriyor. Hoş, sıcakkanlı ve tatlı biridir. Düşüncelerini kendine saklar ve hep neşeli konuşur. Şirindir, çok komiktir, zekidir; derdi olsa da kendine saklar. Ben onun tam tersiyim. 'Öyle mutsuzum ki!' gibi laflar edip insanların odalarına dalarım."

"Annenle de böyle mi yapıyorsun?"

"Evet. Ama okuldayken bu iş için arkadaşlarımı kullanıyorum. Kızlardan çok oğlanlar. En iyi arkadaşım bir kız, o da benim gibi ama benden büyük. Her zaman 'Bir yıl önce ben de böyle hissetmiştim,' diyebiliyor. Oğlanlar hiçbir şey söylemiyorlar, aptal olduğumu söylemiyorlar. Nazik davranıyorlar ve beni daha iyi anlıyorlar. Erkek olduklarını kanıtlamaları gerekmiyor tabii. En iyi arkadaşım David. Biraz bunalımdır. Benden küçük. Bir sürü arkadaşım var, ama sadakati-

ne güvenebileceğim gerçek arkadaşlarımın sayısı çok az."

Rüyalarında neler gördüğünü sordum.

"Çoğunlukla korkutucu şeyler. Bir tanesini birkaç kere gördüm."

Anlatmaya çalışmasını istedim.

(11) Tekrar tekrar görülen rüya. "Ortam çok gerçek, sanki evdeymişim gibi. Yüksek bir çit, ardında bir gül bahçesi, dar bir yol; bir adam beni takip ediyor, koşuyorum. Her şey çok canlı. Yol vıcık vıcık çamur. Köşeyi dönerken sanki pekmez kaplı bir yolda koşuyormuş gibiyim. Hiç çekici değilim."

Sonra ekledi: "Adam iriyarı ve siyah (ama zenci değil). Kötü bir his veriyor bana. Paniğe kapılıyorum. Hayır, seks rüyası değil bu. Ne olduğunu bilmiyorum."

(12) "Küçükken, galiba altı yaşımdayken gördüğüm başka bir rüya vardı. Evimizdeyim. Evi yandan çiziyorum, ama rüyada böyle değil.³ Solda bir eve dönen bir çit var. Arkasında da bir ağaç. Koşarak içeri girip üst kata çıkıyorum ve dolapta bir cadı görüyorum. Çocuk masalı gibi. Cadının bir süpürgesi bir de kazı var. Yürüyerek yanımdan geçiyor ve *arkasına bakıyor*. Rüyada her şey çok gergin. Her şey vızıldıyor. Sessizlik. Her an bir ses çıkmasını bekliyorsunuz ama ses yok. Dolapta büyük beyaz bir kaz var ama bu küçücük dolaba göre çok büyük, gerçekte oraya sığması mümkün değil.

"Eve dönen çitin yolu yokuş aşağı iniyor; ordan aşağı koşmayı çok severdim çünkü çok dik; bir fırladın mı kontrolünü kaybedersin. Cadının attığı her adımla ardındaki basamak yok oluyordu, bu yüzden ben de ne aşağı inebiliyor ne de ondan uzaklaşabiliyordum."

Bunun annesiyle kurduğu hayali ilişkinin bir parçası olduğunu söyledim.

"Olabilir. Ama belki bir açıklaması vardır. O zamanlar anneme durmadan yalan söyledim. (Hâlâ yalan söylüyorum ama kendimi tam zamanında tutmak için çok uğraşıyorum.)"

Burada bir çözülme duygusundan söz ediyordu. Bir aldatılmışlık duygusunun ifade edildiği de söylenebilir.

İşleri biraz da onun mu karıştırdığını sordum, "Hayır, böyle bir derdim olmadı," dedi.

3. Buradaki "yandan" sözcüğü, annesinin hamile kaldığını bu konumdan fark ettiğini gösteriyor olabilir.

O sıralarda söylediği yalanlardan örnekler verdi, hepsi de ev işle-riyle ilgiliydi: "Odanı temizledin mi? Yeri cilaladın mı?" vs. "Annem bana yalan söylediğimi kabul etme fırsatı tanımak için ne kadar uğraş-ırsa uğraşsın durmadan yalan söylüyordum. Okulda da ödevler ko-nusunda çok yalan söyledim. Pek ders çalışmıyorum. Geçen sömestr mutluydum. Ama bu sömestr mutsuzum. Galiba çok hızlı büyüyö-rüm; daha doğrusu çok hızlı olmasa da büyüyorum. Akıl ve mantık açısından büyüme hızım duygusal büyüme hızımdan çok daha fazla. Duygusal olarak geride kalıyorum."

Adet görüp görmediğini sordum, "Ah evet, *yüzyıl önce*," dedi.

Sarah bu noktada söyleyiş tonundan önemli olduğu hissedilen bir şey söyledi; bulunduğu konumu ifade etmeye en çok yaklaştığı yer burasıydı. Şöyle dedi: "Açıklayamıyorum; sanki bir kilisenin en tepe-sinde oturuyormuşum ya da ayakta duruyormuşum gibi. Etrafta düş-memi engelleyecek hiçbir şey yok, çaresizim. Bıçak sırtı bir denge ha-lindeyim."

Hatırlamadığını bildiğim halde, iki yaşını doldurmasına üç ay kala annesi üç aylık hamileyken o zamana kadar onu gayet güzel ve doğal bir biçimde kucağına aldığı halde birdenbire artık kucağına alamaz hale gelince kendisinin değişmiş olduğunu hatırlattım. (Sarah altı ye-di yaşlarındayken annesi yine hamile kalmıştı.) Sarah bütün bunları kavramış gibi görünüyordu ama şöyle dedi: "İş bundan daha büyük. Beni takip eden her ne ise, bir kızı takip eden bir adam değil, *beni ta-kip eden bir şey*. *Arkamdaki* insanlarla ilgili bir sorun bu."

Bu noktada görüşmenin karakteri değişti; Sarah paranoid tür-den bir psikiyatrik bozukluk sergileyen hasta bir kişi haline geldi. Sarah bunu yaparak analiz durumunda bulunduğu belli ni-teliklere bağımlı hale geliyor ve bana büyük bir güven duydu-ğunu göstermiş oluyordu. İçinde bulunduğu durumu bir hasta-lık ya da bir sıkıntı belirtisi olarak ele almamdan çekinmeye-cek kadar, onun hastalığından korktuğuma işaret eder bir şekil-de davranmayacak kadar güveniyordu bana.

Dediklerinin peşine takılmış sürükleniyordu artık. "İnsanlar gül-mek istiyorlarsa gülsünler, ben kendimi tam zamanında yakalayıp so-runu mantıklı bir biçimde ele alamayınca arkamdan böyle gülünmesi *beni incitiyor*."

Ondan başına gelen en kötü şeyi anlatmaya çalışmasını istedim.

"On bir yaşımda şimdiki okuluma başladım, ilkokulu seviyordum [okuldaki çiçekli fundaları, hoşuna giden diğer şeyleri ve okul müdiresini anlattı], ama ortaokul züppelikle, kabalıkla, ikiyüzlülükle doluydu." Büyük bir heyecanla şöyle dedi: "Kendimi *değersiz* hissediyordum, fiziksel olarak da korkuyordum. Bıçaklanacağımı, vurulacağımı ya da boğulacağımı düşünüyordum. Özellikle de bıçaklanacağımı. Arkana iğneyle bir şey tutturmuşlar da senin haberin yokmuş gibi."

Burada farklı ses tonuyla "Bir yere varıyor muyuz?" diye sordu.

Devam etmek için teşvik edilmeye ihtiyaç duyuyormuş gibiydi. İşin nereye varacağı ya da varmayacağı konusunda hiçbir fikrim yoktu tabii.

"En kötüsü şeydi (şimdi o kadar kötü sayılmaz); ben birilerine *mutlak* güven duyup çok özel bir sırrımı açtığımda, bu yüzden benden tiksineceklerine, sempatilerini ya da anlayışlarını yitirmeyeceğime *güvendiğim*de oldu en kötüsü. O zaman değiştiler, artık yanımda değiller." Şu yorumu ekledi: "En pisi ağladığım zaman yanımda kimseyi bulamamam." Sonra bu zaaf halinden çıkıp "Tamam, bununla başa çıkabilirim," dedi. "En pisi depresyona girdiğim zaman; bu beni sıkıcı yapıyor. Kasvetli, içine kapanık biri oluyorum, kız arkadaşım ve David dışında herkes benden uzaklaşıyor."

Bu noktada ona biraz yardım etmem gerekiyordu.

Şöyle dedim: "Depresyon bir şey demek, bilinçdışı bir şey. [Bu kız bu sözcüğü anlayabilecek kapasitedeydi.] Değişen, anlayışlı ve güvenilir olmaktan çıkan, hatta belki de kindar biri haline gelen bu insandan nefret ediyorsun. Bir zamanlar güvenilir olan ama artık değişen bu insandan nefret edeceğin yerde depresyona giriyorsun."

Bunun bir yararı olmuş gibiydi.

Şöyle devam etti: "Beni inciten insanları sevmiyorum." Sonra kendine, mantığı bir yana bırakıp sanrıdan kaynaklanıyor olsalar da duygularını ifade etme iznini vererek okuldaki bir kadına sövüp saymaya başladı.

Okulda yaşadığı ve hakkında hiçbir şey bilmediğim bir mani nöbetini yeniden yaşadığı ya da yeniden canlandırdığı söylene-

bilirdi. Artık niye eve gönderildiğini, niye beni görmesinin tavsiye edildiğini anlayabiliyordum. Olay şöyle olmuştu:

"Okuldaki bu kadına kesinlikle tahammül edemiyorum, ondan ne kadar hoşlanmadığımı anlatmam mümkün değil. Hepsi bende de olduğu için kolayca hissedebildiğim bütün berbat şeyler var onda. Yalnızca kendisini düşünüyor. Benmerkezci ve kendini beğenmiş, bu açıdan da bana benziyor. Soğuk, sert ve edepsiz. Çamaşırdı, bisküviydi, kahveydi, bu tür işler ondan soruluyor ama o işini yapmıyor. Bütün gün oturup okulda çalışan genç erkeklerle vakit geçiriyor, şeri içiyor [okulda alkollü içki içilmesi yasak], siyah Rus sigaraları tütürüyor. Bütün bunları da aslında *bize ait* olan oturma odasında göz göre göre yapıyor.

"Ben de elime bir bıçak aldım. Peş peşe birkaç kere kapıya fırlattım. Ne kadar ses çıkarabileceğini hiç düşünmedim. Ve tabii ki bu kadın çıkageldi. 'O da ne! Aklını mı kaybettin sen?' Ben nazik olmaya çalışıyordum, ama kadın çıldırmış olmam gerektiğini söyleyerek beni çekiştirip duruyordu. Tabii ben de bir yalan uydurdum; yalan olduğunu bir arkadaşım bir de David dışında kimse bilmiyor, şimdi de size söylüyorum. 'Sana inanmıyorum,' dedi ama onu ikna ettim." (Yalan olarak kapı kulbunu tamir etmeye çalıştığını söylemişti; ona kimsenin gerçekten inandığını sanmıyorum.)

Daha diyeceklerini bitirmemişti ve hâlâ çok heyecanlıydı: "Değişik bir bere takmıştım [tarif etti], sonra o kadın gelip 'Çıkar o gülünç şapkayı başından!' dedi. Ben de 'Neden çıkaracakmışım?' dedim. 'Çünkü ben çıkarmanı söylüyorum. Hemen çıkar şunu!' dedi. Bunun üzerine ben de çığlık çığlığa bağırmaya başladım!"

Bu noktada, iki yaşını doldurmasına üç ay kala oldukça normal bir çocukken hasta bir çocuk haline geldiğinde de —annesi üç aylık hamileydi ve kendisi de bundan çok rahatsız olmuştu— çığlık çığlığa bağırıldığını hatırladım. Sarah'yla o zaman ilgilenmeye başlamıştım; on dört yıl önce aldığım notlarda o sıralar bana anlattıkları her şey belirtilmişti, yani ayağımı sağlam yere basıyordum.

Sarah kadın hakkında konuşmayı sürdürdü: "İçten içe o da herkes gibi kendinden emin değil aslında. Beni tahrik etmek istemişçesine 'Niye daha çok çığlık atmıyorsun?' diye bağırды. Ben de istediğini ya-

pınca 'Niye bağırıyorsun?' dedi. Ben de daha yüksek sesle bağırdım. Bu her şeyin sonu oldu. Yaşlı bir kadın o."

"Kırk var mı?" dedim.

"Evet," dedi. Devam etti: "*Bizim* odamızda yaptığı her şeyi, nasıl kapısını (kapımızı) çalmak zorunda kaldığımızı, 'Buraya beni görmeye değil sırf kahve ve bisküvi almaya geliyorsunuz,' dediğini (bu doğruydü) anlatıp şikâyet ettim."

Bu malzeme, geriye dönük mekanizmalarla bağımsızlığa götüren ileriye dönük mekanizmalar arasındaki kararsızlığı ortaya çıkarıyor.

Not alamadığım için bundan sonra olanların önemli bir kısmı defterimde yok.

Olup biten her şeyi son derece ciddi bir biçimde tartıştık. Sarah için, duyduğu nefreti tam olarak ifade edebilmesinin rahatlatıcı olduğuna işaret ettim, ama sorun bununla bitmiyordu. Aslında o kendisini tahrik eden kadından değil, anlayışlı ve güvenilir olan iyi kadından nefret ediyordu. Nefreti açığa çıkaran, kadının tahrik edilme karşısında verdiği tepkiydi. Son derece iyiymken değişip kötüleşen, ani bir hayal kırıklığı yaratan anneydi bu; anne altı aylık hamileyken değiştiği için Sarah'nın da değiştiği andan kaynaklanıyordu bu durum.

Bu arada Sarah gerçek annesinin bir annede isteyebileceği her şeye sahip olduğunu anlatıp duruyordu bana.

Bunu bildiğimi söyledim ama ilk başlarda yaşadığı ani hayal kırıklığı onda, karşısına çok iyi bir insan çıktığında bu insanın bir süre sonra değişeceği, kendisinin de ondan nefret edeceği yolunda bir inanç yaratmıştı; Sarah'nın bu nefrete ve iyi kişiyi yok etmeye ulaşmadığını sadece (dedim) ben biliyordum. Konuyu kendime de getirip şöyle dedim: "İşte karşında ben varım, beni de böyle özel bir biçimde kullandın; ama içinde yerleşen kalıp yüzünden değişmemi, belki de sana ihanet etmemi bekliyorsun."

İlk başta Sarah'nın beklenti kalıbıyla ne demek istediğimi anlamadığımı sandım, ama daha sonra bir oğlanla yaşadığı deneyimi anlatarak anladığını gösterdi. Bu oğlan harika biriydi. Sarah ona sonsuz güven duyuyordu. Çocuk onu hiç kırmamış, hep sevmişti, hâlâ da seviyordu. Ama Sarah'nın umutsuz kendiliği ilişkiyi bozmaya çalışmıştı. Oğlanı sevmemeye çalışmış ama o onu sevmeyi sürdürmüştü. Bu böyle iki ay sürdükten sonra oğlan "Birbirimizi artık görmeyelim, en

azından bir süre için. Korkunç bir şey bu," demişti. Sarah sarsılmış ve şaşırılmıştı, oğlan uzaklaşmış ve ilişki kopmuştu. Sarah ilişkinin öteki uçtan, çocukta gerçekleşecek bir değişiklikten ötürü kopacağı yolundaki sanrıları yüzünden, yani kendisi yüzünden koptuğundan emindi.

Bunun gerçekleşmesinden korktuğu ama yerleşik bir şey haline geldiği için ortaya çıkmasını beklediği tekrar olduğunu işaret ettim ve bu tekrarın da kaynağında o bir buçuk yaşındayken annesinin babasını sevmesi ve hamile kalması olduğunu ve o yaşta annesinde meydana gelen değişikliklerle başa çıkabilmenin tek yolu olarak, çok iyi olan şeyin mutlaka değişeceği ve ondan nefret etmesine, onu yok etmesine neden olacağı şeklinde bir inanç geliştirdiğini söyledim.

Sarah bütün bu söylediklerimin özünü kavramış gibi görünüyordu ve artık sakinleşiyordu. Sonra annesinin bunun bir evre olduğunu, günbegün yaşamaya alışması, bir *felsefe* geliştirmesi gerektiğini söylediğini anlattı.

Sonra parlak arkadaşı David'den söz etmeye başladı. David alaycı biriydi. "Alaycılık bana göre değil ama," dedi. "Bu tavrı anlayamıyorum. Ben insanlara doğal olarak güveniyorum. Bir de şu depresyon olmasa. David bana varoluşçuluktan söz etti, söyledikleri beni ne kadar alt üst etti anlatamam. Annem insanları mükemmel felsefeyi bulduklarını sandıktan sonra onu nasıl bir kenara atıp en baştan başladıklarını anlatmıştı. Ben de başlamak istiyorum. Ot gibi görünmek istemiyorum. Daha az bencil olmak, daha verici ve anlayışlı olmak istiyorum."

Kendisi hakkındaki ideali, kendini incelediği zaman bulduklarından ne kadar da farklıydı.

"Tamam," dedim, "ama senin göremediğin bir şeyi benim görebildiğimi, yani duyduğun öfkenin kötü kadına değil iyi kadına yönelik olduğunu anlamamı istiyorum. İyi kadın değişip kötü oluyor."

"Annem bu, değil mi," dedi "ama annem şu anda çok iyi."

"Evet," dedim. "İyi güvenilir anneni hatırlayamadığın rüyadaki kâhıpta ortadan kaldırdın. Bundan böyle yapman gereken şey biraz kızdığın, biraz hayal kırıklığına uğradığın zamanlarda biraz kötüleşen ilişkileri sonuna kadar yaşamak. Herkes bir şekilde hayatta kalmaya devam ediyor."

Seansı bitirmiş gibiydik, ama Sarah biraz oyalandıktan sonra "Ama böyle gözyaşlarına boğulmayı nasıl bırakacağım?" diye sordu. Benim-

le konuşurken aslında uzun süredir ağladığını, ama gözyaşlarını içinde tuttuğunu söyledi: "Yoksa konuşmazdım."

Sarah benim de paylaştığım bir deneyimden çıkmıştı. İkimiz de yorgun olmamıza rağmen Sarah rahatlamış görünüyordu.

Sonunda şunları sordu: "Eee, ne yapacağım ben? Bu akşam trenle okula döneceğim, sonra ne olacak? Eğer çalışmazsam okuldan atılacağım, hem David'le arkadaşlarımı da kötü etkiliyorum. Ama..."

Bunun üzerine ben de "Bütün bunları temizlemek tarih öğrenmekten ve diğer dersleri görmekten daha önemli, o yüzden sömestr sonuna kadar evde kalmaya ne dersin? Annen izin verir mi?" diye sordum.

Bunun çok iyi bir fikir olduğunu, bunu daha önce kendisinin de düşünmüş olduğunu söyledi. Okul, ödevlerini eve gönderecek, o da evinin huzurlu ortamında konuştuğumuz her şey üzerinde düşünüp tartışabilecekti.

Ben de Sarah'yı bekleme odasına gönderip annesiyle bu işleri ayarladım.

En sonunda Sarah "Sizi çok yordum galiba," dedi.

Sarah'nın bazı önemli duygulara ulaştığı, tatillerde beni yeniden ziyaret etmek üzere ilerki iki ayı evde değerlendirebileceği duygusuna kapıldım.

Sonuç

Terapi amaçlı bu görüşme, Sarah'nın psikanalitik bir tedavi için istekli olması sonucunu doğurmuştu. Okula dönmek yerine analize başladı ve üç ya da dört yıl süren tedavi boyunca tam bir işbirliği gösterdi. Bu tedavinin doğal bir biçimde tamamlandığını ve başarılı sayılabileceğini söyleyebilirim.

Sarah yirmi bir yaşına geldiğinde üniversite eğitimini başarılı bir biçimde sürdürüyordu ve hayatını daha önceleri onu iyi ilişkilerini bozmaya zorlayan paranoid müdahalelerden kurtulduğunu gösteren bir şekilde yönlendiriyordu.

Ek

Bu seanstaki kendi davranış tarzıma dair bir yorumda bulunayım. Sonradan anlaşıldığı üzere, söylenen sözlerin çoğu gereksizmiş, ama unutmayalım ki *o sırada* bunun Sarah'ya yardım etmek için sahip olabileceğim tek fırsat olup olmadığını bilmiyordum. Psikanalitik teda-

viyi sürdüreceğini bilseydim söylediklerini duyduğumu, duygularını anladığımı göstermek için gerekli sözler dışında fazla bir şey söylemez, onun endişelerini giderebileceğimi tepkilerimle gösterirdim. Daha çok bir insan-ayna gibi olurdum.

ÇAPRAZ ÖZDEŞLEŞMELER AÇISINDAN KARŞILIKLI İLİŞKİ KURMA⁴

Şimdi karşılıklı iletişimi, zihinsel içe ve dışa yansıtma mekanizmalarını kullanma kapasitesi ya da bu kapasitenin yokluğu açısından ele alacağım.

Nesne ilişkisinin aşama aşama gelişimi, bireyin duygusal gelişimi açısından bir başarıdır. Bir uçta nesne ilişkisi içgüdüsel bir desteğe sahiptir ve burada nesne ilişkisi kavramı yer değiştirme ve simgeciliğin kullanılmasının açtığı genişlemiş alanın tamamını içerir. Öteki uçta bireyin hayatının başlangıcında var olduğu varsayılabilir, nesnenin henüz öznenen ayrılmadığı durum vardır. Bir ayrılma durumundan geri dönüldüğünde kaynaşma sözcüğünü kullanmanın yerinde olduğu bir durumdur bu; ama başlangıçta ben olmayanın ben'den ayrılmasından önce en azından kuramsal bir evre olduğu varsayılabilir (krş. Milner, 1969). Bu alanda sembiyoz sözcüğü gündeme getirilmiştir (Mahler, 1969), ama bence bu sözcük kabul edilemeyecek kadar biyoloji kökenlidir. Gözlemcinin bakış açısından bu ilksel kaynaşmış durumda nesne ilişkisi varmış gibi görünebilir, ama başlangıçta nesnenin bir "özel nesne" olduğunu hatırlamakta fayda var. Ben bu özel nesne terimini, gözlemlenen şey ile bebek tarafından yaşantılanan şey arasındaki uyumsuzluğa yer bırakmak için kullanmıştım (Winnicott, 1962).

Bireyin duygusal gelişimi sırasında, bireyin bütünlüklü bir birim haline geldiği söylenebilecek bir evreye ulaşılır. Ben buna kendi dilimde "Varım" evresi diyorum (Winnicott, 1958b); (adına ne dersek diyelim) bu evrenin önemli olmasının nedeni bireyin *yapma*'dan önce *var olma*'ya ihtiyaç duymasıdır. "Varım", "yapıyorum"dan önce gelmelidir, aksi takdirde birey için "yapıyorum"un hiçbir anlamı olmaz.

4. Yazının bu bölümü ilk olarak "La interrelación en terminos de identificaciones cruzadas" adıyla şurada yayımlanmıştır: *Revista de Psicoanalisis*, 25. cilt, No. 3/4 (1968), Buenos Aires.

Bu gelişme evrelerinin olgunlaşmamış bir biçimde ilk evrelerde ortaya çıktığı varsayılır; ama bunlar annenin beni tarafından takviye edilirler, bu yüzden de annenin bebeğinin ihtiyaçlarına uyum göstermesi sayesinde ilk başlarda epeyce güçlüdürler. Bir başka yazımda bu ihtiyaçlara gösterilen bu uyumun içgüdülerin tatmin edilmesinden ibaret olmadığını, öncelikle kucaklama ve muamele etme terimleri açısından düşünülmesi gerektiğini göstermeye çalışmıştım.

Sağlıklı gelişimde, gelişen çocuk yavaş yavaş özerkleşir ve kendisine büyük ölçüde uyum gösteren ben desteğinden bağımsız olarak kendisi adına sorumluluk alacak hale gelir. Şüphesiz hâlâ belli bir incinebilirlik vardır çünkü ortamda oluşabilecek ciddi bir sorun bireyin bağımsızlık içinde bütünlüğünü korumaya yönelik yeni kapasitesini yitirmesine yol açabilir.

Benim "varım" evresi dediğim bu evre, Melanie Klein'ın (1934) depresif konum kavramıyla çok yakından bağlantılıdır. Bu evrede çocuk şöyle diyebilmektedir: "İşte buradayım. İçimde olan şey benim, dışımda olan şey ben değilim." Buradaki iç ve dış sözcükleri aynı anda psişe'ye (ruh) ve soma'ya (beden) gönderme yapmaktadır çünkü tatmin edici bir psikosomatik ortaklığın olduğunu varsayıyorum ki bu da şüphesiz sağlıklı gelişmede görülen bir şeydir. Bir de zihin sorunu vardır ki özellikle de psişe-somadan kopuk bir olgu haline geldiğinde ayrı olarak ele alınması gerekir (Winnicott, 1949).

Oğlan ya da kız birey artık iç ruhsal gerçekliği kendisine göre örgütlediği ölçüde, bu iç gerçeklik sürekli olarak dış ya da ortak gerçeklik numuneleriyle eşleştirilir. Artık nesne ilişkisi kurma yönünde, yani dış gerçeklik ile kişisel ruhsal gerçeklik numuneleri arasındaki etkileşime dayanan yeni bir kapasite gelişmiştir. Çocuğun simge kullanımında, yaratıcı oyunda ve göstermeye çalıştığım gibi, çocuğun kültürel potansiyeli (tabii yakın toplumsal çevrede böyle bir potansiyel varsa) kullanma kabiliyetinin aşama aşama gelişmesinde bu kapasite yansımaktadır (bkz. 7. Bölüm).

Şimdi bu aşamada ortaya çıkan çok önemli yeni gelişmeyi, yani içe ve dışa yansıtma mekanizmalarına dayanan karşılıklı ilişki kurmayı inceleyelim. Bu içgüdüden çok duygulanımla ilgili bir durumdur. Söz ettiğim düşünceler Freud'dan kaynaklanmasına rağmen bunlara dikkatimizi çeken, içe yansıtma ve dışa yansıtma dayalı özdeşleşmeler arasında yararlı bir ayırım yapan ve bu mekanizmaların önemini vurgulayan Melanie Klein olmuştur (Klein, 1932, 1957).

VAKA: KIRK YAŞINDA, EVLENMEMİŞ BİR KADIN

Bu mekanizmaların önemini pratik olarak gösterebilmek için bir analizden bir ayrıntı vermek istiyorum. Bu kadın hasta hakkında, "kendini başkalarının yerine koyma"yı beceremediği için hayatının yoksullaştığını belirtmenin ötesinde bir şey söylemeye gerek yok. Kadın ya tek başına kalıyordu ya da içgüdülerinin desteğiyle nesne ilişkisi kurma yönünde deneme kabilinden girişimlerde bulunuyordu. Bu hastanın yaşadığı güçlüğü çok karmaşık nedenleri vardı ama başka insanların duygularıyla ilgilenme yeteneksizliği yüzünden sürekli olarak çarpıtılmış bir dünyada yaşadığı söylenebilirdi. Bunun yanı sıra başkalarının onun nasıl biri olduğunu ya da ne hissettiğini bildiklerini hissetme yeteneğinden de yoksundu.

Bir işyerinde çalışabilen, ancak nadiren intiharı düşünecek kadar depresifleşen böyle bir hastada bu durumun tümüyle bebeklikten gelen bir yeteneksizlik değil, örgütlü bir savunma mekanizması olduğu anlaşılmıştır herhalde. Psikanalizde sık sık olduğu gibi, ilksel durum hakkında bir fikir edinmek için mekanizmaları, epeyce karmaşık savunma örgütlenmesi içinde nasıl kullanıldıkları açısından incelemek gerekir. Hastamda, örneğin dünyadaki bütün mazlumlara karşı son derece keskin bir eşduyum ve duygudaşlık besleyen yan vardı. Mazlum dediklerimiz şüphesiz başka gruplardan hor muamele gören bütün grupları ve kadınları içeriyordu. Ta derinlerinde kadınların hor görüldüklerini ve üçüncü sınıf olduklarını varsayıyordu. (Bunun yanı sıra erkekler de onun bölünmüş eril ögesini temsil ediyordu, bu yüzden de erkeklerin pratikte kendi hayatına girmelerine izin vermiyordu. Bu bölünmüş öteki cins öğeleri teması önemli olmasına rağmen bu bölümün temel teması olmadığı için bir kenara bırakılacaktır; bu tema başka bir bölümde geliştirilmiştir, bkz. 5. Bölüm.)

Aktardığım seanstan önceki haftalarda hastanın yansıtmaya dayalı özdeşleşme kapasitesinden yoksun olduğunu fark etmeye başladığını gösteren bazı işaretler vardı. Birkaç kere ve sanki kendisine karşı çıkılmasını beklermişçesine saldırgan bir tavırla, ölen için üzülmünün hiçbir anlamı olmadığını iddia etti. "Ölen kişiye düşünülse eğer geride kalanlar için üzülmünün bir anlamı var,

ama ölen ölmüştür ve ölümden öte köy yok." Bu mantıklıydı ve hastam için mantığın ötesinde hiçbir şey yoktu. Bu tür tavırlar hastamın arkadaşlarının, onun kişiliğinde (her ne kadar elle tutulmayacak ölçüde belirsiz de olsa) eksik bir şeyler olduğunu hissetmelerine neden oluyordu, bu yüzden de hastamın sınırlı bir arkadaş çevresi vardı.

Seans sırasında hasta çok saygı duyduğu bir adamın öldüğünü söyledi. Analistin, yani benim olası ölümünden ve kendisinin hâlâ ihtiyaç duyduğu parçamı yitirmesinden söz ettiğini anladı. Analistin sadece, kendisinin ona hâlâ ihtiyaç duyması yüzünden yaşamasını istemesinin duygusuzca bir şey olduğunu bildiği hissediliyordu (krş. Blake, 1968).

Bir ara hastam doğru dürüst bir nedeni olmaksızın sonsuza kadar ağlamak istediğini söyledi; ben de bunu söylerken aynı zamanda ağlamasının imkânsız olduğunu da söylemiş olduğunu ifade ettim. Buna şu sözcüklerle cevap verdi: "Burada ağlayamam çünkü zaten az zamanım var ve onu da ziyan edemem." Bu sözlerin ardından "Her şey saçma!" diyerek hıçkırmaya başladı.

Burada bir evre sona eriyordu, bundan sonra hasta bana kâğıda döktüğü rüyaları anlatmaya başladı.

Hastamın öğretmenlik yaptığı okuldaki bir erkek öğrencisi okuldan ayrılıp işe girmeye karar veriyordu. Bunun kendisini tasalandırdığına işaret etti; çocuğunu kaybetmek gibi bir şeydi bu. Analizin son bir iki yılı boyunca yansıtmaya dayalı özdeşleşmenin çok önemli bir mekanizma haline geldiği bir bölge vardı burada. Ders verdiği çocuklar, özellikle de yetenekliyseler, onu temsil ediyorlardı; yani onların başarıları hastamın da başarısı oluyor, okuldan ayrılmaları da felaket oluyordu. Kendisini temsil eden bu öğrencilere, özellikle de erkeklere kötü muamele edilince kendisini hakarete uğramış hissediyordu.

Öyleyse burada yansıtmaya dayalı özdeşleşmenin mümkün hale geldiği yeni gelişmiş bir bölge vardı; klinik açıdan patolojik denebilecek ölçüde zorlayıcı olduğu görülse de bu onun çocukların öğretmenlerinden bekledikleri şeyler açısından değerli bir şey olmasını engellememişti. Önemli olan bu çocukların onun için üçüncü sınıf yurttaşlar olmamalarıydı; gerçi hastanın okul hakkında çizdiği, okul çalışanlarının çoğunun çocukları hor görüyormuş gibi davrandığı resme ba-

kıldığında çocuklar bu konumdaymış gibi görünüyorlardı.

Bu uzun analizde yansıtmaya dayalı özdeşleşme olgusuna ilk kez bu noktada işaret edebildim. Tabii ki teknik terimi kullanmadım. Rüyada görülen ve okulda başarılarına başarı katmayı sürdürmek yerine okulu bırakıp işe giren erkek öğrenci, hastam (öğretmeni) tarafından kendisinden bir parça bulduğu bir yer olarak kabul ediliyordu. Hastamın orada bulduğu şey aslında bölünmüş bir eril ögeydi (ama, daha önce de belirttiğim gibi, bu önemli ayrıntı vaka malzemesinin başka bir sunuluşunda ele alınıyor).

Hasta artık çapraz özdeşleşmeleri tartışabiliyor ve geri dönüp yakın tarihlerde yaşadığı, içe ve dışa yansıtmaya dayalı özdeşleşme kapasitesinden yoksun olduğu bilinmese inanılmaz derecede duygusuz davrandığı söylenebilecek deneyimlere bakabiliyordu. Aslında hasta bir insan olarak kendini hasta bir insana yüklemiş ve karşısındaki insanın gerçeklik durumunu "hiç kaale almadan" (bunu söylerken kendisine yeni bir gözle bakıyordu) ondan sadece kendisiyle ilgilenmesini talep etmişti.⁵ Bu noktada, hiç çapraz özdeşleşme olmaması yüzünden her zaman yaşadığı duyguyu tarif etmesini sağlayan *yabancılaşma* sözcüğünü kullandı; hatta daha da ileri gidip hasta kendiliğini yüklediği (bir kardeşi temsil eden) arkadaşına duyduğu kıskançlığın büyük ölçüde söz konusu arkadaşının çapraz özdeşleşmeler yoluyla yaşama ve iletişim kurma kapasitesine sahip olmasından kaynaklandığını söyledi.

Hastam bundan sonra da gözetmenlik yaptığı bir sınavı anlatmaya başladı; kendi erkek öğrencilerinden biri resim dersinden sınavı girmişti. Çocuk önce harika bir resim çizmiş, sonra da üstünü tamamen karalamıştı. Hastam bunu seyrederken çok kötü olmuştu; bazı meslektaşlarının böyle anlarda müdahale ettiklerini bilmesine rağmen sınav ahlakı açısından bunu doğru bulmuyordu. Bu güzel resmin bozuluşunu izlerken elinden bir şey gelmemesi narsisizmine ağır bir darbe indirmişti. Çocuğu kendi yaşam deneyiminin bir ifadesi olarak öyle güçlü bir biçimde kullanıyordu ki o güzel resmi bozmanın bu çocuk açısından gerekli olabileceğini (örneğin bu kadar iyi bir resim yapıp övgülere boğulacak cesareti bulamamış olabileceğini ya da sınavdan geçebilmek için kendini

5. Psikonevrozların analizine ait bir dille söyleyecek olursak, bu bilinçdışı bir sadistçe eylemdi, ama burada bu dil işe yaramaz.

sınavı yapan kişilerin beklentilerine uydurması gerektiğine karar verip gerçek kendisine ihanet etmiş olabileceğini, belki de sınıfta kalmak zorunda olabileceğini) kabullenmekte çok zorlanmıştı.

Burada hastanın kötü bir sınav gözetmeni olmasına yol açabilecek, ama kendisinin bir parçasını, özellikle de kendiliğindeki eril ya da yönetici ögeyi temsil eden çocuklarda çelişkiler bulmasında yansıyan bir mekanizma olduğunu görebiliyoruz. Hastam bu noktada analistten hemen hemen hiç yardım almadan bu çocukların onun için yaşamadıkların: (daha önceleri tam da bunu yaptıklarını sanıyordu) anlayabilmişti. Bazen ancak kendi parçalarını yansıttığı çocuklar sayesinde canlandığını hissettiğini söyledi.

Bu mekanizmanın bu hastada işleme tarzından, bu konu hakkında yazılan Klein'cı yazıların bazılarında kullanılan dilin neden, hastanın aslında başka birinin, bir hayvanın ya da analistin içine *bir şeyler doldurduğu* gibi bir ima barındırdığını anlayabiliriz. Hasta depresif bir ruh hali içinde olduğu halde depresif fantezi malzemesini analiste yüklediği için bu ruh halini yaşamadığı zaman bu durum özellikle geçerlidir.

Sonraki rüya bir eczacının yavaş yavaş zehirlediği küçük bir çocukla ilgiliydi. İlaç bağımlılığı bu vakada gözlenen temel özellik olmasa da, rüya hastanın ilaç tedavisine hâlâ inanmasıyla bağlantılıydı. Hastanın uyuyabilmek için yardıma ihtiyacı vardı; ilaçlardan nefret etmesine, onlardan uzak durmak için elinden gelen her şeyi yapmasına rağmen uyumayıp bütün günü uykusuz geçirmenin daha kötü olduğunu söyledi.

Daha sonra gelen malzeme bu uzun analizin bu seansında yeni bir biçimde ortaya çıkan bu temayı sürdürüyordu. Hasta çağrışımlarını sıralarken Gerard Manley Hopkins'den bir şiir alıntıladi:

Kum saatinin

Dökülmemiş kumlarıyım – duvara

Zaptedilmiş, ama bir hareket madeni içimde, bir kayma

Toplanıyor ve seyreliyor akmaya;

Kuyudaki su kadar durgunum, dengede, cam gibi

Ama iple dürtüklenir hep, taa yükseklerden

*Küt aşağı, ya da sızıntılarından yanlarının, damar damar... **

* Şiiri çevirdiği için Aslı Biçen'e teşekkür ederiz. (ç.n.)

Burada ima edilen düşünce, hastanın hiçbir şey üzerinde denetimi olmadan yerçekimi gibi bir gücün elinde sürüklendiği idi. Analiz ve analistin seansın zamanı ve uzunluğuyla ilgili kararları karşısında da genellikle böyle hissediyordu. Burada çapraz özdeşleşmeler içermeyen bir hayat fikrini görebiliyoruz; bu da analistin (ya da Tanrı'nın veya kaderin) yansıtmaya dayalı özdeşleşme yoluyla, yani hastanın ihtiyaçlarını kavrayarak hiçbir şey sunmadığı anlamına gelir.

Hastam buradan bu özgül çapraz özdeşleşmeler konusuyla değil, kadın kendiliği ile bölünmüş eril ögesi arasındaki mücadeleden amansızlığıyla bağlantılı başka son derece önemli meselelere geçti.

Kendisini bir zindana kapatılmış, şeyler üzerinde hiçbir denetimi olmayan, kum saatindeki kumla özdeşleşmiş biri olarak betimledi. Hastanın bölünmüş eril öğenin yansıtmaya dayalı özdeşleşmeleri için bir teknik geliştirmiş olduğu ortaya çıktı; bu teknik kendisinin bu parçasını yansıtabildiği öğrenciler ve diğer insanların onun yerine bazı deneyimler yaşamasına dayanıyordu. Buna karşın kadın kendiliği, yansıtmaya dayalı özdeşleşme kapasitesinden çarpıcı bir biçimde yoksundu. Bu hasta kendisini hep bir kadın olarak düşünmekte hiçbir güçlük yaşamıyordu ama her zaman kadınların "üçüncü sınıf yurttaş"lar olduğunu ve bu konuda hiçbir şey yapılamayacağını *biliyordu*.

Artık içinde bulunduğu açmazı kadın kendiliği ile bölünmüş eril ögesi arasındaki ayrılık açısından hissedebiliyordu; bunun sonucunda da annesiyle babasına yeni bir gözle bakabiliyor, hem eş hem de ebeveyn olarak sıcak, birbirlerine bağlı bir ilişki yaşadıklarını düşünüyordu. Hasta iyi anılarını hatırladığı yoğun bir anda yüzünü yeniden annesinin boynuna gömdüğünü hissetti; anneye kaynaşmış olma durumunu şimdiye taşıyan ve nesnenin öznedenden ayrılmasından önceki (ya da nesnenin nesnel olarak algılanan ve gerçekten ayrı veya dışsal bir şey olarak kurulmasından önceki) ilksel durumla, en azından kuramsal olarak, bağ kuran bir andı bu.

Şimdi seans sırasında gelişmiş olan şeyleri destekleyen, hastamın kendisini içinde hasta biri olarak gördüğü iyi bir çevreye dair birçok anı çıkmıştı ortaya. Bu hasta nedenbilimsel açıdan önem taşıyan talihsiz çevre faktörlerini kullanmak zorunda kalmıştı hep. Küçük bir kızken annesiyle babasının öpüştüğünü görünce yaşadığı

ğı rahatlamayı sık sık anlatmıştı. Artık bunun anlamını yeni ve daha derin bir biçimde hissediyor, bu olayın temelindeki duyguların samimi olduğuna inanıyordu.

Bu seansta yansıtmaya dayalı özdeşleşme kapasitesinin geliştiği görülmüyordu; bu yeni kapasite de beraberinde bu hastanın hayatı boyunca başaramadığı türden yeni bir ilişki biçimi getirmişti. Bununla birlikte hasta bu ilişkiden görece yoksun kalmış olmasının, kendisinin dünyayla, dünyanın da onunla kurduğu ilişkinin (özellikle de karşılıklı iletişim bakımından) zayıflaması açısından ne anlama geldiğini de ilk defa kavradı. Ayrıca bu yeni *eşduyum* kapasitesiyle birlikte aktarım sırasında yeni bir acımasızlık ve analistten büyük taleplerde bulunmaya yönelik bir kapasite ortaya çıktı; artık dışsal ya da ayrı bir olgu haline gelmiş olan analistin *kendi başının çaresine bakabileceği* varsayılmıyordu. Hasta kendisinin (önemli bir anlamda sevgiye denk sayılabilecek) açgözlülüğe ulaşabilmiş olmasından analistin memnun olacağını hissediyordu. Analistin işlevi hayatta kalmayı sağlamaktır.

Hastada bir değişim oldu. İki hafta içinde, (ölmüş olan) annesi için üzüldüğünü bile söyleyebilecek hale geldi; çünkü annesi, hastama verdiği (ama hastamın takamadığı) mücevherleri takmayı sürdürmeyecekti. Hastam daha kısa bir süre önce ölmüş biri için üzülmeyi anlamsız olduğunu (ki soğuk mantık açısından bakıldığında doğrudu bu) iddia ettiğinin pek farkında değildi. Oysa şimdi, ölmüş olan annesine çok kısa süreliğine ve vekaleten de olsa hayat verebilmek için mücevherleri takarak *hayalinde* yaşıyor ya da yaşamak istiyordu.

DEĞİŞİMLERİN TERAPİ SÜRECİYLE İLİŞKİSİ

Şimdi karşımıza çıkan soru şudur: Hastanın kapasitesindeki bu değişimler nasıl ortaya çıkar? Bunun cevabı, yapılan yorumun zihinsel mekanizmanın işleyişine doğrudan etki etmesi yoluyla ortaya çıktıklarını *değildir* kesinlikle. Sunduğum klinik malzemede doğrudan olduğu söylenecek bir sözlü yorum yapmış olmama rağmen bu görüşümde ısrarlıyım; kendime bu lüksü tanıdığımda, yapılacak iş çoktan yapılmıştı bence.

Bu vakada birkaç yılı bir meslektaşımın, üç yılı da benimle olmak üzere uzun bir psikanaliz söz konusuydu.

Analistin yansıtmaya mekanizmalarını kullanma kapasitesinin (psi-

kanalitik çalışma yapabilmek için gereken en önemli yetenek budur belki de) yavaş yavaş içe yansıtıldığını ileri sürmek yanlış olmaz. Ama her şey bundan ibaret olmadığı gibi en önemli şey de bu değildir.

Bu ve buna benzeyen vakalarda hastanın aktarım sırasında bağımlılık durumuna gerileme ihtiyacı duyduğunu keşfettim; bu sayede aslında analistin (annenin) hastayla (bebeğiyle) özdeşleşme yeteneğine dayanan ihtiyaca uyum gösterme deneyimi tam anlamıyla yaşanabiliyordu. Bu türden bir *deneyim* sırasında hasta içe ve dışa yansıtmaya dayanan özdeşleşme mekanizmalarına ihtiyaç duymadan yaşamasını ve ilişki kurmasını sağlayacak ölçüde analistle (anneyle) kaynaşmıştır. Bundan sonra da nesnenin özneden ayrıldığı, analistin ayrı bir varlık haline gelip hastanın tümgüçlü denetimi dışına yerleştirildiği acılı süreç yaşanır. Analistin bu değişimden kaynaklanan yıkıcılığa rağmen hayatta kalması yeni bir şeyin olmasını sağlar, ki bu da hastanın analisti *kullanması* ve çapraz özdeşleşmelere dayanan yeni bir ilişkinin başlamasıdır (bkz. 6. Bölüm). Hasta artık hayalinde kendini analistin yerine koyabilmeye başlamıştır; aynı zamanda analistin de, ayağını yere sağlam bastığı takdirde, kendini hastanın yerine koyması hem mümkün hem de iyi bir şeydir.

Demek ki aktarımdaki bir evrim yapısını taşıyan bu olumlu sonuç analitik sürecin sürdürülmesi sayesinde ortaya çıkmıştır.

Psikanaliz içgüdü işleyişine ve içgüdülerin yüceltilmesine epey dikkat çekmiştir. Ama dürtüler tarafından belirlenmeyen önemli nesne ilişkisi kurma mekanizmaları olduğunu unutmamak gerekir. Oyunda dürtüler tarafından belirlenmeyen öğeleri vurguladım. Bebeklikte ve ebeveynlikte doğal yerleri olan bağımlılık ve uyum gösterme olgularını kullanarak kurulan karşılıklı ilişkilere örnekler verdim. Hayatlarımızın büyük bir kısmının çapraz özdeşleşmeler yoluyla karşılıklı ilişki kurarak geçtiğine de işaret ettim.

Şimdi ise ebeveynlerin ergen çocuklarının isyanıyla baş etmesi konusuna giren ilişkilerden söz etmek istiyorum.

Ergen Gelişimine İlişkin Çağdaş Anlayışlar ve Yüksek Eğitimle İlgili İçerimleri¹

ÖN GÖZLEMLER

Bu engin konuya yaklaşımım mesleki deneyimlerime dayanmak durumunda. Görüşlerim psikoterapik tavrın kalıbına dökülmüş olacak elbette. Bir psikoterapist olarak doğal olarak şu açılardan düşündüğümü görüyorum:

- bireyin duygusal gelişimi;
- annenin ve ebeveynin rolü;
- çocukluk ihtiyaçları açısından doğal bir gelişme olarak aile;
- aile fikrinin uzantıları ve yerleşik aile kalıplarından çıkma imkânı olarak okulların ve diğer grupların rolü;
- ailenin ergenlerin ihtiyaçlarıyla bağlantılı özel rolü;
- ergenin olgunlaşmamışlığı;*
- ergenin yaşamında yavaş yavaş olgunluğa ulaşması;
- bireyin kişisel kendiliğindenliğinden çok fazla şey kaybetmeksinin toplumsal gruplar ve toplumla özdeşleşmeye başlaması;
- toplumun yapısı; toplum sözcüğü burada kolektif bir isim olarak kullanılıyor ve toplumun olgun ya da olgunlaşmamış bireysel birimlerden oluştuğu varsayılıyor;
- doğal büyüme süreçlerinin doruğu olarak siyaset, iktisat, felsefe ve kültür soyutlamaları;
- milyarlarca bireysel kalıbın üst üste konması olarak dünya.

1. Bu yazı ilk olarak, 18 Temmuz 1968'de Newcastle upon Tyne'da yapılan Britanya Öğrenci Sağlığı Derneği'nin 21. Yıllık Toplantısı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Burada dinamik, her bireyin kalıtım yoluyla devraldığı büyüme sürecidir. Yine burada her bireyin büyümesinin ve gelişiminin başlangıcında olmazsa olmaz bir önemi olan yeterince iyi kolaylaştırıcı bir çevrenin olduğu varsayılmıştır. Kalıpları belirleyen genler ve büyü-yüp olgunluğa ulaşma yönünde kalıtsal bir eğilim vardır; ama duygusal büyüme sırasında yeterince iyi olması gereken çevre koşullarıyla bağlantılı olarak meydana gelen şeyler dışında hiçbir şey olmaz. Bu önermede kusursuzluk sözcüğünün geçmediği dikkatinizi çekecektir; kusursuzluk makinelerle ait bir şeydir, insani uyum göstermeye özgü kusurlar ise kolaylaştırıcı çevrenin temel özelliklerinden biridir.

Bütün bunların temelinde *bireysel bağımlılık* fikri vardır; bağımlılık başlangıçta neredeyse mutlak bir şeyken yavaş yavaş ve düzenli bir biçimde görece bağımlılık, ardından da bağımsızlık yönünde değişir. Bağımsızlık asla mutlak bir şey haline gelmez; özerk bir birim olarak görülen birey (olgunlukta bireyin mutluluğa ulaşmaya ve kişisel bir kimlik edinmeye çabalarken kendini özgür ve bağımsız *hissetmesini* sağlayacak yollar olsa bile) aslında hiçbir zaman çevreden bağımsız değildir. Çapraz özdeşleşmeler sayesinde ben ile ben olmayan arasındaki keskin ayrım çizgisi bulanıklaşır.

Buraya kadar yaptıklarım, insan toplumu ansiklopedisinin çeşitli maddelerini saymaktan ibaretti; bunu yaparken de toplu olarak ele alınan ve bir dinamik olarak düşünülen bireysel büyüme kazanının yüzeyindeki sürekli kaynamayı göz önünde bulundurmakla yetindim. Konunun burada ele alabileceğim parçası zorunlu olarak sınırlı; bu yüzden de söyleyeceklerimi, çok farklı yollardan görülebilen, teleskobun her iki ucundan da bakılabilen insanlığın oluşturduğu uçsuz bucaksız fona yerleştirmem gerekiyor.

HASTALIK MI SAĞLIK MI?

Genellemeleri bir yana bırakıp özgül şeylerden söz etmeye başlar başlamaz neyi dahil edip neyi dışlayacağım konusunda bir seçim yapmak zorunda kalıyorum. Örneğin, kişisel psikiyatrik hastalık meselesi. Toplum, üyelerinin tamamını içinde barındırır. Toplumun yapısı psikiyatrik açıdan sağlıklı olan üyeleri tarafından kurulur ve korunur. Yine de toplum hasta olanları da içinde barındırmak zorundadır. Örneğin:

olgunlaşmamış olanlar (yaşları bakımından);

psikopatlar (mahrumiyetin ürünleri – *umutlu oldukları zamanlar-da*, iyi ya da sevilen bir nesneden veya kendiliğinden davranışların yarattığı gerginliklere tahammül edebilmek için güvенеbilecekleri tatmin edici bir *yapıdan* mahrum olduklarını topluma kabul ettirmeleri gereken kişiler);

nevrotikler (bilinçdışı güdülenmelerin ve çiftdeğerliliğin eziyet ettiği kişiler);

ruh hali istikrarsız olanlar (intihar ile katılım açısından en yüksek başarılarla ulaşmayı da içerebilen bir alternatif arasında gidip gelenler);

şizoidler (doğduklarından itibaren bir ömür boyu kendilerini bir kimlik ve gerçek olma duygusuna sahip bir birey olarak kurmaya uğraşanlar);

şizofrenler (en azından hasta oldukları dönemlerde kendilerini gerçek hissedemeyen ve (en iyi durumda) vekaleten yaşayarak bir şeyler elde edebilenler).

Bunlara bir de en acayip kategori –otorite veya sorumluluk konularına gelmiş birçok insanı kapsayan bir kategoridir bu– yani bir düşünce sisteminin tahakkümü altında olan paranoyakları da eklemeliyiz. Paranoyaklar bu sistemin daima her şeyi açıkladığını görmelidirler, (bu şekilde hasta olan birey için) bunun alternatifi akut bir kafa karışıklığı, kaos duygusu ve her türlü öngörülebilirliğin yitilmesidir.

Psikiyatrik hastalıklara dair her türlü tarifte kesişmeler vardır. İnsanlar kendilerini hastalık gruplarına tam olarak oturacak şekilde sınıflandırmazlar. Hekimlerle cerrahların psikiyatriyi anlamakta bu kadar zorlanmalarının nedeni de budur. Onlar, "senin hastalığın bu, uyguladığımız (ya da bir iki yıl içinde uygulayacağımız) tedavi ise şu" derler. Halbuki psikiyatri etiketlerinin hiçbirisi eldeki vakalara tam olarak uymaz; en az uyanı da "normal" ya da "sağlıklı" etiketidir.

Topluma hastalık, hasta üyelerinin şu ya da bu şekilde nasıl dikkat çektikleri ve bireylerde başlayan hastalık gruplarının topluma nasıl bir renk verdiği açısından bakabiliriz; hatta ailelerin ve toplumsal birimlerin psikiyatrik açıdan sağlıklı bireyleri nasıl ürettiğini, bazen de bu bireyleri nasıl çarpıttığını, etkisiz kıldığını inceleyebiliriz.

Ben topluma bu şekilde bakmayacağım. Ben topluma *kendi sağlığı açısından*, yani psikiyatrik anlamda sağlıklı olan üyelerinin sağlığından doğal olarak kaynaklanan büyümesi ya da sürekli gençleşmesi

açısından bakmayı tercih ettim. Bunu, bazen bir gruptaki psikiyatrik anlamda sağlıklı üyelerin oranının, sağlıklı unsurların toplamının onları taşımasına imkân vermeyecek ölçüde çok olabildiğini bilmeme rağmen söylüyorum. O zaman toplumsal birimin kendisi psikiyatrik bir vaka haline gelir.

Bu yüzden topluma sanki psikiyatrik anlamda sağlıklı kişilerden oluşmuş gibi bakmak niyetindeyim. Bu durumda bile toplumun yeterince problemi olduğu görülecektir! Hatta bundan da öte!

Normal sözcüğünü kullanmadığıma dikkat etmişsinizdir. Bu sözcük kolayca yanlış yönlere gidebilen bir düşünce tarzıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Ama ben psikiyatrik sağlık diye bir şey olduğuna inanıyorum; bu da toplumu (başkalarının da yaptığı gibi) bireyin kendini gerçekleştirme yönündeki gelişiminin kolektif ifadesi olarak incelerken haksızlık yapmadığımı düşündüğüm anlamına geliyor. Burada şunu varsayıyorum: Bireyler tarafından yaratılan, korunan ve sürekli olarak yeniden inşa edilen bir yapı olmayan hiçbir toplum olmadığına göre, toplum olmadan kişinin kendini gerçekleştirme, onu oluşturan bireylerin kolektif büyüme süreçleri olmadan da toplum söz konusu olamaz. Dünya vatandaşları aramaktan vazgeçmeyi öğrenmeli, bağlı oldukları toplumsal birimin toplumun yerel versiyonunun, miliyetçiliğin ya da dini bir mezhebin sınırlarının dışına taşan çok az insan olduğunu kabul etmeliyiz. Aslında psikiyatrik anlamda sağlıklı insanların sağlıklarını ve kişisel tatminlerini *toplumun sınırlı bir alanına* (örneğin mahalledeki bardo kulübüne) *bağlı olmalarına* borçlu olduklarını kabul etmemiz gerekir. Neden olmasın ki? Gittiğimiz her yerde bir Gilbert Murray bulacağımızı sanıyorsa mutsuz oluruz.

TEMEL TEZ

Tezimi pozitif bir önermeye dönüştürme girişimi beni hemen son elli yılda yeterince iyi anneliğin önemi konusunda ortaya çıkmış olan muazzam değişimlere getiriyor. Aslında buna babalar da dahil, ama babalardan bebeklere ve bebek bakımına yönelik bütüncül tavrı tarif etmek için annelik terimini kullanmama izin vermelerini rica edeceğim. Babalık terimi zorunlu olarak annelikten biraz sonra gelir. Erkek olarak baba önemli bir faktör haline yavaş yavaş gelir. Bundan sonra da aile gelir ki onun da temelinde babalarla annelerin birliği, birlikte meydana getirdikleri bu şey, yeni bir insan –bir bebek– dediğimiz bu

şey konusunda sorumluluğu paylaşmaları yatar.

Şimdi annenin bebeğe sunduğu koşullardan söz edelim. Artık biliyoruz ki bir bebeğin nasıl kucaklandığı, ona nasıl muamele edildiği önemlidir, bebeğe bakanın kim, anne mi başka biri mi olduğu önemlidir. Bizim çocuk bakımı kuramımızda, bakımın sürekliliği kolaylaştırıcı çevre kavramının merkezi bir özelliği haline gelmiştir; bağımlı durumdaki bebeğin hayatında ne olduğu öngörülemeyen bir şeye tepki vermek ve hep yeniden başlamak yerine bir süreklilik oluşmasını sağlayan şey yalnızca ve yalnızca çevre koşullarındaki bu sürekliliktir (krş. Milner, 1934).

Burada Bowlby'nin (1969) çalışmasından söz edilebilir: İki yaşındaki çocuğun geçici bir süre için de olsa annesini kaybetmeye (eğer bu kayıp bebeğin annenin imgesini canlı tutabildiği süreden daha fazla sürüyorsa) gösterdiği tepki genel kabul görmüş olmasına rağmen daha tam olarak kullanılmış değildir; ama bunun ardındaki düşünce bakımın sürekliliği konusuna uzanır ve bebeğin kişisel yaşamının başlangıcında, yani bebeğin anneyi olduğu gibi, nesnel olarak algılamasından önce ortaya çıkar.

Bir başka yeni özellik: Biz çocuk psikiyatristleri sadece sağlıkla ilgilenmeyiz. Keşke bu tesbit genelde bütün psikiyatri için geçerli olsaydı. Biz sağlıkta ortaya çıkan, ama genleri çocuğu kendini gerçekleştirmeye yönüne götürdüğü zaman bile, psikiyatrik anlamda sağlık bozukluğunda ortaya çıkmayan mutluluğun zenginliğiyle ilgileniriz.

Artık kenar mahallelere ve yoksulluğa sadece dehşet duyarak bakmıyoruz; aynı zamanda bir bebek ya da küçük bir çocuk için kenar mahalledeki bir ailenin kolaylaştırıcı bir çevre olarak, yaygın dertlerden² uzak güzel bir evde yaşayan bir aileden daha emniyetli ya da daha "iyi" olabileceği olasılığını da tartmaya çalışıyoruz. Ayrıca toplumsal gruplar arasında, kabul edilen âdetler bakımından var olan temel farklılıkları da ele almanın gerekli olduğunu hissediyoruz. Örneğin İngiltere'de toplumun hemen her kesiminde bebeklerin ellerini ayaklarını rahatça kullanmalarına karşılık başka yerlerde uygulanan kundaklama uygulamasını düşünelim. Emziğe, parmak emmeye ve genelde bebeğin kendine yönelik erotik alıştırılmalarına karşı çeşitli bölgelerde nasıl bir tavır takınılır? İnsanlar bebeklik döneminin doğal

2. Aşırı kalabalık, açlık, zararlı hayvan istilası, fiziksel hastalık ve felaketlerden ve iyicil bir toplumun yürürlüğe koyduğu yasalardan gelen sürekli tehdit.

ölçsüzlüklerine nasıl bir tepki gösterir, ölçülülükten ne anlarlar? Bu sorulara birçok yenisi eklenebilir. Bebeklerine kişisel bir ahlak bulma hakkını vermeye çalışan yetişkinler hâlâ Truby King evresinde yaşıyorlar; burada fikir aşılama gösterilen tepkinin aşırı bir mûsamahakârlık haline dönüştüğünü görebiliyoruz. Birleşik Devletler'in beyaz yurttaşları ile kara derili yurttaşları arasındaki farkın derilerinin renginden çok meme emip emmemekle ilgili bir mesele olduğu da söylenebilir. Biberonla beslenmiş olan beyaz nüfusun çoğunlukla meme emdiklerini düşündüğüm siyahlara duyduğu haset tarif edilemez boyutlardadır.

Benim pek de popüler bir kavram sayılamayacak olan bilinçdışı güdülenmeyle ilgilendiğim anlaşılmıştır sanıyorum. İhtiyaç duyduğum veriler, form doldurmaya dayalı anketlerden çıkarılabilecek türden değil. Bir bilgisayar bir araştırmanın kobayları olan bireylerdeki bilinçdışı güdülerini sunacak biçimde programlamak mümkün değil. Hayatlarını psikanaliz yaparak geçirmiş olan insanların işte bu noktada, insanla ilgili bilgisayar destekli araştırmalardaki yüzeysel olgulara duyulan çılgınca inanca karşı çıkıp aklîselime çağrıda bulunması gerekir.

Kafa Karıştıran Bir Başka Varsayım

Kafa karışıklığı yaratan bir başka kaynak da annelerle babalar çocuklarını iyi yetiştirirlerse daha az sorun çıkacağı yolundaki aceleci varsayımdır. Hiç alakası yok! Bu benim izini sürdüğüm temel temayla yakından ilgili bir varsayım, çünkü ben çocuk bakımının başarı ve başarısızlıklarının yerine oturduğu dönem olan ergenliğe baktığımızda, bugün yaşanan sorunların bazılarının modern çocuk yetiştirme anlayışındaki ve bireyin haklarına yönelik modern tutumlardaki pozitif unsurlardan kaynaklandığını gördüğümüzü belirtmek istiyorum.

Evladınızın kişisel gelişmesini teşvik etmek için elinizden gelen her şeyi yaparsanız ummadığınız sonuçlarla uğraşmak zorunda kalırsınız. Çocuklarınız bir şekilde kendilerini bulsalar bile, bütün kendiliklerini bulmaktan aşağısıyla yetinmeyeceklerdir ki bütün kendilikleri dediğimiz şey sevecen diyebileceğimiz unsurlar kadar saldırgan ve yıkıcı unsurları da içerecektir. Sonunda uzun bir mücadele yaşanacak, sizin bunu atlatıp hayatta kalmanız gerekecektir.

Yaptığınız yardımlar sayesinde çocuklarınızdan bazıları kısa zamanda tatmin edici biçimde simge kullanabilir, oyun oynayabilir, düş

kurabilir, yaratıcı olabilir hale geliyorsa şanslı sayılırsınız, ama buraya giden yol zorluklarla dolu olabilir. Her durumda hata yapacaksınız, bu hatalar feci şeyler olarak görülüp hissedilecek ve çocuklarınız sizin hiçbir biçimde sorumlu olmadığınız engellerle karşılaştıklarında size kendinizi sorumlu hissettirmeye çalışacaklar. Şunu deyip çıkacaklar: Ben doğmayı kendim istemedim.

Siz ödülünüzü, çocuğunuzun kişisel potansiyelinde zamanla ortaya çıkabilecek olan zenginlikle alırsınız. Bunda başarılı olduğunuzda da kişisel gelişimleri için bir zamanlar size tanınanlardan çok daha iyi fırsatlarla karşılaşan çocuğunuzu kıskanmaya hazır olmalısınız. Bir gün kızınız sizden bir süre bebeğine bakmanızı istediğinde, böylece bunu tatmin edici bir biçimde yapabileceğinizi düşündüğünü gösterdiğinde, oğlunuz bir şekilde sizin gibi olmak istediğinde ya da genç olsaydınız sizin de beğenebileceğiniz bir kıza âşık olduğunda kendinizi ödülünüzü almış hissedersiniz. Ödüller *dolaylı olarak* gelir. Ve şüphesiz size hiçbir zaman teşekkür edilmeyeceğini bilirsiniz.

ERGENLİK SÜRECİNDE ÖLÜM VE CİNAYET³

Şimdi bu meselelerin, çocukları erinlik (buluş) çağına ulaşmış olan ya da ergenlik sancıları çeken ebeveynlerin görevlerini nasıl etkilediğini ele almak istiyorum.

Birey ve bu dönemde ortaya çıkan toplumsal sorunlarla ilgili birçok şey yayımlanmasına rağmen, ergenlerin kendilerini özgürce ifade edebildikleri yerlerde ergen fantezisinin içeriği hakkında yeni bir kişisel yoruma ihtiyaç duyulabilir.

Ergenlikteki büyüme döneminde oğlanlar ve kızlar çocukluktan ve bağımlılıktan düşse kalka çıkar, el yordamıyla yetişkinlik statüsüne ulaşmaya çabalarlar. Büyüme sadece kalıtsal bir eğilim meselesi değildir, aynı zamanda kolaylaştırıcı çevreyle son derece karmaşık bir biçimde kaynaşma meselesidir. Eğer aile hâlâ kullanılabilecek durumdaysa büyük ölçüde kullanılır; ama kullanılabilecek durumda değilse veya bir kenara itilmesi gerekiyorsa (negatif kullanım), o zaman ergenlikteki büyüme sürecinin içinde gerçekleştirebileceği küçük top-

3. Bu bölüm ilk olarak "Adolescent Process and the Need for Personal Confrontation" adıyla şurada yayımlanmıştır: *Pediatrics*, 44. cilt, No. 5, 1. Bölüm (1969).

lumsal birimlerin sağlanması gerekir. Erinlik çağında, bu çocukların görece zararsız bebekler olduğu ilk dönemlerdeki sorunların aynısı yaşanır. Belirtmekte fayda var: İlk evreleri iyi atlattınız ve hâlâ da iyi durumdasınız diye işler hep böyle yolunda gidecek demek değildir. Aksine sorun çıkabilir. Bazı sorunlar bu ilerki aşamaların özünden kaynaklanır.

Ergenlik fikirlerini çocukluk fikirleriyle karşılaştırmak yararlı olacaktır. Eğer büyümenin başlarındaki fantezide *ölüm* varsa, ergenlikteki fantezide de *cinayet* vardır. Erinlik çağındaki büyüme önemli bir sorun çıkmadan sürdüğü zamanlarda bile akut yönlendirme sorunlarıyla uğraşmak gerekebilir, çünkü büyümek anne babanın yerini almak anlamına gelir. *Gerçekten de bu anlama gelir.* Bilinçdışı fantezide büyümek tabiatı gereği saldırgan bir edimdir. Çocuk da artık bir çocuk bedeninde değildir.

Burada "Şatonun kralı benim" oyununu ele almak yararlı olduğu kadar meşru bir şey de olacak bence. Bu oyun oğlanlardaki ve kızlardaki eril ögeyle bağlantılıdır. (Bu tema kızlardaki ve oğlanlardaki dişil öge açısından da ifade edilebilir, ama burası yeri değil.) Bu gizlilik (latans) döneminin başlarına ait bir oyundur; erinlik çağında da bir hayat durumuna dönüşür.

"Şatonun kralı benim" kişisel varlığın bir ifadesidir. Bireyin duygusal büyümesine ait bir başarıdır. Bütün rakiplerin ölümünü ya da hâkimiyet kurulmasını ima eden bir konumdur. Sonraki sözler bir saldırı beklendiğini gösterir: "Adi alçaksın sen" (ya da "İn aşağı adi alçak"). Rakibine bir ad verdiğinde kendinin nerede olduğunu bilirsin. Kısa bir süre sonra adi alçak, kralı devirip kendisi kral olur. Opie'ler (1951) bu tekerlemeden söz ederler*; bu oyun epey eskilerden geliyormuş ve Horatius'a (İ.Ö. 20) göre çocuklar şöyle diyorlarmış:

*Rex erit qui recte faciet;
Qui non faciet, non erit. ***

İnsan doğasının değiştiğini düşünmemiz gerekmiyor. Bizim yapmamız gereken şey geçici olanın içinde kalıcı olanı aramak. Bu çocuk oyununu ergenliğin ve toplumun bilinçdışı güdülenmesinin diline çe-

* Winnicott burada Iona ve Peter Opie'den söz ediyor. Bkz. Kaynaklar. (ç.n.)

** Doğru yapan kral olacak, yapmayan olmayacak. (ç.n.)

virme. Çocuk yetişkin olarsa, bu hamle bir yetişkinin cesedi üzerinde yapılır. (Okurun bilinçdışı fanteziden, oyunun temelinde yatan bu malzemeden söz ettiğimi bildiğini varsayıyorum.) Oğlanların ve kızların bu büyüme evresini, ille de evde isyan etmeden, gerçek ebeveynleriyle sürekli bir uyum ortamı içinde geçebileceklerini biliyorum şüphesiz. Ama isyanın, sizin onu kendi başına var olacak şekilde yetiştirerek çocuğunuza verdiğiniz özgürlükten kaynaklandığını hatırlamak akıllıca olacaktır. Bazı durumlarda "Bir bebek ekip bir bomba biçtiğiniz" söylenebilir. Aslında bu her zaman doğrudur, ama her zaman böyle görünmez.

Erinlik çağındaki ve ergenlikteki büyümeye ait bütüncül bilinçdışı fantezide *birinin ölümü* söz konusudur. Oyunda, yerdeğistirmeler yoluyla ve çapraz özdeşleşmeler sayesinde birçok şey yapılabilir; ama ergen bireyin psikoterapisinde (burada bir psikoterapist olarak konuşuyorum) ölümün ve kişisel zafer kazanmanın, olgunlaşma sürecinin ve yetişkin statüsüne ulaşmanın tabiatında bulunan bir şey olduğu görülecektir. Bu, ebeveynlerin ve velilerin işini epeyce zorlaştırır. Ama emin olun, bu hayati önem taşıyan evrede olgunlaşmanın bir parçası olan cinayete ve zafere çekine çekine yaklaşan ergenlerin kendilerinin işlerini de epeyce zorlaştırır. Bilinçdışı tema bir intihar itkisi ya da gerçek bir intihar olarak tezahür edebilir. Ebeveynlerin burada pek az yardımı olabilir; yapabilecekleri en iyi şey *hayatta kalmaktır*, parçalanmadan, renk değıştirmeden, önemli ilkelerinden vazgeçmeden hayatta kalmak. Bu onların kendilerinin de büyüyemeyeceğı anlamına gelmez.

Ergenlerin bir kısmı zarar görürken, bir kısmı da cinsellik ve evlilik açısından bir tür olgunluğa ulaşacak, belki de kendi ana babaları gibi ana baba olacaklardır. Bu olabilir. Ama arkalarda bir yerde bir ölüm-kalım mücadelesi verilmektedir. Göğüs göğüse çarpışmaktan fazla kolaycı bir biçimde kaçınılır, bunda da başarılı olunursa durum gerçek zenginliğini sergilemeyecektir.

Bu da beni esas konuma, ergenin *olgunlaşmamışlığı* dediğim zor konuya getiriyor. Olgun yetişkinler bunu bilmeli ve kendi olgunluklarına tam bu noktada inanmalıdırlar.

Bu konuyu yanlış anlaşılmadan dile getirmenin güç olduğu takdir edilecektir, çünkü olgunlaşmamışlıktan söz etmek kolayca bir aşağılama olarak algılanabilir. Ama benim niyetim bu değıl.

Herhangi bir yaştaki (mesela altı yağındaki) bir çocuğun aniden,

belki de ebeveynlerden birinin ölümü ya da ailenin dağılması yüzünden sorumlu biri olması gerekebilir. Bu çocuğun vaktinden önce yaşlanması ve kendiliğindenliğini, oyun oynama hevesini ve kaygısız yaratıcı itkisini yitirmesi gerekir. Bir ergen bu konuma daha sık gelir, kendini birdenbire oy verme zorunluluğuyla ya da bir üniversiteye gitme sorumluluğuyla karşı karşıya bulur. Şüphesiz koşullar değişirse (mesela hastalanır ya da ölürseniz veya mali sıkıntıya girerseniz) elinizden oğlunuzu ya da kızınızı daha zamanı gelmeden sorumluluk almaya davet etmekten başka bir şey gelmez; daha küçük çocukların bakımı ya da eğitimi ve bir geçim sıkıntısı söz konusu olabilir. Ama yetişkin, ilkesel bir karar gereği sorumluluğu devrediyorlarsa işler değişir; bunu yaparak çok kritik bir anda çocuklarınızı hayal kırıklığına uğratabilirsiniz. Oyunun, ya da hayat oyununun terimleri açısından onlar tam sizi öldürecekken siz tahtınızdan feragat ediyorsunuz demektir. Bu kimi mutlu eder? Artık kendisi düzen olan ergenin bundan mutlu olduğu kesinlikle söylenemez. Her tür yaratıcı faaliyet, olgunlaşmamışlığa özgü her türlü çabalama ortadan kalkmıştır. İsyanın artık anlamı yoktur ve oyunu vaktinden önce kazanan ergen kendi tuzağına yakalanır; diktatör olması gerekir, öldürülmeyi –kendi çocuklarının oluşturacağı yeni kuşak tarafından değil, kardeşler tarafından öldürülmeyi– beklemesi gerekir. Doğal olarak, onları kontrol altında tutmanın yollarını arar.

Toplumun kendi sorumluluğunda olan bilinçdışı güdülenmeyi ihmal ettiği birçok yerden birisi de burasıdır. Halbuki psikoterapistin çalışmalarının gündelik malzemesi, sosyologlar ve politikacılar tarafından olduğu kadar sıradan yetişkinler –yani kendi özel hayatlarında her zaman olmasa bile kendi sınırlı nüfuz alanlarında yetişkin olan insanlar– tarafından da bir ölçüde kullanılabilir.

Lafı uzatmamak için bir dogma olarak ifade edeyim: Ergen *olgunlaşmamıştır*. Olgunlaşmamışlık, ergenlikte sağlığın temel bir unsurudur. Olgunlaşmamışlığın tek tedavisi vardır, o da *zamandır*, zamanla büyüyerek olgunlaşmaktadır.

Olgunlaşmamışlık ergenlik sahnesinin kıymetli bir parçasıdır. Yaratıcı düşüncenin en heyecan verici özellikleri, yeni ve taze duygular, yeni yaşam fikirleri burada barınır. Toplumun sorumluluk almamış kişilerin özlemleri tarafından sarsılmaya ihtiyacı vardır. Yetişkinler tahtlarından feragat ederlerse, ergen vaktinden önce ve yanlış bir süreç yoluyla yetişkin haline gelir. Topluma şu tavsiyede bulunulabilir

belki: Ergenlerin ve olgunlaşmamışlıklarının iyiliği için, kendileri her ne kadar bunun için savaşıyor olsalar da, onlara henüz kendilerine ait olmayan sorumluluklar yükleyerek sahte bir olgunluk kazanmalarına izin vermeyin.

Yetişkinin tahtından feragat etmemesi koşuluyla, ergenlerin kendilerini bulma ve kendi kaderlerini belirleme çabalarını etrafta görebileceğimiz en heyecan verici şey olarak düşünmemiz mümkün. Ergenin ideal toplum düşüncesi heyecan verici ve uyarıcı bir düşüncedir, ama ergenliğin esası olgunlaşmamışlığı ve sorumlu olmayışıdır. En kutsal unsuru olan bu unsur yalnızca birkaç yıl sürer; olgunluğa ulaşıldıkça her bireyin yitirmek zorunda olduğu bir özelliktir bu.

Kendime sürekli olarak, toplumun devamlı taşıdığı şeyin şu ya da bu ergen değil, ergenlik durumu olduğunu hatırlatıyorum. Çünkü ergen birkaç yıl içinde maalesef bir yetişkin haline gelir ve çok kısa bir süre sonra bir tür çerçeveye özdeşleşir; içinde yeni bebeklerin, yeni çocukların ve yeni ergenlerin serbestçe hayaller, düşler kuracağı, yeni dünya tasarıları yapacağı bir çerçevedir bu.

Zafer duygusu, büyüme süreci yoluyla olgunluğa bu şekilde ulaşmanın ürünüdür. Yoksa yanıltıcı bir biçimde yetişkin rolü oynamaya dayanan sahte olgunluğun ürünü değil. Bu önerme, korkunç olguları gizliyor içinde.

OLGUNLAŞMAMIŞLIĞIN DOĞASI

Bir an için olgunlaşmamışlığın doğasına bakmamız gerekiyor burada. Ergenin kendi olgunlaşmamışlığının farkında olmasını ya da olgunlaşmamışlığın özelliklerinin neler olduğunu bilmesini beklememeliyiz. Aslında bunları bizim de anlamamız şart değil. Önemli olan ergenin meydan okumasına karşılık verilmesidir. Kim verecektir bu karşılığı?

İtiraf edeyim ki bu konu hakkında konuştuğunda ona hakaret ediyordum gibi hissediyorum. Bazı şeyleri ne kadar kolay söze dökersek o kadar etkisiz kalırız. Birinin ergenlere "Sizin heyecan verici yanınız olgunlaşmamışlığınıza!" dediğini düşünün. Ergenin meydan okumasına karşılık vermeyi becerememenin muhteşem bir örneği olurdu bu. Galiba "meydan okumaya karşılık verme" tabiri akliseline dönüşü temsil ediyor, çünkü burada *anlayış*'ın yerini *çatışma* almıştır. Burada çatışma sözcüğü, yetişkinin ayağa kalkıp kendine ait bir bakış açısına

(bu bakış açısı diğer yetişkinlerin de desteğini alıyor olabilir) sahip olmaya hakkı olduğunu iddia etmesi anlamına gelir.

Ergenlikteki Potansiyel

Şimdi ergenlerin ne tür şeylere ulaşamamış olduklarını görelim.

Erinlik çağındaki değişimler sağlıklı çocuklarda bile farklı yaşlarda ortaya çıkar. Oğlanların da kızların da ellerinden bu değişimleri beklemekten başka bir şey gelmez. Bu bekleyiş hepsinde, özellikle de daha geç gelişenlerde önemli bir gerginlik yaratır; bu yüzden de geç gelişenlerin erken gelişenleri taklit ettikleri görülebilir ki bu da doğuştan gelen büyüme sürecine değil de özdeşleşmelere dayalı sahte bir olgunluğa yol açar. Her durumda tek değişim cinsel değişim değildir. Fiziksel büyüme ve gerçekten güçlenme yönünde bir değişim de olur; bu yüzden şiddete yeni bir anlam veren gerçek bir tehlike baş gösterir. Güçle birlikte kurnazlık ve beceri de gelişir.

Bir oğlan ya da kız ancak zamanla ve yaşama deneyimi kazanarak kişisel fantezi dünyasında olup biten her şeyin sorumluluğunu yavaş yavaş kabul eder. Bu sırada saldırganlığın intihar biçiminde tezahür etmesi yönünde güçlü bir eğilim vardır; ya da saldırganlık bir zulüm görme arayışı biçiminde ortaya çıkar ki bu da aslında zulmeden sanrı sisteminin deliliğinden kurtulma çabasıdır. Sanrı düzeyinde zulmedilme beklentisi olduğunda, delilikten ve sanrıdan uzaklaşmak için onu tahrik etme eğilimi ortaya çıkar. Gelişmiş bir sanrı sistemi olan, psikiyatrik anlamda hasta bir oğlan (ya da kız) bir dizi düşünceyi arka kaya ateşleyip *tahrik edilmiş* zulme dayalı olaylara yol açabilir. Zulmeden konumunun nefis basitleştiriciliğine bir kere ulaşıldığında mantığın hükmü geçmez olur.

Ama bireyin hissettiği bütün gerginliklerin içinde en güçlü olanı *bilinçdışı cinsellik* fantezisinden ve cinsel nesne seçimiyle bağlantılandırılan rekabetten kaynaklanır.

Ergen ya da hâlâ büyüme sürecinde olan oğlan ve kız, dünya sahnesinin sunduğu acımasızlık ve ıstırapın, öldürme ve öldürülmenin sorumluluğunu üstlenebilecek durumda değildir henüz. Bu, bu evredeki bireyi kişisel gizil saldırganlığa, yani intihara (var olan ya da düşünülebilecek her türlü kötülüğün sorumluluğunun patolojik biçimde kabul edilmesine) karşı aşırı tepki göstermekten kurtarır. Anlaşılan ergenin gizil suçluluk duygusu korkunç boyutlardadır; bireyde kendisi içinde iyi ve kötü dengesini, sevgiyle birlikte giden nefret ve yıkıcı-

lığı keşfetme kapasitesinin gelişmesi yıllar alır. Bu anlamda olgunluk hayatın sonraki dönemlerine ait bir şeydir ve ergenden bir sonraki aşamanın (yirmili yaşların) ötesini görmesi beklenemez.

Halk arasında dendiği gibi "kanları kızışan" ve cinsel ilişkiye giren (bu arada belki de bir iki kez hamile kalan) kızlarla erkeklerin cinsel olgunluğa ulaşmış oldukları varsayılır zaman zaman. Ama bizzat kendileri bunun doğru olmadığını bilirler ve cinselliği hor görmeye başlarlar. Çok ucuz bir şeydir cinsellik. Oysa cinsel olgunluğun bütün bilinçdışı cinsellik fantezilerini içermesi gerekir; bireyin de nesne seçimi, nesne sürekliliği, cinsel tatmin ve cinsel birleşmenin akla getirdiği her şeyi nihai olarak kabullenebilmesi gerekir. Ayrıca, bütüncül bilinçdışı fanteziden kaynaklanan bir de suçluluk duygusu söz konusudur.

İnşa, Onarım, Tazmin

Ergen, kendi içinde güvenilirlik taşıması gereken bir projeye katılmaktan ne gibi bir tatmin alınabileceğini henüz bilemez. Ergenin bu işin, yaptığı toplumsal katkı sayesinde, (nesne ilişkisiyle ve sevgiyle sıkı sıkıya bağlantılı olan bilinçdışı saldırgan dürtülerden kaynaklanan) kişisel suçluluk duygusunu ne kadar azalttığını, dolayısıyla da insanın içindeki korkuyu ve intihar itkisini ya da kaza yapma eğilimini azaltmaya nasıl yardımcı olduğunu bilmesi mümkün değildir.

İdealizm

Ergen kız ve erkeklerdeki heyecan verici şeylerden birinin de idealizmleri olduğu söylenebilir. Henüz hayal kırıklığı yaşamamışlardır, dolayısıyla da ideal planlar yapmakta özgürdürler. Örneğin sanat öğrenimi gören öğrenciler sanatın iyi öğretilebileceğini düşünür ve feriyat figan iyi bir sanat öğretimi görmek isterler. Neden olmasın ki? Hesaba katmadıkları şey, sanatı iyi öğretebilecek çok az insan olduğudur. Ya da kimi öğrenciler fiziksel koşulların berbat durumda olduğunu ve iyileştirilebileceğini görür, bağırmaya başlarlar. Gerekli parayı bulmak başkalarının işidir. "Ne olacak ki," derler, "savunmaya harcadığınız parayı yeni üniversiteler açmak için kullanın!" Uzun vadedi bir bakış açısı geliştirmek, otuz kırk yıl yaşayıp yaşlanmaya başlamış kişilere çok doğal gelse de ergene göre bir şey değildir.

Bütün bunlar insana saçma görünebilecek kadar yoğun bir şekilde ifade edilmiş durumda. Dostluğun temel öneminden söz edilmiyor

burada. Hayatları evlenmeden ya da evliliği ertelemekle geçmiş kişilerden söz edilmiyor. Hayati öneme sahip bir sorun olan biseksüelliğe hiç girilmiyor, ki heteroseksüel nesne seçimi ve nesne sürekliliği temimleri açısından bir ölçüde çözümler gibi olsa da hiçbir zaman tam olarak çözülmeyen bir sorundur bu. Ayrıca burada yaratıcı oyun kuramıyla ilgili birçok şey de sorgulanmadan geçildi. Dahası, kültürel miras konusu var; ortalama ergen kız ya da oğlanın insanlığın kültürel mirasına dair sezgiden öte bir bilgisi olması beklenemez. Zira bundan haberdar olabilmek için bile epeyce çalışmak gerekir. Şimdiki ergenler altmış yaşlarına geldiklerinde uygarlığın ve birikmiş yan ürünlerinin zenginliklerini araştırırken, kaybettikleri zamanı telafi etmek için nefes nefese kalacaklar.

İşin esası ergenliğin büyük ölçüde fiziksel erinliğe dayansa da ondan öte bir şey olduğudur. Ergenlik büyümeyi ima eder ve büyüme zaman alan bir şeydir. Ergen büyümesini sürdürürken *sorumluluk ebeveyn figürleri tarafından üstlenilmelidir*. Eğer ebeveyn figürleri tahtlarından feragat ederlerse, o zaman ergenler sahte bir olgunluğa atlayıp en büyük varlıklarını, yani fikirler geliştirip itkilerine göre davranma özgürlüklerini yitirmek zorunda kalırlar.

ÖZET

Özetle, ergenlerin seslerini duyurmaya ve aktifleşmeye başlamaları heyecan vericidir, ama bugün varlığını bütün dünyada hissettiren ergen hareketlerine bir çatışma edimi sayesinde karşılık verilmesi ve gerçeklik kazandırılması gerekir. Çatışma kişisel düzeyde olmalıdır. Ergenlerin bir hayat sahibi olmaları, hayat dolu olabilmeleri için yetişkinlere gerek vardır. Çatışma, misilleme ya da intikam niteliği içermeyen ama kendine ait bir gücü olan bir tür sınırlamadır. Günümüzdeki öğrenci huzursuzluğunun ve bu huzursuzluğun açık ifadelerinin kısmen, bebek ve çocuk bakımı konusunda ulaşmış olmaktan gurur duyduğumuz tavrın bir ürünü olduğunu hatırlamakta yarar var. Bırakalım gençler toplumu değiştirsin ve yetişkinlere dünyayı yeni bir gözle görmeyi öğretsinler; ama büyüyen bir kız ya da oğlan meydan okuduğu zaman bir yetişkin de bu meydan okumaya karşılık versin. Bu karşılığın ille de hoş olması gerekmez.

Bilinçdışı fantezide bunlar ölüm kalım meseleleridir.

EK

İnsan gelişiminde, nesnellikten ve algılanabilirlikten önce gelen bir evre olduğunu ileri sürüyorum. Kuramsal olarak başlangıçta bebeğin öznel ya da kavramsal bir dünyada yaşadığı söylenebilir. İlksel durumdan, nesnel algının mümkün hale geldiği duruma geçmeyi sağlayan değişim yalnızca doğal ya da kalıtsal büyüme süreciyle ilgili bir mesele değildir; ayrıca asgari bir ortamı gerektirir. Bireyin bağımlılıktan bağımsızlığa yaptığı yolculuğu, bu devasa temanın tamamını içeren bir şeydir bu.

Kavram-algı arasındaki bu mesafe bize inceleyebileceğimiz zengin bir malzeme sunuyor. Ben burada, çözmeye çalışmadan kabul etmemiz gereken temel bir paradoks olduğunu varsayıyorum. Her bebeğin bakımında, belli bir dönem boyunca, kavram için merkezi önemde olan bu paradoksa tekrar tekrar imkân tanınması gerekir.

KAYNAKLAR

- ALLEY, RONALD (1964). *Francis Bacon: Catalogue Raisonné and Documentation*. Londra: Thames & Hudson.
- AXLINE, VIRGINIA MAE (1947). *Play Therapy: The Inner Dynamics of Childhood*. Boston, Mass.: Houghton Mifflin.
- BALINT, MICHAEL (1968). *The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression*. Londra: Tavistock Publications.
- BETTELHEIM, BRUNO (1960). *The Informed Heart: Autonomy in a Mass Age*. New York: Free Press; Londra: Thames & Hudson, 1961.
- BLAKE, YVONNE (1968). Psychotherapy with the more Disturbed Patient. *Brit. J. med. Psychol.* 41.
- BOWLBY, JOHN (1969). *Attachment and Loss*. 1. cilt, *Attachment*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psychoanalysis; New York: Basic Books.
- DONNE, JOHN (1962). *Complete Poetry and Selected Prose*. Der. J. Hayward. Londra: Nonesuch Press.
- ERIKSON, ERIK (1956). The Problem of Ego Identity. *J. Amer. psychoanal. Assn.* 4.
- FAIRBAIRN, W. R. D. (1941). A Revised Psychopathology of the Psychoses and Psychoneuroses. *Int. J. Psycho-Anal.* 22.
- 'FIELD, JOANNA' (M. MILNER) (1934). *A Life of One's Own*. Londra: Chatto & Windus. Harmondsworth: Penguin Books, 1952.
- FOUCAULT, MICHEL (1966). *Les Mots et les choses*. Paris: Éditions Gallimard. Londra: Tavistock Publications; New York: Pantheon, 1970.
- FREUD, ANNA (1965). *Normality and Pathology in Childhood*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis; Türkçe çevirisi Metis Yayınları tarafından yayımlanacak.
- FREUD, SIGMUND (1900). *The Interpretation of Dreams*. Standard Edition, 4. ve 5. ciltler; *Düşlerin Yorumu*, 2 cilt, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 1993.
- (1923). *The Ego and the Id*. Standard Edition, 19. cilt; Türkçe çevirisi Metis Yayınları tarafından yayımlanacak.
- (1939). *Moses and Monotheism*. Standard Edition, 23. cilt; *Hız Musa ve Tektanrıcılık*, çev. Kamuran Şipal, Bağlam Yayınları, 1987.
- GILLESPIE, W. H. (1960). *The Edge of Objectivity: An Essay in the History of Scientific Ideas*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- GOUGH, D. (1962). The Behaviour of Infants in the First Year of Life. *Proc. roy. Soc. Med.* 55.

- GREENACRE, PHYLLIS (1960). Considerations regarding the Parent-Infant Relationship. *Int. J. Psycho-Anal.* 41.
- HARTMANN, HEINZ (1939). *Ego Psychology and the Problem of Adaptation*. New York: International Universities Press; Londra: Imago, 1958.
- HOFFER, WILLI (1949). Mouth, Hand, and Ego-Integration. *Psychoanal. Study Child.* 3/4.
- ____ (1950). Development of the Body Ego. *Psychoanal. Study Child* 5.
- KHAN, M. MASUD R. (1964). The Function of Intimacy and Acting Out in Perversions. R. Slovenko (der.), *Sexual Behavior and the Law* içinde. Springfield, Ill.: Thomas.
- ____ (1969). On the Clinical Provision of Frustrations, Recognitions and Failures in the Analytic Situation. *Int. J. Psycho-Anal.* 50.
- KLEIN, MELANIE (1932). *The Psycho-Analysis of Children*. Gözden geçirilmiş basım. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis, 1949.
- ____ (1934). A Contribution to the Psychogenesis of Manic-Depressive States. *Contributions to Psycho-Analysis 1921-1945* içinde. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis, 1948.
- ____ (1940). Mourning and its relation to Manic-Depressive States. *Contributions to Psycho-Analysis 1921-1945* içinde.
- ____ (1957). *Envy and Gratitude*. Londra: Tavistock Publications; Türkçe çevirisi *Haset ve Şükran* adıyla yakında Metis Yayınları tarafından yayımlanacak.
- KNIGHTS, L. C. (1946). *Explorations*. Londra: Chatto & Windus. Harmondsworth: Penguin Books (Peregrine dizisi), 1964.
- KRIS, ERNST (1951). Some Comments and Observations on Early Autoerotic Activities. *Psychoanal. Study Child* 6.
- LACAN, JACQUES (1949). Le Stade du Miroir comme formateur de la fonction du je, telle qu'elle nous est révélée dans l'expérience psychanalytique. *Écrits* içinde. Paris: Éditions du Seuil, 1966.
- LOMAS, P. (der.) (1967). *The Predicament of the Family*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- LOWENFELD, MARGARET (1935). *Play in Childhood*. Bath: Cedric Chivers, 1969.
- MAHLER, MARGARET S. (1969). *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. 1. cilt, *Infantile Psychosis*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- MIDDLEMORE, MERRELL P. (1941). *The Nursing Couple*, Londra: Hamish Hamilton Medical Books.
- MILLER, ARTHUR (1963). *Jane's Blanket*. New York ve Londra: Collier/Macmillan.
- MILNE, A. A. (1926). *Winnie the Pooh*. Londra: Methuen.
- MILNER, M. (1934). *A Life of One's Own*. Bkz. "Field, Joanna."
- ____ (1952). Aspects of Symbolism in Comprehension of the Not-Self. *Int. J.*

Psycho-Anal. 33.

- ____ (1957). *On Not Being Able to Paint*. Gözden geçirilmiş basım. Londra: Heinemann.
- ____ (1969). *The Hands of the Living God*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- OPIE, IONA ve PETER (der.) (1951). *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*. Oxford: Clarendon Press.
- PLAUT, FRED (1966). Reflections about Not Being Able to Imagine. *J. anal. Psychol.* 11.
- RIVIERE, JOAN (1936). On the Genesis of Psychical Conflict in Earliest Infancy. *Int. J. Psycho-Anal.* 17.
- SCHULZ, CHARLES M. (1959). *Peanuts Revisited – Favorites, Old and New*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- SHAKESPEARE, WILLIAM. *Hamlet, Prince of Denmark*.
- SOLOMON, JOSEPH C. (1962). Fixed Idea as an Internalized Transitional Object. *Amer. J. Psychotherapy* 16.
- SPITZ, RENE (1962). Autoerotism Re-examined: The Role of Early Sexual Behaviour Patterns in Personality Formation. *Psychoanal. Study Child* 17.
- STEVENSON, O. (1954). The First Treasured Possession: A Study of the Part Played by specially Loved Objects and Toys in the Lives of Certain Children. *Psychoanal. Study Child* 9.
- TRILLING, LIONEL (1955). Freud: within and beyond Culture. *Beyond Culture* içinde. Harmondsworth: Penguin Books (Peregrine dizisi), 1967.
- WINNICOTT, D. W. (1931). *Clinical Notes on Disorders of Childhood*. Londra: Heinemann.
- ____ (1935). The Manic Defence. *Collected Papers: Through Paediatrics to Psycho-Analysis* içinde. Londra: Tavistock Publications, 1958.
- ____ (1941). The Observation of Infants in a Set Situation. A.g.y.
- ____ (1945). Primitive Emotional Development. A.g.y.
- ____ (1948). Paediatrics and Psychiatry. A.g.y.
- ____ (1949). Mind and its Relation to the Psyche-Soma. A.g.y.
- ____ (1951). Transitional Objects and Transitional Phenomena. A.g.y.
- ____ (1952). Psychoses and Child Care. A.g.y.
- ____ (1954). Metapsychological and Clinical Aspects of Regression within the Psycho-Analytical Set-up. A.g.y.
- ____ (1956). Primary Maternal Preoccupation. A.g.y.
- ____ (1958a). *Collected Papers: Through Paediatrics to Psycho-Analysis*. Londra: Tavistock Publications.
- ____ (1958b). The Capacity to be Alone. *The Maturational Processes and the Facilitating Environment* içinde. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis, 1965.
- ____ (1959-64). Classification: Is there a Psychoanalytic Contribution to Psychiatric Classification? A.g.y.
- ____ (1960a). Ego Distortion in Terms of True and False Self. A.g.y.

- _____ (1960b). The Theory of the Parent-Infant Relationship. A.g.y.
- _____ (1962). Ego Integration in Child Development. A.g.y.
- _____ (1963a). Communicating and Not Communicating leading to a Study of Certain Opposites. A.g.y.
- _____ (1963b). Morals and Education. A.g.y.
- _____ (1965). *The Maturation Processes and the Facilitating Environment*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- _____ (1966). Comment on Obsessional Neurosis and 'Frankie'. *Int. J. Psycho-Anal.* 47.
- _____ (1967a). The Location of Cultural Experience. *Int. J. Psycho-Anal.* 48.
- _____ (1967b). Mirror-Role of the Mother and Family in Child Development. P. Lomas (der.), *The Predicament of the Family: A Psycho-analytical Symposium* içinde. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- _____ (1968a). Playing: Its Theoretical Status in the Clinical Situation. *Int. J. Psycho-Anal.* 49.
- _____ (1968b). La Schizophrénie infantile en termes d'échec d'adaptation. *Recherches* (Özel sayı: "Enfance aliénée", II), Aralık. Paris.
- _____ (1971). *Therapeutic Consultations in Child Psychiatry*. Londra: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- WULFF, M. (1946). Fetishism and Object-Choice in Early Childhood. *Psycho-anal. Quart.* 15.

Bebekler ve çocuklarla gerçekleştirdiği yoğun klinik çalışmalardan yola çıkan D. W. Winnicott, insanın ruhsal ve kültürel gelişimine ilişkin değerli katkılarda bulunmuştur. Rüyalar, oyun oynama, yaratıcılık, kültürel deneyim, bireydeki eril ve dişil öğeler arasındaki üstü kapalı rekabet gibi birbiriyle ilgisiz görünen konular arasındaki bağı irdeleyen Winnicott'ın en belirleyici katkılarından biri, kişisel ve içsel sayılan ruhsal gerçeklikle dışsal ya da ortak gerçeklik arasındaki ara deneyim bölgesine dikkat çekmiş olmasıdır. "Geçiş Nesneleri ve Geçiş Olguları" adlı önemli yazısı çevresinde oluşturduğu *Oyun ve Gerçeklik*'te yazar, bu geçiş aşamasının gerek bireyin yaşamındaki yerini, gerekse sanat, din, düşsel yaşam ve yaratıcı bilimsel çalışma gibi alanlarda yaşanan yoğun deneyimler içindeki payını tartışıyor. Winnicott'ın en çok gönderme yapılan yapıtı olan bu kitap, psikanalistler için olduğu kadar genel okur için de pek çok ipucu taşıyor.

Ötekini Dinlemek uzmanlaşmış bir dizi. Ama dizide yer alacak bütün kitaplar doğrudan insana dair. Hayatlarımıza, kendi kişisel deneyim alanımıza, ana babalarımıza, onlarla ilişkilerimize, zor büyüme yıllarımıza dair bir bilgi... Kendimiz ve diğer insanlarla ilgili sezgilerimizi geliştirmemize yardımcı olacak, yeni kavrayış imkânları verecek ve kuşkusuz öğrenirken herkesin kendi deneyimleriyle sinayacağı türden bir bilgi... Psikiyatri ve psikanaliz alanında yüzyıl boyunca yazılmış temel yapıtları bir kütüphane oluşturacak kapsamda bir araya getirirken bunu amaçladık.

METİS ÖTEKİNİ DİNLEMEK

2

METİS YAYINLARI

İPEK SOKAK NO:5

34433 BEYOĞLU

İSTANBUL

ISBN-13: 978-975-342-180-5

